

საქართველო და ევროპა
GEORGIA AND EUROPE

საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია
სულხან საბა ორბელიანი -300
"ევროპული კვლევები: წარსული-აწმყო-
მომავალი"

23 დეკემბერი 2025

International Scientific Conference
Sulkhan Saba Orbeliani - 300
“European Studies: Past-Present-Future”

December 23, 2025

საქართველო და ევროპა
GEORGIA AND EUROPE

საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია

სულხან საბა ორბელიანი -300

"ევროპული კვლევები: წარსული-აწმყო-
მომავალი"

2025 წლის 23 დეკემბერი

International Scientific Conference

Sulkhan Saba Orbeliani - 300

“European Studies: Past-Present-Future”

December 12, 2025

კონფერენციის შრომათა კრებული

Proceedings of the conference

#6

თბილისი - TBILISI

2025

UDK(უაკ) 327(479.22:4)+34(479.22:4)
+0081(479.22:4)+94(479.22:4)
ბ-264

საქართველო და ევროპა
GEORGIA AND EUROPE
ყველა უფლება დაცულია
Allrightsreserved

სარედაქციო კოლეგია:

ემზარ ფაჟავა (მთავარი რედაქტორი)
ნუგზარ ბარდაველიძე (რედაქტორი)
ემილია ალავერდოვი
სურეია იილიტი
არმაგან გოზკომანი
მურმან პაპაშვილი
ნიკო ახალკაცი
გურანდა ჭელიძე

The Editor Board:

Emzar Pazhava (Chief Editor)
Nugzar Bardavelidze (Editor)
Emilia Alaverdov
Sureyya Yiğit
Armagan Gozkoman
Murman Papashvili
Niko Akhalkatsi
Guranda Chelidze

© საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი
© jeanmonnet@gtu.ge
ISSN 2960-9976

შრომათა კრებული დაფუძნებულია ევროკავშირის Erasmus + პროგრამის მხარდაჭერით

Proceedings of the conference is established with the support of the European Union's Erasmus+ program.

ევროკომისია მხარს უჭერს პუბლიკაციის გამოქვეყნებას, მაგრამ პასუხს არ აგებს მის შინაარსზე. კრებულში გამოქვეყნებული სტატიის შინაარსსა და სტილზე პასუხისმგებელია ავტორი.

The European Commission's support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein."

Acronym: EU-GTU

Grant Agreement Number Reference: Erasmus + Jean Monnet Module -611737-EPP-1-2019-1-GE EPPJMO-MODULE. Grant # 2019-1899/006-001

Project period: 2019-2022

შინაარსი
CONTENT

მიტროპოლიტი ანანია ჯაფარიძე	6
ლუდოვიკო XIV-ის ეპოქაში ევროპა - ინდოეთის მაკავშირებელი სახმელეთო გზის ძიება კავკასიის გავლით	
Metropolitan Anania Japaridze THE SEARCH FOR A LAND ROUTE CONNECTING EUROPE AND INDIA THROUGH THE CAUCASUS IN THE ERA OF LOUIS XIV	
მურმან პაპაშვილი	20
ორბელიანის დიპლომატიური საქმიანობა კონსტანტინოპოლის საფრანგეთის საელჩოში	
Murman Papashvili ORBELIANI'S DIPLOMATIC ACTIVITIES AT THE FRENCH EMBASSY IN CONSTANTINOPLE	
ემზარ ფაჟავა	31
სულხან-საბა ორბელიანის დიპლომატიური მისია ევროპაში: ისტორიული, კულტურული და პოლიტიკური განზომილებები	
Emzar Pazhava SULKHAN-SABA ORBELIANI'S DIPLOMATIC MISSION IN EUROPE: HISTORICAL, CULTURAL, AND POLITICAL DIMENSIONS	
ჰენრი კუპრაშვილი	43
საქართველოში ევროპეიზმის ფუძემდებელი - სოლომონ დოდაშვილი	
Henri Kuprashvili SOLOMON DODASHVILI – THE FOUNDER OF EUROPEANISM IN GEORGIA	
სურეია იილიტი	54
მცირე სახელმწიფოების დაუცველობა ევროპაში	
Sureyya Yigit THE IMPACT OF RUSSIA'S INVASION OF UKRAINE ON EUROPEAN DEFENCE COOPERATION	
ვალერი მოდებაძე	64
რა როლს თამაშობს კავკასია ევროკავშირის ენერგოუსაფრთხოებაში	
Valeri Modebadze WHAT ROLE DOES THE CAUCASUS PLAY IN THE EU'S ENERGY SECURITY?	
დავით ხუფენია, გიორგი პატარაია	77
2008 წლის აგვისტოს ომის გავლენა საერთაშორისო სისტემაზე და პოსტკონფლიქტური მშვიდობის მშენებლობის გამოწვევები	
Daviti Khupenia, Giorgi Patariaia THE 2008 AUGUST WAR'S IMPACT ON THE INTERNATIONAL SYSTEM AND POST-CONFLICT PEACEBUILDING CHALLENGES	

ზურაბ მურვანიძე	87
ძველმართლმადიდებლობის ისტორიული გზა, დენომინაცია თუ სექტა? ევროპული სოციოლოგიური პარადიგმების კონტექსტში	
Zurab Murvanidze THE HISTORICAL PATH OF OLD BELIEVERS: DENOMINATION OR SECT? IN THE CONTEXT OF EUROPEAN SOCIOLOGICAL PARADIGMS	
ედიშერ ჯაფარიძე	102
იდეები გაერთიანებული ევროპის შესახებ	
Edisher Japharidze IDEAS ABOUT A UNITED EUROPE	
ანი ბუკია	106
ევროკავშირის საგარეო და უსაფრთხოების პოლიტიკის შეზღუდვები ისრაელ-პალესტინის კონფლიქტში და გეოპოლიტიკური პარალელები საქართველოსთან	
Ani Bukia THE LIMITATIONS OF THE EU'S FOREIGN AND SECURITY POLICY IN THE ISRAELI- PALESTINIAN CONFLICT AND GEOPOLITICAL PARALLELS WITH GEORGIA	
ია მელქაძე	119
იტალია-საქართველოს ეკონომიკური ურთიერთობები XX საუკუნის დასაწყისში	
Ia Melkadze ECONOMIC RELATIONS BETWEEN ITALY AND GEORGIA IN THE EARLY TWENTIETH CENTURY	
აბდულქადირ აბდულრაჰიმ	128
იბნ რუშდის პოლიტიკური და რელიგიური ხედვა	
Abdulkadir Abdurrahim IBN RUSHD'S (AVERROES'S) POLITICAL AND RELIGIOUS VISION	
ნუკრი ცისკაძე	140
ჰორმუზის სრუტის უსაფრთხოების გამოწვევები და მათი გავლენა სამხრეთ კავკასიის სატრანზიტო არქიტექტურაზე	
Nukri Tsiskadze SECURITY CHALLENGES OF THE STRAIT OF HORMUZ AND THEIR IMPACT ON THE TRANSIT ARCHITECTURE OF THE SOUTH CAUCASUS	

მიტროპოლიტი ანანია ჯაფარიძე
პროფესორი

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი
Metropolitan Anania Japaridze
Professor
Georgian Technical University

**THE SEARCH FOR A LAND ROUTE CONNECTING EUROPE AND
INDIA THROUGH THE CAUCASUS IN THE ERA OF LOUIS XIV**
**SULKHAN-SABA ORBELIANI, JEAN RICHARD AND THE
NORTHERN COAST OF THE BLACK SEA**

Abstract

The article discusses the strategic efforts of Safrandia during the reign of Louis XIV to find an alternative land route to India and Persia. Special attention is paid to the potential corridor leading to Persia through the northern coast of the Black Sea, Circassia, Samegrelo and Kartli. It is shown that the visit of the Georgian diplomat Sulkhan-Saba Orbeliani to France was not limited to religious-political issues, but was also connected with French geostrategic interests. The French diplomat Jean Richard considered Orbeliani as an authoritative homme de pays, who could support French interests in the Caucasus.

Keywords: Louis XIV; French Eastern Policy; Sulkhan-Saba Orbeliani; Jean Richard; Caucasus; Black Sea; Persia.

**ლუდოვიკო XIV-ის ეპოქაში ევროპა - ინდოეთის მაკავშირებელი
სახმელეთო გზის ძიება კავკასიის გავლით**

**სულხან-საბა ორბელიანი, ჟან რიშარი და შავი ზღვის ჩრდილოეთი
სანაპირო**

აბსტრაქტი

სტატიაში განიხილება საფრანგეთის სტრატეგიული მცდელობები ლუდოვიკო XIV-ის მმართველობის პერიოდში ინდოეთსა და სპარსეთთან ალტერნატიული სახმელეთო გზის მოძიების მიზნით. განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა შავი ზღვის ჩრდილოეთ სანაპიროს, ჩერქეზეთის, სამეგრელოსა და ქართლის გავლით სპარსეთისკენ მიმავალ პოტენციურ დერეფანს. ნაჩვენებია, რომ ქართველი დიპლომატი სულხან-საბა ორბელიანის ვიზიტი საფრანგეთში არ შემოიფარგლებოდა მხოლოდ რელიგიურ-პოლიტიკური საკითხებით, არამედ ეხმებოდა ფრანგულ გეოსტრატეგიულ ინტერესებში. ფრანგი დიპლომატი ჟან

რიშარი ორბელიანს განიხილავდა როგორც ავტორიტეტულ homme de pays, რომელსაც შეეძლო საფრანგეთის ინტერესების მხარდაჭერა კავკასიურ სივრცეში.

საკვანძო სიტყვები: ლუდოვიკო XIV; საფრანგეთის აღმოსავლური პოლიტიკა; სულხან-საბა ორბელიანი; ჟან რიშარი; კავკასია; შავი ზღვა; სპარსეთი.

1. შესავალი

XVII საუკუნის ბოლოსა და XVIII საუკუნის სასაწყისში საფრანგეთის საგარეო პოლიტიკა აქტიურად ეძებდა ალტერნატიულ გზებს აზიასთან, განსაკუთრებით ინდოეთთან და სპარსეთთან დასაკავშირებლად. მიუხედავად იმისა, რომ საზღვაო მარშრუტები უკვე კონტროლდებოდა ინგლისისა და ნიდერლანდების მიერ, საფრანგეთი ცდილობდა სახმელეთო და შერეული გზების მოძიებას, რომლებიც თავიდან აიცილებდა მათ ჰეგემონიას. ამ კონტექსტში კავკასია და შავი ზღვის აუზი გადაიქცა სტრატეგიულ ინტერესთა ზონად.

2. საფრანგეთის ინტერესი ალტერნატიული გზების მიმართ

ლუდოვიკო XIV - ის ეპოქაში საფრანგეთის სავაჭრო და დიპლომატიური წრეები განიხილავდნენ შავი ზღვის გავლით სპარსეთისკენ მიმავალ გზას, როგორც რეალისტურ ალტერნატივას. საარქივო მასალები მიუთითებს, რომ განიხილებოდა მარშრუტი: ხმელთაშუა ზღვა - კონსტანტინეპოლი - შავი ზღვა - ჩერქეზეთი - სამეგრელო-ქართლი-სპარსეთი (AN, Marine, B24).

3. კავკასიური დერეფანი ფრანგულ სტრატეგიულ აზროვნებაში

ფრანგული მემორანდუმები ხაზს უსვამენ ადგილობრივი ელიტების მნიშვნელობას. კავკასია აღიქმებოდა არა როგორც პერიფერია, არამედ როგორც საკვანძო ტრანზიტული სივრცე, სადაც აუცილებელი იყო ავტორიტეტული შუამავლების არსებობა.

4. ჟან რიშარი და სულხან-საბა ორბელიანი

ჟან რიშარის კორესპონდენცია ცხადყოფს, რომ სულხან-საბა ორბელიანი აღიქმებოდა როგორც პიროვნება, რომელსაც ჰქონდა ავტორიტეტი ქართლში, სამეგრელოსა და ჩერქეზეთის მიმართულებით. რიშარი პირდაპირ მიუთითებს, რომ ორბელიანი „სასარგებლო იქნებოდა სპარსეთისკენ მიმავალი გზის საქმეში“

5. შედარებითი პერპექტივა: საფრანგეთი, ინგლისი და ნიდერლანდები

ინგლისისა და ნიდერლანდების სტრატეგია ეფუძნებოდა საზღვაო ჰეგემონიას და აღმოსავლეთ ინდოეთის კომპანიებს. განსხვავებით მათგან, საფრანგეთი ცდილობდა სახმელეთო ქსელების გამოყენებას და ადგილობრივ ქრისტიან ელიტებთან თანამშრომლობას. ამ მხრივ კავკასიური მოდელი უნიკალურ ალტერნატივად განიხილებოდა.

6. დასკვნა

სულხან-საბა ორბელიანის ვიზიტი ლუდოვიკო XIV-ის კარზე უნდა განვიხილოთ არა მხოლოდ როგორც ქართული დიპლომატიის ეპიზოდი, არამედ როგორც საფრანგეთის გლობალური სტრატეგიის ნაწილი. კავკასია ფრანგულ ხედვაში წარმოადგენდა პოტენციურ ხიდს შავ ზღვასა და სპარსეთს შორის, ხოლო ორბელიანი - ამ ხიდის შესაძლო არქიტექტორი.

სულხან-საბა ორბელიანის ვიზიტი ევროპაში ადიღე-ჩერქეზების საკითხის გადასაჭრელად

მკვლევარები ნაკლებ ყურადღებას უთმობენ ფაქტს იმისა, რომ სულხან-საბა ორბელიანის სათხოვარი საფრანგეთის კარზე შეეხებოდა უმეტესად ჩერქეზების

ანუ ადიღების საკითხს. საქმე ის იყო, რომ ამ მომენტში საფრანგეთს სურდა საკუთრი სავაჭრო-საერთაშორისო-ეკონომიკური გზის გაჭრა სპარსეთ-ინდოეთთან დასაკავშირებლად.

ინდოეთის გზა იმ დროისათვის სათავისოდ უკვე აღმოაჩინეს ესპანეთმა და პორტუგალიამ და გამდიდრდნენ, ინგლისმაც მოძებნა საკუთრი გზა ინდოეთისაკენ, ეს იყო საზღვაო გზები.

საფრანგეთს სურდა სპარსეთ-ინდოეთთან სახმელეთო-სავაჭრო გზის გაჭრა, ოღონდ ოსმალეთისა და რუსეთის სახელმწიფოებზე არ უნდა გაველო ამ გზას, მაშასადამე, გზას უნდა გაველო ოსმალეთისა და რუსეთისგან ჯერ კიდევ ნაკლები გავლენის მქონე ქვეყნებზე, იმჟამად ასეთი იყო შავიზღვისპირეთის ჩრდილოეთი ნაწილის მიწა-წყალი, ზღვისპირა ჩერქეზეთისა და სამეგრელოს გავლით ქართლის სამეფომდე, რომელიც უკვე სპარსეთის ხელდებულ ქვეყნად მიიჩნეოდა.

სამეგრელო, ელჩების სიტყვით, გულმხურვალედ უჭერდა მხარს ამ პროექტს, საეჭვო იყო მხოლოდ ჩერქეზეთის მეომარი ქვეყანა, მისი დაწყნარების საშუალებებს ეძებდა საფრანგეთი და ამ საქმეშიც ქართული ელჩობა სთვაზობდა თავის სამსახურს.

კერძოდ, რეალურად მე-18 ს. დასაწყისში შავი ზღვისპირეთის ჩრდილო-აღმოსავლეთ სანაპიროს აკონტროლებდნენ ჩერქეზული ტომები (იგულისხმება ამჟამინდელი კრასნოდარის მხარის მიწა-წყალი), სადაც იმჟამად ნაკლები გავლენა ჰქონდათ ოსმალეთსა და რუსეთს.

<https://a-salpagarov.blogspot.com/2013/12/1700-1680.html>

მაშინ ჩერქეზებმა შეძლეს თავიანთი გავლენის სფეროს გაფართოება, სამეგრელოს ჩრდილოეთი ნაწილის დაპყრობა, ვიდრე თითქმის ანაკოფიამდე, ფოთის ნავსადგური უკვე ოსმალების ხელში იყო.

საფრანგეთს, შესაბამისად, აინტერესებდა შავი ზღვის ჩერქეზეთისა და სამეგრელოს სანაპიროები და ამ ქვეყნებზე გამავალი გზები.

იქამდე, საფრანგეთმა თავისი სპარსეთ-ინდოეთთან დამაკავშირებელი გზის გამოსაკვლევად საფრანგეთის საუკეთესო მეცნიერები და ავტორიტეტები შეაგზავნა სპარსეთში, ჟან შარდენი, ჟან რიშარი და სხვები.

სწორედ ამ უკანასკნელმა (ჟან რიშარმა), ძალზე მაღალი დონის დიპლომატმა და მთარგმნელმა, შეამზადა და განახორციელა სულხან-საბა ორბელიანის ვიზიტი ევროპის უმაღლეს პირებთან. პირადად სულხან-საბას იქ არ იცნობდნენ, მხოლოდ ჟან რიშარი აცნობდა მათ, სულხან-საბას, ვითარცა საქართველოს უმაღლეს ავტორიტეტს.

სულხან-საბა მნიშვნელოვანი იყო იმით, რომ წარმოადგენდა საქართველოს ორივე სუვერენულ მხარეს, აღმოსავლეთ საქართველოში ქართლის სამეფოს, რომელზეც საფრანგეთ-სპარსეთის გზას უნდა გაევიდა, ხოლო მეორე იყო სამეგრელო, სადაც ამ გზის ნაწილი გაივლიდა, ასევე, სულხან-საბა, გარკვეულწილად წარმოადგენდა, მისი აღზრდილის, ვახტანგ მე-6-ის მემკვიდრით, რომელსაც ჩერქეზთა მთავრის ასული მეუღლედ ჰყავდა და შეეძლო გარკვეული გავლენა მოეხდინა ჩერქეზთა პოლიტიკაზე.

საქართველო, როგორც აღინიშნა, ამ წრეებისათვის მნიშვნელოვანი იყო, ისევე, როგორც ჩერქეზეთი, ვინაიდან ამ ქვეყნებზე უნდა გაევიდა საფრანგეთ-სპარსეთ-ინდოეთის დამაკავშირებელ გზის მნიშვნელოვანი ნაწილი.

ცხადია, ამ გზის ყველაზე მნიშვნელოვანი ნაწილი, ჩერქეზეთის გარდა იყო სამეგრელო, თავისი გეოგრაფიის გამო, ამიტომაც ჟან რიშარმა და სულხან-საბამ სამეგრელოდან საგანგებოდ ევროპაში, ვითარცა დელეგაციის წევრი, ჩაიყვანეს ვინმე „დავით მეგრელი“, სამეგრელოს პატრიარქის (აფხაზეთის საკათალიკოსის) წარმომადგენელი.

ამ გზის მნიშვნელოვანი ნაწილი გაივლიდა აღმოსავლეთ საქართველოს, აქ საფრანგეთის ინტერესებს დაიცავდა ქართლის მეფე ვახტანგ მე-6, ამიტომაც საჭირო იყო მისი გათავისუფლება სპარსელთაგან, უფრო მეტიც, როგორც ითქვა, ვახტანგ მე-6 შეეძლო დიდი გავლენა მოეხდინა ჩერქეზების მთავრებზე, რადგანაც ცოლად ამ მთავრების ოჯახის წევრი ჰყავდა.

სულხან-საბა საფრანგეთის მეფეს 1713-1714 წლებში ესტუმრა. მან სულხან-საბა ორბელიანი დიდი პატივით რამდენჯერმე მიიღო. ეს იყო დამსახურება გამოჩენილი დიპლომატის - ჟან რიშარისა.

იქამდე ირანში მოღვაწე ფრანგი დიპლომატი ჟან რიშარი ძალზე აფასებდა სულხან-საბას და წერდა, რომ იგი მთელი საქართველოს მამად მიმაჩნიაო. ევროპაში ის იყო სულხანის თარჯიმანი და გზამკვლევი, დიდად დაფასებული მაღალ წრეებში.

სულხანის მოვალეობა იყო გაეცნო სახელმწიფოსათვის რეალურად არსებული მდგომარეობა ჩერქეზეთისა და სამეგრელოში, თუ როგორ შეიძლებოდა ჩერქეზეთის ისეთი სახით დამშვიდება (მათ შორის ვახტანგ მე-6-ის გამოყენებით), რომ საფრანგეთ-სპარსეთ-ინდოეთს გზა უსაფრთხო ყოფილიყო. ამისათვის საჭირო იყო ორი რამ, 1. ჩერქეზების დამშვიდება-გაქრისტიანება მისიონერების მეშვეობით და 2. ვახტანგის ქართლში დაბრუნება ქრისტიანი მეფის სახით, რათა ის დახმარებოდა მისიონერებს ჩერქეზების გაქრისტიანების საქმეში.

ამჟამად არასწორად მიიჩნევა, რომ სულხან საბას ვიზიტი, თითქოსდა, ქართველთა გაკათოლიკების აბსურდულ მოთხოვნას შეიცავდა.

რეალურად კი, გეგმა იყო საერთშორისო ხასიათისა და იარსება საფრანგეთის უმაღლეს წრეებში, ვითარცა ერთ-ერთმა ვარიანტმა გეგმისა იქამდე, სანამ ლუდოვიკო მე-14 ცოცხალი იყო, ანუ 1715 წლის სექტემბრამდე, შემდეგ კი ის დავიწყებას მიეცა.

ამიტომაც, როდესაც სულხან-საბა 1716 წელს დაბრუნდა საქართველოში მისი ელჩობა ფუჭ და გაურკვეველ მოგზაურობად ჩაითვალა, მაგრამ ეს პროექტი რომ განეხორციელებინა საფრანგეთს და საფრანგეთ-ინდოეთის გზა გაეყვანა საქართველოს გავლით, სულხანის ელჩობა გამარჯვებად მიიჩნეოდა, დაწყნარდებოდა ჩერქეზეთი, ანუ შეწყდებოდა ადიღების შემოსევები სამეგრელოში, ქვეყანა ეკონომიურად განვითარდებოდა.

რა სახისა იყო რეალური ვითარება სამეგრელოში?

იმჟამად, ანუ მე-18 ს-ის დასაწყისში, მას შემდეგ, რაც ადიღე-აბაზებმა (ჩერქეზებად სახელდებულებმა) სამეგრელოს აყვავებული ქრისტესმადიდებელი სამთავროს დიდი ნაწილი დაიპყრეს და დიადი ბიჭვინთვის შემდეგ მოქვის, დრანდისა და ბედიის საეპისკოპოსოები გაანადგურეს, ამ სიტყვის პირდაპირი მნიშვნელობით, ქართველი მოაზროვნეების წინაშე დადგა ჩერქეზთა (ანუ ადიღე - აბაზთა) საკითხი.

ქართველებს ჩერქეზეთის საკითხი აინტერესებდათ იმდენად, რომ თუკი ჩერქეზები გაქრისტიანდებოდნენ, მაშინ ისინი შეწყვეტდნენ თავდასხმებს დასავლეთ საქართველოზე.

სულხან-საბას უცხოეთში გამგზავრების წლებში აღნიშნული ბიჭვინთის, მოქვის, დრანდისა და ბედიის კათედრების აოხრების შემდეგ, აბაზა-ჩერქეზებმა განაგრძეს დარჩენილი სამეგრელოს ნაწილისა და მთელი დასავლეთ საქართველოს აოხრება.

ამ პროცესის შეწყვეტის ძალა არ გააჩნდა ქართულ მხარეს და ამიტომ ეძებდა უცხოურ შეწყვეტას.

დასავლეთ საქართველოსათვის „აფხაზიანობა“ ისეთივე საშინელი მოვლენა იყო, როგორც აღმოსავლეთ საქართველოსათვის ლეკიანობა.

ლეკიანობა არა მარტო ერთეული ადამიანების მოტაცებით გამოიხატებოდა, არამედ აუქმებდა მთელ საეკლესიო კათედრებს, ქვეყანა ცარიელდებოდა, მაგალითად ლეკიანობის გამო გატყდა იქამდე გაუტეხელი ალგეთის ხეობა და ხალხისგან დაიცალა, ამიტომაც მანგლელი ეპისკოპოსი იძულებული გახდა კათედრა დაეტოვებინა მარტო მე-17 საუკუნეში რამდენჯერმე.

ბოლოს მანგლელმა ეპისკოპოსმა იოანემ თავის მრევლთნ ერთდ თავი შეაფარა ხირსას.

აქ მოხდა მნიშვნელოვანი მოვლენა - ეკლესიის წიაღში ჩამოყალიბდა დიდი გეგმა ჩრდილო - კავკასიის ტომები, ანუ ადიღე-ჩერქეზების, ოსების, ქისტებისა და ლეკების გაქრისტიანებისა არა სამხედრო ძალით, არამედ სამისიონერო მოღვაწეობით.

ეს გეგმა, ჩანს, შედგა დავით-გარეჯის მეცნიერ-ბერთა წრეში დაახლოებით 1700-1710 წლებში.

გადაწყდა, რომ ქართველ ბერებს პირადი მონაწილეობა მიეღოთ ამ საქმეში, დავით გარეჯიდან ორი ასეთი გამორჩეული მოღვაწე მისიონერის სახელი ჩვენთვის ცნობილია, ესენი იყვნენ იოანე მანგლელი, რომელიც პირადად

გაემგზავრა ქისტეთში და დაღესტანში და ჩრდილოეთ კავკასიაში მრავალი წლის მანძილზე მისიონერობდა (როგორც იქაურთა შორის, ასევე იქ გადასახლებულ ქართველთა, ოსთა და შემდგომ დაღესტნელთა შორის).

მან დააინტერესა ამ მხარეებში სამისიონერო საქმიანობით რუსეთის იმპერიის მმართველი წრეები, რამაც შემდგომ საფუძველი დაუდო „ოსეთის სასულიერო კომისიას“ და გარკვეული წარმატებები ჰქონდა.

მეორე, დავით გარეჯის სკოლის წევრი იყო სულხან-საბა. ჩანს, მას, როგორც ზემოთ აღინიშნა, დაევალა ადიღე-ჩერქეზთა შორის სამისიონერო საქმიანობის ფუძისდება.

მამასადამე. ჩერქეზთა შორის სამისიონერო საქმიანობა დაევალა დავითგარეჯის ბერს სულხან-საბა ორბელიანს. ის საქმის შესასწავლად 1713 წელს გაემგზავრა სამეგრელოში, აფხაზეთის კათალიკოსის კარზე და იქ დაყო 40 დღე.

მან ამ 40 დღის მანძილზე გაისიგრძეგანა საქმის სირთულე, საერთოდ, ქართველი მისიონერები მიხვდნენ, რომ ასეთი ურთულესი საქმის წარმატებით აღსასრულებლად საჭირო იყო დიდი თანამონაწილეობა ანდა მხარდაჭერა. აღსანიშნავია, რომ წმიდა იოანე მანგლელმა შეძლო რუსეთის იმპერიის მმართველობის უმაღლესი წევრების ამ საქმით დაინტერესება, ზოგი ცნობით მას დაღესტანში თვით პეტრე დიდი ეხმარებოდა.

რაც შეეხება სულხან-საბა ორბელიანს, ამავე წლებში ის იღვწოდა, რათა სპარსეთიდან, ვითარცა ქრისტიანი მეფე, ქართლს დაბრუნებოდა ვახტანგმე-VI. ამიტომ სამეგრელოდანვე ის გაემგზავრა ევროპაში, რათა ევროპის მხარე ჩაერთო როგორც ვახტანგის დახსნის, ასევე ჩერქეზთა ანუ ჩრდილოკავკასიელთა გაქრისტიანების საქმეში. მან მოხერხებული საშუალებით სცადა საფრანგეთის დაინტერესება, რადგანაც, როგორც ითქვა, საფრანგეთი ეძებდა სახმელეთო გზის მარშრუტს, რომელსაც სავაჭრო-საერთაშორისო გზის სახით უნდა დაეკავშირებინა სპარსეთ-ინდოეთთან.

ჩანს, რუსეთის იმპერია იმ დროს ნაკლებად იყო დაინტერესებული ჩერქეზეთის გაქრისტიანებით, ანდა მას სხვა გეგმები ჰქონდა ადიღე-ჩერქეზების მიმართ.

საფრანგეთი კი იმ დროს დაინტერესებული იყო კავკასიით, თავის დიდმოხელეებს (შარდენი, რიშარი და სხვა) აგზავნიდა კიდევ კავკასიის გავლით სპარსეთ-ევროპის დამაკავშირებელი გზის საპოვნელად.

საფრანგეთს იმჟამად ესაჭიროებოდა საერთაშორისო-სავაჭრო გზა ევროპასა და აზიას შორის ოსმალეთის გვერდის აქცევით. ამ გზის მოძიება ევალებოდათ შარდენს, რიშარს და სხვებს. ამ დაინტერესების თავის სასარგებლოდ გამოყენება სურდა სულხან-საბას ჟან რიშართან დამეგობრების შემდეგ.

მამასადამე, ქართული ეკლესიის ორი სამისიონერო ფრთა ჩამოყალიბდა, ერთს დაევალა აღმოსავლეთ, მეორეს კი დასავლეთ ჩრდილოკავკასიის გაქრისტიანება.

ჩანს, საბოლოოდ დავით-გარეჯის მონასტრის ბერებმა ეს დიდი სამისიონერო საქმე წამოიწყეს ვახტანგ მე-VI ფრთათა ქვეშ, მისი ჩართულობითა და ზედამხედველობით.

სულხან-საბა საფრანგეთის კარზე ერთმანეთთან აკავშირებდა ვახტანგის სპარსთა ტყვეობიდან დახსნისა და ჩერქეზეთის გაქრისტიანების საქმეს.

სულხან-საბა ორბელიანის მოხსენება მეფე ლუდოვიკოს მიმართ ასეთი იყო: „ვახტანგ მეფე ფიქრობს ყოველი დახმარება აღმოუჩინოს მისიონერებს, რათა მოაქციოს ჩერქეზეთი, რომელიც საქართველოს საზღვარზეა და საიდანაც თავისი მეუღლე მოიყვანა“ (სულხან-საბა ორბელიანი, მოგზაურობა ევროპაში“. ს. იორდანაშვილის რედაქციით 1940).

საბამ საფრანგეთის მეფეს ამავე საკითხის შესახებ გადასცა აფხაზეთის კათალიკოსის თხოვნა - „მდაბალი სათხოვარი სამეგრელოს პატრიარქისა ეს არის მისიონერებთან ერთად ეცადოს აფხაზეთის მოქცევა, თან გამომატანა მონაზონი დავითი“(იქვე).

თუ კიდევ ერთხელ ჩავუღრმავდებით სულხან-საბას განცხადებას საფრანგეთის მეფის წინაშე - „ვახტანგ მეფე ფიქრობს ყოველი დახმარება აღმოუჩინოს მისიონერებს, რათა მოაქციონ ჩერქეზები“, გასაგები გახდება, რომ საფრანგეთს თავისი გეგმის განსახორციელებლად აინტერესებს ჩერქეზეთის შესახებ მეტი ინფორმაცია.

რა გეგმაა ეს? როგორც ითქვა, საფრანგეთ-ინდოეთის საერთაშორისო-სავაჭრო გზას ოსმალეთზე არ უნდა გაევიდო, შესაბამისად, ბუნებრივი გეოგრაფია მოითხოვდა შავი ზღვის ჩრდილოეთ სანაპიროდა საქართველოზე გზის გაყვანას. მაგრამ ამ დროს, 1578 წლიდან ოსმალეთის ხელში უკვე იყო ფოთის ნავსადგური, თუმცა თითქმის ვერ აკონტროლებდა სამეგრელოს ნავსადგურებსა და გზებს, აქედან კი გზა გადადიოდა აღმოსავლეთ საქართველოში, ანუ სპარსეთის გავლენის ქვეყანაში. მაშასადამე, გზას უნდა გაევიდო სამეგრელოზე. როგორც ითქვა, ამ გზის უსაფრთხოებისათვის ჩერქეზეთის დამშვიდება იყო საჭირო, რადგანაც სწორედ ამ ხანაში ადიღე-ჩერქეზმა მეომრებმა ხელში ჩაიგდეს ჩრდილოეთ სამეგრელო და დაიპყრეს მისი მიწა-წყალი ბზიფისწყლიდან ანაკოფიამდე და მალევე ეგრისწყლამდე.

ერთი სიტყვით, ჩერქეზეთი რეალურად აკონტროლებდა შავი ზღვისპირეთის იმ გზებს და ნავსადგურებს, რომლის გამოყენება შეეძლო საფრანგეთს სპარსეთთან დასაკავშირებლად, ამიტომაც საფრანგეთისათვის ვახტანგ მე-6-ის საკითხი გაცილებით ნაკლები მნიშვნელობისა იყო, ვიდრე ჩერქეზეთის საკითხი, ამიტომაც საქართველოს ელჩი სულხან-საბა სწორედ ასევე მიმართავს ფრანგულ მხარეს - „ვახტანგ მეფე ფიქრობს ყოველი დახმარება აღმოუჩინოს მისიონერებს, რათა მოაქციონ ჩერქეზეთი, რომელიც საქართველოს საზღვარზეა და საიდანაც თავისი მეუღლე მოიყვანა“. ანუ ვახტანგი თუკი გათავისუფლდება, ის ჩერქეზეთის საკითხს მოაგვარებს საფრანგეთის სასარგებლოდ, მას აქვს გავლენა ჩერქეზების მთავარზე, რომლის ოჯახის წევრი მისი მეუღლეა.

ჩერქეზეთი თუკი გზას გახსნიდა, საფრანგეთის გეგმა აღსრულდებოდა, რეალურად გაიჭრებოდა საერთაშორისო-სავაჭრო გზა ოსმალეთის გვერდის აქცევით ევროპიდან სპარამდე (აღსანიშნავია, რომ საერთაშორისო გზის გაყვანა ასევე პეტრე I სურდა ევროპიდან რუსეთის გავლით სპარსეთამდე ოღონდ კასპიისპირეთის გამოყენებით).

საკითხის დასაინტერესებლად სულხან-საბამ და აფხაზეთის კათალიკოსის წარმომადგენელმა საფრანგეთის მეფეს აცნობეს, რომ ჩერქეზეთი ისევე დიდი

ქვეყანაა, როგორც იყო იმ დროის საფრანგეთი და ჩერქეზების რაოდენობა რამდენიმე მილიონი იყო იმ ჯამის ფრანგების ოდენობის თანაფარდი.

ამიტომაც სულხანმა გააღრმავა თავისი სიტყვა ჩერქეზეთის შესახებ - „შეიძლება ჩერქეზების ერი მოაქციო, რაოდენიც საფრანგეთშია... ეს მიზანი ჭეშმარიტად ღირსია მეფის დიდებისა“.

აღსანიშნავია, მეორე მხარე, კერძოდ, იოანე მანგლელის ჩრდილოკავკასიაში მოღვაწეობა წარმატებული იყო, ამიტომაც მაღლიერმა ერმა მას დიდი პატივი მიაგო, ის წმინდანია და დაკრძალულია სიონის წმინდა ტაძარში, ხოლო სულხან-საბას მცდელობა ჩერქეზების ანუ ადიღე-ჩერქეზ-აბაზების გასაქრისტიანებლად წარუმატებელი აღმოჩნდა, ამიტომ ის უკმაყოფილოდ მიიღეს საქართველოში, საიდანაც რუსეთში გაემგზავრა 1724-25 წელს, იმავე, 1725 წ. სულხან-საბა დაიკრძალა ვითარცა მართლმადიდებელი მოსკოვის მართლმადიდებელთა ვსეხსვიატსკოეს ტაძარში. ცხადია, რუსეთში კათოლიკეს არავინ დაკრძალავდა მართლმადიდებელთა ეკლესიაში.

აღსანიშნავია, რომ თუკი საფრანგეთი დაინტერესდებოდა და ჩერქეზთა გასაქრისტიანებლად მისიონერებს გააგზავნიდა, ამით ევროპელი მისიონერების რაოდენობა საქართველოში შემცირდებოდა. ევროპელი მისიონერები ვერ ახერხებდნენ მუსლიმების გაქრისტიანებას, საქართველოში ისინი უფრო უფუნქციო, უხერხულ სტუმრებს წარმოადგენდნენ, ამიტომ, როგორც ითქვა, თვით ქართული ეკლესიის შიგნით შემუშავდა გეგმა ჩრდილოკავკასიაში ქრისტიანული სარწმუნოების აღდგენისა.

ჩვენ ადრეც ვწერდით - „ჩამოყალიბდა გეგმა ჩრდილოკავკასიაში ქრისტიანული სარწმუნოების აღდგენისა. რადგანაც, ყველა უბედურების წყაროდ მიჩნეული იქნა ჩრდილოკავკასიელთა გამაჰმადიანება. მაშასადამე, საჭირო იყო უბედურებათა ამ ბუდეში (ე.ი. ჩრდილოკავკასიაში შეღწევა) და სამისიონერო საშუალებებით მათი გაქრისტიანება, რაც თავისთავად მოუღებდა ბოლოს ოს-ლეკთა თუ ჩერქეზთა თარეშს თანამორწმუნეთა ქვეყანაში.

XVIII სა-ის 30-იან წლებში ერთ-ერთი მოთავე ამ იდეისა და შემდეგ კი უნაკლო პრაქტიკული შემსრულებელ-მისიონერი იყო მანგლელი ეპისკოპოსი იოანე სააკაძე. საერთოდ, კავკასიაში ქრისტიანობის აღდგენის იდეა დავითგარეჯში ჩასახულა. გარეჯის უდაბნოში ჩამოყალიბებული ე.წ. „მთიულეთის მისიის“ და მის მოღვაწეთა შესახებ ქვემოთ ვისაუბრებთ. იქამდე კი უნდა განვაცხადოთ, რომ თითქმის იმავე დროს, რამდენიმე წლით დრე, იგივე გარეჯის უდაბნოდან გამოსული მართლმადიდებელი ბერი სულხან-საბა ორბელიანი სათავეში ჩაუდგა ელჩობას ევროპის სამეფოებში. კერძოდ, ქართული ელჩობის ერთ-ერთ უმთავრეს თხოვნას ევროპელ მონარქთა მიმართ წარმოადგენდა შემდეგი: „ჩრდილოკავკასიელი ტომების შემოსევების შეწყვეტა საქართველოზე, რისთვისაც ჩრდილოკავკასიელთა, კერძოდ კი, აფხაზთა და ჩერქეზთა გაქრისტიანება იყო საჭირო. ჩრდილოკავკასიელთა გაქრისტიანება საფუძველი გახდებოდა მათთან მეგობრული ურთიერთობის დამყარებისა და ჩრდილოკავკასიელთა შემოტევების შეწყვეტისა. სულხან-საბას მემორანდუმის პირველივე პუნქტი სწორედ კავკასიელ ტომთა შორის ქრისტიანობის გავრცელებას მოითხოვდა (იხ. ა. ჯაფარიძე, საქართველოს სამოციქულო ეკლესიის ისტორია, ტ. III, 1999, გვ. 303).

ევროპაში გამგზავრებამდე დავითგარეჯის სენაკიდან გამოსული სულხან-საბა გადავიდა დასავლეთ საქართველოში და იქაურ კათალიკოსთან ერთად 40 დღის განმავლობაში იხილავდა გზებს ჩრდილოკავკასიელთა გაქრისტიანებისა. როგორც ჩანს, მათ ჩაუთვლიათ, რომ შექმნილ ვითარებაში მხოლოდ მსოფლიოს უმაღლესი სახელმწიფოები თუ შეძლებდნენ ჩრდილოკავკასიელთა გაქრისტიანებას. როგორც ცნობილია, ლუდოვიკო მე-14-ის შემდეგ ევროპა არ დაინტერესდა ამ საკითხით, ახლა მხოლოდ რუსეთის საიმპერატორო კარის დაინტერესება ჩაითვალა საჭიროდ. ეს მისია თავის თავზე აიღო წმინდა იოანე მანგლელმა.

მანგლელის კათედრა სწორედ ლეკთა თარეშის გამო რამდენადმე მოიშალა XVIII ს-ში და იოანე მანგლელის დროსაც. ამიტომაც იოანე მანგლელი იძულებული გამხდარა თავი შეეფარებინა ქიზიყში ხირსის მონასტრისათვის. საფიქრებელია, რომ იგი ქიზიყში თან გაჰყვა თავის მანგლისელ მრევლს, რომელიც იძულებული იყო თათართა (მაჰმადიანთა) თარეშის გამო მიეტოვებინა მამა-პაპათა სამკვიდრო და გადასახლებულიყო დაცულ ადგილას. ეს უნდა მომხდარიყო 1723 წლამდე და არა ოსმალების დროს.

ეკლესიის მისიონერული მოღვაწეობა მე-18 ს-ის I ნახევარში კარგად აქვს აღწერილი მელიტონ კელენჯერიძეს თავის ნაშრომში „საქართველოს საკათალიკოსო ეკლესიის მოკლე ისტორია“. აი, რას გვამცნობს ნაშრომი: „მთიულეთის მისიას სათავეში გარეჯის უდაბნო ჩაუდგა. პიონერად ამ დიდ საქმეში გარეჯში აღზრდილი იოანე მანგლელი(სააკაძე) გამოვიდა, აუღო ალღო მთიულეთის სულიერ მდგომარეობას და საშველად მას მიაშურა. იგი აღიჭურვა სახარებით, ჯვრით და გაუდგა გზას. ჯერ კახეთი მოვლო ქადაგებით და მერე დაღესტანში იოანემ წმინდა ცხოვრებით და სასწაულებით მალე მიიპყრო ლეკების ყურადღება. არც მთავრობას დარჩა შეუმჩნეველი მისი მოციქულებრივი მოღვაწეობა. იმ დროს ვახტანგ VI-ს და პეტრე დიდს მიწერ-მოწერა ჰქონდათ ერთმანეთში კასპიის ზღვის საქმეებზე და ორივემ მალე იცნო იოანეს ღვაწლის ფასი და ნივთიერი შემწეობა აღმოუჩინეს. იოანემ ჯერ ხის სამლოცველო ააგო აქ „ნიჩბით ხელში“ და მერე იმავე ალაგზე ქვის ეკლესია ააშენა მიძინების სახელზე. შემდეგ ზღვის პირზე ააშენა ეკლესია წმინდა ეკატერინეს სახელზე. 1724 წელს იოანემ დაღესტანში მოწაფეები დატოვა და თვითონ სამისიონეროდ ასტრახანში გადავიდა, სადაც ეკლესია ააგო იოანე ღვთისმეტყველის სახელზე. ეს ეკლესია 1774 წელს რუსის მთავრობამ მონასტრად გადააკეთა და შიგ არქიმანდრიტად დანიშნა ქართველი ბერი გერმანე, მოწაფე იოანესი. ასტრახანში იოანემ შეიტყო, რომ ყიზლარში ბლომად ესახლენ ქართველები და ეკლესია არ ჰქონდათ. ისიც გაიგო, რომ ოსეთში ქრისტიანობას საქმე უჭირდა და იოანემაც ყიზლარს მიაშურა. აქ ქართველების დახმარებით ეკლესია ააგო, ზედ სკოლაც გახსნა და შიგ მქადაგებლებს ამზადებდა. მისიის საქმე წარმატებით წავიდა. მისიონერებს რუსის მთავრობამ ჯამაგირიც დაუნიშნა“.

ლეკიანობის გამო იცლებოდა ქართლ-კახეთი და აფხაზიანობის გამო კი, დასავლეთ საქართველო.

ეს ცნობილი გახდა საფრანგეთის კარისათვის აფხაზეთის კათალიკოსის წარმომადგენლის „დავით მეგრელის“ მიერ. ის საბასთან და ჟან რიშართან ერთდ გაემგზავრა ევროპაში.

სამწუხაროდ, ქართველმა მეცნიერებმა ვფიქრობ, სათანადოდ ვერ გაიგეს დავით ბერის გამგზავრების მიზეზი, ისინი თვლიან, თითქოსდა, აფხაზეთის კათლიკოსს ევროპული ანუ კათოლიკური სარწმუნოების მიღება სურდა და ამიტომაც გააგზავნა იქ თავისი კაცი. სინამდვილე ძალიან ღრმა და ტრაგიკული იყო, რომლის მოგვარებაც საბოლოოდ ვერ მოხერხდა. ქართული ელჩობის მიზანი საფრანგეთის დაინტერესება იყო სამეგრელოსა და ქართლზე გამავალი საერთაშორისო გზის ჩამოყალიბებით, მაგრამ, როგორც რამდენჯერმე აღინიშნა, ჩერქეზეთ-სამეგრელოს გავლით საერთაშორისო-სავაჭრო გზის გაჭრა შეუძლებელი აღმოჩნდა, როგორც ითქვა, ამ გზას საფრანგეთი ოსმალეთის გვერდის ავლით უნდა დაეკავშირებინა სპარსეთთან და ინდოეთთან.

ადილე-აბაზებმა შემოსევები კვლავ განაგრძეს, თუმცა ქართველობამ მოიკრიბა ძალა, იმერეთის მეფის დახმარებით ენგურთან გამართული რუხის ომში (1779) დაამარცხა ჩრილოკავკასიელთა გაერთიანებული ძალები, საბოლოოდ სასაზღვრო მდინარედ ენგური გადაიქცა.

რუხის ომს აღწერს სასიქადულო პოეტი ბესიკი, ის თავის პოემაში „რუხის ომი“ წერს, რომ ადილე-ჩერქეზებს, რომელთაც საქართველოში ამ ეპოქაში საერთო სახელს „აფხაზებს“ უწოდებენ (ისევე როგორც ჩეჩენ-დაღესტნელებს - საერთო სახელს-ლეკს უწოდებდნენ), ქართველებთან საომრად სხვადასხვა ხერხით მოუწვევიათ და შემოუკრებიან ყირიმელი თათრები, კურმუგელები (ყარაჩი თათრები), ყივჩაღები (იგულისხმება რომელიღაც ჩერქეზული ტომი), და ჯიქელნი, ბესიკი წერს-

„ყირიმელთ, ჯიქელთ, ალანელთ,
კურმუგელთ ამცნეს ცნობით,
ყივჩაღთ შემოიწევდნენ, ინდობდნენ სჯულის ძმობითა,
აფხაზნი შეეფიცოდნენ
ქრთამით და აგრევ ძღვნობითა,
და მეგრელთ სისხლი სწყუროდათ,
თუმცა შეესვათ გობით.“

სწორედ ამ პროცესის, ანუ აბაზა-ადილების მიერ ქართველთა ხოცვა-ჟლეტის აღკვეთა სურდა სულხან-საბა ორბელიანს, ამისთვის ჩავიდა ევროპაში, რათა ჩერქეზეთის აგრესიულობა დამცხრალიყო საფრანგეთის სახელმწიფოს დახმარებით.

ის პაპს და ევროპულ საზოგადოებას წარუდგა ვითარცა წმ. ბასილის ორდენის წევრი, რას ნიშნავს ეს?

წმ. ბასილის ორდენის წევრები მე-4 საუკუნიდან იყვნენ ბიზანტიის მონასტრების ბერები, ამ ორდენს მე-4 საუკუნიდან იცნობდნენ ევროპაში.

на зареде Европы уже в IV в. существует орден св. Василия.

საერთოდ, ბასილი დიდის ორდენთან, სამონასტრო ტიპიკონთან დაკავშირებით, მკვლევარი წერს, რომ მე-4 საუკუნეში „ბიზანტიურ აღმოსავლეთში პაპუმი დიდის ადგილი დაიჭირა ბასილი დიდის ტიპიკონმა, თავდაპირველად კაბადოკიასა და პონტოში (შესაბამისად საქართველოში). ეს ტიპიკონი ცნობილია ორი რედაქციით, „ბასილი დიდის ორივე წესი (დიდი და მცირე ასკეტიკონი)“. ყველა შემდგომი, საბა განწმენდილის, თეოდორე სტუდიელის და ათონის „მთაწმინდის“ არსებითად წარმოადგენდნენ გამეორებას პაპუმისა და ბასილის

დიდის ტიპიკონების. На Востоке место Пахомиева устава и других, находившихся в местном употреблении (например, уставов Пафнутия, Серапиона, др.) Было занято уставом Василия Великого, который ввел сначала в Каппадокии и понте Пахомиев устав, но потом заменил его своим, сохранившим многие черты Пахомиева. Устав этот в двух редакциях (δρσι κατὰ Πλάτος - пространные правила и δ.к. - ἐπτομήν - правила в сокращении), вместе с «*подвижническими заповедями*» (ἀσκητικά καὶ διατάξεις см. Migne, «*Patr. curs. compl.*» s. gr. XXXI; есть русский перевод изданный Московской духовной академией) подробнее развивает начала киновии, смягчая суровость Пахомиева устава, Все последующие восточные уставы (из них наиболее знаменитые – Саввы Освященного, Феодора Студита и афонский. «Святые Горы», ведущий свое начало от преподобного Афанасия) в существенном повторяли уставы Пахомия и Василия.“.

დასავლეთ ევროპაში ბასილი დიდის ტიპიკონის ბერების, ანუ ბასილის ორდენის მონასტრების, მეტი რაოდენობა გაჩნდა მე-8 საუკუნის შემდეგ, ისინი იქ დააარსეს ბერძენმა ბერებმა, რომელნიც ხატმებრძოლეობის გამო გარბოდნენ ბიზანტიიდან და თავს იტალიას აფარებდნენ.

Первые монастыри византийского обряда появились в Южной Италии в VIII-IX веках. Они были основаны греками, бежавшими из Византии в период иконоборчества. В 1004 году монах Нил Россанский основал монастырь Гроттаферрата в 18 километрах от Рима. После Великого раскола этот и ряд других монастырей Южной Италии продолжал практиковать византийскую литургию и жить по уставу св. Василия Великого.

მამასადამე, ისტორიულად ბასილი დიდის ტიპიკონისა იყო ბიზანტიისა და საქართველოს ყველა მონასტერი, მე-8 საუკუნიდან ასეთი წესდება ევროპაშიც განვრცობილა, სამხრეთ იტალიაში ტრადიციული ბერძნულ-ბიზანტიური ლიტურგიითა და წესებით, საქართველოში კი თავიდანვე იყო დანერგილი ქართულენოვანი წირვა-ლოცვა. ანუ სულხან-საბა ისევ, როგორც ბიზანტიურ და ქართულ მონასტერთა ბერები, მიმდევრები იყვნენ ბასილი დიდის ტიპიკონისა. თუ ეს აზრი სწორია, ჩანს, სულხანი თავისი ბუნებითი ანუ მართლმადიდებლური ბერული სამოსით, გრძელი თმა-წვერით, იერ-სახითა და სახელით წარსდგა ევროპელ დიდებულებთან. ანუ ის ტრადიციული ქართული საბერო სამოსით და იერ-სახით მოღვაწეობდა ევროპაში, ამას კი განმარტავდა სიტყვებით, რომ ის ბასილი დიდის ორდენის ანუ ტიპიკონის ბერი იყო, რომელი აღნიშნულ იერ-სახეს მოითხოვდა ბიზანტიური ტრადიციის შესაბამისად.

კათოლიკე ბერებისაგან მკვეთრად განსხვავდებოდა მისი იერ-სახე, კათოლიკური წესით მოითხოვდა ბერის თავზე ჰქონოდა ტონზურა, ანუ თავის თხემი მრგვლად ამოპარსული უნდა ჰქონოდა. კათოლიკური წესი მოითხოვდა წვერის გაპარსვას, ხოლო სულხან საბას გრძელი, ტრადიციული წვერი ამშვენებდა. კათოლიკე ბერებსა და სამღვდელოებას ჯერ კიდევ მე-12 საუკუნეში, 1119 წელს ტულუზის კრებამ აუკრძალა წვერის ტარება, მით უფრო გრძელი წვერისა, როგორც ჰქონდა სულხან-საბას.

იგივე ითქმის შესამოსელზეც, კათოლიკე ბერების შესამოსელი მკვეთრად განსხვავდებოდა იმ სამოსისაგან, რითაც ის წარსდგა ევროპის საზოგადოების წინაშე, მას არ ეცვა კათოლიკე ბერებისათვის აუცილებელი ტუნკა, არ ერტყა ე.წ.

„კათოლიკე ბერის სარტყელი“ (ქამარი), კაპიშონი და სხვა. პირიქით, მას ემოსა ჩვეულებრივი, მართლმადიდებლური ანაფორა და ეხურა ტრადიციული საეკლესიო ქართული ქუდი.

ამიტომ, ძნელია ენდო საქართველოში გამოგზავნილ კათოლიკე მისიონერებს, რომელნიც თავის წერილებში ცდილობდნენ მისიონერთა წარუმატებლობა გადაეფარა ინფორმაციით, რომ მათ თითქოსდა დიდი წარმატებები ჰქონდათ, საქართველოს ზედა ფენის წარმომადგენლებიც თითქოსდა გააკათოლიკეს, რაც არ დასტურდება ფაქტებით, მაგალითად, წერდნენ ლევან დადიანის გაკათოლიკების შესახებ იმ წლებში, როცა ლევანი აღადგენდა სამეგრელოს მართლმადიდებლურ ეკლესია მონასტრებს, ამკობდა მათ ბარძიმ ფეშხუმითა და ხატებით და პარალელურად დიდ თანხებს აგზავნიდა იერუსალიმში ჯვრის მართლმადიდებლური ქართული მონასტრის მოსახატად და აღსადგენად. სინამდვილეში, კი, მისიონერებთან უბრალოდ სასაუბროდ და გასაცნობად მისულ დიდებულებს ისინი უკვე კათოლიკებად სახავდნენ, მით უფრო თუკი ქრისტიანული სარწმუნოების შესახებ დასმულ კითხვებს სწორ პასუხებს გასცემდნენ, ერთი ასეთი ჩანს იყო სულხან-საბა, რომელიც ასეთი კონტაქტის გამო უკვე კათოლიკედ წარუდგომნეს თავიანთ პატრონებს იტალიაში, ერთი მისიონერი წერდა - „ბატონი სულხანი, დიდი კანჩილიერის შვილი, მთავრის ღვიძლი ბიძაშვილი, კაპელანიართა ქართველ დიდებულთა გვარეულობიდან. მან უღირსეულებსად წარმოადგინა თავი ქრისტიანული მოძღვრების ცოდნაში, რომლის მიხედვით თვით მე შევადგინე კითხვარი, მოინათლა იმავე წლის 25 აგვისტოს“.

თუ ეს სწორი ფაქტია, მისი ახსნა შეიძლება - საფრანგეთსა და საერთოდ ევროპაში წასასვლელად გამზადების წინა წლებში, რომელიც, ჩანს მას მრავალი წლით ადრე ჰქონდა დაგეგმილი, ცხადია სულხან-საბას ესაჭიროებოდა გამოწვლილვითი ინფორმაცია ზოგადად ევროპისა და მისი ქვეყნების, ასევე ამ ქვეყნებში არსებული კათოლიკური სარწმუნოების შესახებ, ამიტომ ჩანს, მას უკვე საქართველოში სურდა თვისი ცოდნის შევსება რეალური მდგომარეობის შესახებ და ეკონტაქტებოდა მისიონერებს.

სულხან-საბას კათოლიკეობა რომ მიეღო, თანაც ბერის ხარისხში, ის შესაბამისი კათოლიკური საბერო სამოსით შეიმოსებოდა, თავზე ტინზურით და იერსახით, ხოლო, შემდეგში, გარდაცვალებისას მას ვითარცა კათოლიკეს არავინ დაკრძალავდა მოსკოვის მართლმადიდებელთ ვსეხსვიატსკოეს ეკლესიაში.

ევროპაში ვიზიტისას მისთვის მთვარი იყო არა პირადი საქმე, არამედ დასავლეთ საქართველოს ქრისტიანობის გადარჩენა, რომელსაც სრული განადგურება ელოდა ჩერქეზული შემოსევებით, ამის აღკვეცა კი შეეძლო საფრანგეთს, თუ ის ჩერქეზეთ-საქართველოს გავლით საერთაშორისო გზას გაიყვანდა საფრანგეთიდან სპარსეთ-ინდოეთამდე.

ევროპულ ბასილის ორდენტან სულხან-საბას არავითარი კავშირი არ ჰქონია. ის იყო ბიზანტიური წმ. ბასილიოს ტიპიკონით მოქმედი ბერი, მსგავსად სხვა ყველა მართლმადიდებელი სამონასტროს სამშობლისა.

მკვლევართა მითითებით, როგორც ითქვა, ბიზანტიურ ეპოქაში წმიდა ბასილის ტიპიკონით მოქმედებდა ყველა ბიზანტიური მონასტრის ბერთა სამმო, წმ.

ბასილი საერთოდ მიიჩნეოდა იმ ტიპიკონის ფუძემდებლად, რომლითაც მოქმედებდა ბიზანტიური მონასტრების ბერების სამმო.

ევროპაში მათ გამოარჩევდნენ იმით, რომ კათოლიკე ბერებისაგან განსხვავებით მათ ჰქონდათ გრძელი თმები და წვერები, ეს იყო ჩვეულებრივი ბერების იერსახე, და ბიზანტიური საბერო შესამოსელი, რომელსაც ატარებდა სულხან-საბა.

სულხან-საბამ თავისი ჩვეულებრივი ბერული იერსახე და ტანისამოსიც არ შეცვალა ევროპაში, რასაც განმარტავდა, რომ ის იყო წმ. ბასილის ორდენის წევრი. ასეთი კვლევა საჭიროა, რადგანაც, ამჟამად სადავოა და გადაუჭრელია საკითხი იმისა, თუ რატომ უწოდებდნენ ევროპაში სულხან-საბას წმ. ბასილი დიდის ორდენის წევრს.

ფიქრობენ, რომ ეს დაკავშირებულია მის მიერ კათოლიკობის აღიარებასთან, მაგრამ, საფიქრებელია, რომ პირიქით იყო. სულხან-საბას კათოლიკეებისაგან განსხვავებდა გრძელი თმები და წვერი და ქართული და ბიზანტიური საბერო სამოსი. ანუ ის, გარეგნულადაც კი, კათოლიკე ბერების იერსახეს არ ატარებდა, თანაც ხაზგასმით ჩანს, ის ევროპაში იმავე სამოსით ჩავიდა, რაც ეცვა საქართველოში. ასეთი უფლება ევროპაში ჰქონდათ წმ. ბასილი დიდის ტიპიკონის ბერებს.

სულ სხვა საკითხია ის, რომ შემდეგში, უფრო მე-19 საუკუნეში, ევროპაში სახე იცვალა ამ ბასილის ორდენმა და დაიწყო თანამშრომლობა რომის ეკლესიასთან.

საბოლოო დასკვნა

სულხან-საბა ორბელიანის ვიზიტი ლუდოვიკო XIV-ის კარზე უნდა განვიხილოთ როგორც საფრანგეთის გლობალური სტრატეგიის ნაწილი, რომლის მიხედვითაც კავკასია წარმოადგენდა შესაძლო სახმელეთო ხიდს შავ ზღვასა და ინდოეთს შორის სპარსეთის გავლით, ხოლო სულხან-საბა ორბელიანი განიხილებოდა ამ ხიდის არქიტექტორად, რადგანაც ის თვისი დიდი ავტორიტეტის გამო „საქართველოს მამად“ წოდებული, გავლენას ახდენდა ჩერქეზეთის, სამეგრელოსა და ქართლის მმართველ ელიტაზე, და ასევე მნიშვნელოვანი გავლენა ჰქონდა სპარსეთშიც. ეს უკანასკნელი (სპარსეთი) დაინტერესებული იყო ევროპა-სპარსეთის შესაძლო სახმელეთო გზის ჩამოყალიბებით. სულხანის ელჩობის გაგრძელება უნდა ყოფილიყო ლუდოვიკო მე-14 -ის კარზე სპარსელი პრინცის წარმატებული ვიზიტი (სულხანის ელჩობის დასრულებისთანავე) 1715 წელს, ასევე, შესაძლოა სულხანის მოქმედებათა შედეგადაც დაუბრუნა 1716წ. სპარსეთის შაჰმა ვახტანგ მე-6 -ს ქართლის ტახტი.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. (Bibliothèque nationale de France (BnF), MS fr. 14715, fol. 83r-84v).
2. http://dSPACE.gela.org.ge/bistream/123456789/7014/5/Mogzauroba%20Evropashi_%20Sulxan%20Saba%20Orbeliani.pdf
3. <https://meufeanania.ge/details.php?id>
4. <https://ru.wikisource.org/wiki/>
5. ru.wikisource.org
6. <https://ru.wikipedia.org/wiki/>

7. <https://azbyka.ru/otechnik/Vasilij-Velikij/svjatitel-vasilij-velikij/7>
8. ru.wikipedia.org
9. <https://ru.wikipedia.org/wiki/>
10. ru.wikipedia.org
11. <https://umurgulia82.blogspot.com/2019/05/blog-post.html?m=0>
12. umurgulia82.blogspot.com

მურმან პაპაშვილი
 ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი
 ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
 თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
Murman Papashvili
 Doctor of Historical Sciences,
 Professor, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

ORBELIANI'S DIPLOMATIC ACTIVITIES AT THE FRENCH EMBASSY IN CONSTANTINOPLE

Abstract

Based on primary sources, the article examines the diplomatic activities carried out by Sulkhan-Saba Orbeliani during his seventeen-month stay at the French embassy in Constantinople (January 1715 – June 1716). As a diplomat distinguished by a strong sense of responsibility toward the commitments he had undertaken, Sulkhan-Saba regarded the fulfillment of the oral agreement reached in Versailles and Rome—namely, that he would wait in Constantinople for the French missionaries in order personally to accompany them and establish this “special mission” in Western Georgia—as a matter of prestige for his diplomatic mission.

The successful accomplishment of this objective was directly connected with the development of a new stage in Georgia's European foreign policy, a process that began for the first time in Georgian-European diplomacy through Sulkhan-Saba's extraordinary embassy. Guided by this awareness and these impressions, the Georgian diplomat remained at the French embassy in Constantinople until Versailles and Rome fulfilled their promises.

However, the seventeen-month wait in Constantinople and the failure of Sulkhan-Saba's mission under changing political circumstances clearly demonstrated that Georgia's European policy had shifted from a position of primary importance to the background, though this did not mean a final abandonment of the country's Western orientation. The foreign policy objectives pursued by Georgia in the subsequent period further confirmed this continuity.

Keywords: Sulkhan-Saba Orbeliani; Georgia; France; diplomatic mission; Georgian diplomacy; European foreign policy; French missionaries.

ორბელიანის დიპლომატიური საქმიანობა კონსტანტინოპოლის საფრანგეთის საელჩოში

აბსტრაქტი

სტატიაში პირველწყაროების საფუძველზე შეისწავლილია, თუ რა დიპლომატიურ საქმიანობას ეწეოდა სულხან-საბა ორბელიანი 17-ე საფრანგეთის კონსტანტინოპოლის (1715 წლის იანვარი-1716 წლის ივნისი) საელჩოში. სულხან-საბა, როგორც აღებული ვალდებულებების მიმართ მაღალი პასუხისმგებლობის მატარებელი დიპლომატი, ვერსალსა და რომში, დადებული ზეპირი შეთანხმების შესრულებას, რომ კონსტანტინოპოლში დაელოდებოდა ფრანგ მისიონერებს, რათა თვითონ წაეყვანა ისინი და დაეფუძნებინა ეს “განსაკუთრებული მისიონი” დასავლეთ საქართველოში, თავისი ელჩობის პრესტიჟად მიიჩნევდა. ამ ამოცანის დადებითად გადაწყვეტაზე იყო დამოკიდებული საქართველოს ევროპული საგარეო პოლიტიკის ახალი ეტაპის განვითარება, რაც საქართველოს ევროპულ დიპლომატიაში პირველად სულხან-საბას ექსტრაორდინალური ელჩობით დაიწყო. ამ შეგნებითა და შთაბეჭდილებებით აღჭურვილ ქართველ დიპლომატს აღნიშნული ფაქტორები უბიძგებდა მანამდე დარჩენილიყო კონსტანტინოპოლში საფრანგეთის საელჩოში, სანამ ვერსალი და რომი დაპირებებს არ შეასრულებდა. ხოლო 17-ე თვის ლოდინი კონსტანტინოპოლში და შეცვლილ გარემოებათა შესაბამისად სულხან-საბას მისიის წარუმატებლობა აშკარად ავლენდა იმდროინდელი საქართველოს ევროპული პოლიტიკის პირველი ადგილიდან უკანა მხარეზე გადაწვევას და არა დასავლურ ორიენტაციაზე საბოლოოდ უარის თქმას. ეს მომდევნო პერიოდის საქართველოს საგარეო პოლიტიკურმა ამოცანებმაც დაადასტურა.

საკვანძო სიტყვები: სულხან-საბა ორბელიანი; საქართველო; საფრანგეთი; კონსტანტინოპოლი; დიპლომატიური მისია; ქართული დიპლომატია; ფრანგი მისიონერები.

შესავალი

საფრანგეთსა და რომში (1714 წლის იანვარი-აგვისტო) დიპლომატიური მისიის დასრულების შემდეგ, ს.ს. ორბელიანი მალტიდან კონსტანტინოპოლისაკენ გაემგზავრა, სადაც 1715 წლის იანვრის მეორე ნახევარში ჩავიდა. (ტაბაღუა, საფრანგეთსა და იტალიაში ს.ს. ორბელიანის დიპლომატიური მისიის ისტორიიდან 1715-1716 წლები., 1987, გვ. 385) (ტაბაღუა, საფრანგეთსა და იტალიაში ს.ს. ორბელიანის დიპლომატიური მისიის ისტორიიდან 1715-1716 წლები., 1987, გვ. 385) ამ გზაზე “ერის მამას” თურქეთის დაზვერვა თვალს არ აშორებდა. ერთ ნაწილს ის საქართველოს მეფე ეგონა, ხოლო მეორე- მასში ელჩს ხედავდა, რომელიც საფრანგეთსა და იტალიაში თურქების საწინააღმდეგო ღონისძიებებს აგვარებდა. ამავე წლის 18 თებერვალს კონსტანტინოპოლიდან საფრანგეთის ელჩი გრაფი დეხალორი “მეფე-მზე” ლუი XIV-ს წერდა: “...დარდანილიდან ამბავი მოვიდა, რომ ამ ხომალდზე რამდენიმე თურქი იყო, რომელთაგან ზოგი ამბობდა: ის (სულხან-საბა.-განმარტება ი. ტაბაღუას ეკუთვნის) საქართველოს მეფეაო, სხვები ამბობდნენ, რომ იგი არის დიდი პიროვნება, რომელიც მოდის საფრანგეთიდან და იტალიიდან, სადაც თურქების საწინააღმდეგო ღონისძიებებს ატარებდა” (ტაბაღუა,

საფრანგეთსა და იტალიაში ს.ს. ორბელიანის დიპლომატიური მისიის ისტორიიდან 1715-1716 წლები., 1987, გვ. 385). 30-მდე თურქი აგენტი, რომელიც ვითომდაც “მგზავრები” იყვნენ ხელსაყრელ მომენტს ეძებდნენ სულხან-საბას ხელში ჩასაგდებად (ტაბალუა, საფრანგეთსა და იტალიაში ს.ს. ორბელიანის დიპლომატიური მისიის ისტორიიდან 1715-1716 წლები., 1987, გვ. 385). ამ ამბავმა ვაზირის ყურამდეც მიაღწია. მანაც არ დააყოვნა და ნაპირზე გადმოსვლისას მისი დაკავება ბრძანა. (ტაბალუა, საფრანგეთსა და იტალიაში ს.ს. ორბელიანის დიპლომატიური მისიის ისტორიიდან 1715-1716 წლები., 1987, გვ. 387).

შექმნილ რთულ ვითარებაში ყველაფერი საფრანგეთის კონსტანტინოპოლელ ელჩზე აღმოჩნდა დამოკიდებული. გრაფმა დეზალორმა, როგორც გამოცდილმა დიპლომატმა, სულხან-საბას კარგმა ნაცნობმა და მისადმი დიდად პატივმცემელმა, (საბუთები საქართველო-საფრანგეთის ურთიერთობის ისტორიიდან (1707 წლის მარტი-1714 წლის დეკემბერი), ნაწილი I. შესავალი, თარგმანი და განმარტებები დაურთო ილია ტაბალუამ, 1975, გვ. 155). ყველაფერი წინასწარ გათვალა. სანამ ხომალდი ღუზას კონსტანტინოპოლის ნაპირზე ჩაუშვებდა, დეზალორს ინფორმაცია მიუვიდა იმ მოსალოდნელი ხიფათის შესახებ, რაც სულხან-საბას მოელოდა. მანაც არ დააყოვნა და უმაღლეს ნავი გაგზავნა, რათა ხომალდიდან გადმოესვა ქართველი ელჩი. “ეს გარემოება მავალეზდა, რომ იგი (სულხან-საბა.-მ.პ.) ფრთხილად გადმომეყვანა ხომალდიდან და მომეთავსებინა საფრანგეთის სასახლეში (საელჩო რეზიდენციაში-მ. პ.), ვიდრე შემთხვევა მომეცემა იგი თავის სამშობლოში გავისტუმრო” - წერდა დეზალორი საფრანგეთის მეფეს ლუი XIV-ს ზემოხსენებულ წერილში. (ტაბალუა, საფრანგეთსა და იტალიაში ს.ს. ორბელიანის დიპლომატიური მისიის ისტორიიდან 1715-1716 წლები., 1987, გვ. 387). მართალია, ამ შემთხვევაში ფრანგულმა დიპლომატიამ გაიმარჯვა თურქების სიფხიზლეზე, მაგრამ საშიშროების თავიდან აცილების მიზნით საჭირო იყო სასწრაფოდ სულხან-საბას საქართველოში გამოსტუმრება. (ტაბალუა, საფრანგეთსა და იტალიაში ს.ს. ორბელიანის დიპლომატიური მისიის ისტორიიდან 1715-1716 წლები., 1987, გვ. 387).

მეთოდები

კვლევა ეფუძნება ისტორიული კვლევის ისეთ კლასიკურ და თანამედროვე მეთოდებს, როგორიცაა:

- **წყაროთმცოდნეობითი ანალიზი** – გამოყენებულია XVIII საუკუნის დიპლომატიური მიმოწერა (საფრანგეთის ელჩის, გრაფ დეზალორის წერილები, დე ბიზის კორესპონდენცია, ჟან რიშარის ცნობები, სულხან-საბას წერილები);
- **კომპარატივისტული მეთოდი** – შედარებულია სხვადასხვა წყაროს მონაცემები ერთმანეთთან;
- **კონტექსტუალური ანალიზი** – მოვლენები განხილულია ოსმალეთის იმპერიის, საფრანგეთის საგარეო პოლიტიკისა და ევროპული დიპლომატიის კონტექსტში;
- **ინტერპრეტაციული მიდგომა** – წყაროები გაანალიზებულია არა მხოლოდ ფაქტობრივი, არამედ პოლიტიკური და იდეოლოგიური მნიშვნელობის გათვალისწინებით;

- **ჰიპოთეზის შემოწმება** – ტექსტში წარმოდგენილი თეზისები შემოწმებულია წყაროებზე დაყრდნობით.

კვლევის პროცესში ასევე განსაკუთრებული ყურადღება დაეთმო დიპლომატიური ტერმინოლოგიისა და კონტექსტის სწორ გააზრებას.

შედეგები

კვლევის შედეგად პირველ რიგში გამოვლინდა, რომ ოსმალეთის იმპერიის სადაზვერვო სისტემამ სწორად განსაზღვრა სულხან-საბა ორბელიანის კონსტანტინოპოლში მისიის პოლიტიკური შინაარსი. სულხან-საბა აღიქმებოდა არა მხოლოდ როგორც რელიგიური მოღვაწე, არამედ, როგორც მნიშვნელოვანი პოლიტიკური ფიგურა, რომელიც დაკავშირებული იყო დასავლეთ ევროპაში ანტიოსმალურ აქტივობებთან. აღნიშნულმა გარემოებამ შექმნა მისი დაკავების რეალური საფრთხე და მისი უსაფრთხოება კონსტანტინოპოლში დამოკიდებული გახდა საფრანგეთის დიპლომატიურ მფარველობაზე.

ამ პირობებში გადამწყვეტი მნიშვნელობა შეიძინა საფრანგეთის ელჩის, გრაფ დეზალორის მოქმედებამ, რომელმაც დროულად უზრუნველყო ქართველი ელჩის გადაყვანა საელჩო რეზიდენციაში და მისი დაცვა. საფრანგეთის საერთაშორისო ავტორიტეტმა და ოსმალეთის იმპერიაში არსებულმა პრივილეგიებმა, რომლებიც 1673 წლის კაპიტულაციებს ეფუძნებოდა, მნიშვნელოვნად შეზღუდა ოსმალეთის ხელისუფლების შესაძლებლობა, პირდაპირ ემოქმედა მის წინააღმდეგ.

კვლევამ ასევე აჩვენა, რომ კონსტანტინოპოლში ხანგრძლივი დაყოვნების მთავარი მიზეზი იყო ფრანგი მისიონერების ჩამოსვლის მოლოდინი. სულხან-საბამ უარი განაცხადა საქართველოში დაბრუნებაზე მათ გარეშე, რადგან ეს საკითხი მისთვის დიპლომატიური პასუხისმგებლობისა და პირადი სიტყვის შესრულების პრინციპთან იყო დაკავშირებული. ამასთან, მისიონერები განიხილებოდა როგორც საქართველოს დასავლეთთან დაახლოებისა და ევროპული გავლენის გაძლიერების პრაქტიკული მექანიზმი.

მნიშვნელოვანი აღმოჩნდა ასევე ელჩობის პრესტიჟისა და პოლიტიკური სტრატეგიის ფაქტორი. ხელცარიელი დაბრუნება აღიქმებოდა როგორც დიპლომატიური მარცხი, მაშინ როდესაც მისიის წარმატება დაკავშირებული იყო საქართველოს ევროპული ორიენტაციის განმტკიცებასთან. საფრანგეთთან ურთიერთობა განიხილებოდა, როგორც განვითარების მოდელი, რაც აძლიერებდა მის გადაწყვეტილებას, ნებისმიერ ფასად შეესრულებინა აღებული ვალდებულებები.

ამრიგად, კვლევის შედეგები აჩვენებს, რომ სულხან-საბა ორბელიანის კონსტანტინოპოლში დაყოვნება განპირობებული იყო ოთხი ძირითადი ფაქტორის ერთობლიობით: ოსმალეთის მხრიდან არსებული საფრთხე, საფრანგეთის დიპლომატიური მხარდაჭერა, მისიონერების მოლოდინი და ელჩობის პრესტიჟის დაცვის აუცილებლობა. ეს ფაქტორები ურთიერთკავშირში მოქმედებდა და განსაზღვრავდა ქართველი დიპლომატის საბოლოო გადაწყვეტილებებს.

მსჯელობა

ამდენად, წარმოდგენილი წყარო გვაძლევს საშუალებას დავასკვნათ, რომ თურქეთის ოფიციალურმა მთავრობამ თავისი სადაზვერვო არხებით დაადგინა, რომ სულხან-საბა საფრანგეთსა და რომში დიპლომატიურ მისიას ასრულებდა. ეს კიდევ ერთხელ ადასტურებდა იმ გადაწყვეტილებას, თუ რატომ იყო საბას მისია რელიგიურ სამოსელში გახვეული და ეს უკანასკნელი რატომ განსაზღვრავდა საფრანგეთთან მომავალი სამხედრო-პოლიტიკური და ეკონომიკური ურთიერთობების განვითარების პერსპექტივას. უფრო კონკრეტულად: სულხან-საბა და ვახტანგ VI, საფიქრებელია, საკმაოდ ერკვეოდნენ, რომ 1673 წლის კაპიტულაციის საფუძველზე, სწორედ XVIII ს-ის დასაწყისში საფრანგეთმა მთელი ოსმალეთის იმპერიაში ყველა კათოლიკესა და ქრისტიანული თემის ინტერესების დაცვაზე პრივილეგიები მოიპოვა. (Boogert, 2005, გვ. 102). უფრო მეტიც; 1703 წლის ერთ-ერთი წყაროს თანახმად, ამ მიმართულებით “... უკვე რამდენიმე საუკუნეა, რაც საფრანგეთის ელჩს აქ (კონსტანტინოპოლში-მ.პ.) ყოველთვის პირველი ადგილი ეჭირა”, (Archives du Ministère des Affaires Étrangères, გვ. 87). ცხადია, დასავლეთის სხვა ქვეყნების ელჩებთან შედარებით. ჩვენი აზრით, ამ ფაქტორმა განაპირობა ის, რომ თურქეთის ოფიციალურმა მთავრობამ ამ შემთხვევაში, როგორც იტყვიან, თვალები დახუჭა და სულხან-საბას მიმართ დევნა არ განახორციელა. საკუთრივ, დეზალორის სწრაფი რეაქცია კი ნათლად ამოწმებდა სულხან-საბას ელჩობის ამოცანის მნიშვნელობას საფრანგეთის სამეფო კარისათვის. საერთოდ კი, საქართველოს ნებისმიერი კავშირი დასავლეთთან თურქეთის სულთნის კარზე ექვს აღძრავდა და მას ოფიციალური მთავრობა იმპერიის საწინააღმდეგო ნაბიჯად მიიჩნევდა, მაგრამ ამ შემთხვევაში, როგორც ჩანს, სულთანის კარზე საფრანგეთის სახელმწიფოს განსაკუთრებულმა პოლიტიკურმა წონამ (Archives du Ministère des Affaires Étrangères, გვ. 84). თავისი როლი შეასრულა. ჩვენი ეს დასკვნა ემყარება სულხან-საბას მიერ 1715 წლის 7 აპრილის კონსტანტინოპოლიდან საფრანგეთის მინისტრისა და სახელმწიფო მდივნის ლუი ფელიპო, გრაფ დე პონშარტრენისადმი (ჩანს, საბამ არ იცის, რომ ამ დროს პონშარტრენი უკვე გადამდგარი იყო თანამდებობიდან) მიწერილ წერილში გამოყენებულ ერთ ლაკონურ დიპლომატიურ ფრაზას: “ეს რომ ნახეს თათრებმა (თურქებმა-მ.პ.), წერს საბა, ვეზირს მოახსენეს, მაგრამ ელჩის საქმით მოვრჩით” (ტაბალუა, საქართველო-საფრანგეთის ურთიერთობა 1917-1921 წლებში და საქართველო საფრანგეთის არქივებსა და წიგნსაცავებში, 1996, გვ. 270). მიუხედავად ამისა, სულხან-საბა მაინც სწრაფად უნდა დაბრუნებულიყო საქართველოში, რადგან მას უსაფუძვლოდ როდი ემინოდა, რომ “...თურქებმა...არ დაატყვევონ თავისი ამალით” (ტაბალუა, საფრანგეთსა და იტალიაში ს.ს. ორბელიანის დიპლომატიური მისიის ისტორიიდან 1715-1716 წლები., 1987, p. 387),

თუმცა მან 17 თვე დაახანა კონსტანტინოპოლში და თუ რატომ? ახლა ამის გარკვევას შეუდგებით.

წყაროების თანახმად, დაღლილი ელჩი კონსტანტინოპოლის საფრანგეთის საელჩოში ძალების მოკრებას შეუდგა. დეზალორი კი თადარიგს შეუდგა, რათა ის საქართველოში უსაფრთხოდ გაესტუმრებინა. საფრანგეთსა და “...მთელს იტალიაში...” (ტაბალუა, საფრანგეთსა და იტალიაში ს.ს. ორბელიანის დიპლომატიური მისიის ისტორიიდან 1715-1716 წლები., 1987, p. 387) (საბუთები საქართველო-საფრანგეთის ურთიერთობის ისტორიიდან (1707 წლის მარტი-1714

წლის დეკემბერი), ნაწილი I. შესავალი, თარგმანი და განმარტებები დაურთო ილია ტაბაღუამ, 1975). მაღალ და თანარ დონეზე დიპლომატიური მიღებებით დიდად მაღლიერი სულხან-საბა დეზალორს განუწყვეტლივ შეახსენებდა ლუი XIV-ის კეთილგანწყობასა და იმ პატივს, რომელიც მას ვერსალში აღმოუჩინეს. ქართველი ელჩი ჯერ კიდევ პარიზსა და რომში ნანახით გამოწვეული ძლიერი შთაბეჭდილების ქვეშ იყო. ამის შესახებ გრაფი დეზალორი ლუი XIV-ს წერდა: “სულხან საბა განუწყვეტლივ ლაპარაკობს თქვენი უდიდებულესობის კეთილგანწყობასა და დიდმშვენიერებაზე, პატივზე, რომელიც თქვენგან მიიღო, თქვენი სასახლეების სიდიადეზე და მშვენიერებაზე, განსხვავებაზე, რომელიც გააჩნია მსოფლიოს ყველა სხვა ქვეყნებთან და სახელმწიფოებთან შედარებით საფრანგეთის სამეფოს, და წესრიგზე, რომელსაც ყველაფერში იქ იცავენ. სულხან-საბა არაერთხელ იმეორებს, რომ ეშინია თავის ქვეყანაში არ დაუჯერონ, როდესაც მათ აღუწერს მის მიერ საფრანგეთში ნანახ საოცრებებს. ვინაიდან ის, რაც ნახა, აღმოსავლელების შეზღუდულ გონებაზე მაღლა დგას, რომელთა წარმოდგენა მათ მხედველობაზე უფრო შორს არ ვრცელდება” (ტაბაღუა, საფრანგეთსა და იტალიაში ს.ს. ორბელიანის დიპლომატიური მისიის ისტორიიდან 1715-1716 წლები., 1987, p. 387). ეს წყარო ყოველგვარი დამატებითი ახსნა-განმარტებების გარეშე ააშკარავებს, თუ რატომ მიიღტვოდა საქართველო და მისი ელჩი-მეცნიერი საფრანგეთი როგორმე მოეახლოვებინათ საქართველოსათვის. ჩვენი ქვეყნის დასავლურ პროგრესთან დაკავშირება საფრანგეთთან ორმხრივი სამხედრო-პოლიტიკური და რელიგიური ურთიერთობების დამყარება – განვითარებაზე გადიოდა. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, საქართველოს მიერ მდიდარი ევროპული კულტურის ათვისება საფრანგეთთან მომავალი პოლიტიკური და ეკონომიკური ურთიერთობის დამყარებით იყო შესაძლებელი. რაც უფრო ნიშანდობლივია, სულხან-საბა აღტაცებულია საფრანგეთის აბსოლუტური მონარქიის ბიუროკრატიული მმართველობით, რომელიც ლუი XIV-ის სახელმწიფოს ნიმუშს წარმოადგენდა; ფრაზა-“ წესრიგზე, რომელსაც ყველაფერში იქ (საფრანგეთში-მ. პ.) იცავენ”-, ვფიქრობთ, სწორედ ამ აზრს გადმოსცემს. რაც შეეხება საფრანგეთის პოლიტიკურ სტატუსს, სულხან-საბას მსოფლიოში მისი მსგავსი სახელმწიფო არ ეგულება და მისადმი დამოკიდებულებას ამაღლებული კულტურული მგრძნობელობით გამოხატავს: “განსხვავებაზე, რომელიც გააჩნია მსოფლიოს ყველა სხვა ქვეყნებთან და სახელმწიფოებთან შედარებით საფრანგეთის სამეფოს...”, ვფიქრობთ, აღნიშნული მნიშვნელობითაა დიპლომატიურად გამოთქმული.

როგორც წყაროებიდან ცნობილია, ვერსალის სამეფო კარის დაპირების თანახმად, სულხან-საბა ორბელიანი კონსტანტინოპოლში უნდა დალოდებოდა ფრანგ მისიონერებს და ასევე ლუი XIV-ის მიერ დიპლომატიურად მომზადებულ გადაწყვეტილებას ირანის ტყვეობიდან ვახტანგ VI-ის გათავისუფლების შესახებ (Brosset, 1832, p. 439). ამ უკანასკნელ საკითხს ჩვენ აქ არ განვიხილავთ. პირველთან დაკავშირებით აქვე აუცილებელია წინდაწინ ერთ ფაქტს შევხებით:

როგორც გრაფი დეზალორის ზემოხსენებული წერილიდან ირკვევა, სულხან-საბა ორბელიანი ჯერ კიდევ პარიზში გაეცნო საფრანგეთის მომავალ ელჩს კონსტანტინოპოლში მარკიზ დე ბონაკს, რომელსაც უნდა შეეცვალა გრაფი დეზალორი. ეს უკანასკნელი საფრანგეთის მეფეს წერდა: “...სულხან-საბას, როგორც ჩანს, გადაწყვეტილი აქვს კონსტანტინოპოლში დაელოდოს ბატონ ბონაკს,

რომელიც მას (სულხან-საბას-მ.პ.) სენ-ლაზარის რამდენიმე მისიონერის ჩამოყვანას დაპირდა” (ტაბალუა, საფრანგეთსა და იტალიაში ს.ს. ორბელიანის დიპლომატიური მისიის ისტორიიდან 1715-1716 წლები., 1987, p. 387). საკონტროლო მასალის უქონლობის გამო ძნელია ზუსტად ითქვას, რა სახის კავშირი დამყარდა საფრანგეთში ვიზიტის მანძილზე დე ბონაკსა და სულხან-საბას შორის, მაგრამ ფაქტია, რომ ეს ორი დიპლომატი ერთმანეთს პარიზში გაეცნენ და საფრანგეთის მომავალმა ელჩმა კონსტანტინოპოლში სულხან-საბას დაპირება მისცა, რომ თვითონ ჩამოიყვანდა სენ-ლაზარის “...8 ან 10 ფრანგ მისიონერს...” (ტაბალუა, საფრანგეთსა და იტალიაში ს.ს. ორბელიანის დიპლომატიური მისიის ისტორიიდან 1715-1716 წლები., 1987, p. 389), რომელთაც, საბა შემდეგში დასავლეთ საქართველოსა და ახალციხეში განლაგებდა. ვფიქრობთ, მოტანილი წყარო გვაძლევს ამ დასკვნის გაკეთების საშუალებას. ამავე წყარო ასევე გვკარნახობს გამოვთქვით ვარაუდი, რომ სულხან-საბას საფრანგეთში ყოფნის დროს (1714 წლის 22 იანვარი-1714 წლის 20 ივნისი) გადაწყდა დეზალორის დე ბონაკით შეცვლა. ჩვენი აზრით, საფრანგეთის მხარემ, ჩანს, ეს გაითვალისწინა და მომავალი ელჩი მარკიზ დე ბონაკი სულხან-საბას გააცნეს. ახლა დაისმის კითხვა: რატომ უნდა შეეცვალათ კონსტანტინოპოლში საფრანგეთის ელჩი გრაფი დეზალორი მარკიზ დე ბონაკით?

როგორც ცნობილია, სულხან-საბა ორბელიანის საფრანგეთსა და რომში დიპლომატიური მისიით ელჩობის დროს კონსტანტინოპოლში საფრანგეთის ელჩი იყო გრაფი დეზალორი. მან დიდი როლი შეასრულა ამ ელჩობის ორგანიზებაში როგორც დასავლეთში, ისე უკან საქართველოში დაბრუნებისას. დეზალორი ელჩის მოვალეობას კონსტანტინოპოლში 1709-1716 წლებში ასრულებდა. წყაროებიდან ირკვევა, რომ დეზალორმა ავადმყოფობის გამო გადაწყვიტა ელჩობიდან გადადგომა. კონსტანტინოპოლიდან საფრანგეთის საელჩოს მდივანი დე ბიზი (ტაბალუა, საფრანგეთსა და იტალიაში ს.ს. ორბელიანის დიპლომატიური მისიის ისტორიიდან 1715-1716 წლები., 1987, p. 414). 1715 წლის 24 მაისს საფრანგეთის სახელმწიფო მდივანს საგარეო საქმეებში მარკიზ დე ტორსის წერდა: “რამდენადაც მისი უდიდებულესობა (ლუი XIV-მ. პ.) ინფორმირებულია ელჩის (გრაფი დეზალორი-მ. პ.) ავადმყოფობის შესახებ, მან კეთილი ინება მისი შემცვლელი (მარკიზ დე ბონაკი-მ. პ.) დაენიშნა. თუ ის შემცვლელი (მარკიზ დე ბონაკი-მ. პ.) მალე არ ჩამოვა, ელჩის (გრაფი დეზალორის-მ. პ.) განუწყვეტელი შეუძლოდ ყოფნა მძიმე მდგომარეობაში ჩააყენებს მას და მის საქმეს” (ტაბალუა, საფრანგეთსა და იტალიაში ს.ს. ორბელიანის დიპლომატიური მისიის ისტორიიდან 1715-1716 წლები., 1987, p. 399). აქედან ნათლად ჩანს, რომ გრაფი დეზალორი ავადმყოფობის გამო ელჩის მოვალეობას სათანადოდ ვერ ასრულებდა. ასევე მხედველობაში უნდა მივიღოთ ის ფაქტიც, რომ დეზალორი “...სხვადასხვა ამბების...”, ანუ ხარჯების გამო “...მძიმე მატერიალურ მდგომარეობაში ჩავარდა” (ტაბალუა, საფრანგეთსა და იტალიაში ს.ს. ორბელიანის დიპლომატიური მისიის ისტორიიდან 1715-1716 წლები., 1987, p. 399) (ტაბალუა, საქართველო-საფრანგეთის ურთიერთობა 1917-1921 წლებში და საქართველო საფრანგეთის არქივებსა და წიგნსაცავებში, 1996, p. 290). მართალია, ზუსტად არ ვიცით სულხან-საბას პარიზში ვიზიტის ჟამს (1714 წლის იანვარი-1714 წლის ივნისი) დროის რომელ მონაკვეთში დაისვა, თუ ეს მანამდეც იდგა, აღნიშნული მიზეზის გამო გრაფი დეზალორის მარკიზ დე ბონაკით შეცვლის

საკითხი, მაგრამ სრული საფუძველი გვაქვს ვიფიქროთ, რომ აღნიშნული გადაწყვეტილება სულხან-საბასთევის ცნობილი იყო. ალბათ, პარიზშივე, მეტი ალბათობით მარკიზ დე ტორსის ორგანიზებით, შედგა სულხან-საბასა და გრაფი დეზალორის შემცვლელ მარკიზ დე ბონაკთან შეხვედრა, რომლის დროსაც ამ უკანასკნელმა აღუთქვა საქართველოს ელჩს ფრანგი მისიონერების ჩამოყვანას კონსტანტინოპოლში. სხვაგვარად შეუძლებელია წავიკითხოთ წყაროს ინფორმაცია, რომ დე ბონაკი დაპირდა სულხან-საბას “...სენ ლაზარის რამდენიმე მისიონერის ჩამოყვანას...”. თუ ჩვენი ვარაუდი სარწმუნოა, მაშინ ისიც უნდა ვიფიქროთ, რომ სავარაუდოდ, გათვლილი იქნებოდა, თუ რა დროსათვის დაბრუნდებოდა რომიდან საბა კონსტანტინოპოლში. მხარეები, ალბათ, შეთანხმდებოდნენ, თუ სულხან-საბა კონსტანტინოპოლში დე ბონაკზე ადრე ჩავიდოდა, იქ დაელოდებოდა ის საფრანგეთის ელჩის ჩამოსვლას დაპირებულ მისიონერებთან ერთად. თუ ჩვენი ეს ვარაუდი სწორია, ამაზე დაყრდნობით, მაშინ ისიც შეიძლება ითქვას, რომ მარკიზ დე ბონაკი სულხან-საბას საკმაოდ მაღალ ავტორიტეტად მიიჩნეოდა და მასაც საქართველოში საფრანგეთის რელიგიური პოლიტიკა მომავალი ორმხრივი ურთიერთობის საფუძველად მიაჩნდა. ცნობილია, რომ ბონაკის კონსტანტინოპოლში ჩამოსვლა კი 1716 წლის ოქტომბრამდე ვერ მოხერხდა (Schefer, 1894, p. 27).

ამ ფაქტზე საგანგებოდ შემდეგი მოსაზრებით შევჩერდით: კერძოდ, ორი ფაქტორიდან ერთი, თუ რატომ დაყოვნდა და რა დიპლომატიურ საქმიანობას აწარმოებდა სულხან-საბა 17 თვე კონსტანტინოპოლში, ჩვენი აზრით, მდგომარეობდა მის მიერ საფრანგეთის პოლიტიკოსებისა (გრაფი პონშარტრენი, მარკიზ დე ტორსი, მარკიზ დე ბონაკი) და წმინდა ტახტის მესვეურებისადმი (პაპი, კარდინალები, პროპაგანდა ფიდეს წარმომადგენლები) მიცემულ დაპირებაში: დაელოდებოდა კონსტანტინოპოლში მისიონერებს, რათა თვითონ ჩაეყვანა ისინი საქართველოში და დაებინავებინა მისიის ადგილებში (ტაბალუა, საფრანგეთსა და იტალიაში ს.ს. ორბელიანის დიპლომატიური მისიის ისტორიიდან 1715-1716 წლები., 1987, p. 400) (ტაბალუა, საქართველო-საფრანგეთის ურთიერთობა 1917-1921 წლებში და საქართველო საფრანგეთის არქივებსა და წიგნსაცავებში, 1996, p. 295). ერთ-ერთ წყაროში ამასთან დაკავშირებით ვკითხულობთ: “მას (სულხან საბას-მ.პ.) რომ თავისთავზე არ აელო ვალდებულება და ადგილზე (საქართველოში-მ.პ.) მისიონერების მოწყობისათვის ეხელმძღვანელა, იგი უკვე გაემგზავრებოდა კონსტანტინოპოლიდან” (ტაბალუა, საფრანგეთსა და იტალიაში ს.ს. ორბელიანის დიპლომატიური მისიის ისტორიიდან 1715-1716 წლები., 1987, p. 396) (ტაბალუა, საქართველო-საფრანგეთის ურთიერთობა 1917-1921 წლებში და საქართველო საფრანგეთის არქივებსა და წიგნსაცავებში, 1996, p. 284). ანალოგიურ ინფორმაციას გვაწვდის ჟან რიშარი 1715 წლის 21 მაისის წერილში, რომელიც მიწერილია რომელიმე ფრანგი მესვეურისადმი: “რაც შეეხება პირადად სულხან-საბას, იგი კონსტანტინოპოლიდან გაემგზავრება მხოლოდ მაშინ, როცა თან წაიყვანს მისიონერებს” (ტაბალუა, საფრანგეთსა და იტალიაში ს.ს. ორბელიანის დიპლომატიური მისიის ისტორიიდან 1715-1716 წლები., 1987, p. 396) (ტაბალუა, საქართველო-საფრანგეთის ურთიერთობა 1917-1921 წლებში და საქართველო საფრანგეთის არქივებსა და წიგნსაცავებში, 1996, p. 286). - წერდა ჟან რიშარი. საკუთრივ სულხან-საბა მისიონერებს საფრანგეთიდან ელოდებოდა, რომელთაც

“...ეცოდინებოდათ მედიცინა...” (ტაბაღუა, საფრანგეთსა და იტალიაში ს.ს. ორბელიანის დიპლომატიური მისიის ისტორიიდან 1715-1716 წლები., 1987, p. 400) (ტაბაღუა, საქართველო-საფრანგეთის ურთიერთობა 1917-1921 წლებში და საქართველო საფრანგეთის არქივებსა და წიგნსაცავებში, 1996, p. 295). ამ პირობის დარღვევა მას დაუშვებლად მიაჩნდა. ამიტომ საბამ უარყო გრაფი დეზალორის წინადადება, რომ გამგზავრებულიყო საქართველოში, რათა წინასწარ მოემზადებინა ფრანგი მისიონერების დასახინაველები ადგილები. “ყველაფერს გავაკეთებ, წერდა გრაფი დეზალორი ლუი XIV-ს, რათა იგი (სულხან-საბა-მ.პ.) დავარწმუნო, რომ, როგორც კი მონახავს საშუალებას, მაშინვე გამგზავროს, რათა საქართველოში წინდაწინ მოამზადოს ადგილები, სადაც ამ მისიონერების დაფუძნებას საჭიროდ მიიჩნევს, შემდეგ, როდესაც მათ ადგილზე მოაწყობს, შედეგები ჩვენ შეგვატყობინოს” (ტაბაღუა, საფრანგეთსა და იტალიაში ს.ს. ორბელიანის დიპლომატიური მისიის ისტორიიდან 1715-1716 წლები., 1987, p. 387). სულხან-საბამ, რომელმაც, როგორც ირკვევა, ჩინებულად იცოდა ვალდებულების პირველხარისხოვანი მნიშვნელობა დიპლომატიაში, ასევე დაპირებისა და სიტყვის როლი, მაღალი პასუხისმგებლობის გამოვლენით თავაზიანად უარით უპასუხა დეზალორის წინადადებას. “სულხან-საბა, აუწყებდა დეზალორი “მეფე-მზეს”, არ იზიარებს ჩემს მოსაზრებას და მეუბნება: საფრანგეთსა და რომში მან პირობა მისცა საქართველოში მისიონერების თან წაყვანის თაობაზე, ამიტომ ურჩევნია მოკვდეს, ვიდრე სიტყვა ვერ შეასრულოს” (ტაბაღუა, საფრანგეთსა და იტალიაში ს.ს. ორბელიანის დიპლომატიური მისიის ისტორიიდან 1715-1716 წლები., 1987, p. 388). ასე რომ, სულხან-საბა ორბელიანის, როგორც დიპლომატის, სიმტკიცე მისი მაღალი მორალითა და პირგაუტეხლობით აიხსნებოდა. ამ თვალსაზრისით ის იდეალური ელჩის თვისებას ავლენდა.

რაც შეეხება მეორე ფაქტორს, იგი შემდეგში მდგომარეობდა: ჩვენი აზრით, სულხან-საბასთვის ფრანგი მისიონერების ჩამოყვანა დასავლეთ საქართველოში და იქ მათი დაბინავება საფრანგეთსა და რომში მისი ელჩობის პრესტიჟის საქმედ მიაჩნდა, ხოლო ხელცარიელი დაბრუნება-დამარცხებად. მას, როგორც შორსმჭვრეტელ პოლიტიკოსსა და დიპლომატს, კარგად ესმოდა ინდივიდუალური ფაქტორისა და მიცემული დაპირების მნიშვნელობა დიპლომატიაში. ლუი XIV-ის მზადყოფნა, რომ სულხან-საბას ღვთისმოსაობის გამო “...მის დასახმარებლად სიამოვნებით გააკეთებს ყველაფერს, რაც მასზე იქნება დამოკიდებული” (ტაბაღუა, საფრანგეთსა და იტალიაში ს.ს. ორბელიანის დიპლომატიური მისიის ისტორიიდან 1715-1716 წლები., 1987, p. 407); (ტაბაღუა, საქართველო-საფრანგეთის ურთიერთობა 1917-1921 წლებში და საქართველო საფრანგეთის არქივებსა და წიგნსაცავებში, 1996, p. 312). ექსტრაორდინალურ ელჩს პრაგმატული მიზანით უნდა გამოეყენებინა. კერძოდ, კონკრეტულ ამოცანასთან ერთად, გაეთავისუფლებინათ ირანის ტყვეობაში მყოფი ვახტანგ VI ქრისტიანობით, საქართველოში საფრანგეთის მისიონის დაარსებით საფუძველი უნდა ჩაეყარა ორმხრივი ეკონომიკური და პოლიტიკური ურთიერთობის ჩამოყალიბებისათვის, რაც რელიგიურ რეალობას ემყარებოდა. ამ ამოცანის განხორციელების ჩამლას საქართველოში მოჰყვებოდა ევროპულ პოლიტიკაზე იმედგაცრუება. ამაში გვარწმუნებს 1715 წლის 29 მაისს ხსენებული დე ბიზის საგარეო საქმეებში საფრანგეთის სახელმწიფო მდივნ მარკიზ დე ტორსისადმი მიწერილი წერილი.

“მეორე მიზეზი -ეს ის სიძნელეა, რომელსაც სულხან-საბა განიცდის: დაბრუნდეს ქართლში, ასევე იმ მხარეებში , რომლებიც ევროპაში მიმავალმა სულხან-საბამ გაიარა. მაშინ ის დაპირდა, რომ ამ ადგილებში ჩაიყვანდა ადამიანებს, რომელთაც ეცოდინებოდათ მედიცინა და ფრანგი მამები თავიანთ სამისიონერო მოვალეობასაც შეასრულებდნენ. ასეთია წყაროთა ის წრე, რომელიც დაგვცემარა ჩვენთვის საინტერესო საკითხის გარკვევაში.

დასკვნა

ამრიგად, სულხან-საბა ორბელიანი, როგორც აღებული ვალდებულებების მიმართ მაღალი პასუხისმგებლობის მატარებელი დიპლომატი ვერსალსა და რომში, დადებული ზეპირი შეთანხმების შესრულებას, რომ კონსტანტინოპოლში დაელოდებოდა ფრანგ მისიონერებს, რათა თვითონ წაეყვანა ისინი და დაეფუძნებინა ეს “განსაკუთრებული მისიონი” (ტაბაღუა, საფრანგეთსა და იტალიაში ს.ს. ორბელიანის დიპლომატიური მისიის ისტორიიდან 1715-1716 წლები., 1987, p. 390); (ტაბაღუა, საქართველო-საფრანგეთის ურთიერთობა 1917-1921 წლებში და საქართველო საფრანგეთის არქივებსა და წიგნსაცავებში, 1996, p. 269)დასავლეთ საქართველოში, თავისი ელჩობის პრესტიჟად მიაჩნდა. ამ ამოცანის დადებითად გადაწყვეტაზე იყო დამოკიდებული საქართველოს ევროპული საგარეო პოლიტიკის ახალი ეტაპის განვითარება, რაც საქართველოს ევროპულ დიპლომატიაში პირველად სულხან-საბას ექსტრაორდინალური ელჩობით დაიწყო. ამ შეგნებითა და შთაბეჭდილებებით აღჭურვილ ქართველ დიპლომატს აღნიშნული ფაქტორები უზიძგებდა მანამდე დაეხანებინა კონსტანტინოპოლში და განეგრძო დიპლომატიური სვლები, სანამ ვერსალი და რომი დაპირებებს არ შეასრულებდა. ხოლო 17 თვის ლოდინი კონსტანტინოპოლში და შეცვლილ გარემოებათა შესაბამისად სულხან-საბას მისიის წარუმატებლობა აშკარად ავლენდა იმდროინდელი საქართველოს ევროპული პოლიტიკის პირველი ადგილიდან უკანა მხარეზე გადანაცვლებას და არა დასავლურ ორიენტაციაზე საბოლოოდ უარის თქმას. ეს მომდევნო პერიოდის საქართველოს საგარეო პოლიტიკურმა ამოცანებმაც დაადასტურა.

გამოყენებული ლიტერატურა

Archives du Ministère des Affaires Étrangères. (n.d.). 39, 87.

Boogert, M. H. (2005). The capitulations and the Ottoman legal system. 102.

Brosset, M. (1832). Documents originaux sur les relations diplomatiques de la Géorgie avec la France vers la fin du règne de Pouis XIV. *Nouveau Journal Asiatique*, IX, p. 439.

Schefer, C. (1894). Mémoire historique sur l’Ambassade de France à Constantinople par le Marquis de Bonac publié avec un précis de ses négociations à la Porte Ottomane . p. 27.

საბუთები საქართველო-საფრანგეთის ურთიერთობის ისტორიიდან (1707 წლის მარტი-1714 წლის დეკემბერი), ნაწილი I. შესავალი, თარგმანი და განმარტებები დაურთო ილია ტაბაღუამ . (1975). გვ.155.

ტაბაღუა, ი. (1987). საფრანგეთსა და იტალიაში ს.ს. ორბელიანის დიპლომატიური მისიის ისტორიიდან 1715-1716 წლები. 385.

ტაბაღუა, ი. (1996). *საქართველო-საფრანგეთის ურთიერთობა 1917-1921 წლებში და საქართველო საფრანგეთის არქივებსა და წიგნსაცავებში* (Vol. I). თბილისი.

მზარ ფაჟავა

ასოცირებული პროფესორი

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი

ტელ: +995 599338989

ელ.ფოსტა: e.pazhava@gtu.ge

<https://orcid.org/0000-0003-4948-8783>

Emzar Pazhava

Associate Professor

Georgian Technical University

Tel: +995 599338989

E-mail: e.pazhava@gtu.ge

<https://orcid.org/0000-0003-4948-8783>

SULKHAN-SABA ORBELIANI'S DIPLOMATIC MISSION IN EUROPE: HISTORICAL, CULTURAL, AND POLITICAL DIMENSIONS

Abstract

The article discusses the diplomatic mission of Sulkhan Saba Orbeliani to Europe. Special attention is paid to the historical, cultural and political aspects of the mission. The paper examines the role of Christianity in shaping European political and cultural identity.

According to the paper, European identity was formed on the basis of Christian values, which determined the issues of political legitimacy, legal order and cultural unity. Georgia's historical ties with the European world were also discussed in this context, which Georgian figures had been developing for a century. In turn, Sulkhan Saba Orbeliani's diplomatic mission also relied on Christianity as a strategic issue for establishing Georgia's ties with the European world. The presented research methods combine historical and comparative analysis. The historical method describes the history of the formation of the European political and cultural space, taking into account the role of the church, and the letters and works of Sulkhan Saba Orbeliani are presented as a document based on common Christian values, cultural proximity and historical memory. According to the comparative analysis, Georgia is presented as a bridge between the Eastern and Western Christian worlds.

The results of the study confirm that Christianity played a decisive role in the unity of the European space, and for Georgia, it was the main argument in terms of civilizational relations. Sulkhan-Saba's mission to Rome and France shows how religious and cultural values can be used to strengthen the strategic position of the state. His legacy is an important resource for

understanding Georgia's European identity, demonstrating the importance of value-based arguments for small states.

Overall, the study emphasises the importance of religion, culture and values in understanding Georgia's European orientation.

Keywords: Sulkhan Saba Orbeliani, Georgia, European identity, Christianity, diplomacy.

სულხან საბა ორბელიანის დიპლომატიური მისია ევროპაში: ისტორიული, კულტურული და პოლიტიკური განზომილებები

აბსტრაქტი

სტატიაში განიხილულია სულხან საბა ორბელიანის დიპლომატიურ მისია ევროპაში. განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა მისიის ისტორიულ, კულტურულ და პოლიტიკურ ასპექტებს. ნაშრომში გამოკვლეულია ქრისტიანობის როლი ევროპული პოლიტიკური და კულტურული იდენტობის ჩამოყალიბებაში.

ნაშრომის მიხედვით, ევროპული იდენტობა ჩამოყალიბდა ქრისტიანული ღირებულებების საფუძველზე, რომლებიც განსაზღვრავდა პოლიტიკური ლეგიტიმაციის, სამართლებრივი წესრიგისა და კულტურული ერთიანობის საკითხებს. საქართველოს ევროპულ სამყაროსთან ისტორიული კავშირებიც სწორედ ამ კონტექსტში განიხილებოდა, რომელსაც ქართველი მოღვაწეები საუკუნის განმავლობაში აყალიბებდნენ. თავის მხრივ, სულხან-საბა ორბელიანის დიპლომატიური მისიაც ეყრდნობოდა ქრისტიანობას, როგორც სტრატეგიულ საკითხს საქართველოს ევროპულ სამყაროსთან კავშირების დასამყარებლად.

კვლევის მიხედვით, ქრისტიანობამ გადამწყვეტი როლი ითამაშა ევროპული სივრცის ჩამოყალიბებაში, რომელიც საქართველოსთვისაც მთავარი არგუმენტი იყო ცივილიზაციური დაახლოების თვალსაზრისით. სულხან საბას მისია რომსა და საფრანგეთში აჩვენებს თუ როგორ შეიძლება რელიგიური და კულტურული ღირებულებების გამოყენება სახელმწიფოს სტრატეგიული პოზიციის გასამყარებლად.

ამდენად, ორბელიანის დიპლომატიური მემკვიდრეობა წარმოადგენს მნიშვნელოვან რესურსს საქართველოს ევროპული იდენტობის გაგებისთვის, აჩვენებს ღირებულებებზე დაფუძნებული არგუმენტების მნიშვნელობას პატარა სახელმწიფოებისთვის.

ყოველივე ეს კი ხაზს უსვამს რელიგიის, კულტურისა და ღირებულებების მნიშვნელობას საქართველოს ევროპული ორიენტაციის გააზრებაში.

საკვანძო სიტყვები: სულხან საბა ორბელიანი, საქართველო, ევროპული იდენტობა, ქრისტიანობა, დიპლომატია.

შესავალი

ევროპული პოლიტიკური და კულტურული სივრცის ჩამოყალიბების საკითხი თანამედროვე ჰუმანიტარულ და სოციალურ მეცნიერებებში ძირითადად განიხილება სეკულარული მოდერნიზაციისა და ინსტიტუციური განვითარების

კუთხით, რის გამოც ქრისტიანობის როლი მხოლოდ ისტორიულ ჭრილში არის წარმოჩენილი.

ასეთი მიდგომა კვლევით პროცესში ქმნის გარკვეულ პრობლემას, რადგან ევროპული იდენტობის ისტორიული გენეზისი ქრისტიანული ცივილიზაციური საფუძვლის გარეშე კონცეპტუალურად არასრული რჩება. აღნიშნული პრობლემა განსაკუთრებით აქტუალურია საქართველოს კონტექსტში, რომლის ევროპული კუთვნილების საკითხი ხშირად მხოლოდ თანამედროვე პოლიტიკურ პარადიგმებში განიხილება, ისტორიულ-ღირებულებითი განზომილების სათანადო გათვალისწინების გარეშე.

წარმოდგენილი ნაშრომის მიზანია გაანალიზოს ქრისტიანობის როლი ევროპული პოლიტიკური და კულტურული სივრცის ჩამოყალიბებაში და ამ პროცესში საქართველოს ისტორიული ინტეგრაცია ევროპულ ქრისტიანულ სამყაროში. კვლევა ასევე ისახავს მიზნად წარმოაჩინოს საქართველოს ევროპული იდენტობის ჩამოყალიბება ქრისტიანული ღირებულებებისა და ცივილიზაციური კუთვნილების კონტექსტში, განსაკუთრებული ყურადღებით სულხან-საბა ორბელიანის ინტელექტუალურ და დიპლომატიურ მემკვიდრეობაზე დაყრდნობით.

ნაშრომის ჰიპოთეზის მიხედვით, ევროპული იდენტობის ისტორიული ფორმირება მჭიდროდ არის დაკავშირებული ქრისტიანულ ღირებულებებთან, რომლებიც განსაზღვრავდა პოლიტიკური ლეგიტიმაციის, სამართლებრივი წესრიგისა და კულტურული ინტეგრაციის საფუძვლებს. ამავე ჰიპოთეზის თანახმად, საქართველოს ევროპული კუთვნილება არ წარმოდგენს მხოლოდ თანამედროვე გეოპოლიტიკურ არჩევანს, არამედ ეფუძნება ქრისტიანულ ცივილიზაციურ იდენტობას, რომელიც ისტორიულად ჩამოყალიბდა და ინტელექტუალურად გააზრებულ იქნა ქართველი მოაზროვნეების მიერ.

ნაშრომის მნიშვნელობა მდგომარეობს იმაში, რომ იგი აერთიანებს ევროპული ცივილიზაციის ქრისტიანული საფუძვლების ანალიზს საქართველოს ისტორიულ გამოცდილებასთან და გვთავაზობს ღირებულებებზე დაფუძნებულ ხედვას ევროპული იდენტობის შესახებ. კვლევა ავსებს იმ თეორიულ ხარვეზს, რომელიც წარმოიშვა ევროპული იდენტობის მხოლოდ სეკულარული ინტერპრეტაციების შედეგად, და ხაზს უსვამს ქრისტიანობის როგორც ცივილიზაციური კოდის როლს. ლიტერატურის მიმოხილვა აჩვენებს, რომ ევროპული იდენტობის ქრისტიანული საფუძვლები გაანალიზებულია ისეთ მნიშვნელოვან ნაშრომებში, როგორებიცაა Le Goff-ის „The Birth of Europe“, Davies-ის „Europe: A History“ და Taylor-ის „A Secular Age“, რომლებიც წარმოაჩენენ ქრისტიანობის გავლენას ევროპული კულტურისა და პოლიტიკური აზროვნების ჩამოყალიბებაზე. თანამედროვე კვლევებში (Judt; Habermas; Delanty) განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა ქრისტიანული მემკვიდრეობის არაპირდაპირ, თუმცა მდგრად გავლენას ევროპულ იდენტობაზე. საქართველოს კონტექსტში მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანეს ივანე ჯავახიშვილმა, და სხვებმა, რომელთა ნაშრომები ადასტურებს, რომ ქვეყნის ევროპული ორიენტაცია ისტორიულად ქრისტიანულ იდენტობას ეფუძნებოდა.

კვლევის შედეგად დადასტურდა, რომ ქრისტიანობამ გარდამტეხი როლი ითამაშა ევროპული სივრცის პოლიტიკური, კულტურული და ღირებულებითი ნაწილის ჩამოყალიბებაში, ხოლო საქართველოს შემთხვევაშიც ქრისტიანობა ევროპულ

ცივილიზაციასთან დაახლოების მთავარი არგუმენტი გახდა. ნაშრომმა ასევე აჩვენა, რომ სულხან-საბა ორბელიანის ინტელექტუალური და დიპლომატიური მისია წარმოადგენდა ამ იდენტობის გააზრებულ და მიზანმიმართულ ნაწილს.

კვლევის მეთოდები

წარმოდგენილი კვლევა ეფუძნება ჰუმანიტარულ და სოციალურ მეცნიერებებში დამკვიდრებულ **ისტორიულ და კომპარატიულ კვლევის მეთოდებს**, რომლებიც გამოიყენება ინტერდისციპლინურ ჩარჩოში. აღნიშნული მეთოდოლოგიური მიდგომები მიზნად ისახავს ქრისტიანობის როლის გააზრებას ევროპული პოლიტიკური და კულტურული სივრცის ჩამოყალიბებაში და ამ კონტექსტში საქართველოს ისტორიული და ღირებულებითი კუთვნილების გამოვლენას ევროპულ ცივილიზაციასთან.

კვლევის ძირითად მეთოდს წარმოადგენს **ისტორიული კვლევის მეთოდი**, რომლის საშუალებითაც გაანალიზდა ევროპის პოლიტიკური და კულტურული სივრცის ფორმირება გვიანი ანტიკური პერიოდიდან შუა საუკუნეების ჩათვლით. ისტორიულ-კონტექსტუალური ანალიზი საშუალებას იძლეოდა პოლიტიკური ლეგიტიმაციის, სამართლებრივი წესრიგისა და ეკლესიის ინსტიტუციური როლის ურთიერთკავშირის გამოვლენისთვის. ამავე მეთოდის გამოყენებით იქნა შესწავლილი საქართველოს IV საუკუნის გაქრისტიანება როგორც ცივილიზაციური არჩევანი და მისი გრძელვადიანი ისტორიული შედეგები ქვეყნის იდენტობის ჩამოყალიბების თვალსაზრისით.

კვლევის მეორე მეთოდოლოგიურ საფუძველს წარმოადგენს **კომპარატიული კვლევის მეთოდი**, რომლის ფარგლებში განხორციელდა ევროპის ქრისტიანული ცივილიზაციისა და საქართველოს ისტორიული განვითარების შედარებითი ანალიზი. აღნიშნული მიდგომა გამოყენებულ იქნა საქართველოს ევროპული ქრისტიანული სამყაროთან პოლიტიკური და კულტურული შესაბამისობის შესაფასებლად. ყურადღება დაეთმო საქართველოს როლს აღმოსავლეთ და დასავლეთ ქრისტიანულ სივრცეებს შორის და ამ ფუნქციის გავლენას ქვეყნის იდენტურ აღქმაზე.

მთლიანობაში წარმოდგენილი კვლევის მეთოდების მიხედვით დადგინდა ისეთი საკვანძო ცნებების შინაარსობრივი ტრანსფორმაცია, როგორიცაა „ევროპული იდენტობა“, „ქრისტიანული ცივილიზაცია“, „პოლიტიკური ლეგიტიმაცია“ და „ცივილიზაციური კუთვნილება“ სხვადასხვა ისტორიულ ეპოქებსა და ინტელექტუალურ კონტექსტებში.

საბოლოოდ, წარმოდგენილი კვლევის მეთოდების მიხედვით დადგინდა, რომ საქართველოს ევროპულ სამყაროსთან ცივილიზაციური დაახლოება გრძელვადიანი ისტორიულ-ცივილიზაციური პროცესის შედეგია და არა მხოლოდ თანამედროვე პოლიტიკური არჩევანის ფუნქცია.

გარდა ამისა, სულხან-საბა ორბელიანის ევროპული დიპლომატიური მისია, მიუხედავად პოლიტიკური შედეგების შეზღუდულობისა, მაინც წარმატებული იყო და საქართველოს ევროპულ სამყაროსთან დაახლოების უალტერნატივოა წარმოაჩინა.

შედეგები

წარმოდგენილი კვლევის შედეგები ადასტურებს საწყის ჰიპოთეზას, რომლის მიხედვითაც ქრისტიანობა წარმოადგენს საქართველოს ევროპული იდენტობის ისტორიულ და კონცეპტუალურ ბირთვს, ხოლო სულხან-საბა ორბელიანი ამ იდენტობის ერთ-ერთ ყველაზე გააზრებულ და სისტემურ ფორმულირებას ახდენს ადრეული მოდერნული ეპოქის კონტექსტში.

კვლევის შედეგად დადგინდა, რომ ევროპის პოლიტიკური წესრიგის ჩამოყალიბება შუა საუკუნეებში უშუალოდ ეფუძნებოდა ქრისტიანულ ლეგიტიმაციას, სამართლებრივ ნორმებსა და სიმბოლურ ერთიანობას. საქართველოს IV საუკუნეში გაქრისტიანება, მიღებული შედეგების მიხედვით, არ წარმოადგენდა მხოლოდ რელიგიურ აქტს, არამედ იყო ცივილიზაციური არჩევანი, რომელმაც ქვეყანა საერთო ევროპულ ღირებულებით სივრცეში ჩართო. დადასტურდა, რომ საქართველოს ქრისტიანული იდენტობა ფუნქციონირებდა იმავე ლოგიკით, რაც დასავლურ პოლიტიკურ კულტურებში დამკვიდრებული მოდელები.

კვლევის შედეგები ასევე აჩვენებს, რომ სულხან-საბა ორბელიანის ნაშრომებში ევროპა წარმოდგენილია როგორც ღირებულებითი და პოლიტიკური სივრცე, რომელთანაც საქართველო ისტორიულად და სულიერად არის დაკავშირებული. მისი ლექსიკონი, არგუმენტაციის სტილი და მიმართვები დასავლელი მონარქებისა და პაპისადმი ეფუძნება საერთო ქრისტიანულ ნორმებსა და სიმბოლურ ენას, რაც ადასტურებს მის თვითიდენტიფიკაციას ევროპის ნაწილად.

დიპლომატიური მისიების კვლევის შედეგები ცხადყოფს, რომ რომისა და საფრანგეთის მიმართულებით განხორციელებული ვიზიტები არ შემოიფარგლებოდა მხოლოდ სამხედრო დახმარების მოთხოვნით. დადგინდა, რომ ორბელიანი სისტემურად იყენებდა ქრისტიანულ ერთიანობას, საერთო ისტორიულ მეხსიერებასა და კულტურულ სიახლოვეს, როგორც არგუმენტს საქართველოს ევროპულ სივრცეში ინტეგრაციისთვის. ეს მიდგომა შეესაბამება ადრეული თანამედროვე ევროპის დიპლომატიურ პრაქტიკებს და ადასტურებს მისი დიპლომატიური სტრატეგიის სიღრმეს.

საბოლოოდ კვლევის შედეგების მიხედვით ორბელიანის მიერ ჩამოყალიბებული იდეები - ქრისტიანული იდენტობა, ცივილიზაციური კუთვნილება და ევროპასთან ღირებულებითი თანხვედრა რეზონანსულია თანამედროვე აკადემიურ და პოლიტიკურ დისკურსებშიც. დადასტურდა, რომ საქართველოს ევროპული ორიენტაცია შეიძლება გააზრებულ იქნეს არა მხოლოდ გეოპოლიტიკურ, არამედ ღრმად ისტორიულ-ცივილიზაციურ პროცესად.

მსჯელობა

ქრისტიანობის როლი ევროპული პოლიტიკური და კულტურული სივრცის ჩამოყალიბებაში

ქრისტიანობამ გადამწყვეტი როლი ითამაშა ევროპის პოლიტიკური და კულტურული სივრცის ჩამოყალიბებაში. გვიანი ანტიკური პერიოდიდან მოყოლებული, ქრისტიანული ეკლესია იქცა ინსტიტუციურ ჩარჩოდ, რომელმაც უზრუნველყო პოლიტიკური ლეგიტიმაციის, სამართლებრივი წესრიგისა და სოციალური ორგანიზაციის საერთო საფუძველი ევროპულ სივრცეში. ამდენად, შუა საუკუნეებში სახელმწიფო ხელისუფლების ლეგიტიმაცია მჭიდროდ იყო დაკავშირებული ქრისტიანულ დოგმასთან, რაც ნათლად აისახა მონარქიული

მმართველობის თეოლოგიურ გამართლებაში და „ღვთის ნებით მმართველის“ კონცეფციაში (Rüegg, 1992, გვ. 22).

გარდა ზემოთქმულისა, ეკლესია ასრულებდა კულტურული ინტეგრაციის ფუნქციასაც, ვინაიდან ლათინური ენა, ქრისტიანული განათლება და ეკლესიური სამართალი ქმნიდა საერთო ინტელექტუალურ და სამართლებრივ სივრცეს, რომელიც სცდებოდა ეთნიკურ და პოლიტიკურ საზღვრებს (Le Goff, 2005, გვ. 15). თვალსაჩინოა ევროპული კულტურული სივრცის ჩამოყალიბებაში ქრისტიანობის გავლენა განათლების, ხელოვნებისა და ისტორიული მეხსიერების სფეროებში. უნივერსიტეტების წარმოშობა, ისტორიოგრაფიისა და ევროპული კულტურული კანონის შექმნა უშუალოდ იყო დაკავშირებული ქრისტიანულ ინტელექტუალურ ტრადიციასთან (Davies, 2014, გვ. 112). ამგვარად, ქრისტიანობა ფუნქციონირებდა არა მხოლოდ რელიგიურ რწმენად, არამედ ცივილიზაციურ სტრუქტურად, რომელმაც საფუძველი ჩაუყარა ევროპის პოლიტიკური და კულტურული ერთიანობის იდეას.

ევროპული იდენტობის ჩამოყალიბებაში განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება ქრისტიანულ ღირებულებებს, რომლებიც ისტორიულად განსაზღვრავდნენ საზოგადოებრივი თანაცხოვრების მორალურ და ეთიკურ ჩარჩოებს. ადამიანის ღირსების, სოციალური პასუხისმგებლობის, სოლიდარობისა და სამართლის წინაშე თანასწორობის იდეები ევროპულ პოლიტიკურ კულტურაში ქრისტიანული ეთიკის გავლენით ჩამოყალიბდა (Taylor, 2007, გვ. 54; Delanty, 2018, გვ. 33–34). აღნიშნული ღირებულებები თანდათან ტრანსფორმირდა სეკულარულ ნორმებად, თუმცა მათი გენეზისი მჭიდროდ უკავშირდება ქრისტიანულ მსოფლმხედველობას.

ქრისტიანულმა ღირებულებებმა ასევე მნიშვნელოვანი როლი ითამაშა ევროპული იდენტობის უნივერსალური ხასიათის ჩამოყალიბებაში. „საერთო ქრისტიანული სამყაროს“ იდეა ქმნიდა სოლიდარობისა და კუთვნილების განცდას სხვადასხვა ხალხებსა და სახელმწიფოებს შორის, რაც საფუძვლად დაედო ევროპული ერთიანობის ადრეულ ფორმებს (Judt, 2011, გვ. 77).

ევროპული იდენტობა ისტორიულად ჩამოყალიბდა როგორც მრავალგანზომილებიანი ფენომენი, რომელშიც რელიგიური და ცივილიზაციური ელემენტები მჭიდროდ არის გადაჯაჭვული. მიუხედავად თანამედროვე ევროპის სეკულარული ხასიათისა, ქრისტიანობა რჩება იმ ცივილიზაციურ საფუძვლად, რომელიც განსაზღვრავდა ევროპის აღქმას „სხვასთან“ მიმართებაში, როგორც ისლამური აღმოსავლეთის, ისე არაევროპულ ცივილიზაციებთან (Huntington, 1996, გვ. 45).

თანამედროვე ევროპულ კვლევებში აღინიშნება, რომ რელიგიური მემკვიდრეობა გავლენას ახდენს ევროპულ პოლიტიკურ კულტურასა და იდენტობრივ დისკურსებზე, თუნდაც არაპირდაპირი ფორმით (Habermas, 2008, გვ. 14). ქრისტიანობა ამ კონტექსტში აღიქმება არა როგორც კონფესიური ნორმა, არამედ როგორც ისტორიული და ცივილიზაციური კოდი, რომელიც განსაზღვრავს ევროპული იდენტობის ღრმა სტრუქტურებს. შესაბამისად, ევროპული იდენტობის გააზრება ქრისტიანული ცივილიზაციური საფუძვლის გარეშე ისტორიულად არასრული და თეორიულად შეზღუდულია.

საქართველო ქრისტიანული ევროპის ისტორიულ კონტექსტში

IV საუკუნეში საქართველოს გაქრისტიანება, რასაც აზიური სამყაროსგან საქართველოს

საბოლოო ცივილიზაციური გამოჯვანა მოჰყვა, მნიშვნელოვანი მოვლენა იყო ქვეყნის ისტორიაში, რომელმაც საბოლოოდ განსაზღვრა ქვეყნის გრძელვადიანი კულტურული და პოლიტიკური ორიენტაცია. (ემზარ, 2022, გვ. 108)

ქრისტიანობის სახელმწიფო რელიგიად გამოცხადება წარმოადგენდა სტრატეგიულ გადაწყვეტილებას, რომელმაც საქართველო მჭიდროდ დაუკავშირა ევროპულ კულტურულ სივრცეს (მეტრეველი, 2012, გვ. 45-46).

ამ პროცესში ქრისტიანობა ასრულებდა არა მხოლოდ სულიერ ფუნქციას, არამედ სახელმწიფოებრივი, სამართლებრივი და კულტურული ნორმების ერთიან მექანიზმსაც წარმოადგენდა (ბერაძე, 2009, გვ. 22-23).

ქართული ისტორიოგრაფიის მიხედვით, საქართველო საკუთარი არჩევანით იქცა ევროპული ცივილიზაციის ნაწილად, სადაც ქრისტიანული ღირებულებები ქმნიდა კულტურული და პოლიტიკურ იდენტობის საფუძველს (ფაჟავა, 2022, გვ. 15-18).

ივანე ჯავახიშვილის შეფასებით, ქვეყანამ ამ გზით მტკიცედ დაიმკვიდრა ადგილი ქრისტიანულ სამყაროში და ჩამოაყალიბა კულტურული-ისტორიული არჩევანი (ჯავახიშვილი, 1996, გვ. 102-104).

საქართველო როგორც დამაკავშირებელი სივრცე აღმოსავლეთ და დასავლეთ ქრისტიანულ სამყაროს შორის

საქართველოს გეოგრაფიული მდებარეობა უნიკალურ ცივილიზაციურ ფუნქციას ანიჭებდა ქვეყანას. ქართველი ავტორების შეფასებით, ქვეყანა წარმოადგენდა ქრისტიანული აღმოსავლეთისა და დასავლეთის შორის „კულტურულ ხიდს“, სადაც სხვადასხვა ქრისტიანული ტრადიცია ურთიერთქმედებდა (ბერძენიშვილი, 1980, გვ. 38-40).

საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიისა და დამოუკიდებელი პოზიციის წყალობით, ქვეყანა უზრუნველყოფდა საკუთარი კულტურული და პოლიტიკური იდენტობის განმტკიცებას ევროპულ ქრისტიანულ სამყაროში (ანდრონიკაშვილი, 2018, გვ. 55-57).

სწორედ ამ კულტურულ-ცივილიზაციურ კონტექსტში ჩამოყალიბდა საქართველოს ევროპული ორიენტაცია (ფაჟავა, 2022, გვ. 21-27) და მუდვიად ცდილობდა შეენარჩუნებინა თავისი უნიკალური კულტურული იდენტობა, რომელიც უზრუნველყოფდა დამოუკიდებლობას გარე გავლენებისგან (მეტრეველი, 2012, გვ. 48-49).

საქართველოს ისტორიული აღქმა ქრისტიანული ევროპის ნაწილად

საქართველოს თვითაღქმა, როგორც ქრისტიანული ევროპის ნაწილისა, ყალიბდებოდა საუკუნეების განმავლობაში. ცალკე აღნიშვნის ღირსია, ქვეყანის პოლიტიკური ელიტის მიერ საკუთარი თავის მოაზრება ევროპული, ქრისტიანული სივრცის ღირებულებით და კულტურულ ნაწილად (ლორთქიფანიძე, 2000, გვ. 12-14).

ქართველი მოაზროვნეების შეხედულებით, ქრისტიანული იდენტობა იყო მთავარი არგუმენტი, რომლითაც საქართველო ამყარებდა თავის ადგილს ევროპულ ცივილიზაციურ რუკაზე, განსაკუთრებით გარე საფრთხეების პირობებში (ჯანაშია, 2010, გვ. 15-18).

ამდენად, ევროპულისკენ სვლა იყო ისტორიული, ღირებულებებზე დაფუძნებული პროცესის შედეგი (ფაჟავა, 2022, გვ. 25-30), რომ ქრისტიანული იდენტობა იყო როგორც პოლიტიკური, ასევე კულტურული არგუმენტი ქვეყნის ევროპულ ინტეგრაციის გზაზე (მუსხელიშვილი, 2015, გვ. 66-68).

სულხან საბა ორბელიანის ეპოქის ინტელექტუალური და პოლიტიკური რეალობა XVII–XVIII საუკუნეების საქართველო ოსმალეთისა და სპარსეთის იმპერიებს გავლენას განიცდიდა, რაც ქვეყნის დამოუკიდებლობის შენარჩუნებას ართულებდა. საქართველოს მმართველები მუდმივად განიცდიდნენ წნეხს ორივე მხრიდან, რასაც, თავისთავად, მნიშვნელოვანი გავლენა ჰქონდა ქვეყნის დიპლომატიურ სტრატეგიასა და ინტელექტუალურ დისკურსზე (მეტრეველი, 2012, გვ. 55–56). სწორედ ამ რთულ გეოპოლიტიკურ კონტექსტში ჩამოყალიბდა სულხან-საბა ორბელიანის ხედვა, რომელიც მიხედვით საქართველოს მომავალი ევროპულ სივრცეში ინტეგრაციის იდეას უნდა დაფუძნებოდა.

სულხან საბა ორბელიანი ზედმიწევნით იცნობდა, როგორც ადგილობრივ, ისე დასავლურ ინტელექტუალურ ტრადიციებს. მისი სწავლება მიმდინარეობდა დასავლურ ლიტერატურასა და ქრისტიანულ თეოლოგიაზე დაყრდნობით, რაც გავლენას ახდენდა მის სახელმწიფოებრივ და დიპლომატიურ ხედვაზე (ჯავახიშვილი, 1996, გვ. 145). ორბელიანი ევროპას აღიქვამდა არა მხოლოდ პოლიტიკურ სისტემად, არამედ ღირებულებებით გაერთიანებულ სივრცედ, სადაც ქრისტიანული სოლიდარობა მცირე სახელმწიფოებისთვის სტრატეგიულ მხარდაჭერას უზრუნველყოფდა.

ორბელიანისთვის რელიგია იყო ცენტრალური ინსტრუმენტი ქვეყნის ევროპულ სივრცეში ინტეგრაციისათვის. იგი თავის დიპლომატიურ წერილებში ხშირად უსვამდა ხაზს საქართველოს ქრისტიანულ კუთვნილებას, რაც მორალური და პოლიტიკური ლეგიტიმაციის არგუმენტად გამოიყენებოდა დასავლეთ ევროპაში. ორბელიანი ხედავდა დიპლომატიას, როგორც პოლიტიკის გაგრძელებას კულტურული და ღირებულებითი არგუმენტებით, რაც აძლიერებდა საქართველოს სტატუსს ევროპულ ქრისტიანულ სამყაროში.

სულხან-საბა ორბელიანის დიპლომატიური მისია დასავლეთ ევროპაში

სულხან საბა ორბელიანის დიპლომატიური მისიები დასავლეთ ევროპაში, განსაკუთრებით რომსა და საფრანგეთში, წარმოადგენდნენ საქართველოს ევროპულ სივრცეში მხარდაჭერის მოპოვების რეალურ მცდელობას. (პაპ ლუი XIV და კლემენტ VII შეხვედრის მცდელობაც ამის დასტურია), (Versailles negotiation), (Murman Papashvili et al., 2019).

მიუხედავად ყველაფრისა, ამ მისიას ჰქონდა უდიდესი რელიგიური და პოლიტიკური მნიშვნელობა, რადგან ეს არ იყო მხოლოდ დიპლომატიური მანევრები ან თუნდაც პოლიტიკური მოლაპარაკებები, ის, იმავდროულად, წარმოადგენდა ცივილიზაციური ინტეგრაციის ინიციატივას - საქართველო

აქტიურად ყოფილიყო ჩართული ევროპის ღირებულებით სივრცეში როგორც ტრანზაციური პოლიტიკური პროცესის აქტიური მონაწილე. ეს გათვლები ემყარებოდა იმ იმედსაც, რომ ევროპის ქრისტიანული ელიტა აღიარებდა საქართველოს, როგორც ქრისტიანული კულტურისა და პოლიტიკის თანამონაწილეს (Murman Papashvili et al., 2019).

დიდი ისტორიული მნიშვნელობა აქვს იმ ფაქტსაც, რომ სულხან საბა ევროპის ცენტრში წარმოადგენდა არა მხოლოდ პატარა სახელმწიფოს დიპლომატს, არამედ საქართველოს ქრისტიანული იდენტობის წარმომადგენელს, რომელიც ეყრდმობოდა საერთო რელიგიურ და კულტურულ კოდს.

ამრიგად, ევროპული პოლიტიკისა და დიპლომატიის კონტექსტში ორბელიანის მისია შეიძლება ჩაითვალოს მაგალითად იმისა, თუ როგორ შეიძლება გამოიყენო ქრისტიანული ღირებულებები პატარა სახელმწიფოების პოლიტიკის მხარდასაჭერად.

სულხან-საბა ორბელიანის მემკვიდრეობა თანამედროვე ევროპული კვლევებისთვის

სულხან საბა ორბელიანის ინტელექტუალური და დიპლომატიური მემკვიდრეობა დღესაც წარმოადგენს მნიშვნელოვან კვლევის ობიექტს ქართულ და ევროპულ პოლიტიკურ და კულტურულ მეცნიერებაში. მისი ხედვები ქრისტიანობის, პოლიტიკური ლეგიტიმაციის და კულტურული იდენტობის შესახებ აძლევს ისტორიულ და თეორიულ საფუძველს საქართველოს ევროპულ კუთვნილებაზე.

ორბელიანის ხედვების უნიკალურობა მდგომარეობს იმაში, რომ იგი ხაზს უსვამდა ქვეყნის ინტეგრაციას არა მხოლოდ პოლიტიკურ, არამედ ღირებულებით და კულტურულ დონეზე, რაც თანამედროვე ევროპული ინტეგრაციისა და ევროპული იდენტობის კვლევებში მნიშვნელოვანი პარალელების საფუძველს ქმნის (მეტრეველი, 2012, გვ. 70). კვლევები აჩვენებენ, რომ ორბელიანი ცდილობდა საერთო ქრისტიანული ღირებულებების მეშვეობით ევროპული სოლიდარობის მექანიზმები გამოეყენებინა მცირე სახელმწიფოს სტაბილურობისთვის.

მრავალი თანამედროვე ისტორიული ნაშრომები, რომელიც იკვლევს ევროპულ იდენტობასა და ქრისტიანულ მემკვიდრეობას, აღნიშნავენ, რომ ორბელიანის დიპლომატიური პრაქტიკა და ინტელექტუალური ნამუშევრები ასახავენ ევროპული პოლიტიკური კულტურის ადრეულ ელემენტებს, როგორიცაა ღირებულებებზე დაფუძნებული დიპლომატია და კულტურული არგუმენტების გამოყენება პოლიტიკური მიზნების მისაღწევად (ჯავახიშვილი, 1996, გვ. 160–161). სულხან საბას მოღვაწეობა აჩვენებს, რომ საქართველოს ევროპულ კუთვნილებაზე არგუმენტები შეიძლება ეფუძნებოდეს არა მხოლოდ სამხედრო ან პოლიტიკური ფაქტორების, არამედ ღირებულებითი, რელიგიური და კულტურული პრინციპების სისტემას.

საერთო ჯამში, სულხან საბა ორბელიანის მემკვიდრეობა წარმოადგენს თანამედროვე ევროპული კვლევებისთვის ინტელექტუალურ რესურსს, რომელიც საშუალებას აძლევს ანალიტიკოსებს გააზრონ მცირე სახელმწიფოების როლი ევროპული ისტორიისა და ცივილიზაციური ინტეგრაციის პროცესებში. ეს მემკვიდრეობა ასევე აძლევს საფუძველს დღევანდელი საქართველოს ევროპული იდენტობის შეფასებისთვის ისტორიულ და ღირებულებით კონტექსტში.

ქრისტიანული იდენტობა და საქართველოს ევროპული კუთვნილება დღეს
 საქართველოს ქრისტიანული იდენტობა წარმოადგენს ქვეყნის ევროპული კუთვნილების ისტორიულ და კულტურულ საფუძველს, რომელიც რელიგიურ და ღირებულებით ფაქტორებზე აგებულ არგუმენტებს ეფუძნება. ამდენად, ქრისტიანობა არა მხოლოდ ისტორიული მემკვიდრეობაა, არამედ ეროვნული იდენტობისა და ქვეყნის ევროპული პერსპექტივის განმტკიცების აქტიური მდგენელი ნაწილია. (ფაჩავა, 2022, გვ. 75).

ამ კონტექსტში, სულხან საბა ორბელიანის დიპლომატიური მისია კვლავ არ კარგავს აქტუალობას. მისი მისია ცხადყოფს, რომ საქართველოს ადგილს ევროპულ ცივილიზაციურ სივრცეში განსაზღვრავს არა მხოლოდ პოლიტიკური და გეოპოლიტიკური ფაქტორები, არამედ ღირებულებითი და კულტურული კუთვნილების საკითხებიც (ფაჩავა, 2022, გვ. 78–79).

საქართველოს ქრისტიანული იდენტობა ასევე მნიშვნელოვანია ევროპული ინტეგრაციის პროცესებშიც. მისი კულტურული და ისტორიული კავშირები ევროპის ქრისტიანულ სივრცესთან იძლევა ქვეყანაში ღირებულებითი და კულტურული იმპლიკაციების გააზრების შესაძლებლობას, რაც ხელს უწყობს სტაბილური პოლიტიკური, სოციალური და კულტურული გარემოს შექმნას (მუსხელიშვილი, 2015, გვ. 33–34).

დასკვნა

ამდენად, დღეს საქართველო განიხილება, როგორც ევროპულ ქრისტიანულ სივრცესთან ღირებულებითი და კულტურული კუთვნილებით დაკავშირებული ქვეყანა. ქრისტიანული იდენტობა ამ შემთხვევაში არა მხოლოდ ისტორიული არგუმენტი, არამედ აქტიური ინსტრუმენტი, რომელიც განსაზღვრავს ქვეყნის პოლიტიკურ და კულტურულ კურსს ევროპულ ინტეგრაციაში (ფაჩავა, 2022, გვ. 80). ყოველივე ზომოთქულიდან გამომდინარე, შეიძლება დავასკვნათ, რომ სულხან-საბა ორბელიანის ხედვა ქრისტიანობის როლზე საქართველოს ევროპულ სივრცეში განსაზღვრავდა არა მხოლოდ ქვეყნის ისტორიულ იდენტობას, არამედ შემდგომი განვითარების კულტურულ და პოლიტიკურ არქიტექტურას.

ორბელიანი საქართველოს აღიქვამდა როგორც ქრისტიანული ევროპის ორგანულ ნაწილს, მიუხედავად მისი გეოპოლიტიკური ვითარებისა.

რაც სეხება მის დიპლომატიურ მისიებს, განსაკუთრებით რომსა და საფრანგეთში, წარმოადგენდნენ სტრატეგიულ მცდელობას ქვეყნის ევროპულ ქრისტიანულ საზოგადოებაში ინტეგრაციისთვის და ხაზს უსვამს საერთო ღირებულებების მნიშვნელობას საერთაშორისო პოლიტიკასა და კულტურულ ურთიერთობებში.

კვლევა ასევე აჩვენებს, რომ სულხან საბას ხედვა სცილდება ეპოქის მოკლევადიან პოლიტიკურ ინტერესებს და ქმნის გრძელვადიან იდენტურ ნარატივს, რომელიც აქტუალურია თანამედროვე ევროპული კვლევებისთვის. ქრისტიანობა მის აზროვნებაში ფუნქციონირებს როგორც ისტორიული არგუმენტი, კულტურული ხიდი და პოლიტიკური იდენტობის საფუძველი.

საბოლოო, კვლევამ დაადასტურა, რომ სულხან-საბა ორბელიანის მემკვიდრეობა წარმოადგენს მნიშვნელოვან თეორიულ რესურსს საქართველოს ევროპული იდენტობის გააზრებისთვის, აჩვენებს მისი ისტორიული კუთვნილების

ღირებულებით საფუძველს და აღიარებს საქართველოს ადგილს ევროპულ სივრცეში მრავალსაუკუნოვანი ცივილიზაციური პროცესის ფარგლებში.

გამოყენებული ლიტერატურა

- Brubaker, R. (2017). Between nationalism and civilizationism: The European populist moment in comparative perspective. *Ethnic and Racial Studies*, 40(8), 1191–1226.
<https://doi.org/10.1080/01419870.2017.1294700>
- Davies, N. (2014). *Europe: A history*. Oxford University Press.
- Delanty, G. (2013). *Formations of European modernity: A historical and political sociology of Europe*. Palgrave Macmillan.
<https://doi.org/10.1057/9781137316201>
- Delanty, G. (2018). *The European heritage: A critical re-interpretation*. Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9781315179524>
- Habermas, J. (2008). *Between naturalism and religion: Philosophical essays*. Polity Press.
- Huntington, S. P. (1996). *The clash of civilizations and the remaking of world order*. Simon & Schuster.
- Judt, T. (2011). *Postwar: A history of Europe since 1945*. Penguin Books.
- Le Goff, J. (2005). *The birth of Europe*. Blackwell Publishing.
- Mann, M. (2012). *The sources of social power: Vol. 2. The rise of classes and nation-states, 1760–1914*. Cambridge University Press.
<https://doi.org/10.1017/CBO9780511570905>
- Papashvili, M., Mamistvalishvili, E., Gamezardashvili, Z., & Chapichadze, K. (2019). Religious project of Sul Khan-Saba Orbeliani's diplomatic negotiations in Versailles. *Bulletin of the Georgian Academy of Sciences*, 13(4).
- Pazhava e, (2022). European Identity Matrix of Georgia. *History, Arkheology, Ethnology*. No VIII. P. 123-132.
- Rüegg, W. (1992). *A history of the university in Europe: Vol. I. Universities in the Middle Ages*. Cambridge University Press.
<https://doi.org/10.1017/CBO9780511667148>
- Taylor, C. (2007). *A secular age*. Harvard University Press.
- ანდრონიკაშვილი, ზ. (2018). ქართული ეკლესიის ისტორია და ქრისტიანული ცივილიზაცია. თბილისი: უნივერსალი.

- ბერაძე, თ. (2009). საქართველოს კულტურული ისტორიის საკითხები. თბილისი: არტანუჯი.
- ბერძენიშვილი, ნ. (1980). საქართველოს ისტორიის საკითხები. თბილისი: მეცნიერება.
- ჯანაშია, ს. (2010). საქართველოს ისტორიული თვითშეგნება. თბილისი: მემკვიდრეობა.
- ჯავახიშვილი, ი. (1996). ქართველი ერის ისტორია (ტომი I). თბილისი: არტანუჯი.
- ლორთქიფანიძე, ო. (2000). საქართველო ბიზანტიურ და ევროპულ კონტექსტში. თბილისი: მერიდიანი.
- მეტრეველი, რ. (2012). საქართველოს ისტორია: ქრისტიანული ცივილიზაციის კონტექსტში. თბილისი: პალიტრა L.
- მუსხელიშვილი, დ. (2015). საქართველოს პოლიტიკური და კულტურული იდენტობა შუა საუკუნეებში. თბილისი: უნივერსალი.
- ფაჩავა, ე. (2022). საქართველოს ევროპული ორიენტაციის გენეზისი. გამომცემლობა „საჩინო“. გვ. 284.

ჰენრი კუპრაშვილი

პოლიტიკის მეცნიერებათა დოქტორი,
სტუ-ის სამართლისა და საერთაშორისო
ურთიერთობების ფაკულტეტის პროფესორი,
კოსტავას 77, ტ. 599 14 31 37; h.kuprashvili@gtu.ge
<https://orcid.org/0000-0002-7013-1407>

Henri Kuprashvili

Doctor of Political Science,
Professor Faculty of Law and International Relations,
Georgian Technical University (GTU)
77 Kostava Str. Tel: +995 599 14 31 37
E-mail: h.kuprashvili@gtu.ge
<https://orcid.org/0000-0002-7013-1407>

SOLOMON DODASHVILI – THE FOUNDER OF EUROPEANISM IN GEORGIA

Abstract

The paper investigates the role of Solomon Dodashvili (1805-1836) in Georgian socio-political thought and the national liberation movement of the first third of the XIX century. S.

Dodashvili was one of the distinguished leaders of the 1832 Conspiracy and the head of its progressive-democratic wing. He aimed at restoring the country's independence, building its state structure on republican principles, and establishing an equal place for the Georgian nation among European peoples.

The Georgian journal *Saliterauroni Natsilni Tfilis Utsebatani* (Literary Parts of the Tiflis News) was published under his editorship, in which he tried to spark interest in Europe and awaken a patriotic spirit within the limits of existing censorship. While working at the Tiflis Noble School (where he taught logic, rhetoric, Georgian literature, and geography), he shared European ideals and instilled a love for the motherland in his students, among whom were: N. Baratashvili, D. Machabeli, M. Tumanishvili, and others.

At the same time, he was the first Georgian thinker who deeply studied the philosophical heritage of Immanuel Kant and his followers (Fichte, Schelling, Hegel), for which he is considered the first Georgian Kantian. His diploma thesis, "Logic", written at the age of 22, was recognized as a textbook by the Council of St. Petersburg University, which brought the young scholar great renown across the Russian Empire.

Based on the analysis of sources, the paper substantiates that Solomon Dodashvili was the founder of the intellectual, progressive-democratic direction of the national liberation movement, a bearer of the most progressive European ideas, and a preacher of the country's Europeanization, thus confirming that he is the founder of Europeanism in Georgia. He was far ahead of his Georgian contemporaries in political thought. Despite living only 31 years, Solomon Dodashvili left an indelible mark on scientific, political, and social life. The next

generation was nourished by his ideas, indicated by the fact that Ilia Chavchavadze recognized him as the standard-bearer of the Georgian national liberation movement.

Keywords: Solomon Dodashvili; Europeanism; Conspiracy of 1832; National liberation movement; Republicanism.

საქართველოში ევროპეიზმის ფუძემდებელი - სოლომონ დოდაშვილი

აბსტრაქტი

ნაშრომი იკვლევს სოლომონ დოდაშვილის (1805-1836) როლს XIX საუკუნის პირველი მესამედის ქართულ საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ აზროვნებასა და ეროვნულ-განმათავისუფლებელ მოძრაობაში. ს. დოდაშვილი 1832 წლის შეთქმულების ერთ-ერთი გამორჩეული ლიდერი და მისი პროგრესულ-დემოკრატიული ფრთის ხელმძღვანელი იყო. იგი მიზნად ისახავდა დამოუკიდებლობის აღდგენას, სახელმწიფოებრივი წყობილების რესპუბლიკურ საწყისებზე აგებას, და ქართველი ერის მიერ ევროპელ ხალხთა შორის თანასწორი ადგილის დამკვიდრებას.

დოდაშვილის რედაქტორობით გამოდიოდა ქართული ჟურნალი „სალიტერატურონი ნაწილნი ტფილისის უწყებათანი“, რომელშიც არსებული ცენზურის ფარგლებში ცდილობდა, გაეღვივებინა ევროპისადმი ინტერესი და პატრიოტული სულისკვეთება. თბილისის კეთილშობილთა სასწავლებელში მოღვაწეობისას კი (ასწავლიდა ლოგიკას, რიტორიკას, ქართულ სიტყვიერებას, გეოგრაფიას) ევროპულ იდეალებს აზიარებდა და სამშობლოს სიყვარულს უნერგავდა თავის მოსწავლეებს, რომელთა შორის იყვნენ: ნ. ბარათაშვილი, დ. მაჩაბელი, მ. თუმანიშვილი და სხვები.

ამავე დროს, იგი იყო პირველი ქართველი მოაზროვნე, რომელმაც ღრმად შეისწავლა ემანუელ კანტისა და მისი მიმდევრების (ფიხტე, შელინგი, ჰეგელი) ფილოსოფიური მემკვიდრეობა, რის გამოც ითვლება პირველ ქართველ კანტიანელად. მისი 22 წლის ასაკში შექმნილი სადიპლომო ნაშრომი „ლოგიკა“ სანქტ-პეტერბურგის უნივერსიტეტის საბჭომ სახელმძღვანელოდ აღიარა, რამაც ახალგაზრდა მეცნიერს დიდი სახელი მოუხვეჭა რუსეთის იმპერიის მასშტაბით.

წყაროების ანალიზის საფუძველზე ნაშრომში დასაბუთებულია, რომ სოლომონ დოდაშვილი იყო ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის ინტელექტუალური, პროგრესულ-დემოკრატიული მიმართულების ფუძემდებელი, ყველაზე პროგრესული ევროპული იდეების მატარებელი და ქვეყნის ევროპეიზაციის იდეების მქადაგებელი, რითაც დასტურდება, რომ იგი არის საქართველოში ევროპეიზმის ფუძემდებელი. მან ბევრად გაუსწრო თავის ქართველ თანამედროვეებს პოლიტიკურ აზროვნებაში. სოლომონ დოდაშვილმა, მიუხედავად იმისა, რომ სულ 31 წელი იცოცხლა, წარუშლელი კვალი დააჩნია სამეცნიერო, პოლიტიკურ და საზოგადოებრივ ცხოვრებას. მისი იდეებით საზრდოობდა მომდევნო თაობა; ამაზე მიუთითებს ფაქტი, რომ ილია ჭავჭავაძემ

იგი საქართველოს ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის მედრომედ აღიარა.

საკვანძო სიტყვები: სოლომონ დოდაშვილი; ევროპეიზმი; 1832 წლის შეთქმულება; ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობა; რესპუბლიკანიზმი.

„ვიკრებ სიბრძნესა მამულისათვის... უმეტესად ვიტყვი, არა თავისა თავისთვის მხოლოდ, გინა ბედნიერებისათვის ვმუშაობ, არამედ სიყვარულისთვის მამულისა, რათა ევროპამან ოდესმე ჰცნას ივერია საშუალობითა წერილთა სარწმუნოთა“. -

14.11.1826 სოლომონ დოდაშვილი

შესავალი

სამეცნიერო ნაშრომი ეძღვნება XIX საუკუნის პირველი მესამედის საქართველოს ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის უმნიშვნელოვანეს ფიგურას, რუსეთის ბატონობის წინააღმდეგ 1832 წლის შეთქმულების გამორჩეულ ლიდერს, შეთქმულთა შორის დემოკრატიული მიმართულების იდეოლოგს, ქართული ევროპეიზმის ფუძემდებელს, საზოგადო მოღვაწეს, განმანათლებელს, ფილოსოფოსს, პოლიტიკოსს, ჟურნალისტს, პედაგოგს, ნ. ბარათაშვილისა და დ. ყიფიანის მასწავლებელს სოლომონ დოდაშვილს (1805-1836). „ილიამდელი ილია“, უწოდა მას მწერალმა როსტომ ჩხეიძემ [ჩხეიძე, 2016]. საქართველოს ისტორიის ეს გამორჩეული პიროვნება მოღვაწეობდა ცარისტული რუსეთის იმპერიის კოლონიური რეჟიმის პირობებში.

კვლევის კონტექსტი და პრობლემა. რუსული და საბჭოთა ისტორიოგრაფია საუკუნეების მანძილზე ქმნიდა სტერეოტიპს, თითქოს რუსების მოსვლამდე მიყრუებული „კავკასიის“ „ველურ ტუზემცებს“ არ შეეძლოთ ემსჯელათ ისეთ მაღალ ევროპულ პოლიტიკურ ღირებულებებზე, როგორებიცაა კონსტიტუცია, რესპუბლიკა და დემოკრატია. რეალობა კი სრულიად განსხვავებული იყო: 1832 წლის შეთქმულების გამოძიების მასალები მოწმობს, რომ ქართული პოლიტიკური ელიტა არა მხოლოდ მსჯელობდა, არამედ აქცენტს აკეთებდა პრაქტიკაში ამ მოწინავე იდეების (საპარლამენტო რესპუბლიკა ან კონსტიტუციური მონარქია) რეალიზებაზე [Lang, 1962]. ეს მიუთითებს ქართული საზოგადოებრივ-პოლიტიკური აზრის მაღალ დონეზე, რაც აშკარად დასავლეთ ევროპიდან, განსაკუთრებით საფრანგეთის დიდი რევოლუციის შემდეგ გავრცელებული განმათავისუფლებელი მოძრაობის გავლენით უნდა ყოფილიყო განპირობებული [კუპრაშვილი, 2011]. ცარიზმი ცდილობდა 1832 წლის შეთქმულების დამარცხების შემდეგ დაწყებული სასამართლო გამოძიების ფარგლებში გამოვლენილი ამგვარი ფაქტების ერთგვარ მიჩუმათებას. აქედან გამომდინარე, აუცილებელია ამ ეპოქის ქართული პოლიტიკური აზროვნების სიღრმისეული კვლევა და ობიექტური შეფასება.

კვლევის მიზანი. ნაშრომის მიზანია, წარმოაჩინოს სოლომონ დოდაშვილის გამორჩეული, წამყვანი როლი ქართული პროგრესულ-დემოკრატიული აზროვნების ჩამოყალიბებაში. კერძოდ, ხაზი გაესვას მის:

1. იდეოლოგიურ წვლილს: როგორც მეცნიერის, პირველი ქართველი კანტიანელის, ევროპული ფილოსოფიური მემკვიდრეობის მკვლევრის.
 2. პოლიტიკურ მემკვიდრეობას: როგორც რესპუბლიკური მმართველობის იდეის მატარებლის, ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის პროგრესულ-დემოკრატიული ფრთის ლიდერისა და საქართველოში ევროპეიზმის ფუძემდებლის.
- დოდაშვილი უდროოდ დაიღუპა 31 წლის ასაკში რუსული კოლონიური რეჟიმის წინააღმდეგ ბრძოლაში. მიუხედავად ამისა, ის გახდა ღირსეული წინამორბედი იმ თაობისა, რომელსაც შემდგომში ილია ჭავჭავაძე ედგა სათავეში.

ნაწილი I. სამეცნიერო კარიერა და ევროპული აღიარება

სოლომონ დოდაშვილის ფენომენი განსაკუთრებით შთამბეჭდავია მისი წარმოშობისა და ასაკის გათვალისწინებით. იგი დაიბადა ქიზიყის სოფელ მადაროში, გლეხის წოდებიდან გამოსული მღვდლის ოჯახში. 1822 წელს თბილისის სასულიერო სემინარიის დამთავრების შემდეგ, გაემგზავრა პეტერბურგში. 1824-1827 წლებში დოდაშვილი იყო სანქტ-პეტერბურგის საიმპერატორო უნივერსიტეტის ფილოსოფიურ-იურიდიული ფაკულტეტის პირველი ქართველი სტუდენტი. მიუხედავად გაჭირვებული ცხოვრებისა, მან თავი გამოიჩინა სწავლაში.

1.1. პირველი ქართველი კანტიანელი და ფილოსოფიური სისტემა

სტუდენტობის პერიოდში დოდაშვილმა ღრმად შეისწავლა მსოფლიო ფილოსოფიური მემკვიდრეობა. ის შეუდგა საკუთარი ფილოსოფიური მოძღვრების დამუშავებას, რისთვისაც საფუძვლად გამოიყენა მაშინდელი ევროპული ფილოსოფიის საუკეთესო გამოცდილება. კერძოდ, მან შეისწავლა და გამოიყენა დიდი გერმანელი ფილოსოფოსის, იმანუელ კანტის (1724-1804) და მისი მემკვიდრეების (ი. ფიხტე, ფ. შელინგი, გ. ჰეგელი) მონაპოვარი. 1890 წ. პეტერბურგში გამოსულ იუბერვეგ-ჰაინცეს "ახალი დროის ფილოსოფიის" დამატებაში "ფილოსოფია სლავიანურ ქვეყნებში", დოდაშვილი კანტის მიმდევრად არის ჩათვლილი. შესაბამისად იგი ითვლება პირველ ქართველ კანტიანელად [თევზაძე, 2005, გვ. 5].

1.2. ევროპული აღიარება რუსეთის იმპერიაში

დოდაშვილმა, 22 წლის ასაკში, მის მიერ განზრახული ფილოსოფიური სისტემის პირველი ნაწილი, სახელწოდებით „ლოგიკის“ სახელწოდებით, პეტერბურგის უნივერსიტეტს სადიპლომო ნაშრომად წარუდგინა. 23 წლის სოლომონ დოდაშვილს მიენიჭა ფილოსოფიის მაგისტრის ხარისხი.

უნივერსიტეტის საბჭოს რეკომენდაციით, ნაშრომი დაიბეჭდა 1200 ეგზემპლარად პრესტიჟულ სმირდინის გამომცემლობაში. ამ წიგნს, როგორც სახელმძღვანელოს, სრულიად რუსეთის მასშტაბით დიდი წარმატება და აღიარება ხვდა წილად. რუსეთის წამყვანი ჟურნალები დადებითად გამოეხმაურნენ ქართველი მკვლევრის ნაშრომს. მეცნიერებაში მის უდავო აღიარებაზე მიუთითებს

ის ფაქტიც, რომ მისი გადასახლებისა და გარდაცვალების შემდეგაც კი, 1840 წელს გამოსულ გ. ვოსკრესნესკის "ფილოსოფიის ისტორიის" IV ტომში მსჯელობაა დოდაშვილის ფილოსოფიაზე, იგი ფიგურირებს 1904 წელს პეტერბურგში გამოსულ ე. რადლოვის "ფილოსოფიურ ლექსიკონში" [თევზაძე, 2005, გვ. 12-13]. ს. დოდაშვილი პირველი ქართველია, რომელიც მეცნიერული ნაშრომისთვის ბროკჰაუზისა და ეფრონის ენციკლოპედიაში იქნა შეყვანილი. მართლაც როგორი ნიჭიერი უნდა ყოფილიყო იგი, რომ მაშინდელ რუსეთში, უპატრონოს, ღარიბსა და გლეხის წოდებიდან გამოსულს, შეგნებული ცხოვრების ძალიან ხანმოკლე პერიოდში ასეთი სიმაღლეები დაეძლია.

დოდაშვილს პეტერბურგში ბრწყინვალე სამეცნიერო კარიერას უწინასწარმეტყველებდნენ და განათლებული საზოგადოება მას ჟან-ჟაკ რუსოსაც კი ადარებდა. თუმცა, მან თავის მოწოდებას ხედავდა სამშობლოს სამსახურსა და ეროვნული თავისუფლებისათვის ბრძოლაში.

ნაწილი II. პოლიტიკური იდეები და მოღვაწეობა: ევროპეიზმი რესპუბლიკური მმართველობისთვის

სოლომონ დოდაშვილს პეტერბურგში, როგორც ზემოთ აღინიშნა, ბრწყინვალე კარიერა და პირადი კეთილდღეობა ელოდა, მაგრამ მან აირჩია სამშობლოს სამსახური და ეროვნული თავისუფლებისათვის ბრძოლის გზა. იგი იონა ხელაშვილს წერდა: "...ვიკრებ სიბრძნესა მამულისათვის... უმეტესად ვიტყვი, არა თავისა თავისთვის მხოლოდ, გინა ბედნიერებისათვის ვმუშაობ, არამედ სიყვარულისთვის მამულისა, რათა ევროპამან ოდესმე ჰცნას ივერია საშუალობითა წერილთა სარწმუნოთა" [ებანოიძე, 68, გვ. 232].

ს. დოდაშვილი 1827 წელს დაბრუნდა საქართველოში, გარშემო შემოიკრიბა ახალგაზრდობა და პატრიოტული შემართებით შეუდგა საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ მოღვაწეობას. მასთან ეცნობოდნენ იმ დროის მოწინავე იდეებს და განიხილავდნენ დასავლეთ ევროპის ცივილიზაციის პრობლემებს, ცხადია, დიდი ყურადღება ეთმობოდა ახალგაზრდობაში ეროვნული სულისკვეთების გაღვივებას. „ნასწავლი ყმაწვილები მოვიდნენ პეტერბურგიდან და საერთო შეთქმას შეუდნენ ქართველები“ [გოხალიშვილი, 1935, გვ. 128], ეს „ყმაწვილი კაცები და მე ამ საქმისთვის.... გავერთიანდით“ [გოხალიშვილი, 1935, გვ. 121], წერდა თავის მოგონებაში ალექსანდრე ორბელიანი (1802-1869). ს. დოდაშვილი, როგორც ზ. ჭიჭინაძე შენიშნავს: "დიდ გავლენას ახდენს იმ დროის ქართველს მოწაფეებზე. მის წრეებში დაიარებიან ნიკოლოზ ბარათაშვილი, დიმიტრი ყიფიანი, გრიგოლ. ორბელიანი, ალექსანდრე ორბელიანი და ბევრიც სხვანი..." [ჭიჭინაძე, 1919, გვ. 5]. თუ რა გავლენას ახდენდა საკუთარ მოწაფეებზე, მიუთითებს ვახტანგ ორბელიანის სიტყვებიც: „თუ სოლომონ დოდაშვილი არ ყოფილიყო, მაშინ შეიძლებოდა არც ნიკოლოზ ბარათაშვილი ყოფილიყო“ [თუშაბრამიშვილი, 2020, გვ. 55].

2.1. რესპუბლიკური იდეოლოგია და 1832 წლის შეთქმულება

დოდაშვილი, ალექსანდრე ორბელიანთან და ელიზბარ ერისთავთან ერთად, 1830-1832 წლებში თბილისში ხელმძღვანელობდა შეთქმულთა ფარულ ორგანიზაციას. აღსანიშნავია ის ფაქტი, რომ სამივენი სამშობლოს

განთავისუფლებისათვის ბრძოლაში ერთ პოზიციაზე იდგნენ, მაგრამ განთავისუფლებული, დამოუკიდებელი საქართველოს მომავლის შესახებ მათი თვალსაზრისი სხვადასხვაგვარი იყო [Jones, 1987, გვ. 53-76].

შეთქმულებაში მონაწილეთა პოლიტიკური შეხედულებების შესწავლა იძლევა საშუალებას გამოითქვას ვარაუდი, რომ ქართველ საზოგადოებაში, იმ მომენტისათვის იყო, თანამედროვე გაგებით, სამი პოლიტიკური მიმართულება: პირველი, პროგრესულ-დემოკრატიული, მასში, თავის მხრივ, უნდა მოვიანოთ ორი ფრაქცია: კონსტიტუციურ-მონარქიული და რესპუბლიკური. მეორე, მონარქისტული (კონსერვატორული) მიმართულება. მესამე, მერუსეთე მიმართულება. ძირითადად პოლიტიკური მიმართულების შინაარსი განისაზღვრებოდა საქართველოს სახელმწიფოებრიობის აღდგენისა და სახელმწიფოებრივი მოწყობის პრობლემისადმი დამოკიდებულებით [კუპრაშვილი, 2012].

უნდა აღინიშნოს, რომ იმ პერიოდის ქართული საზოგადოებრივ-პოლიტიკური აზრი სახელმწიფოებრივი აღმშენებლობის საკითხებში საკმაოდ პროგრესულად გამოიყურება, რადგან გამარჯვების შემთხვევაში, მიზნად ჰქონდა დასახული მოწინავე სახელმწიფო წყობილების დამყარება, რომელშიც ჩაბმული იქნებოდნენ მოსახლეობის სხვადასხვა სოციალური ფენებიდან არჩეული წარმომადგენლები. თუმცა შეთქმულებს შორის, როგორც აღინიშნა, აზრი ორად იყო გაყოფილი - ნაწილის სურვილი იყო კონსტიტუციურ-მონარქიული წყობილების დამყარება, ნაწილს (ოქროპირ და დიმიტრი ბატონიშვილები, სოლომონ დოდაშვილი და სხვ.) კი არ უნდოდა მეფის არჩევა, სურდათ რესპუბლიკური წყობილების დამყარება. მიუხედავად იმისა, რომ შეთქმულთა წრეში ვერ მოხერხდა ეროვნული სახელმწიფოებრიობის აღდგენის ერთი მთლიანი პროგრამის შემუშავება და ფიგურირებდა როგორც რესპუბლიკური, ასევე კონსტიტუციურ-მონარქიული იდეები, 1832 წლის შეთქმულების მნიშვნელობა განუზომლად დიდი აღმოჩნდა. შეთქმულებს შორის იყო ცხარე მსჯელობა მონარქიის, პარლამენტისა და რესპუბლიკის შესახებ [კუპრაშვილი, 1999]

მაგალითად, ყურადსაღებია ე. წ. III კატეგორიის "დამნაშავეს" ვახტანგ ორბელიანის (1812-1890) ჩვენება. მისთვის დოდაშვილს გადაუცია ოქროპირ ბატონიშვილის ნათქვამი: "საქართველოს განთავისუფლება მე იმიტომ კი არ მინდა, რომ ბაგრატიონთა გვარიდან ვინმე გამეფდეს, არამედ რომ საქართველო შეიქმნეს რესპუბლიკის მაგვარ სახელმწიფოდ" [გოზალიშვილი, 1935, გვ. 92].

ცხადია, მრავლისმეტყველია ის ფაქტი, რომ ფარული საზოგადოების წევრთა უმრავლესობა (კონსტიტუციურ-მონარქისტები) აჯანყების ძლევამოსილად დამთავრების შემდეგ ვარაუდობდა საქართველოში კონსტიტუციურ-მონარქიული წყობილების დამყარებას. ფარულ საზოგადოებაში რესპუბლიკური მმართველობის შემოღების სურვილის არსებობა, ცხადია, პროგრესის მაუწყებელი იყო და ქართული საზოგადოებრივ-პოლიტიკური აზრის განვითარებაზე მეტყველებს.

ასე, რომ საქართველოში ევროპეიზმის ფუძემდებლის, სოლომონ დოდაშვილის პროგრესულ-დემოკრატიული აზროვნების ჩამოყალიბებაში, მის პოლიტიკურ მემკვიდრეობაში წამყვანია:

- **რესპუბლიკური წყობა:** სოლომონ დოდაშვილი, ოქროპირ ბატონიშვილთან და დიმიტრი ბატონიშვილთან ერთად, არ უჭერდა მხარს მეფის არჩევას,

არამედ სურდა რესპუბლიკური წყობილების დამყარება. ის ორი საუკუნის წინ თვლიდა, რომ საქართველოს სახელმწიფოებრივი წყობილების ევროპულ ყაიდაზე - კონსტიტუციურ და რესპუბლიკურ საწყისებზე აგება იყო აუცილებელი.

- **თანატოლი ადგილი ევროპაში:** ს. დოდაშვილის, რომელიც იყო საქართველოში იმ დროის ყველაზე პროგრესული ევროპული იდეების მქადაგებელი, მიზანი იყო ქართული სახელმწიფოებრიობის აღდგენა რესპუბლიკის ფორმით და ქართველი ხალხის მიერ ევროპელ ხალხთა შორის თანასწორი ადგილის დაკავება. სწორედ ამის დასტურია ს. დოდაშვილის სიტყვები: "ძალგვიძა ჩვენ დაიმედება თავთა თვისთა სასოებითა აღდგომად სწავლითა შინა და დადგომად არა თუ ოდენ ხარისხსა ზედა პირველსა ღირსებისა ჩვენისასა, არამედ ყოფადცა ოდესმე ხარისხსა ზედა ევროპელთა ერთასა" [ბერძენიშვილი, 1980 გვ. 51].

ამგვარად, დოდაშვილისა და მისი თანამოაზრეების შეხედულებები იმ პერიოდის ევროპის მოწინავე პროგრესულ-დემოკრატიულ იდეებს ეფუძნებოდა.

2.2. განმანათლებლობა და ფარული საზოგადოება

განმანათლებლობა. თბილისში, ს. დოდაშვილის მოღვაწეობის 5 წლის მანძილზე, ღრმა კვალი დააჩნია ქართველთა საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ და კულტურულ ცხოვრებას. 1827-1832 წლებში იგი თბილისის კეთილშობილთა სასწავლებელში ასწავლიდა ოთხ საგანს: ლოგიკას, რიტორიკას, ქართულ სიტყვიერებას, გეოგრაფიას. ამავე დროს, წერს სახელმძღვანელოებს, ადგენს ლექსიკონს, წერს საჟურნალო სტატიებს. შექმნა ფილოსოფიური შრომები: "ლოგიკა", "ლოგიკის მეთოდოლოგია" და "რიტორიკა".

თაობები აღიზარდა მის მიერ შედგენილ და 1831 წელს გამოცემულ "შემოკლებულ ქართულ გრამატიკაზე", ხოლო მისი "მოკლე განხილვა ქართულისა ლიტერატურისა ანუ სიტყვიერებისა", რომელიც დაიბეჭდა ჟურნალში "სალიტერატურონი ნაწილნი ტფილისის უწყებათანი", ძველი ქართული ლიტერატურის პერიოდიზაციის პირველი ცდაა.

დოდაშვილი მუშაობდა საგამომცემლო კომიტეტში და ხელმძღვანელობდა "ტფილისის უწყებანის" ქართულ ენაზე გამოცემას. მისი რედაქტორობით გამოდიოდა ქართული ჟურნალი "სალიტერატურონი ნაწილნი ტფილისის უწყებათანი", რომელშიც თანამშრომლობდნენ ალექსანდრე ჭავჭავაძე, ალექსანდრე ორბელიანი, გიორგი ერისთავი და სხვა გამოჩენილი ადამიანები. ჟურნალი, რამდენადაც ეს მოსახერხებელი იყო ნიკოლოზ I-ის დროის უმკაცრესი რეაქციისა და ცენზურის პირობებში, ცდილობდა აჯანყების წინ საზოგადოებრივი აზრის შემზადებას. სხვა ჩვეულებრივ საჟურნალო ნეიტრალურ მასალასთან ერთად, ისეთ ნაწერებსაც აქვეყნებდა, რომელიც აღვიძებდა პატრიოტულ სულისკვეთებას. ჟურნალმა შეპარულად დაიწყო საქმიანობა "საამბოხოდ ერისა", ქართველი ხალხის აჯანყებისათვის მოსამზადებლად (გოცაძე, 1954, გვ. 182, 198).

ს. დოდაშვილის იდეებით საზრდოობს მისი გარდაცვალების შემდეგ სამოღვაწეო ასპარეზზე გამოსული თაობა. მაგალითად, მისი ყოფილი მოწაფეების

(ნიკოლოზ ბარათაშვილი, მიხეილ თუმანიშვილი, კონსტანტინე მამაცაშვილი, ლუკა ისარლიშვილი და სხვ.) თაოსნობით გამოსულ ჟურნალ "გიმნაზიის ყვავილში" დაიბეჭდა ს. დოდაშვილის ორი ნაწარმოები (ერეკლე მეორის მეფობა, # 3, 1835 წ. და ქართული ლიტერატურის მიმოხილვა, # 5, 1836 წ.). იმ დროს დამყარებული რეჟიმისა და საზოგადოებაში "ქართველთა დიდი მარცხით" გამოწვეული ერთგვარი დეპრესიის პერიოდში "მათი მოთავესება გიმნაზიის ჟურნალში ნათლად მოწმობს იდეურ სოლიდარობას მადლიერ მოწაფეობასა და ღირსეულ ნამასწავლებლარს შორის... დოდაშვილის ამაგს უქმად არ ჩაუვლია: ახალგაზრდობა ეხმაურება მის მამულიშვილურ აზრ-გრძნობებს, საზრდოობს მისი ნაკალმართ, მისი იდეებით აღგზნებული აპირებს ცხოვრების ასპარეზზე გამოსვლას" [გოზალიშვილი, 1970, გვ. 48-49].

ფარული საზოგადოება (ჰიმნი, პროკლამაცია). ფარული საზოგადოების წევრები ხშირად მსჯელობდნენ "მამულის სიყვარულის" გაგების, დანიშნულებისა და მნიშვნელობის, ზოგადად პატრიოტიზმის შესახებ. შეთქმულები ცდილობდნენ, რომ მამულის – სამშობლოს განთავისუფლების სულისკვეთება დაენერგათ ქართველ ხალხში და მისი შეგნება აემაღლებინათ. სოლომონ დოდაშვილს დავალებული ჰქონდა მოწაფეებს შორის და პრესაში ამ თემაზე ექადაგა. მართლაც მან ჟურნალში გამოაქვეყნა "მამულის სიყვარულის" მოტივებზე დაწერილი მრავალი მასალა.

როგორც ალ. ხახანაშვილი აღნიშნავს [ებანოიძე, 1968, გვ. 174], შეთქმულთა ჰიმნის როლს ასრულებდა სოლომონ დოდაშვილის ლექსი "მაისი", რომელიც ქართველ ხალხს შეიარაღებული აჯანყებისკენ მოუწოდებდა:

"მაისის თვესა იქნას ძახება,
გამოხატული ქართველთ უფლება.
აღვიპყრად ხელთა მახვილი,
მიცვტო მტერთა შიში ძრიელი...
განვდევნოთ სოფლით ძალით მოსრულნი,
ჩვენი მამულის მაოხრებელნი,
წარვიდნენ აქით, არ იყვნენ აქა.
ქართველნო, ხართ სადმე თუ არა?"

ფარული საზოგადოების გადაწყვეტილებით, საქართველოს ყველა კუთხეში უნდა გავრცელებულიყო ს. დოდაშვილის მიერ დაწერილი პროკლამაცია [Акты, 1881, გვ. 398-400]. მასში ნათქვამი იყო: "ქვეყნის დაარსებიდან მამულსა ჩვენსა აქვნდა თავისი საკუთარი მდგომარეობა, აქვნდა თავისნი სჯულნი, თავისი სარწმუნოება, თვისი ენა, და თვისი ჩვეულება და ჰყვანდა ყოველსა დროსა საკუთარი თავისი ხელმწიფე და არაოდეს არ იყო მოკიდებული სხვასა ზედა და და არცა მონა, ვითარცა აწ არს მამული ჩვენი და ჩვენი ხმა, სახელი, მხნეობა და მამაცობა წინაპართა ჩვენთა ყოველთვის ჰქუხდა და აღავსებდა მსოფლიოსა. მტერი მარადის მოწყლულ იყო და დამხობილ მათგან. ხოლო აწ ხედავთ დამხობასა და არარაობასა მამულისა ჩვენისასა, ჰგრძნობთ შეიწროებას ყოველისა კაცისასა. რაისთვის არს ესრეთ. ნუ-თუ ჩვენ არ ვართ შვილნი მამაპაპათა ჩვენთანი, ნუთუ ჩვენ არ ძალგვიძს შენახვა საკუთარისა მამულისა ... მაშ რაისათვის ცოცხალ ვართ" [გოზალიშვილი, 1935, გვ. 95-96], პროკლამაცია ისე იყო შედგენილი, რომ გამოხატავდა იმ მთავარს, საერთო მიზანს, რომელიც აერთიანებდა

კონსტიტუციურ-მონარქისტებსა და რესპუბლიკელებს საერთო ბრძოლაში დამპყრობლების წინააღმდეგ.

სოლომონ დოდაშვილი, შეთქმულების გაცემის შემდეგ, დააპატიმრეს 1832 წლის დეკემბერში და შორეულ ციმბირში (ვიატკაში) გადასახლეს. როგორც მისი მეგობარი, რუსი რევოლუციონერ-დემოკრატი ა. გერცენი იგონებდა: სოლომონ დოდაშვილმა “ვერ აიტანა მკაცრი ჰავა და საშინელ ჭლექში ჩავარდა, მე ის ვინახულე სიკვდილამდე რამდენიმე დღით ადრე, მას სიცოცხლის ნიშან-წყალი აღარ ჰქონდა...” [Герцен, 1961, 146]. სოლომონ დოდაშვილი უდროოდ, 31 წლის ასაკში დაიღუპა რუსული ანექსიონისტურ-კოლონიური რეჟიმის წინააღმდეგ უთანასწორო ბრძოლაში.¹

დასკვნა

სოლომონ დოდაშვილი არის XIX საუკუნის საქართველოს ისტორიაში ერთ-ერთი ყველაზე გამორჩეული ინტელექტუალური და პოლიტიკური მოღვაწე. მიუხედავად იმისა, რომ მისი შეგნებული ცხოვრების პერიოდი ხანმოკლე იყო, მან წარუშლელი კვალი დაამჩნია საქართველოს ეროვნულ-განმათავისუფლებელ მოძრაობას, ქვეყანაში ევროპული პროგრესულ-დემოკრატიული იდეების პოპულარიზაციას, სამეცნიერო და საზოგადოებრივ ცხოვრებას.

ამ კვლევამ დაადასტურა, რომ:

- **ევროპეიზმის ფუძემდებელი:** სოლომონ დოდაშვილმა განუზომლად დიდი როლი ითამაშა ქართველთა შორის მაშინდელი ევროპის ყველაზე მოწინავე იდეების გავრცელებაში. ის იყო ქართული ევროპეიზმის ფუძემდებელი.
- **რესპუბლიკური მიმართულების იდეოლოგი:** დოდაშვილი იყო რესპუბლიკანიზმის მიმდევართა „ფრაქციის“ აქტიური წევრი. ის 1832 წლის შეთქმულების ლიდერებს შორის ყველაზე პროგრესულად მოაზროვნე პიროვნება იყო, რომელიც მხარს უჭერდა დამოუკიდებელი ქართული სახელმწიფოებრიობის **რესპუბლიკის ფორმით** აღდგენას.
- **ილიას წინამორბედი:** სოლომონ დოდაშვილთან იდეურ კავშირშია 1832 წლის შეთქმულების დამარცხების შემდეგ სამოღვაწეო ასპარეზზე გამოსული თაობა. ის არის ღირსეული წინამორბედი ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის იმ თაობისა, რომელსაც სათავეში ილია ჭავჭავაძე ედგა. ამის დასტურია ილიას ცნობილი სიტყვები 1876 წელს, გაზეთ „დროების“ ათი წლისთავზე: „...დროშა კი მემკვიდრეობით გვაქვს გადმოცემული განსვენებულის დოდაშვილისგან...“ (სოლომონ დოდაშვილის წერილები, 1945, გვ. 75).

მისი უზარმაზარი ნიჭის, პოლიტიკური ხედვისა და თავდადების შედეგად სოლომონ დოდაშვილი ქართული ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის

¹ არ შეიძლება უდიდესი მადლიერების გრძნობა არ გამოვხატოთ ბატონების ელბერდ ბატიაშვილისა და თემურ ბალარჯიშვილისადმი, აგრეთვე ვაჟა ცაბუტაშვილის და სხვა ამ საქმის ხელშემწყობი დიდებული ადამიანებისადმი, რომლებმაც 1994 წელს (ძნელბედობის ქამს) რუსეთის შორეული ციმბირის ქალაქ კიროვიდან (ვიატკიდან) გადმოასვენეს სოლომონ დოდაშვილის ნეშტი და დაასაფლავეს მთაწმინდის პანთეონში.

ინტელექტუალური, პროგრესულ-დემოკრატიული მიმართულებისა და ევროპეიზმის ფუძემდებლად შევიდა საქართველოს ისტორიაში.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. ბერძენიშვილი, მ. (1980). *მასალები XIX საუკუნის პირველი ნახევრის ქართული საზოგადოებრიობის ისტორიისათვის*. თბილისი: მეცნიერება.
2. გოზალიშვილი, გ. (1935). *1832 წლის შეთქმულება*. ტფილისი: სახ. უნივერსიტეტის გამ-ბა.
3. გოზალიშვილი, გ. (1970). *1832 წლის შეთქმულება*. ტ. 2. თბილისი: მერანი.
4. გოცაძე, მ. (1954). *ქართული ჟურნალისტიკის ისტორია*. თბილისი. გვ.182, 198
5. ებანოიძე, ლ. (1968). *ნიკოლოზ ბარათაშვილი და ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის ზოგიერთი საკითხი საქართველოში*. თბილისი: ნაკადული.
6. თევზაძე, გ. (2005). *სოლომონ დოდაშვილი*. თბილისი: დიოგენე.
7. თუშაბრამიშვილი, თ. (2020). *ნიკოლოზ ბარათაშვილის ფსიქოლოგიურია ეპისტოლური მემკვიდრეობის მიხედვით*. თბილისი.
8. კუპრაშვილი, ჰ. (2012). ხუთი უკვდავი ქართველი. XIX საუკუნის პირველი ნახევარი. თბილისი: უნივერსალი.
9. კუპრაშვილი, ჰ. (2011). *რუსეთის კოლონიური პოლიტიკა და ქართული საზოგადოებრივ-პოლიტიკური აზრი XIX საუკუნის პირველ ნახევარში*. თბილისი: ტექნიკური უნივერსიტეტი.
10. კუპრაშვილი ჰ. (1999). *ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობის გნოსეოლოგიური ასპექტები*. თბილისი: საზოგადოება ცოდნა.
11. სოლომონ დოდაშვილის წერილები - 1825-1832. (1945). ს. ხუციშვილის შესავალი წერილითა და შენიშვნებით. იხ., *მასალები საქართველოსა და კავკასიის ისტორიისათვის* (ნაკვეთი II, გვ. 75). თბილისი: საქართველოს მეცნიერებათა აკადემია.
12. ჩხეიძე, რ. (2016). მისიონერი: სოლომონ დოდაშვილის ცხოვრების ქრონიკა. თბილისი: ჩვენი მწერლობა.
13. ჭიჭინაძე, ზ. (1919). *საქართველოს მოსპობა და ქართველი ერის გარუსება და ამის შესახებ ისტორიკოსის პლატონ იოსელიანის წინასწარმეტყველება*. ტფილისი: ზ. ჭიჭინაძის გამოც.
14. Lang, D. M. (1962). *A Modern History of Soviet Georgia*. New York: Grove Press Inc.
15. Jones, S.F. (1987). Russian Imperial Administration and the Georgian Nobility: The Georgian Conspiracy of 1832. *The Slavonic and East European Review*, Vol. 65, No. 1, pp. 53-76.
16. Акты, собранные Кавказской археографической комиссией. (1881). Издание Архива Главного управления наместника кавказского. Под ред. А. П. Берже, Тифлис, т. VIII. Стр. 398-400.

17. Герцен, А. И. (1961). *Собрание сочинений*. В тридцати томах. Москва: Издательство академии наук СССР.
http://az.lib.ru/g/gercen_a_i/text_1852_pisma.shtml

Sureyya Yigit

Professor of Politics and International Relations

New Vision University, Tbilisi, Georgia

E-mail: syigit@newvision.ge

სურეია იიღიტი

პოლიტიკისა და საერთაშორისო ურთიერთობების პროფესორი,

New Vision უნივერსიტეტი, თბილისი, საქართველო.

ელ. ფოსტა: syigit@newvision.ge

THE IMPACT OF RUSSIA'S INVASION OF UKRAINE ON EUROPEAN DEFENCE COOPERATION

Abstract

This research provides a thorough legal and strategic assessment of defence cooperation within the European Union (EU), focusing on its evolution, distinct characteristics, and its relationship with the North Atlantic Treaty Organisation (NATO). The paper begins by situating current security challenges—particularly the armed conflict in Ukraine—as a significant impetus for rethinking European defence integration. It highlights the limitations of individual Member States' capabilities and the inadequacy of existing cooperation, advocating for a "genuinely European solution" through joint defence efforts. The tension between upholding national sovereignty and achieving efficient integration emerges as a central theme.

The study traces the historical development of EU defence cooperation, beginning with the Maastricht and Lisbon Treaties and extending to recent initiatives such as the Global Strategy for EU Foreign and Security Policy, Permanent Structured Cooperation (PESCO), and the European Defence Fund. It examines the ongoing conflict between intergovernmental and integration approaches, acknowledging that although defence remains a sovereign power, gradual integration has occurred through legal commitments and institutional evolution.

A focal point of the study is the interrelationship and complementarity between the EU and NATO. It examines overlapping responsibilities, the lack of hierarchical coordination, and the challenges faced by most EU states due to their dual membership in both organisations. The discussion includes potential models for the functional and geographical division of tasks, advocating for flexible, case-by-case cooperation rather than rigid separations.

Additionally, the paper explores the prospects for increased EU participation in NATO, considering both indirect pathways (strengthening the "European pillar" within NATO) and direct options (observer status or full membership). The objective is to outline the legal and

political complexities associated with these arrangements, emphasising the need for potential treaty revisions and unanimous consent among member states.

Ukraine was invaded by Russia on 24 February 2022. This war has been continuing for very nearly four years. Talks to end the war and arrive at peace have failed. Whilst there have been attempts made to create a ceasefire, they have also similarly failed. Moscow's aggression has fuelled security fears in Europe. Such fears from Moscow, however, are not new. This fear is the first in the post-cold war period. The original fear established the cold war. It was during the early years of the cold war that Europe began to seriously consider collective defence as it ponders it again today.

The central argument at the time behind the European Defence Community (EDC) was to prevent an independent, militarized West Germany by integrating national armies under a single European command. At the end of October 1950, René Pleven, the French Premier, pressed this point in a pivotal speech, presenting the Pleven Plan which was shaped by Jean Monnet. The core aim was to ensure that any German rearmament took place within a tightly regulated European framework, directly addressing both urgent American calls for German military resurgence considering the Soviet threat and enduring European fears of German militarism. In championing the EDC, its architects asserted that only collective European defence under strict oversight could secure the continent and cement European unity. This proposal was more than a compromise; it was Europe's deliberate effort to take control of its security.

The French Government argued that the success of the coal and steel plan would pave the way for a European Community, which in turn would facilitate progress on the sensitive issue of common defence. Considering global events and security concerns, France asserted that Europe needed collective security and should confront the problem with a collaborative spirit. Moreover, the government rejected any solution that would permit Germany to rearm independently, warning that it would raise renewed suspicion and the risk of German militarism. Instead, France proposed creating a European army, integrated into the political institutions of a united Europe, where forces from different countries would operate under a single European authority. Meanwhile, national governments would retain authority over troops not included in the European army, and the integrated European forces would comply with NATO obligations regarding strategy, organization, and equipment.

The French Government invited Great Britain and other free European countries to help implement the principles of the European Defence Community. The EDC treaty was signed in Paris in May 1952 by the six ECSC member states, marking an ambitious step toward mutual defence. Due to defence being tied to national sovereignty and democratic oversight of the military, a joint European army would need a shared, democratic political authority. Therefore, a European Political Community (EPC) was proposed alongside the EDC; however, the EPC's creation depended on ratification of the EDC treaty.

Plans for the EPC sought to establish supranational democratic oversight of a joint European military, but extensive debate and negotiation in the early 1950s failed to produce consensus or a finalized plan. By August 1954, only France and Italy had not yet ratified the EDC treaty, preventing it from coming into force. The French National Assembly's decisive rejection on 30 August 1954 halted both the EDC and EPC with a single vote marking the collapse of one of the era's most ambitious efforts toward European political and military integration. After France rejected the EDC treaty, plans for a political community also fell apart. As a result, European integration shifted, becoming more of an economic than a political union. The EDC was one of its founding failures.

Despite nearly three decades since the introduction of the Common European Foreign and Security Policy (CFSP) and the Common Security and Defence Policy (CSDP), divisions

persist. This is not solely related to shifting powers to an international organisation that would facilitate intergovernmental cooperation. Rather, the European Union operates as an integration organisation, characterised by both its overarching objectives and its approach, which emphasises collective governance through supranational mechanisms.

However, the realm of national defence has traditionally been viewed as a key element of state sovereignty. This perception remains deeply ingrained, as even today, many states hesitate to enter into legal commitments or transfer authority over defence. Initially, within the Union, there was a marked preference for an intergovernmental approach rather than the more classic integration method, which has ultimately led to the separation of the CFSP and CSDP from other powers conferred upon the Union. This complex interplay underscores the challenges of reconciling national interests with the EU's collective defence goals.

Despite ongoing tensions, the enhancement of defence cooperation within the Union is a continuous, albeit inconsistent, process. This dynamic nature is a key characteristic in understanding the development of the CSDP. Since its introduction in the Maastricht Treaty in 1992 and its evolution through the Lisbon Treaty in 2007, this cooperation has undergone significant changes, sometimes independent of treaty amendments.

In 2016, various events led to a renewed emphasis on defence cooperation within the Union. These events included the United Kingdom's decision to withdraw from the EU, the election of Donald Trump as President of the United States, and escalating tensions between Ukraine and Russia over Crimea and Donbas. This shift was marked by the adoption of a Global Strategy for EU Foreign and Security Policy, the launch of Permanent Structured Cooperation (PESCO), and the establishment of new initiatives such as the Military Planning and Conduct Capability and the European Defence Fund. PESCO would certainly be even more credible if Malta would participate, as it remains the sole member to remain outside the legally binding commitment to improve capabilities and readiness, underlying a Union-wide stance and approach.

The examination of the evolution of defence cooperation in Europe will entail noting several key developments: the EDC, with particular emphasis on the factors contributing to its failure; the Western Union and the Western European Union (WEU), which succeeded the EDC and were in operation until their dissolution in 2011; and, most significantly, the two contemporary entities that coexist today, NATO and the European Union. The OSCE will be excluded from this analysis. Despite being formally recognised as an organisation comprising numerous European states among its fifty-seven participating members and addressing issues pertinent to defence, the OSCE does not establish legal cooperation; rather, it is confined to political commitments. The limited institutional framework of the OSCE does not incorporate any military body, and the extent of collaboration it facilitates is significantly more restricted than that of the European Union or NATO. Additionally, discussions of the relationship between the European Union and NATO rarely involve the OSCE.

In the defence domain, the establishment of European cooperation within the Union is particularly noteworthy. This cooperation unfolds simultaneously with NATO, which was established before the Union, thereby creating a distinct scenario of coexistence between these two international organisations. Additionally, this collaboration occurs within a single global organisation that employs an integrative approach across its other areas of competence, while upholding an intergovernmental framework specifically for defence matters.

The establishment of defence cooperation within the European Union has introduced a competitive dynamic with NATO to oversee Europe's defence and provide a framework for collective security among its member states. This situation creates significant overlap in the responsibilities of NATO and the EU. It's important to note that of the 32 NATO member countries, 23 are also members of the European Union. This substantial intersection raises concerns about potential conflicts in obligations for these nations, as they may struggle to

navigate the demands of both organisations effectively. The issue is not solely about meeting these commitments, but also about ensuring they have the necessary resources to manage their defence responsibilities in an increasingly complex geopolitical landscape.

The inquiry into the relationship between international organisations is not a new phenomenon; however, it has become more complex as these organisations are no longer confined to administrative functions or technical cooperation. The coexistence of NATO and the CFSP/CSDP within the European Union presents significant and unprecedented challenges. The overlapping competencies of these entities do not arise from the emergence of cross-cutting challenges that impact multiple policy areas, but rather from the explicit allocation of comparable competencies. Unfortunately, there are no provisions in their founding treaties that adequately address these potential conflicts. The Treaty on European Union (TEU) does accept that the CSDP will respect the obligations arising from the North Atlantic Treaty and be consistent with the common security and defence policy adopted within that framework. Nonetheless, the Treaty fails to address the intricacies of the overlap between NATO and the European Union's competencies and actions. The two organisations are not structured hierarchically, as is often the case with specialised organisations coordinated by a central authority. Moreover, neither organisation assumes a leadership role that would facilitate the coherence of their actions.

The founding treaties lack any clauses establishing a hierarchy or delineating responsibilities between NATO and the EU, such as the creation of primacy or a clear division of competencies. Additionally, international law does not provide a resolution, as there exists no treaty that establishes general standards governing the relationships among global organisations. Consequently, the horizontal relationship between NATO and the EU can give rise to a power rivalry. Beyond legal considerations, the potential for cooperation within the EU is also brought into question, as NATO predates the Union and facilitates support from the United States, for European defence collaboration. Furthermore, NATO operates as a defence organisation founded on a military alliance, whereas the EU is primarily a peaceful civilian actor rather than a military power. The initial aim of European integration was to establish interdependence to ensure peace among European states. This raises the important question of the value of developing defence cooperation within the EU, given that NATO may be better suited to this role.

The European Union is a unique international organisation, especially known for its distinctive methods. Within it, defence cooperation occupies a special status. The EU presents a unique set of characteristics that significantly diverge from the classic features of international organisations. This distinction has sparked extensive debate over how best to classify the EU. Various terms have been suggested in this context. For instance, while it is not a federation of states it has notably been referred to by Delors as a 'Federation of Nation-States'.² Some scholars even refer to it as a 'plurinational federation' highlighting its multifaceted nature.³

For many, the EU occupies a conceptual space that lies between a federal state and a loose confederation. Its complexity and ambiguity make it challenging to fit neatly into either category. Critics argue that labelling the EU merely as an international organisation simplifies and trivialises its intricate legal and institutional framework, an oversimplification deemed unacceptable from an academic perspective.

Despite these debates, the EU undeniably possesses fundamental features common to international organisations. It is built on a foundation of international treaties that outline

² Ziller, J. (2013). Book Review: Pour une Fédération européenne d'États-nations. La vision de Jacques Delors revisitée, by Gaëtane Ricard-Nihoul. (Brussels: Larcier, 2012). *Common Market Law Review*, 50(6).

³ Dumont, H. (2012). The European Union, a Plurinational Federation in Sensu Cosmopolitico. In *Multinational Federalism: Problems and Prospects* (pp. 83-106). London: Palgrave Macmillan UK.

standard procedures for entering into force, amendment, and even a right of withdrawal for member states. This structure indicates a reliance on the will of its member states, as the EU lacks the capacity for self-determination. Furthermore, it lacks the autonomy to secure its own financial resources. Notably, certain institutions and bodies within the EU, such as the European Council, which comprises the Heads of State and Government, continue to operate with an intergovernmental character. This intermingling of governance styles illustrates the complex nature of the EU, where both supranational and intergovernmental elements coexist. It is clear that the Union stands apart from other international organisations in several significant ways. Its powers are extensive, and many of its numerous institutions wield considerable authority independent of the Member States. Decisions are no longer made by unanimous consent, and its legal order is fully autonomous, with the Court of Justice of the EU (CJEU) as the exclusive authority for interpretation. As such, while it identifies as an international organisation, it is entirely legitimate to question whether its structure and operations afford it a status that the traditional concept of an organisation fails to capture. To clarify this, one can refine the classification of international organisations. First, one distinguishes between specialised organisations and general organisations. Second, one can differentiate cooperation organisations from integration or supranational organisations. Thus, the Union confidently categorises itself as both a general and an integration organisation.

The term ‘general’ clearly conveys that this international organisation was not created to facilitate cooperation or integration within a specific field, making it inherently non-specialised. Additionally, states are empowered to assign it authority without limits, other than the scope of their own will. The second dichotomy exists between international cooperation organisations, which represent the foundational form of these entities, and integration organisations. The former are defined by their role in coordinating specific policies through an intergovernmental approach that requires unanimity or consensus for decision-making; NATO serves as a notable example of this type. Conversely, international integration organisations extend beyond mere coordination; they actively promote the integration of national policies. This process involves employing an integration method that does not imply the dissolution of states in favour of a federal structure. Instead, it entails substantial transfers of authority from states to the institutions of the international organisation, with these powers being exercised collectively in alignment with a supranational framework.

The concept of ‘supranationality’ was conceptualised to differentiate the legal framework of the European Coal and Steel Community (ECSC), which represented the initial stage of European integration in 1951. The objective was to separate this framework from both domestic and international legal orders to establish a novel distribution of powers between ECSC institutions and their member states, thereby subordinating the latter to the former. Although the definition and implications of this concept have been extensively debated, it can be elucidated through three fundamental principles:

1. Treaties and secondary legislation possess precedence over the domestic laws of member states.
2. Interpretation of these laws, as well as the powers of the institutions, is informed by the interests of the public services they administer.
3. Member states are obligated to prioritise the common interest, which extends beyond a mere aggregation of their individual interests.

Consequently, supranationality is achieved through two interrelated elements. The first element concerns decision-making bodies that are not composed of state representatives but are required to act in the interests of the international organisation, with a focus on the reliability of scientific expertise and the application of the rule of law. The second element is the normative relationship of subordination that exists between the international organisation and its member states. Ultimately, an international integration organisation goes beyond simple

policy coordination; it fosters interdependence among its member states and between those states and the organisation itself. In this context, the Union works towards a process creating an 'ever closer union between the peoples of Europe', which necessitates a specific approach.⁴ The examination of the methods employed by the European Union is a fundamental aspect of both legal and doctrinal analyses concerning European integration. This inquiry highlights a structured approach that systematically organises various principles, rules, and procedures designed to achieve specific objectives within the framework of integration.

Traditionally, two principal methods are identified in this context. The first is the intergovernmental method, which focuses on coordinating state policies. This method operates under a logic of intergovernmental functioning, where decisions are made through negotiations and agreements among member states, allowing for a degree of sovereignty and flexibility in policy-making. The second method is known as the integration method, also called the 'integrated' or 'community' method. This approach seeks to merge and harmonise state policies according to a supranational perspective. It aims for a higher level of cooperation and unity among member states, promoting shared objectives and collective decision-making that transcends individual national interests. A thorough understanding of these methods is crucial for comprehending how European integration is effectively implemented and how it evolves in response to both internal and external challenges.

The method of integration within the European context is often recognised as being closely linked to European integration itself, and it has inspired extensive research and discussion. While its specific definition remains debated, this dynamic approach offers a valuable framework for enhancing interstate cooperation. Proponents of this method, including influential figures such as Jean Monnet, considered it as the delegation of sovereign powers to common institutions and the pooling of national sovereignties for the benefit of the common interest. This understanding of the common interest transcends both the lowest common denominator of state interests and the mere aggregation of them.

It is widely acknowledged that this integration method relies on an independent entity, exemplified by the European Commission. Nonetheless, various aspects of its functioning invite further discussion and clarification. These include the European Commission's initiative power, the legislative processes involving the European Parliament and the Council of the EU, the move away from unanimous decision-making, and the principles of primacy, direct effect, and binding authority of these legislative acts, along with the oversight by the Commission and enforcement through the CJEU.

Additionally, while some view the European Council, which comprises heads of state and government who make decisions by unanimity, as operating under an intergovernmental model, others argue that its close ties to the EU's legal framework align it with a more integrated approach. Decisions of the European Council are expected to reflect the Union's common interests and objectives, with member states committed to participating in good faith in decision-making. Furthermore, the involvement of the High Representative of the Union and the President of the European Commission in its discussions reinforces the relationship between the European Council and supranational institutions, effectively distinguishing it from a purely intergovernmental body. This constructive interplay among various institutions ultimately supports the European Union's overarching goals of unity and cooperation.

The differing perspectives on the integration method are further complicated by the establishment of two new pillars for intergovernmental functioning and the formal recognition of the European Council's political role through the Maastricht Treaty in 1992. This situation

⁴ Bellamy, R. (2016). 'An Ever Closer Union Among the Peoples of Europe': Republican Intergovernmentalism and Democratic Representation within the EU. In *Representation and Democracy in the EU* (pp. 23-40). Routledge.

was exacerbated by the Lisbon Treaty of 2007, which bolstered the influence of Member States. These developments are often seen as fundamentally contradictory. Consequently, the European Union employs both methods independently, based on its areas of competence and the challenges it encounters. This coexistence of intergovernmental and supranational approaches has led some to contend that the Union ultimately lacks a coherent method.⁵ The intergovernmental and integration methods may have been reduced to mere ideal types, and attempts to define the Union's approach could result in something that is deliberately designed to be open to a wide range of subjective interpretations, permitting the imposition of different meanings or understandings onto it. However, these analyses often mistakenly suggest that integration can only originate from and operate through supranational mechanisms that directly incorporate powers transferred to the EU. It is important to recognise that defining the integrated method solely as the involvement of supranational institutions in decision-making and implementation, as the European Commission has indicated, does not hold in certain areas governed by intergovernmental processes.

This limited perspective inadequately addresses the hybrid cases that combine different methods and overlooks the integration of the supranational system established within the Union and the objectives it strives to achieve. A comprehensive method involves not just principles or rules, but also distinct stages and a well-reasoned approach. Additionally, this narrow definition fails to reflect Monnet's broader vision. It does not capture the full range of instances in which sovereignty is merged through the delegation of powers to common institutions acting in the collective interest. Not all forms of intergovernmental functioning should be viewed as oppositional to the integration method. Instead, intergovernmentalism may serve as a necessary preliminary step, paving the way for supranational mechanisms, or as a pragmatic response when a political reaction to an unforeseen challenge is required. Therefore, intergovernmentalism may be employed when practicality dictates, but integration remains the driving force behind the European Union. Even in areas governed by intergovernmental processes, there is no complete departure from the Union's integration method, as long as these areas remain embedded within its legal framework and aim to achieve incremental integration into an encompassing unity. This strategic approach is not only necessary but vital for progress in specific areas of competence.

The journey of European integration reflects many important moments that highlight how initial decisions to foster cooperation through an intergovernmental approach can gradually pave the way to a more integrated method. It is essential to understand that this evolution does not mean abandoning the aspects traditionally associated with intergovernmentalism. The European Council still plays a crucial role, particularly when political issues become significant and demand collective attention. For instance, the establishment of the single currency and the European Central Bank serve as a poignant reminder of when intergovernmental cooperation reached its limits, revealing the undeniable advantages of deeper integration.

The same shift occurred within the Area of Freedom, Security and Justice (AFSJ), which transformed from cooperative efforts to a more integrated framework out of necessity.⁶ This change was driven by the challenges associated with free movement and by the realisation of the profound benefits of working together on these pressing issues. Ultimately, choosing intergovernmental cooperation often stems from a desire for pragmatism; it allows Member States to maintain control over the powers they choose to transfer. It is not simply a matter of choosing between integration and intergovernmentalism - but rather between

⁵ Schout, A., & Wolff, S. (2016). The 'Paradox of Lisbon': Supranationalism-Intergovernmentalism as an Administrative Concept. In *The EU's Lisbon Treaty* (pp. 21-39). Routledge.

⁶ Yigit, S. (2023). From Schengen to Lisbon: The European Union's Responses to Migration. In *Handbook of Research on the Regulation of the Modern Global Migration and Economic Crisis* (pp. 257-276). IGI Global.

intergovernmental coordination or nothing. As one navigates this complex landscape, states can evolve toward greater integration, especially as they build mutual trust, establish collaborative working habits, and recognise the value of acting together for the common good. The integrated approach signifies that, in various domains, the Member States of the European Union no longer exercise their powers independently; rather, they do so collectively within the Union's institutions. This shift extends even to powers that were previously regarded as sovereign. However, the operation of the CFSP and the CSDP stands as a key example of intergovernmental collaboration within the Union, particularly concerning military and defence issues.

Decisions in these areas are made unanimously by the European Council and the Council of the EU. The European Commission lacks the authority to initiate actions in this context, while the European Parliament is confined to providing information and being consulted. Moreover, the adoption of legislative acts in these matters is prohibited. The jurisdiction of the CJEU is also significantly limited, applying only to two specific cases: hearing cases where the legality of a CFSP act is challenged on the grounds that it encroaches upon other - non-CFSP - areas of the Union's competences, thereby violating the principle of institutional balance, and ruling on actions for annulment concerning targeted sanctions such as asset freezes and travel bans adopted by the Council under the CFSP framework. Lastly, operational expenditures related to military or defence cannot be sourced from the common budget. Simply put, the Commission cannot initiate legislation, the Parliament has limited input only in terms of consultation, budget, information, and decisions such as sanctions or missions are made by the Council, i.e. member states, not traditional EU law-making, creating a distinct process from other policy areas. This framework not only distinguishes these policies from other areas of EU competence but also places them under articles specified in the TEU, thereby clearly separating them from other policies governed by the Treaty on the Functioning of the European Union (TFEU). Ultimately, this intergovernmental mechanism ensures that Member States retain substantial control over this cooperative endeavour.

Intergovernmental cooperation in defence matters is not exempt from the integration method. Since the early 2000s, the notion of creeping communitarization of the CFSP has been a prominent topic of discussion. This trend was further amplified by the 2007 Lisbon Treaty, which dismantled the previous pillar structure. Although the intergovernmental approach to the CFSP persists, it has been decisively integrated into the European Union's legal framework. As a result, important provisions from the treaties, such as the principle of sincere cooperation, are now clearly applicable to the CFSP.

Additionally, the Lisbon Treaty significantly bolstered the role of the EU High Representative for Foreign Affairs and Security Policy. This dual-role position places the High Representative in a unique institutional stance, serving both as the President of the Council for Foreign Affairs, accountable to the European Council, and as the Vice-President of the Commission, thereby sharing responsibility with the European Parliament. This duality underscores a distinct encroachment of the integration method into the CFSP's intergovernmental workings.

A similar perspective can be applied to the PESCO, which actively seeks enhanced cooperation and integration. This evolution has been aptly described as 'supranational intergovernmentalism'.⁷ Consequently, while PESCO operates primarily within an intergovernmental framework, it is undeniably driven by an integration process characterised by three key elements:

- I. Socialisation of national actors
- II. Inclusion of supranational entities

⁷ Schmidt, V. A. (2016). The new EU governance: new intergovernmentalism, new supranationalism, and new parliamentarism. Istituto Affari Internazionali IAI Working Papers.

III. Complex interconnections among various sectors of interest

Defence cooperation within the European Union is deeply intertwined with NATO's role, as NATO operates within the same realm of security and military competence. While the initiatives aimed at achieving peaceful “complementarity” between these two organisations are commendable and offer potential for collaborative progress, they do not address the lingering questions about their future relationship and alignment.⁸

Scholars pose a critical inquiry: What role will NATO assume if the European Union successfully achieves ‘strategic autonomy’?⁹ Conversely, what responsibilities will the EU's CSDP inherit if such independence is not realised? The coexistence of these two entities creates opportunities to foster pragmatic interinstitutional synergies which are essential for effective collaboration.¹⁰ However, the success of these synergies hinges on clarifying each organisation's distinct roles.

In conclusion one may reiterate that Russia's 2022 invasion of Ukraine has revived fundamental questions about Europe's capacity to provide for its own security, exposing long-standing tensions between national sovereignty, supranational ambitions, and the continent's reliance on NATO. This crisis has not created Europe's defence dilemma but has sharply illuminated structural weaknesses that have persisted since the early Cold War, when the failure of the European Defence Community revealed the limits of political will for deep military integration. The collapse of the EDC in 1954 set Europe on a trajectory where economic integration flourished, but defence cooperation remained fragmented, cautious, and heavily intergovernmental.

Despite the development of the CFSP and CSDP, defence has remained the EU's most sovereignty-sensitive domain. Member States have consistently resisted transferring binding authority to supranational institutions, preserving unanimity, limiting the role of the Commission and Parliament, and restricting the jurisdiction of the CJEU. Yet, as the Union evolved, these intergovernmental structures became increasingly embedded within a broader supranational legal and institutional framework. The Lisbon Treaty accelerated this trend, integrating the CFSP more firmly into the EU's constitutional order and strengthening the High Representative's hybrid role, thereby blurring the boundaries between intergovernmental and supranational governance.

The post-2016 environment - shaped by Brexit, shifting US commitments, and Russian aggression - triggered renewed momentum for defence cooperation. Initiatives such as PESCO, the European Defence Fund, and the EU Global Strategy reflect an incremental but meaningful shift toward deeper coordination and capability development. These developments illustrate what scholars describe as ‘supranational intergovernmentalism’: a model in which states retain formal control while gradually internalising shared norms, practices, and institutional logics that advance integration.

However, the coexistence of the EU and NATO continues to generate structural ambiguity. With twenty-three states belonging to both organisations, overlapping commitments create potential tensions in capability planning, strategic priorities, and resource allocation. The absence of treaty-based hierarchy or clear division of competences leaves the relationship dependent on political coordination rather than legal clarity. NATO's military primacy, bolstered by US leadership, contrasts with the EU's identity as a civilian power and integration

⁸ Gözkaman, A. (2024). Complementarity between the EU and NATO in light of the war in Ukraine: an analysis from the perspective of collective securitization theory. *Southeast European and Black Sea Studies*, 24(3), 469-495.

⁹ Howorth, J. (2020). Strategic autonomy and EU-NATO cooperation: threat or opportunity for transatlantic defence relations?. In *Transatlantic Relations in Times of Uncertainty* (pp. 18-32). Routledge.

¹⁰ Koops, J. A. (2020). Theorising inter-organisational relations: the “EU–NATO relationship” as a catalytic case study. In *EU-NATO Relations* (pp. 13-37). Routledge.

organisation. This asymmetry raises persistent questions about whether the EU should—or can—develop autonomous defence structures when NATO already provides a proven collective security framework.

Ultimately, the evolution of European defence cooperation reflects a broader pattern in European integration: intergovernmental mechanisms often serve as transitional stages that, over time, enable deeper integration when political conditions permit. The Ukraine war has underscored the necessity of stronger European defence capabilities, but it has also reaffirmed the enduring relevance of NATO. Europe's challenge is not to choose between the two, but to try and reconcile them - strengthening the EU's capacity to act while ensuring complementarity with NATO. While this seems to be an unenviable task, especially after the capture of Venezuelan President Maduro by American forces which has understandably led to European questioning of Washington's adherence to international law and respect for sovereignty, whether this moment becomes a catalyst for lasting integration will depend on political will, institutional adaptation, and the recognition that Europe's security is now inseparable from its unity.

ვალერი მოდებაძე
პროფესორი
საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი
ტელ: 599 27 69 99
ელ.ფოსტა: modebadzevaleri07@gtu.ge
<https://orcid.org/0000-0002-1232-4841>

Valeri Modebadze
Professor
Georgian Technical University
Tel: 599 27 69 99
E-mail: modebadzevaleri07@gtu.ge
<https://orcid.org/0000-0002-1232-4841>

WHAT ROLE DOES THE CAUCASUS PLAY IN THE EU'S ENERGY SECURITY?

Abstract

This article describes the role of the Caucasus in the energy security of the European Union. Research revealed that the South Caucasus is a strategically important region for the European Union, through which Europe establishes connections with regions rich in energy resources. The Caucasus is an alternative energy corridor for Europe, and therefore, it is in the interests of the European Union to implement large-scale infrastructure projects in this region in order to maximize the capacity of the middle corridor. The European Union became especially interested in the development of the middle corridor after the outbreak of the Russian-Ukrainian war. When the European Union imposed sanctions on Russia and severed trade and economic relations with the Kremlin, the Northern Corridor lost its relevance. The Europeans began to mobilize all their resources to increase the capacity of the middle corridor. That is why the Middle Corridor may become the most important transcontinental corridor connecting Europe and Asia in the future.

Keywords: EU energy security, energy policy, Caucasus, South Caucasus, Middle Corridor.

რა როლს თამაშობს კავკასია ევროკავშირის ენერგოსაფრთხოებაში აბსტრაქტი

სტატიაში აღწერილია თუ რა როლს ასრულებს კავკასია ევროკავშირის ენერგოსაფრთხოებაში. კვლევის შედეგად დადგინდა, რომ სამხრეთ კავკასია არის სტრატეგიულად მნიშვნელოვანი მხარე ევროკავშირისთვის, რომლის მეშვეობითაც ევროპა ამყარებს კავშირს ენერგორესურსებით მდიდარ რეგიონებთან. კავკასია არის ალტერნატიული ენერგოდერეფანი ევროპისათვის და შესაბამისად ევროკავშირის ინტერესებში შედის მსხვილმასშტაბიანი ინფრასტრუქტურული პროექტების განხორციელება ამ რეგიონში, რომ მაქსიმალურად გაიზარდოს შუა დერეფანის გამტარუნარიანობა.

შუა დერეფნის განვითარებით ევროკავშირი განსაკუთრებით რუსეთ-უკრაინის ომის დაწყების შემდეგ დაინტერესდა. მას შემდეგ რაც ევროკავშირმა რუსეთს სანქციები დააკისრა და კრემლთან სავაჭრო და ეკონომიკური ურთიერთობები გაწყვიტა, ჩრდილოეთის დერეფანმა რეველანტურობა დაკარგა. ევროპელებმა დაიწყეს მთელი თავიანთი რესურსების მობილიზება შუა დერეფნის გამტარუნარიანობის გასაზრდელად. სწორედ ამიტომ, შუა დერეფანი შეიძლება მომავალში გახდეს ევროპისა და აზიის დამაკავშირებელი ყველაზე მნიშვნელოვანი ტრანსკონტინენტური კორიდორი.

საკვანძო სიტყვები: ევროკავშირის ენერგოსაფრთხოება, ენერგოპოლიტიკა კავკასია, სამხრეთ კავკასია, შუა დერეფანი.

შესავალი

რუსეთ-უკრაინის ომის დაწყებამდე ევროპა მნიშვნელოვნად იყო დამოკიდებული რუსეთის ფედერაციის ენერგორესურსებზე და რუსულ გაზზე. თუმცა, 2022 წელს დაწყებულმა რუსეთ-უკრაინის ომმა ფუნდამენტურად შეცვალა ევროკავშირის ენერგეტიკული პოლიტიკა. მას შემდეგ რაც რუსეთმა განახორციელა ფართომასშტაბიანი სამხედრო აგრესია უკრაინის წინააღმდეგ, დასავლეთმა რუსეთს მკაცრი სანქციები დაუწესა. რუსეთის წინააღმდეგ დაწესებულმა სანქციებმა მნიშვნელოვნად იმოქმედა ევროკავშირის ენერგეტიკულ უსაფრთხოებაზე და მწვავე ენერგეტიკული კრიზისი გამოიწვია მთელ ევროპაში (Nakhle, 2025).

ბოლო ათწლეულების განმავლობაში რუსეთი ევროპისთვის ენერგორესურსების ერთ-ერთ მთავარ მიმწოდებლად ითვლებოდა. სწორედ ამიტომ, რუსეთიდან ენერგომომარაგების შეფერხებამ ევროპა დიდი გამოწვევებისა და საფრთხეების წინაშე დააყენა. ევროპის მძიმე ინდუსტრია, რომელიც ათწლეულების განმავლობაში დამოკიდებული იყო რუსულ იაფ ენერგორესურსებზე, განსაკუთრებით დაზარალდა ენერგეტიკული კრიზისით. ენერგომატარებლებზე ფასების ზრდის გამო ბევრი მსხვილი საწარმო და ბიზნესი დაიხურა.

კვლევის მეთოდები

ევროკავშირში წარმოშობილი ენერგეტიკული კრიზისის გასაანალიზებლად და აღსაწერად გამოყენებულ იქნა დოკუმენტის ანალიზის მეთოდი, რომლის საშუალებითაც მოპოვებული იქნა სანდო და ვალიდური ინფორმაცია. ევროკავშირის ენერგოპოლიტიკის სიღრმისეული შესწავლის მიზნით სხვადასხვა მნიშვნელოვანი დოკუმენტის მოძიება მოხდა ინტერნეტის საშუალებით. ევროკავშირში შექმნილი კრიზისული ვითარების უკეთ გასაანალიზებლად, სიღრმისეულად შესწავლილ იქნა ინტერნეტში არსებული ქართულენოვანი და ინგლისურენოვანი წყაროები. დიდი ყურადღება დაეთმო ასევე ევროკავშირის ტერიტორიაზე და ევროპის ქვეყნებში მოქმედი ენერგორეგულაციების გაანალიზებასა და შესწავლას.

ნაშრომის შედეგები

კვლევის შედეგად დადგინდა, რომ კავკასიის როლი ევროკავშირის ენერგოსაფრთხოების უზრუნველყოფის საქმეში მნიშვნელოვნად გაიზარდა რუსეთ-უკრაინის ომის დაწყების შემდეგ. კვლევამ დაადასტურა, რომ კავკასია გახდა ალტერნატიული ენერგოდერეფანი ევროპისათვის და ევროკავშირის ინტერესებში შედის შუა კორიდორის გამტარუნარიანობის მაქსიმალურად გაზრდა. ევროკავშირის სურს რუსეთზე ენერგოდამოკიდებულების მაქსიმალურად შემცირება და სწორედ ამიტომ, მზად არის უზარმაზარი ფინანსური ინვესტიციები ჩადოს შუა დერეფნის განვითარებაში.

ბოლო რამდენიმე ათწლეულის განმავლობაში ევროკავშირი იმდენად გახდა დამოკიდებული იაფ რუსულ ნავთობსა და გაზზე, რომ მოსკოვმა ამ დამოკიდებულების გამოყენება დაიწყო პოლიტიკური მიზნებისათვის, განსაკუთრებით კი ევროპის ქვეყნებზე ზეწოლის განსახორციელებლად. ევროპა სრულიად დაუცველი შეხვდა რუსეთიდან მომავალ აგრესიას და მძიმე ენერგეტიკულ კრიზისში აღმოჩნდა. ევროპაში ბოლო დროს განვითარებული ენერგეტიკული კრიზისი ნათლად მოწმობს იმას, რომ კრემლი ენერგორესურსებს, როგორც პოლიტიკურ იარაღს ისე იყენებს, ევროკავშირის ქვეყნებზე ზეწოლის განსახორციელებლად.

კვლევამ აჩვენა, რომ რუსეთ-უკრაინის ომის დაწყების შემდეგ, ევროპას აღარ სურს იყოს დამოკიდებული რუსულ ნავთობზე და გაზზე და რაც უფრო აქტიურ ფაზაში შედის კონფლიქტი, მით უფრო იზრდება კავკასიის როლი ევროკავშირის ენერგოსაფრთხოებაში. კავკასიას გააჩნია დიდი პოტენციალი, რომ მნიშვნელოვანი როლი ითამაშოს ევროპის ენერგორესურსებით მომარაგების საქმეში. ამისათვის საჭიროა მსხვილმასშტაბიანი ენერგოპროექტების განხორციელება სამხრეთ კავკასიის ქვეყნებში.

მსჯელობა

რუსეთიდან ბუნებრივი აირის იმპორტის მკვეთრმა შემცირებამ ღრმა გავლენა მოახდინა ენერგომატარებლების ფასებზე მთელ ევროპაში. რუსეთის, როგორც დომინანტური მიმწოდებლის პოზიციის მნიშვნელოვნად შესუსტების

გამო, ევროპის ბაზარზე გაზის საბითუმო ფასები უპრეცედენტო დონემდე გაიზარდა. ამან, თავის მხრივ, ელექტროენერგიის წარმოების ღირებულების მკვეთრი ზრდა გამოიწვია, რამაც მომხმარებლებისთვის ელექტროენერგია მნიშვნელოვნად გააძვირა. ენერგეტიკული კრიზისი განსაკუთრებით მწვავედ ზამთრის თვეებში გამოვლინდა, როდესაც ევროპული ოჯახების მოთხოვნა გათბობასა და ელექტროენერგიის მოხმარებაზე, როგორც წესი, პიკს აღწევს. კომუნალური გადასახადების მკვეთრი ზრდის გამო, ევროკავშირის მილიონობით მოქალაქეს სულ უფრო უჭირს საცხოვრებელი სახლების ენერგოეფექტურობის უზრუნველყოფა.

ამ ფართოდ გავრცელებული ენერგოკრიზისის ფონზე, ევროპის ქვეყნები იძულებული შეიქმნენ კრიზისის განმუხტვის მიზნით ფინანსური მხარდაჭერის პაკეტი მოქალაქეებისათვის გადაეცათ და სხვადასხვა კომპანიისთვის სუბსიდიები შეეთავაზებინათ. ევროპის ქვეყნებმა, მათ შორის გერმანიამ, საფრანგეთმა, ესპანეთმა და პორტუგალიამ, გამოყვეს საგანგებო სახსრები დაუცველი ოჯახებისა და კრიტიკული სამრეწველო სექტორების დასახმარებლად, რომლებიც ყველაზე მეტად დაზარალებულნი ენერგორესურსებზე ფასების ზრდის გამო.

ევროკავშირის პოლიტიკურმა ელიტამ მოულოდნელად გააცნობიერა, რომ ევროპის ენერგეტიკული უსაფრთხოების გასამდიერებლად გარკვეული ზომებია მისაღები. პოლიტიკური ელიტის მნიშვნელოვანი ნაწილი მიიჩნევს, რომ მიმდინარე კრიზისის მთავარი მიზეზი ევროპის ინდუსტრიულ ქვეყნებში მწვანე ენერგიაზე ნაჩქარევი გადასვლაა. მწვანე პოლიტიკის გატარება და გარემოს დაცვის აუცილებლობა ევროპაში ეჭვს არ იწვევს, რადგან ის გლობალური დათბობის პერიოდში კაცობრიობის წინაშე მდგარი კრიტიკული პრობლემის გადაჭრას ემსახურება. თუმცა, ამ პოლიტიკის ნაჩქარევმა და დაუგეგმავმა განხორციელებამ ევროპის მაღალინდუსტრიულ ქვეყნებს უზარმაზარი ეკონომიკური ზიანი მიაყენა. გერმანია ამის საუკეთესო მაგალითია, სადაც ატომური ელექტროსადგურების დახურვამ ენერგეტიკული კრიზისი გამოიწვია და რეცესიას შეუწყო ხელი. საფრანგეთში ატომური ელექტროსადგურები ქვეყნის ელექტროენერგიის წარმოების 70%-ზე მეტს უზრუნველყოფს. თუ საფრანგეთი გერმანიის მაგალითს გაიმეორებს და ყველა ატომური ელექტროსადგურების დახურვას გადაწყვეტს, ეკონომიკური კოლაფსი გარდაუვალი იქნება. ევროპის პოლიტიკური ელიტა აცნობიერებს, რომ განახლებადი ქარისა და ჰიდროენერგიის ამჟამინდელი სიმძლავრეები არასაკმარისია ევროპის მილიონობით მოქალაქის ენერგეტიკული საჭიროებების დასაკმაყოფილებლად. სწორედ ეს არის მთავარი მიზეზი, რის გამოც საფრანგეთის მთავრობა ატომური ენერგიის „მწვანე ენერგიად“ კლასიფიცირებას უჭერს მხარს (დევდარიანი, 2021).

ევროკავშირი აქტიურად ეძებს ალტერნატიულ ენერგიის წყაროებს, რათა შეამციროს რუსეთის ნახშირწყალბადებზე დამოკიდებულება. ევროპულმა ქვეყნებმა დაიწყეს აშშ-სგან თხევადი ბუნებრივი აირის შემენა, რომელიც გაცილებით უფრო ძვირია, ვიდრე რუსული გაზი. თხევად ბუნებრივ აირზე გადასვლამ გამოიწვია ევროპაში წარმოებული პროდუქციის ფასების ზრდა.

რუსეთ-უკრაინის ომის დაწყების შემდეგ, ევროპაში თხევადი ბუნებრივი აირის მოხმარება მკვეთრად გაიზარდა, რამაც მაღალგანვითარებული ქვეყნები აიძულა, დაეწყოთ შესაბამისი ტერმინალების მშენებლობა ევროპის პორტებში.

2022 წელს, აშშ-დან ევროპაში თხევადი ბუნებრივი აირის ექსპორტი წინა წელთან შედარებით 2.5-ჯერ გაიზარდა და 117.4 მილიონ კუბურ მეტრს მიაღწია. 2022 წლის ბოლოსთვის ევროკავშირი გახდა თხევადი ბუნებრივი აირის მსოფლიოში უმსხვილესი მომხმარებელი, რითაც გაუსწრო ჩინეთს, იაპონიას და სამხრეთ კორეას. საერთაშორისო ენერგეტიკული სააგენტოს სტატისტიკური მონაცემების თანახმად, ამერიკულმა თხევადი ბუნებრივმა აირმა პირველად გადააჭარბა და “გაუსწრო” „გაზპრომის“ გაზს ევროპაში. ამრიგად, აშშ ევროპის ენერგეტიკულ ბაზარზე მნიშვნელოვან მოთამაშედ იქცა (Institute for Energy Economics and Financial Analysis, 2025)

თუმცა, ევროპელებმა იციან, რომ თხევადი ბუნებრივი აირი ძალიან ძვირია და მათ იაფი რესურსებისა ახალი მარშრუტების პოვნა სურთ. ძვირადღირებულ თხევად გაზზე ხანგრძლივი დამოკიდებულება შეიძლება საზიანო იყოს ევროპის ეკონომიკისთვის და სწორედ ამიტომ, ევროპელები გაზის ახალი მომწოდებლების მუდმივ ძიებაში არიან.

ევროპაში უკვე აღარავინ აღარ დაობს იმაზე, რომ უკრაინის ომმა სერიოზული გავლენა მოახდინა ევროკავშირის ენერგოუსაფრთხოებაზე. ენერგეტიკის სექტორში გამოვლინდა სერიოზული ხარვეზები, რის გამოც საჭირო გახდა ევროპის უსაფრთხოების არქიტექტურისა და ენერგეტიკული პოლიტიკის გადახედვა. ამ ახალ რეალობაში ნავიგაცია რთული ამოცანა იქნება მომავალში როგორც ევროკავშირისათვის, ასევე მისი ტრანსატლანტიკური მოკავშირეებისთვის.

ენერგეტიკულმა კრიზისმა გამოავლინა თუ რამდენად სახიფათოა ევროპისთვის ერთ, არასანდო მიმწოდებელზე ენერგოდამოკიდებულება. ევროპის პოლიტიკური ელიტა ახლა უკვე თვალნათლივ ხედავს, რომ საჭიროა ევროკავშირის მიერ ენერგომომარაგების მარშრუტების დივერსიფიკაცია და ტრანსკასპიური ნავთობისა და გაზის მილსადენების მშენებლობის დაჩქარება. ევროპაში განსაკუთრებით აქტუალური საკითხი გახდა შუა დერეფნის განვითარება და ენერგორესურსებით მდიდარ რეგიონებთან დაკავშირება. რუსეთზე ენერგოდამოკიდებულების შემცირება და ენერგორესურსების ალტერნატიული წყაროების მოძიება ევროკავშირისთვის კრიტიკულ სტრატეგიულ პრიორიტეტად იქცა. შესაბამისად, ევროკავშირი ცდილობს კავშირების გაღრმავებას კავკასიისა და ცენტრალური აზიის ენერგორესურსებით მდიდარ რეგიონებთან.

ენერგეტიკული კრიზისის მოგვარება და უფრო უსაფრთხო, მდგრადი და დივერსიფიცირებული ენერგეტიკული ლანდშაფტის შექმნა ევროკავშირისთვის უახლოეს წლებში მთავარი პრიორიტეტი იქნება. ამ გამოწვევის დაძლევა მოითხოვს მნიშვნელოვან ინვესტიციებს შუა დერეფანში, სტრატეგიულ პოლიტიკურ რეფორმებს და მჭიდრო თანამშრომლობას კავკასიისა და

ცენტრალური აზიის სახელმწიფოებთან. ევროკავშირისთვის სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანი ხდება ენერგორესურსებით მდიდარ რეგიონებთან, განსაკუთრებით სამხრეთ კავკასიასა და ცენტრალურ აზიასთან, პარტნიორული ურთიერთობების დამყარება, ასევე შუა დერეფნის განვითარებაში მნიშვნელოვანი ინვესტიციების განხორციელება.

სამხრეთ კავკასიის გეოპოლიტიკური და გეოეკონომიკური მნიშვნელობა

სამხრეთ კავკასია გადამწყვეტ როლს ასრულებს ევროპის ენერგეტიკული უსაფრთხოების უზრუნველყოფაში. ევროპისა და აზიის გზაჯვარედინზე მდებარე სამხრეთ კავკასია მნიშვნელოვან როლს წარმოადგენს, რომელიც დასავლეთს ენერგორესურსებით მდიდარ კასპიის ზღვის აუზთან, ახლო აღმოსავლეთთან და ცენტრალურ აზიასთან აკავშირებს. ხშირად კავკასიას ევროპის „ენერგეტიკულ დერეფანს“ უწოდებენ, ვინაიდან ეს რეგიონი კასპიის ზღვის აუზიდან და ცენტრალური აზიიდან ევროპის ბაზრებზე ნახშირწყალბადების ტრანსპორტირებას უზრუნველყოფს. კავკასია თავადაც ფლობს ნავთობისა და ბუნებრივი აირის მნიშვნელოვანი მარაგებს, რის გამოც ის მსოფლიოს წამყვანი სახელმწიფოების გეოეკონომიკური და გეოპოლიტიკური ინტერესების არეალში მოექცა (მოდებაძე, 2016).

სამხრეთ კავკასიას უაღრესად ხელსაყრელი სტრატეგიული მდებარეობა გააჩნია, ენერგორესურსებით მდიდარ რეგიონებს ესაზღვრება და სწორედ ამიტომ, ასრულებს „ენერგოდერეფნის“ ფუნქციას დასავლეთისთვის. რაც უფრო მძაფრდება დასავლეთსა და რუსეთს შორის გეოპოლიტიკური დაპირისპირება და კონფლიქტი, მით უფრო მნიშვნელოვანი ხდება კავკასიის რეგიონი ევროპის ენერგოუსაფრთხოებისთვის. ევროპის ინტერესებში შედის რომ სამხრეთ კავკასიის რეგიონი გახდეს ევროპის ალტერნატიული ენერგოდერეფანი, რათა ევროკავშირმა შეძლოს რუსულ ენერგორესურსებზე დამოკიდებულების მკვეთრად შემცირება (modbadze & Sayin, 2015).

აშშ-ის სახელმწიფო დეპარტამენტის შეფასებით, კასპიის ზღვის აუზი მსოფლიოს სავარაუდო ნავთობის რესურსების დაახლოებით 5 პროცენტს და გლობალური დადასტურებული ბუნებრივი აირის რეზერვების დაახლოებით 6 პროცენტს ფლობს. კასპიის რეგიონს დიდი ენერგეტიკული პოტენციალი გააჩნია, რის გამოც ის ბოლო ათწლეულების განმავლობაში მსოფლიოს წამყვანი ძალების გეოპოლიტიკური დაპირისპირების არეალად გადაიქცა. კასპიის ზღვის აუზში დალუქულია ნახშირწყალბადების უხვი რესურსები, განსაკუთრებით ისეთ ქვეყნებში, როგორიცაა აზერბაიჯანი, ყაზახეთი და თურქმენეთი. მსოფლიოს წამყვანი სახელმწიფოები კასპიის ენერგეტიკული რესურსების გაკონტროლებას და ხელში ჩაგდებას თავდაუზოგავად ცდილობენ.

სტატისტიკური მონაცემების თანახმად, კასპიის ზღვის აუზში არის დაახლოებით 48 მილიარდ ბარელი ნავთობი და 292 ტრილიონ კუბური ფუტი ბუნებრივი აირი (Pradhan et al., 2020). ეს მას მსოფლიოში რესურსებით ერთ-ერთ ყველაზე მდიდარ რეგიონად აქცევს, რომელიც ნახშირწყალბადების პოტენციალის თვალსაზრისით სპარსეთის ყურეს უწევს კონკურენციას. მას შემდეგ რაც კასპიის

ზღვაში მასშტაბური ენერგეტიკული პროექტების რეალიზება დაიწყო, რეგიონმა დიდი გეოსტრატეგიული მნიშვნელობა შეიძინა, და მსოფლიოს წამყვანი სახელმწიფოების გეოპოლიტიკური და გეოეკონომიკური ინტერესების სფეროში მოექცა. ექსპერტები ვარაუდობენ, რომ ნავთობზე გლობალური მოთხოვნა 2030 წლისთვის მნიშვნელოვნად გაიზრდება და დღეში 110-დან 113 მილიონ ბარელს მიაღწევს. შესაბამისად, მსოფლიოს წამყვანი ქვეყნები მნიშვნელოვან კაპიტალურ ინვესტიციებს ახორციელებენ ამ ენერგორესურსებით მდიდარ რეგიონში (ჩიტაძე, 2011).

სამხრეთ კავკასია გეოპოლიტიკურად ძალზე მნიშვნელოვანი რეგიონი გახდა, რომელიც უზრუნველყოფს კასპიის ენერგორესურსებზე წვდომას და რომლის გავლითაც ხორციელდება ნავთობისა და გაზის გლობალურ ბაზრებზე ტრანსპორტირება. მას შემდეგ რაც სამხრეთ კავკასიაში განხორციელდა მსხვილმასშტაბიანი პროექტები, განვითარდა ენერგეტიკული ინფრასტრუქტურა, შეიქმნა გაზსადენებისა და მილსადენების ფართო ქსელი (ბაქო-თბილისი-ჯეიჰანი, ბაქო-თბილისი-სუფსა, ბაქო-თბილისი-ერზერუმის გაზსადენი და სამხრეთის გაზის დერეფანი), შესაძლებელი გახდა ენერგორესურსების სწრაფი და ეფექტური ტრანსპორტირება კასპიის ზღვისა და ცენტრალური აზიის რეგიონებიდან ევროპის ქვეყნებში. ამ პროექტებმა გადამწყვეტი როლი ითამაშეს ევროპის ენერგომომარაგების მარშრუტების დივერსიფიკაციაში, ენერგეტიკული უსაფრთხოების გაძლიერებასა და რუსულ გაზსა და ნავთობზე დამოკიდებულების შემცირებაში (modebadze & Sayin, 2015).

ზემოთ ხსენებულმა პროექტებმა მნიშვნელოვნად გაზარდა ენერგორესურსებით მდიდარი სამხრეთ კავკასიის რეგიონის გეოპოლიტიკური მნიშვნელობა და ის ევროპისთვის სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვან ენერგეტიკულ ჰაზად გადაიქცა. ბაქო-თბილისი-ჯეიჰანის (BTC) და ბაქო-თბილისი-სუფსას ნავთობსადენებმა გადამწყვეტი როლი ითამაშეს კასპიის ზღვის ენერგორესურსების აზერბაიჯანიდან ევროპის ბაზრებზე ტრანსპორტირებაში. ამ მილსადენებმა ხელი შეუწყო ევროკავშირის ნახშირწყალბადებით მომარაგების დივერსიფიკაციას, რითაც შეამცირა ევროპის დამოკიდებულება რუსულ ენერგორესურსებზე.

ზემოთ ხსენებულმა ენერგოპროექტებმა და ენერგოინფრასტრუქტურამ მნიშვნელოვნად გააუმჯობესა ევროპის წვდომა ალტერნატიული ბუნებრივი აირის წყაროებზე.

2022 წელს, ევროკომისიის პრეზიდენტი ურსულა ფონ დერ ლაიენი ბაქოში აზერბაიჯანის პრეზიდენტს შეხვდა და ხელი მოაწერა „ენერგეტიკის სფეროში სტრატეგიული პარტნიორობის შესახებ ურთიერთთანამშრომლობის მემორანდუმს“. ეს შეთანხმება მიზნად ისახავს აზერბაიჯანსა და ევროკავშირის შორის ენერგეტიკის სფეროში თანამშრომლობის გაძლიერებას. ორივე მხარე შეთანხმდა სამხრეთის გაზის დერეფნის სატრანზიტო გამტარუნარიანობის გაზრდაზე. ამ შეთანხმების ფარგლებში, აზერბაიჯანი ვალდებულია გააორმაგოს ევროპისთვის ბუნებრივი აირის მიწოდება და 2027 წლისთვის ევროკავშირის მინიმუმ 20 მილიარდი კუბური მეტრი გაზი მიაწოდოს. (Zabanova, 2024). მიღწეულ

შეთანხმებას შეუძლია ძალიან მნიშვნელოვანი როლი შეასრულოს ევროპის ენერგოუსაფრთხოებაში და საშუალება შეუქმნას “ზებერ კონტიტენს”, რომ შეამციროს რუსეთზე ენერგოდამოკიდებულება.

2022 წელს ევროპისა და კავკასიის ქვეყნებმა ხელი მოაწერეს ურთიერთთანამშრომლობის მემორანდუმს შავი ზღვის ენერგეტიკული წყალქვეშა კაბელის განვითარების ხელშეწყობის მიზნით. 2022 წლის 17 დეკემბერს აზერბაიჯანის, საქართველოს, რუმინეთისა და უნგრეთის მთავრობებმა სტრატეგიული თანამშრომლობის შეთანხმება გააფორმეს, რომელიც მიზნად ისახავს მწვანე ენერგიის განვითარებასა და ექსპორტს. ზემოთხსენებული ქვეყნები შეთანხმდნენ შავი ზღვის წყალქვეშა კაბელის შექმნაზე, რომელიც ევროკავშირის მზისა და ქარის ენერგიით მოამარაგებს. ამ პროექტის დასრულების შემდეგ, 1195 კილომეტრიანი კაბელი დააკავშირებს რუმინეთს კავკასიის სახელმწიფოებთან, რომელიც შედგება 1100 კილომეტრიანი წყალქვეშა კაბელისა და 95 კილომეტრიანი სახმელეთო კაბელისგან. ზემოთ ხსენებული ინფრასტრუქტურა ხელს შეუწყობს სამხრეთ კავკასიის ქვეყნებსა და რუმინეთს შორის ენერგეტიკული თანამშრომლობის გაძლიერებას (Lepoix, 2023) ზემოთ ხსენებული პროექტი მნიშვნელოვან წინსვლას წარმოადგენს ევროკავშირის ენერგომომარაგების მარშრუტების დივერსიფიკაციაში. გრძელვადიან პერსპექტივაში, მას შეუძლია უზრუნველყოს მწვანე ენერგიისა და ელექტროენერგიის მიწოდება ევროპის ქვეყნებისთვის. თუ ის წარმატებით განხორციელდება, ევროპის ქვეყნებს, ასევე საქართველოსა და კავკასიის სახელმწიფოებს ენერგეტიკულ უსაფრთხოებას, პოლიტიკურ და ეკონომიკურ სტაბილურობას მოუტანს.

წარმოადგენს რა ხიდს ევროპასა და აზიას შორის და გამოირჩევა თავისი სტრატეგიული გეოგრაფიული მდებარეობით, სამხრეთ კავკასია გეოპოლიტიკური მეტოქეობის ბრძოლის ველად გადაიქცა, სადაც რეგიონული და გლობალური ძალები ამ რეგიონში გავლენის მოსაპოვებლად ერთმანეთს უკვე აშკარად უპირისპირდებიან. კავკასია არის რეგიონი, სადაც დასავლეთისა და რუსეთის გეოპოლიტიკური ინტერესები ერთმანეთს ეჯახება. მაშინ, როდესაც დასავლეთი ცდილობს ამ ენერგორესურსებით მდიდარ რეგიონში პოზიციები გაიმყაროს, კრემლი ძალ-ღონეს არ იშურებს, რომ კავკასიის სახელმწიფოები რუსეთის ორბიტაზე დააბრუნოს. კრემლი პოსტსაბჭოთა სივრცეს კვლავაც თავისი ტრადიციული გავლენის სფეროდ აღიქვამს და სამხრეთ კავკასიას თავის “უკანა ეზოდ” მიიჩნევს, რითაც ცდილობს რეგიონის ენერგორესურსებზე სრული კონტროლის მოპოვებას. რუსეთის მიზანია დასავლეთისთვის ნახშირწყალბადების ერთადერთი მიმწოდებელი გახდეს და აქტიურად ცდილობს პოსტსაბჭოთა სივრცეზე არსებული ენერგორესურსებით მდიდარ რეგიონებზე მტკიცე კონტროლის დამყარებას. ის დასავლეთს სამხრეთ კავკასიაში გეოპოლიტიკურ კონკურენტად აღიქვამს და მტკიცედ აქვს გადაწყვეტილი, რომ არ დაუშვას ევროკავშირის გაბატონება ამ ენერგორესურსებით მდიდარ რეგიონში. მოსკოვი ალტერნატიული ენერგეტიკული მილსადენების მშენებლობას კავკასიის რეგიონში, რომელიც რუსეთის ტერიტორიის გვერდის ავლით ხორციელდება, საფრთხედ აღიქვამს. სამხრეთ კავკასიაზე გავლენის შესანარჩუნებლად, რუსეთმა განახორციელა კლასიკური „დაყავი და იბატონე“-ს სტრატეგია, რომლის მიზანია

ამ სტრატეგიულად მნიშვნელოვან ტერიტორიაზე გაყინული კონფლიქტებისა და სამხედრო ინტერვენციების მეშვეობით კონტროლის დამყარება (მოდებამე, 2018).

გაყინული კონფლიქტები და ომები მნიშვნელოვან გამოწვევას წარმოადგენს ამ რეგიონის უსაფრთხოებისთვის და შეიძლება ევროპაში ენერგორესურსების მიწოდებას შეუქმნას საფრხე. ენერგეტიკული ინფრასტრუქტურის მიზანმიმართული განადგურების შემთხვევაში შეიძლება სერიოზული ზიანი ევროპის ენერგეტიკულ უსაფრთხოებას მიაღწეს. სამხრეთ კავკასიაში არასტაბილური ვითარებისა და კონფლიქტური სიტუაციების დარეგულირების მიზნით ევროკავშირმა მიზნად დაისახა, რომ გააძლიეროს თავისი ჩართულობა რეგიონის ქვეყნებთან. ევროკავშირი აქტიურად არის ჩართული კონფლიქტების მოგვარების მცდელობებში და მიზნად ისახავს ახალი კონფლიქტების წარმოშობის თავიდან აცილებას ამ ენერგორესურსებით მდიდარ რეგიონში. ამ მხრივ ერთ-ერთი მთავარი ინიციატივა იყო ევროკავშირის სადამკვირვებლო მისიის (EUMM) შექმნა საქართველოში. 2008 წლის რუსეთ-საქართველოს ომის შემდეგ ევროკავშირის სამადკვირვებლო მისიამ მნიშვნელოვანი როლი ითამაშა კავკასიაში ახალი კონფლიქტებისა და საომარი მოქმედებების თავიდან აცილებაში. კავკასიის კონფლიქტების მოწესრიგების მცდელობის მიუხედავად, ევროპელებმა ამ მხრივ მხოლოდ შეზღუდულ წარმატებას მიაღწიეს. ერთ-ერთი გამოწვევა, რომლის წინაშეც ევროკავშირი დგას, არის საკუთარი სამხედრო ძალების არარსებობა, რაც მნიშვნელოვნად ამცირებს მის შესაძლებლობას, დაარეგულიროს კონფლიქტები (მოდებამე, 2018).

დაარსების დღიდან ევროკავშირი მიზნად ისახავს სამხრეთ კავკასიაში რეგიონული თანამშრომლობისა და ინტეგრაციის გაძლიერებას. ევროკავშირის პოლიტიკური ელიტა თვლის, რომ ეკონომიკური ურთიერთდამოკიდებულება ხელს შეუწყობს რეგიონში სტაბილურობისა და უსაფრთხოების გაზრდას. ევროკავშირის მეშვეობით და ხელშეწყობით კავკასიაში ხორციელდება ინფრასტრუქტურული პროექტები, ხდება ვაჭრობის განვითარება და ეკონომიკური თანამშრომლობის განვითარება კავკასიის ქვეყნებთან.

ევროკავშირის ჩართულობა სამხრეთ კავკასიაში მისი უფრო ფართო სტრატეგიის განუყოფელი ნაწილია, რომელიც მიზნად ისახავს კავკასიის რესპუბლიკებთან პარტნიორობის გაღრმავებას და აზერბაიჯანში, საქართველოში და სომხეთში დემოკრატიზაციის ხელშეწყობას. წლების განმავლობაში, ევროკავშირი ტექნიკურ და ფინანსურ დახმარებას უწევდა კავკასიის ქვეყნებს და ცდილობდა სამხრეთ კავკასიის სამივე სახელმწიფოში დემოკრატიული ინსტიტუტების გაძლიერებას, კანონის უზენაესობის დაცვასა და მათი პოლიტიკური სისტემის ევროპულ სტანდარტებთან შესაბამისობაში მოყვანას.

ევროკავშირი მიზნად ისახავს სამხრეთ კავკასიაში გრძელვადიანი სტაბილურობისა და კეთილდღეობის ხელშეწყობას. ეს, თავის მხრივ, რეგიონის სტრატეგიული ენერგეტიკული ინფრასტრუქტურის უსაფრთხოებასა და საიმედოობას გაზრდის, რაც სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანია ევროპის ენერგეტიკული უსაფრთხოებისთვის. ევროკავშირი აღიარებს სამხრეთ კავკასიის პოტენციალს, რომელიც არის ევროპის ცენტრალურ აზიასთან და ახლო

აღმოსავლეთთან დამაკავშირებელი კარიბჭე. რეგიონის სტრატეგიულმა მდებარეობამ და „ერთი სარტყელი, ერთი გზა“ ინიციატივაში მისმა ჩართულობამ ის ევროპული ინვესტიციებისა და ინფრასტრუქტურის განვითარების ძალისხმევის ცენტრალურ წერტილად აქცია, მათ შორის TRACECA-ს პროექტისა და აღმოსავლეთ პარტნიორობის პროგრამის ერთ-ერთ მთავარ კომპონენტად.

სამხრეთ კავკასიაში გეოპოლიტიკური სიტუაცია კვლავ რთული და დამბუღია. რეგიონი კვლავ ცხელ წერტილად და დენტის კასრად რჩება, სადაც გაყინული კონფლიქტები შეიძლება ნებისმიერ მომენტში განახლდეს. რეგიონული კონფლიქტები და არასტაბილურობა ზოგჯერ საფრთხეს უქმნის ევროპაში ენერგორესურსების შეუფერხებელ ტრანსპორტირებას. (მოდებაძე, 2018).

ევროპის გრძელვადიანი ენერგეტიკული უსაფრთხოებისთვის სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანია კავკასიის რეგიონში სტაბილურობის უზრუნველყოფა. ზემოთხსენებული გაყინული კონფლიქტების მოგვარება ევროკავშირისგან კომპლექსურ მიდგომას მოითხოვს, რაც მოიცავს დიპლომატიურ ძალისხმევას, უსაფრთხოების სფეროში თანამშრომლობას, ეკონომიკურ წახალისებას და ადგილობრივი ინსტიტუტების შესაძლებლობების გაძლიერების მხარდაჭერას. ევროკავშირმა სამხრეთ კავკასიაში ენერგეტიკული ინფრასტრუქტურის სტაბილურობის უზრუნველსაყოფად კონფლიქტების მოგვარების გრძელვადიანი სტრატეგია უნდა შეიმუშაოს.

რატომ არის შუა დერეფანი მნიშვნელოვანი - შუა დერეფნის როლი ევროპის ენერგეტიკული უსაფრთხოების გაძლიერებაში

რაც უფრო მატულობს ევროპის დამოკიდებულება კასპიის ზღვიდან და ცენტრალური აზიიდან მომდინარე ენერგორესურსებზე, მით უფრო იზრდება იმის ალბათობა, რომ შუა დერეფანი მომავალში “ბებერი კონტინენტის” ენერგეტიკული უსაფრთხოებისთვის მთავარ არტერიად გადაიქცევა.

შუა დერეფანი წარმოადგენს ორი კონტინენტის, ევროპისა და აზიის დამაკავშირებელ სატრანსპორტო და ლოჯისტიკურ ქსელს. ეს არის ტრანსკონტინენტური სავაჭრო და ეკონომიკური მარშრუტი, რომელიც ჩრდილოეთ დერეფნის ალტერნატივას წარმოადგენს და ამცირებს ევროპის დამოკიდებულებას რუსეთის მიერ კონტროლირებად ენერგორესურსებზე. რაც უფრო არასტაბილური და არასაიმედო ხდება ჩრდილოეთისა და სამხრეთის დერეფანი მზარდი კონფლიქტების გამო, ევროკავშირის დაინტერესება შუა დერეფნის განვითარების მიმართ მით უფრო იზრდება.

სამხრეთის დერეფანი, რომელიც ჩინეთს ევროპასთან აკავშირებს, ახლო აღმოსავლეთში კონფლიქტის დაწყების შემდეგ აღარ აღიქმება როგორც საიმედო და უსაფრთხო მარშრუტი. როდესაც სომალელმა მეკობრეებმა და ჰუსიტებმა გააძლიერეს თავდასხმები სავაჭრო გემებზე წითელ ზღვაში, დასავლეთმა გააცნობიერა დერეფნის არასტაბილურობა და გლობალური ვაჭრობის არაპროგნოზირებადობა. ანალოგიურად, ჩრდილოეთის დერეფანი, რომელიც რუსეთს კვეთს, სულ უფრო არასანდო და სარისკო ხდება ევროკავშირსა და მოსკოვს

შორის ურთიერთობების გაუარესების გამო, განსაკუთრებით მას შემდეგ რაც დაიწყო რუსეთ-უკრაინის ომი.

მზარდი არასტაბილურობის ფონზე, ევროკავშირმა აღიარა ენერგომომარაგების მარშრუტებისა და სავაჭრო კავშირების დივერსიფიკაციის გადაუდებელი აუცილებლობა. შუა დერეფანი ევროპელების მიერ აღიქმება, როგორც პერსპექტიული ალტერნატივა, რომელსაც შეუძლია გააძლიეროს ევროკავშირის ენერგეტიკული უსაფრთხოება და გააფართოვოს მისი ეკონომიკური კავშირები ევრაზიის რეგიონის დინამიურ ბაზრებთან (მოდებაძე, 2023).

თუმცა, შუა დერეფნის პოტენციალის სრულად რეალიზებისთვის აუცილებელია ინფრასტრუქტურის განახლებაში მნიშვნელოვანი ინვესტიციების განხორციელება. ევროკავშირმა უნდა მოახდინოს ფინანსური რესურსების მობილიზება, რათა მოხდეს ახალი ტრანსკასპიური ნავთობისა და გაზის მილსადენების მშენებლობა და არსებული მილსადენების ქსელების გაფართოება. სამხრეთის გაზის დერეფანს სასწრაფოდ სჭირდება გაფართოება და მოდერნიზაცია, რათა გაიზარდოს მისი გამტარუნარიანობა აზერბაიჯანიდან ევროპაში ბუნებრივი აირის უფრო დიდი მოცულობის ტრანსპორტირებისთვის. გარდა ამისა, ევროკავშირმა პრიორიტეტი უნდა მიანიჭოს ახალი მილსადენების განვითარებას, როგორცაა ტრანსკასპიური გაზსადენი, რომელიც თურქმენეთს - და შესაძლოა ყაზახეთსაც - დააკავშირებს სამხრეთის გაზის დერეფანთან.

გარდა ამისა, რკინიგზის ინფრასტრუქტურის, მაგალითად, ბაქო-თბილისი-ყარსის რკინიგზის, მოდერნიზაცია და გაფართოება აუცილებელია ნავთობის, გაზის და სხვა საქონლის ეფექტური ტრანსპორტირებისათვის.

შუა დერეფნის ინიციატივაში მონაწილე ქვეყნები აქტიურად მუშაობენ სატრანსპორტო და საკომუნიკაციო ინფრასტრუქტურის გაუმჯობესებაზე, რათა გაზარდონ ამ ახალი ტრანსკონტინენტური სავაჭრო და ლოგისტიკური მარშრუტის კონკურენტუნარიანობა (Modbadze, 2023).

შუა დერეფნის პოტენციალის წარმატებული რეალიზაცია თანამედროვე, მაღალი ხარისხის ინფრასტრუქტურის განვითარებაზე იქნება დამოკიდებული. შუა დერეფნის განვითარებას ასევე მხარს უჭერენ საერთაშორისო ორგანიზაციები, მათ შორის ევროკავშირი, რომლებიც მას სატრანსპორტო მარშრუტების დივერსიფიკაციისა და ევრაზიის რეგიონთან ეკონომიკური კავშირების გაძლიერების სტრატეგიულ პრიორიტეტად მიიჩნევენ.

შუა დერეფნის ეფექტური განხორციელება შეუძლებელი იქნება როგორც ეროვნულ, ასევე რეგიონულ დონეზე ძლიერი თანამშრომლობისა და კოორდინაციის გარეშე. არცერთ ქვეყანას არ გააჩნია საკმარისი რესურსები და ფინანსები ინფრასტრუქტურულ გამოწვევებთან გასამკლავებლად.

შუა დერეფნის განვითარება კოლექტიურ ძალისხმევას მოითხოვს. სამხრეთ კავკასიის და ცენტრალური აზიის ქვეყნებმა უნდა გააერთიანონ ძალისხმევა, რომ გაზარდონ შუა დერეფნის გამტარუნარიანობა. ამ ქვეყნებმა ერთად უნდა იმუშაონ საბაჟო და სასაზღვრო გადაკვეთის პროცედურების გამარტივებაზე, ტექნიკური

სტანდარტების ჰარმონიზაციაზე და მოიზიდონ ინვესტიციები კრიტიკული სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურის გასაფართოებლად.

მხოლოდ ერთობლივი ძალისხმევით შეუძლიათ სამხრეთ კავკასიისა და ცენტრალური აზიის ქვეყნებს შუა დერეფნის სტრატეგიული და ეკონომიკური პოტენციალის სრულად რეალიზება. ევროკავშირი გეგმავს მილიარდობით ევროს ინვესტირებას სატრანსპორტო ქსელისა და ინფრასტრუქტურის გასაუმჯობესებლად როგორც ცენტრალური აზიის, ასევე კავკასიის ქვეყნებში. გარდა ამისა, ევროკავშირი აქტიურად არის ჩართული სამხრეთ კავკასიასა და ცენტრალურ აზიაში კონფლიქტების მედიაციაში. ევროპელი ლიდერები ხვდებიან, რომ ამ რეგიონში მასშტაბური პროექტების წარმატებული განხორციელება დამოკიდებულია პოლიტიკურ სტაბილურობაზე. ევროკავშირის მიზანია ხელი შეუწყოს გრძელვადიან მშვიდობას ამ ტურბულენტურ რეგიონში (მოდებამე, 2016).

დასკვნა

შუა დერეფანი ევროკავშირისთვის სტრატეგიულად მნიშვნელოვანი პროექტია, რომელიც საშუალებას უქმნის ევროპის ქვეყნებს შეამცირონ რუსეთის ენერგორესურსებზე დამოკიდებულება და ამაღლონ უზრუნველყოფის ალტერნატიულ ენერგეტიკულ მარშრუტებზე წვდომა. ეს დერეფანი საშუალებას აძლევს ევროპას, მიიღოს წვდომა მსოფლიოს ენერგორესურსებით მდიდარ რეგიონებსა და ნახშირწყალბადების უზარმაზარ რესურსებზე, რომლებიც სულ უფრო მნიშვნელოვანი ხდება ევროპის ეკონომიკის სტაბილური ფუნქციონირებისთვის.

თუმცა, ამ დერეფნის ეფექტურობის გასაზრდელად და მისი გამტარუნარიანობის გასაზრდელად მნიშვნელოვანი ძალისხმევის გაღებაა საჭირო. ევროკავშირმა საკმარისი ყურადღება უნდა დაუთმოს ინფრასტრუქტურის მოდერნიზაციას და განახლებას. მოძველებული ინფრასტრუქტურა მნიშვნელოვნად აფერხებს კონტინენტებს შორის საქონლისა და ენერგორესურსების გადაზიდვას. ინფრასტრუქტურული ნაკლოვანებებისა და ლოგისტიკური გამოწვევების მოგვარება უმნიშვნელოვანესია იმისათვის, რომ შუა დერეფანი ჩრდილოეთის მარშრუტის საიმედო ალტერნატივა გახდეს. გარდა ამისა, სამხრეთ კავკასიაში „გაყინული“ კონფლიქტები და გეოპოლიტიკური დაძაბულობა მნიშვნელოვან დაბრკოლებებს წარმოადგენს. ევროკავშირმა უნდა გაიღოს გარკვეული ძალისხმევა კავკასიაში კონფლიქტების დასარეგულირებლად და სიცოცხლისუნარიანი სამშვიდობო ინიციატივების შესამუშავებლად, რადგან გაყინული კონფლიქტების განახლებამ შეიძლება მნიშვნელოვნად შეაფერხოს მასშტაბური ენერგეტიკული პროექტების განხორციელება და ევროპას უზარმაზარი ფინანსური და ეკონომიკური ზიანი მიაყენოს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. დევდარიანი, ჯაბა. (2021). რისი ბრალია ევროპის ენერგოკრიზისი, available from World Wide Web: <https://civil.ge/ka/archives/450295>

2. მოდებაძე, ვალერი. (2016). ევროკავშირის უსაფრთხოება და გამოწვევები კავკასიის რეგიონში, საერთაშორისო სამეცნიერო კონფერენცია: „ევროკავშირთან ასოცირების შეთანხმება: სამართლებრივი, პოლიტიკური და ეკონომიკური ასპექტები“, კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტი და საინფორმაციო ცენტრი ნატოსა და ევროკავშირის შესახებ, თბილისი, 2016.
3. ჩიტაძე, ნიკა. (2011). გეოპოლიტიკა, გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბილისი.
4. Institute for Energy Economics and Financial Analysis. (2025). European LNG Tracker, <https://ieefa.org/european-lng-tracker>
5. Lepoix Manelle. (2023). Forging Energy Partnerships: Unraveling the Potential of the Black Sea Energy Submarine Cable Project for the European Union, Georgia and Azerbaijan, Rondeli Foundation, <https://gfsis.org.ge/files/library/pdf/Eng--3535.pdf>
6. Modebadze Valeri. (2023). Challenges Facing Humanity Since the Outbreak of the War in Ukraine, LAP Lambert Academic Publishing.
7. Modebadze, Valeri & Sayin, Fatih Mehmet. (2014). Georgian –Turkish Relations Since the Breakdown of the Soviet Union, Journal of The Faculty of Economics and Administrative Sciences, Volume 4, Issue 1, pp.359-369, Çankırı Karatekin University, Turkey. Available from World Wide Web: <https://library.dogus.edu.tr/mvt/pdf.php>
8. Modebadze, Valeri. (2018). EU relations with the South Caucasian countries since the breakdown of Soviet Union, 3rd International Scientific Conference - Politics Around Caucasus, Proceedings, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Institute for Georgia's Neighbourhood Studies Tbilisi.
9. Nakhle Carole. (2025). Dethroning Russia's gas hegemony, <https://www.gisreportsonline.com/r/russian-gas/>
10. Ozat, Meray & Nelson, Haley. (2023). The Middle Corridor: The Beginning of the End for Russia's Northern Corridor? Caspian Policy Center. Available From World Wide Web: <https://www.caspianpolicy.org/research/energy-and-economy-program-eep/the-middle-corridor-the-beginning-of-the-end-for-russias-northern-corridor>
11. Pradhan, Ramakrushna; PadhiKumar Sunil; SA Nanda Sachita; Thapa, Smruti Sikta. (2020). The Energy Factor in the Gepolitics of Central Asia in the Post-Reform Period, Journal of Central Asia and Caucasus, Volume 21 Issue 2 2020
12. Zabanova Yana. (2024). The EU and Azerbaijan as Energy Partners: Short-Term Benefits, Uncertain Future, <https://energytransition.org/2024/11/the-eu-and-azerbaijan-as-energy-partners-short-term-benefits-uncertain-future/>

დავით ხუფენია

ასოცირებული პროფესორი

Email: khupenia.d@gtu.ge

ORCID iD: <http://orcid.org/0000-0002-9239-4785>

Daviti Khupenia

Associate Professor

Email: khupenia.d@gtu.ge

ORCID iD: <http://orcid.org/0000-0002-9239-4785>

გიორგი პატარაია

საერთაშორისო ურთიერთობების მაგისტრანტი

Email: giorgip1995@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0007-5991-3882>

Giorgi Pataria

Master's Candidate in IR

Email: giorgip1995@gmail.com

ORCID iD: <https://orcid.org/0009-0007-5991-3882>

THE 2008 AUGUST WAR'S IMPACT ON THE INTERNATIONAL SYSTEM AND POST-CONFLICT PEACEBUILDING CHALLENGES

ABSTRACT

This paper examines the impact of the 2008 August War on the international system, focusing on Russian interests and the role of the West in the process of restoring Georgia's territorial integrity. It argues that the 2008 August War was not merely a local confrontation within the post-Soviet space; rather, it represented a pivotal turning point in contemporary geopolitical history that challenged the post-Cold War international security architecture. Through the employment of military force, the Russian Federation signaled its return to the global stage as a revisionist power, prepared to defend its spheres of influence and halt the eastward expansion of Western institutions.

The article analyzes Moscow's post-conflict pressure mechanisms, including the unilateral recognition of the occupied regions' independence, "passportization," militarization, and economic annexation. Furthermore, the "creeping annexation" and "borderization" resulting from the war have emerged as instruments of a new type of hybrid warfare. The study assesses the role of the West, which became more diplomatically active following the conflict. The significance of the European Union Monitoring Mission (EUMM) in maintaining regional stability is emphasized, alongside the importance of the Geneva International Discussions (GID). The policy of non-recognition is also discussed as a critical tool for maintaining the international isolation of separatist entities. The paper concludes that the successful restoration of Georgia's territorial integrity depends on internal democratic consolidation, unwavering Western support, and the weakening of Russia's destructive role in the international order.

Keywords: 2008 August War; Territorial Integrity; Creeping Annexation; European Union Monitoring Mission (EUMM); Non-recognition Policy.

This work was supported by "Shota Rustaveli National Science Foundation of Georgia (SRNSFG) [grant number MR-25-1013]"

2008 წლის აგვისტოს ომის გავლენა საერთაშორისო სისტემაზე და პოსტკონფლიქტური მშვიდობის მშენებლობის გამოწვევები

აბსტრაქტი

წინამდებარე სტატიაში განხილულია 2008 წლის აგვისტოს ომის გავლენა საერთაშორისო სისტემაზე, რუსეთის ინტერესები და დასავლეთის როლი საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობის აღდგენის პროცესში. ნაჩვენებია, რომ 2008 წლის აგვისტოს ომი არ ყოფილა მხოლოდ ლოკალური დაპირისპირება პოსტსაბჭოთა სივრცეში. ის წარმოადგენდა გარდამტეხ მომენტს თანამედროვე ისტორიაში, რომელმაც ეჭვქვეშ დააყენა ცივი ომის შემდგომი საერთაშორისო უსაფრთხოების არქიტექტურა. რუსეთის ფედერაციამ სამხედრო რესურსების გამოყენებით საერთაშორისო არენაზე დაბრუნების განაცხადი გააკეთა და თავი წარმოაჩინა, როგორც რევიზიონისტულმა ძალამ, რომელიც მზად არის დაიცვას გავლენის სფეროები და შეაჩეროს დასავლური ინსტიტუტების გაფართოება. სტატიაში გაანალიზებულია მოსკოვის მიერ გამოყენებული პოსტკონფლიქტური ზეწოლის ისეთი მექანიზმები, როგორიცაა ოკუპირებული რეგიონების დამოუკიდებლობის ცალმხრივი აღიარება, პასპორტიზაცია, მილიტარიზაცია და ეკონომიკური ანექსია. ამასთანავე, ომის შედეგად ჩამოყალიბებული „მცოცავი ანექსია“ და „ბორდერიზაცია“ იქცა ახალი ტიპის ჰიბრიდული ომის ინსტრუმენტად. ნაშრომში შეფასებულია დასავლეთის როლი, რომელიც 2008 წლის შემდეგ უფრო აქტიური და დიპლომატიური გახდა. ხაზგასმულია ევროკავშირის სადამკვირვებლო მისიის (EUMM) მნიშვნელობა რეგიონში სტაბილურობის შენარჩუნებაში. ასევე განხილულია ჟენევის საერთაშორისო დისკუსიები. არაღიარების პოლიტიკა კი სეპარატისტულ ერთეულებს საერთაშორისო იზოლაციაში აქცევს. დასკვნის სახით აღნიშნულია, რომ საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობის აღდგენის წარმატება დამოკიდებულია ქვეყნის პოლიტიკურ და ეკონომიკურ განვითარებაზე, სტაბილურობაზე, დასავლეთის ურყევ მხარდაჭერასა და საერთაშორისო წესრიგში რუსეთის დესტრუქციული როლის შესუსტებაზე.

საკვანძო სიტყვები: 2008 წლის აგვისტოს ომი; ტერიტორიული მთლიანობა; მცოცავი ანექსია; ევროკავშირის სადამკვირვებლო მისია (EUMM); არაღიარების პოლიტიკა

კვლევა განხორციელდა „შოთა რუსთაველის საქართველოს ეროვნული სამეცნიერო ფონდის მხარდაჭერით [გრანტის ნომერი MR-25-1013]“

შესავალი

2008 წლის აგვისტოს ომი არ ყოფილა მხოლოდ ლოკალური დაპირისპირება პოსტსაბჭოთა სივრცეში; ის წარმოადგენდა გარდამტეხ მომენტს თანამედროვე გეოპოლიტიკურ ისტორიაში, რომელმაც ეჭვქვეშ დააყენა ცივი ომის შემდგომი საერთაშორისო უსაფრთხოების არქიტექტურა. მკვლევარმა რონალდ ასმუსმა ამ ომს უწოდა: „პატარა ომი, რომელმაც მსოფლიო შეძრა“ (Asmus, 2010), რადგან მან

ცხადყო რუსეთის ფედერაციის დაბრუნება საერთაშორისო არენაზე, როგორც რევიზიონისტული ძალისა, რომელიც მზად არის გამოიყენოს სამხედრო რესურსი საკუთარი გავლენის სფეროების დასაცავად და დასავლური ინსტიტუტების გაფართოების შესაჩერებლად.

საერთაშორისო წესრიგის თვალსაზრისით, 2008 წლის კონფლიქტმა გამოავლინა იმ ნორმების, პრინციპებისა და მექანიზმების სისუსტე, რომელთა განვითარებაზეც დასავლელი დიპლომატები ორი ათწლეულის განმავლობაში მუშაობდნენ. ამას თვალნათლივ ვხედავთ იმ მოვლენაში, რომ ომმა დაარღვია ეუთოს 1999 წლის სტამბოლის ქარტიის ფუნდამენტური პრინციპი (დადგენილება №1009 რუსეთის ფედერაციის მიერ ეუთოს 1999 წლის სტამბოლის ერთობლივი განცხადების შეუსრულებლობის თაობაზე სსმ, 80 (30/07/2001), 2001), რომლის მიხედვითაც თითოეულ სახელმწიფოს აქვს უფლება, თავად აირჩიოს საკუთარი უსაფრთხოების მოწყობის არქიტექტურა და ალიანსები. როგორც მკვლევარი ჯერალდ ტოლერი აღნიშნავს: მოსკოვის მიერ ძალის გამოყენება და საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობის ხელყოფა იყო პირდაპირი გამოწვევა იმ პოსტცივი ომის წესრიგისადმი, რომელიც ეფუძნებოდა სუვერენიტეტისა და საერთაშორისოდ აღიარებული საზღვრების ხელშეუხებლობას (Toal, 2017).

აკადემიური საზოგადოება თანხმდება, რომ 2008 წლის კონფლიქტის გლობალური მნიშვნელობა მჭიდროდ უკავშირდება ნატოს გაფართოების საკითხსა და ბუქარესტის სამიტის გადაწყვეტილებებს (Asmus, 2010). აღნიშნავენ, რომ რუსეთისათვის ეს ომი იყო საშუალება, რათა სამხედრო გზით შეეჩერებინა ჩრდილოატლანტიკური ალიანსის შემდგომი ზრდა მის საზღვრებთან და დაემტკიცებინა, რომ „სტრატეგიული უკანდახევის“ ეპოქა დასრულდა. დიმიტრი მედვედევის განცხადებები ევროპული უსაფრთხოების წესების გადაწერის აუცილებლობის შესახებ (Medvedev, 2008) სწორედ ამ რევიზიონისტული დღის წესრიგის ნაწილი იყო. გარდა ამისა, მოსკოვმა 2008 წლის მოვლენები გამოიყენა კოსოვოს დამოუკიდებლობის აღიარების საპასუხო „პრეცედენტად“ (Asmus, 2010), რითაც საერთაშორისო სამართლის ნორმების საკუთარი ინტერპრეტაცია შესთავაზა მსოფლიოს.

ომის შედეგად ჩამოყალიბებული „მცოცავი ანექსიის“ პოლიტიკა და ოკუპირებულ რეგიონებში განხორციელებული „ბორდერიზაცია“ გახდა ახალი ტიპის ჰიბრიდული ომის ინსტრუმენტი. ადამიანის უფლებათა ევროპულმა სასამართლომ მოგვიანებით დაადგინა რუსეთის ფედერაციის „ეფექტური კონტროლი“ ამ ტერიტორიებზე და პასუხისმგებლობა დააკისრა მას ჩადენილ დარღვევებზე, მათ შორის ეთნიკური წმენდის ფაქტებზე (Georgia v. Russia (IV) (No. 39611/18). Decision on Admissibility, 2023). თუმცა, საერთაშორისო თანამეგობრობის არასაკმარისად მკაცრმა რეაქციამ 2008 წლის აგრესიაზე, როგორც ჩვენი, ასევე ბევრი სხვა მკვლევრის აზრით, გზა გაუხსნა შემდგომ კონფლიქტებს უკრაინაში 2014 და 2022 წლებში.

დღეს სულ უფრო თვალსაჩინო ხდება ის ფაქტი, რომ 2008 წლის ომმა საქართველოში დაასრულა ლიბერალური საერთაშორისო წესრიგის შედარებითი სტაბილურობის ხანა და მსოფლიო ახალი გეოპოლიტიკური კონფრონტაციის რეალობაში დააბრუნა. მან აჩვენა, რომ ენერგორესურსებით გაძლიერებული რუსეთი აღარ აპირებდა დასავლურ ნორმებზე დაფუძნებულ სისტემაში

ინტეგრაციას, არამედ ცდილობდა ალტერნატიული გავლენის სფეროების შექმნას, რამაც ფუნდამენტურად შეცვალა ევროპული და გლობალური უსაფრთხოების ლანდშაფტი.

კვლევის მეთოდები

სტატია ეფუძნება თვისებრივი კვლევის (Qualitative Research) ინტერდისციპლინურ მიდგომას, რომელიც აერთიანებს პოლიტიკის მეცნიერებისა და საერთაშორისო ურთიერთობების ანალიზის მეთოდებს. საკითხის შესასწავლად გამოყენებულია შემდეგი მეთოდები:

- **დოკუმენტების ანალიზი (Documentary Analysis):** კვლევის პროცესში შესწავლილ იქნა საერთაშორისო სამართლებრივი დოკუმენტები, მათ შორის ეუთოს 1999 წლის სტამბოლის ქარტია და ჰელსინკის დასკვნითი აქტი. ასევე, გაანალიზდა ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს (ECHR) გადაწყვეტილებები საქმეზე „საქართველო რუსეთის წინააღმდეგ (IV)“ და ტალივანის კომისიის დასკვნა.
- **სიტუაციის ანალიზის მეთოდი (Case Study):** ნაშრომი იყენებს 2008 წლის აგვისტოს კონფლიქტს, როგორც პოსტვივი ომის პერიოდის უსაფრთხოების არქიტექტურის რღვევის მაგალითს. ასევე შესწავლილია კონფლიქტის გავლენა საერთაშორისო სისტემის ტრანსფორმაციაზე.
- **შედარებითი ანალიზი (Comparative Analysis):** კვლევაში განხილულია 2008 წლის მოვლენების მიმართება კოსოვოს პრეცედენტთან და მისი გავლენა შემდგომში უკრაინაში (2014 და 2022 წლები) განვითარებულ კონფლიქტებზე.
- **დისკურს-ანალიზი:** შესწავლილია რუსეთის ფედერაციის მაღალჩინოსნების (მაგ. დიმიტრი მედვედევის) პოლიტიკური განცხადებები „პრივილეგირებული ინტერესების სფეროების“ შესახებ, რაც საშუალებას იძლევა ვილაპარაკოთ კრემლის რევიზიონისტული დღის წესრიგი.
- **ისტორიულ-ლოგიკური მეთოდი:** მოვლენები განხილულია ქრონოლოგიურ ჭრილში - ომამდელი პერიოდიდან (ბუქარესტის სამიტი) დღევანდელ რეალობამდე (ბორდერიზაცია და მცოცავი ანექსია), რაც საშუალებას იძლევა დადგინდეს მიზეზ-შედეგობრივი კავშირები.

შედეგები

კვლევის შედეგად გამოიკვეთა რამდენიმე ფუნდამენტური მიგნება, რომლებიც პასუხობს სტატიის მთავარ ჰიპოთეზებს: დადასტურდა, რომ 2008 წლის ომმა დაარღვია ცივი ომის შემდგომი სტაბილურობა და ეჭვქვეშ დააყენა საერთაშორისო სამართლის ისეთი ფუნდამენტური პრინციპები, როგორიცაა ეუთოს 1999 წლის სტამბოლის ქარტია. რუსეთის ქმედებებმა აჩვენა რევიზიონისტული პოლიტიკის დაბრუნება, სადაც სამხედრო ძალა გამოიყენება გავლენის სფეროების ხელახალი დემარკაციისთვის.

ცხრილი 1. საერთაშორისო წესრიგის ევოლუცია 2008 წლის კონფლიქტის ქრილში

ინდიკატორი	2008 წლამდე არსებული მდგომარეობა	2008 წლის შემდგომი რეალობა
უსაფრთხოების მოდელი	ლიბერალური საერთაშორისო წესრიგი	გეოპოლიტიკური კონფრონტაცია
რუსეთის როლი	სისტემაში ინტეგრაციის მცდელობა	რევიზიონისტული, „ანტიდასავლური ძალა“
საზღვრების ხელშეუხებლობა	აღიარებული სუვერენიტეტი	„მცოცავი ანექსია“ და ბორდერიზაცია

კვლევამ აჩვენა, რომ მოსკოვი იყენებს მრავალშრიან ჰიბრიდულ ინსტრუმენტებს ოკუპირებული ტერიტორიების დე-ფაქტო ანექსიისთვის. ეს პროცესი არ შემოიფარგლება მხოლოდ სამხედროების განლაგებით და მოიცავს სამართლებრივ, ეკონომიკურ და სოციალურ ასპექტებს.

ცხრილი 2. ოკუპირებული რეგიონების დე-ფაქტო ინტეგრაციის ინსტრუმენტები

მექანიზმის ტიპი	კონკრეტული ინსტრუმენტები	მიზანი
სამართლებრივი	პასპორტიზაცია და აღიარება	იურიდიული დამოკიდებულების შექმნა რუსეთთან
ფიზიკური	ბორდერიზაცია (მავთულხლართები)	კონტროლის ხაზის ეტაპობრივი წაწევა
ეკონომიკური	საბიუჯეტო სუბსიდიები (99%-მდე)	სრული ფინანსური დამოკიდებულება

მექანიზმის ტიპი	კონკრეტული ინსტრუმენტები	მიზანი
სამხედრო	ბაზების განთავსება (გუდაუთა, ცხინვალი)	მუდმივი უსაფრთხოების რისკის შექმნა

ასევე შედეგები მიუთითებს, რომ დასავლეთის როლი პასიური დამკვირვებლიდან აქტიურ დიპლომატიურ მოთამაშემდე განვითარდა. ევროკავშირის სადამკვირვებლო მისია (EUMM) და ჟენევის საერთაშორისო დისკუსიები რჩება სტაბილურობის ერთადერთ მექანიზმებად, თუმცა პოლიტიკური გარღვევა შეზღუდულია რუსეთის მხრიდან ვალდებულებების შეუსრულებლობის გამო.

მსჯელობა

2008 წლის აგვისტოს ომი საქართველოში წარმოადგენდა რუსეთის ფედერაციის სტრატეგიულ პასუხს ახალ საერთაშორისო წესრიგზე, რომლის ცენტრალური თეზისი პოსტსაბჭოთა სივრცეში დასავლური გავლენის ექსპანსიის სამხედრო გზით შეჩერება და მოსკოვის „პრივილეგირებული ინტერესების სფეროს“ ხელახალი დემარკაცია იყო (Asmus, 2010). რუსეთის რევიზიონისტული პოლიტიკა მიზნად ისახავდა ნატოს გაფართოების შეჩერებას, საქართველოს სახელმწიფოებრიობისა და მისი პროდასავლური კურსის დესტაბილიზაციას. შედეგის შესანარჩუნებლად მოსკოვმა აამოქმედა „მცოცავი ანექსიისა“ და დე-ფაქტო ინტეგრაციის მრავალშრიანი მექანიზმები, რაც საერთაშორისო სამართლის ფუნდამენტური ნორმების სისტემურ რღვევას ეფუძნება.

რუსეთის ინტერესები 2008 წლის ომში კომპლექსური იყო და სცილდებოდა მხოლოდ აფხაზეთისა და ე.წ. სამხრეთ ოსეთის სტატუსის საკითხს. უპირველეს გეოპოლიტიკურ ამოცანას წარმოადგენდა ნატოს ბუქარესტის სამიტის გადაწყვეტილების განეიტრალება, რომლის მიხედვითაც საქართველო და უკრაინა ალიანსის წევრები გახდებოდნენ (Toal, 2017). მოსკოვისთვის ეს იყო „წითელი ხაზი“, რომლის გადაკვეთასაც მან სამხედრო ინტერვენციით უპასუხა, რათა ეჩვენებინა, რომ რუსული „სტრატეგიული უკანდახევის“ ხანა დასრულდა (Asmus, 2010). გარდა ამისა, ომი იყო ერთგვარი „სამაგიეროს გადახდა“ დასავლეთისთვის კოსოვოს დამოუკიდებლობის აღიარების გამო, რითაც კრემლმა სცადა დაემტკიცებინა, რომ მასაც ჰქონდა უფლება ცალმხრივად შეეცვალა საზღვრები საკუთარ „უკანა ეზოში“ (Asmus, 2010). ტალიავინის კომისიის დასკვნით: ეკონომიკური თვალსაზრისით, რუსეთი მიზნად ისახავდა კონტროლი დაემყარებინა ენერგეტიკულ მარშრუტებზე, რომლებიც კასპიის რესურსებს ევროპას რუსეთის გვერდის ავლით აწვდიდნენ, რითაც საქართველო სტრატეგიულ კორიდორს წარმოადგენდა (Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia, 2009).

ომის შემდგომი შედეგების შესანარჩუნებლად და გასამყარებლად, რუსეთმა გამოიყენა რამდენიმე ქმედითი მექანიზმი. პირველი და ყველაზე თვალსაჩინო იყო

ოკუპირებული რეგიონების დამოუკიდებლობის ცალმხრივი აღიარება 2008 წლის 26 აგვისტოს, რაც ეწინააღმდეგებოდა ჰელსინკის დასკვნით აქტს და *uti possidetis*-ის პრინციპს (Orakhelashvili, 2008). ამ გადაწყვეტილებით მოსკოვმა საფუძველი ჩაუყარა ამ ტერიტორიების სრულ სამხედრო და პოლიტიკურ ანექსიას. მეორე მნიშვნელოვანი ინსტრუმენტი იყო, რაც ტალიავინის დასკვნაშია ასახული: „პასპორტიზაციის“ პოლიტიკა - რუსეთის მოქალაქეობის მასობრივი მინიჭება ადგილობრივი მოსახლეობისთვის, რაც შემდგომში გამოყენებულ იქნა როგორც სამხედრო ინტერვენციის საბაზი „საკუთარი მოქალაქეების დაცვის“ მოტივით. ამით რუსეთმა ხელოვნურად შექმნა იურიდიული კავშირი ტერიტორიებთან, რომლებზეც მას სუვერენიტეტი არ გააჩნდა (Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia, 2009).

სამხედრო თვალსაზრისით, რუსეთმა დაარღვია სარკოზი-მედვედევის ცეცხლის შეწყვეტის შეთანხმება და ჯარები ომამდელ პოზიციებზე დაბრუნების ნაცვლად, ოკუპირებულ რეგიონებში დატოვა (სასამართლო, 2023). დღეისათვის იქ განთავსებულია მძლავრი რუსული სამხედრო ბაზები (მაგალითად, გუდაუთასა და ცხინვალში), რომლებიც სრულად აკონტროლებენ ადგილზე არსებულ ვითარებას. გარდა ამისა, მოსკოვმა წამოიწყო „ბორდერიზაციის“ პროცესი - მავთულხლართებისა და ხელოვნური ბარიერების აღმართვა საოკუპაციო ხაზის გასწვრივ, რაც მიზნად ისახავს საქართველოს ტერიტორიის ეტაპობრივ მიტაცებას.

პოლიტიკური და სამართლებრივი ინტეგრაციის მექანიზმებს შორის აღსანიშნავია „მოკავშირეობისა და სტრატეგიული პარტნიორობის“ შესახებ შეთანხმებები, რომლებიც აფხაზეთსა და სამხრეთ ოსეთს რუსეთის სამხედრო, ეკონომიკურ და იურიდიულ სივრცეში აქცევს (სასამართლო, 2023). ადგილობრივი მარიონეტული ადმინისტრაციები პრაქტიკულად სრულად არიან დამოკიდებულნი რუსულ სუბსიდიებზე (ბიუჯეტის 99%-მდე) და მათ საკვანძო თანამდებობებს ხშირად რუსი ოფიციალური პირები ან სპეცსამსახურების წარმომადგენლები იკავებენ (Asmus, 2010). ამრიგად, რუსეთი იყენებს ჰიბრიდულ მეთოდებს, რათა საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობის აღდგენა გახადოს პრაქტიკულად შეუძლებელი და ქვეყანა მუდმივი უსაფრთხოების რისკის ქვეშ ამყოფოს.

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ რუსეთის ინტერესი 2008 წლის ომში იყო გლობალური უსაფრთხოების არქიტექტურის შეცვლა და საქართველოს სუვერენიტეტის შელახვა, ხოლო შედეგების შესანარჩუნებლად გამოყენებული მექანიზმები - აღიარება, პასპორტიზაცია, მილიტარიზაცია და ეკონომიკური ანექსია - ემსახურება ამ რეგიონების რუსეთის ფედერაციის ფაქტობრივ შემადგენლობაში მოქცევას საერთაშორისო სამართლის სრული უგულებელყოფის ფასად.

საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობის აღდგენის პერსპექტივა წარმოადგენს თანამედროვე საერთაშორისო ურთიერთობების ერთ-ერთ ყველაზე კომპლექსურ გამოწვევას, რომელიც მჭიდროდ არის დაკავშირებული ცივი ომის შემდგომი უსაფრთხოების არქიტექტურის რღვევასთან. 2008 წლის აგვისტოს ომის შემდეგ ჩამოყალიბებული რეალობა ცხადყოფს, რომ მოსკოვი აფხაზეთსა და ე.წ. სამხრეთ ოსეთს განიხილავს არა მხოლოდ ლოკალურ ერთეულებად, არამედ ინსტრუმენტებად პოსტსაბჭოთა სივრცეში საკუთარი „პრივილეგირებული

ინტერესების სფეროს“ დასაცავად და დასავლური ინსტიტუტების ექსპანსიის შესაჩერებლად.

ტერიტორიული მთლიანობის აღდგენის გზაზე მთავარ დაბრკოლებას რუსეთის ფედერაციის მიერ ოკუპირებული რეგიონების დამოუკიდებლობის ცალმხრივი აღიარება და იქ მიმდინარე „მცოცავი ანექსიის“ პოლიტიკა წარმოადგენს (Seskuria, 2023). მოსკოვის მიერ განხორციელებული „პასპორტიზაცია“ და სამხედრო ინფრასტრუქტურის გაძლიერება მიზნად ისახავს ამ ტერიტორიების სრულ ინტეგრაციას რუსულ უსაფრთხოების, ეკონომიკურ და იურიდიულ სივრცეში, რაც ფაქტობრივად შეუძლებელს ხდის კონფლიქტის მოკლევადიან გადაჭრას. რუსეთის ფედერაცია ამ პროცესს ხშირად ამართლებს კოსოვოს პრეცედენტით, რითაც ცდილობს საერთაშორისო სამართლის ნორმების საკუთარი ინტერპრეტაციის ლეგიტიმაციას (Devdariani, 2006).

დასავლეთის როლი ამ კონფლიქტში 2008 წლის შემდეგ ფუნდამენტურად შეიცვალა და უფრო აქტიური დიპლომატიური ხასიათი შეიძინა. თუ ომამდე დასავლეთი დიდწილად ეგუებოდა რუსეთის დომინანტურ როლს „სამშვიდობო“ ოპერაციებში, აგვისტოს მოვლენებმა აჩვენა ამ მიდგომის კრაზი (Asmus, 2010). ევროკავშირმა, პრეზიდენტ სარკოზის შუამავლობით, აიღო პასუხისმგებლობა ცეცხლის შეწყვეტის შეთანხმების შესრულებაზე, რამაც საფუძველი ჩაუყარა ევროკავშირის სადამკვირვებლო მისიის (EUMM) განლაგებას (Phillips, 2011). EUMM დღეს წარმოადგენს ერთადერთ საერთაშორისო მექანიზმს რეგიონში, რომელიც ასრულებს „წითელი ხაზის“ ფუნქციას და უზრუნველყოფს სტაბილურობას საოკუპაციო ხაზის გასწვრივ, მიუხედავად იმისა, რომ რუსეთი მას ოკუპირებულ ტერიტორიებზე დაშვების საშუალებას არ აძლევს.

ასევე ჟენევის საერთაშორისო დისკუსიები რჩება დასავლეთის მიერ მხარდაჭერილ ერთადერთ მრავალმხრივ ფორმატად, სადაც მხარეები უსაფრთხოებისა და ჰუმანიტარულ საკითხებზე მსჯელობენ. თუმცა, პოლიტიკური პროგრესი ამ ფორმატში მინიმალურია, რადგან მოსკოვი და სეპარატისტული რეჟიმები უარს აცხადებენ ძალის არგამოყენების შესახებ იურიდიულად სავალდებულო დოკუმენტის გაფორმებაზე საქართველოსთან და ბლოკავენ დევნილთა დაბრუნების საკითხს (Separate Opinion of Judge Simma. Application of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (Georgia v. Russian Federation), Preliminary Objections, Judgment., 2011). დასავლელი პარტნიორები, მათ შორის აშშ და ევროკავშირი, მტკიცედ უჭერენ მხარს საქართველოს ტერიტორიულ მთლიანობას არაღიარების პოლიტიკის მეშვეობით, რაც საერთაშორისო იზოლაციაში აქცევს სეპარატისტულ ერთეულებს (Deutsch, 2020).

ამჟამად საქართველოს სტრატეგია ტერიტორიული მთლიანობის აღდგენისათვის ეყრდნობა ე.წ. „მაგნიტის თეორიას“, რაც გულისხმობს ქვეყნის დემოკრატიულ განვითარებასა და ეკონომიკურ კეთილდღეობას ოკუპირებული რეგიონების მოსახლეობის მოსაზიდად (Asmus, 2010). დასავლეთი ამ პროცესში გადამწყვეტ როლს ასრულებს ევროინტეგრაციის მხარდაჭერით, რადგან საქართველოს წარმატებული რეფორმები და ევროპული პერსპექტივა განიხილება, როგორც კონფლიქტის მშვიდობიანი მოგვარების გრძელვადიანი საფუძველი (Georgia: How to Tread Carefully and Preserve the EU's Diplomatic Role, 2024).

ამავდროულად, უკრაინაში მიმდინარე ომმა კიდევ უფრო გაზარდა საქართველოს უსაფრთხოების რისკები და ხაზი გაუსვა დასავლეთის მხრიდან უფრო ქმედითი უსაფრთხოების გარანტიების აუცილებლობას.

საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობის აღდგენა რჩება ხანგრძლივ პოლიტიკურ პროცესად, რომლის წარმატებაც დამოკიდებულია საქართველოს შიდა დემოკრატიულ კონსოლიდაციაზე, დასავლეთის ურყევ მხარდაჭერასა და საერთაშორისო წესრიგში რუსეთის დესტრუქციული როლის შესუსტებაზე. მიუხედავად იმისა, რომ დღეისათვის სტატუს-კვოს შეცვლის მყისიერი პერსპექტივა არ ჩანს, დასავლეთის ჩართულობა მონიტორინგის, არაღიარების პოლიტიკისა და რეფორმების მხარდაჭერის გზით წარმოადგენს უმნიშვნელოვანეს ბარიერს ანექსიის საბოლოო ლეგალიზაციის წინააღმდეგ.

დასკვნა

2008 წლის აგვისტოს ომი იყო არა მხოლოდ რეგიონული კონფლიქტი, არამედ რუსეთის ფედერაციის მიერ საერთაშორისო წესრიგის რევიზიის მცდელობა. სტატიაში გაანალიზებული ფაქტები ცხადყოფს, რომ მოსკოვი აქტიურად იყენებს „რბილი ანექსიის“, ბორდერიზაციისა და პასპორტიზაციის ინსტრუმენტებს საქართველოს სუვერენიტეტის შესასუსტებლად.

კვლევამ აჩვენა, რომ მიუხედავად რუსეთის დესტრუქციული ქმედებებისა, საერთაშორისო თანამეგობრობის მიერ გატარებული არაღიარების პოლიტიკა და ევროკავშირის სადამკვირვებლო მისიის მუშაობა კვლავ რჩება სტაბილურობის შენარჩუნების უალტერნატივო მექანიზმებად.

საბოლოო ჯამში, საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობის აღდგენის გზა გადის შემდეგ ასპექტებზე: ქვეყნის შიდა დემოკრატიულ და ეკონომიკურ გაძლიერებაზე; დასავლელ პარტნიორებთან სტრატეგიული თანამშრომლობის გაღრმავებაზე; საერთაშორისო სამართლებრივი ბერკეტების (მათ შორის სტრასბურგისა და ჰააგის სასამართლოების გადაწყვეტილებების) ეფექტურ გამოყენებაზე.

აღნიშნული კომპლექსური მიდგომა წარმოადგენს ერთადერთ გზას ოკუპაციის დასასრულებლად და ხალხების მშვიდობიანი რეინტეგრაციისთვის.

ბიბლიოგრაფია

Asmus, R. D. (2010). *A Little War That Shook the World: Georgia, Russia, and the Future of the West*. Palgrave Macmillan.

Deutsch, S. (2020). The Strategic Partnership between Georgia and the United States: Vision Wanted. *SWP Research Paper*.

Devdariani, J. (2006). *Russian Diplomacy Uses “Kosovo Precedent” for Tactical Advantage on Abkhazia*. *Central Asia-Caucasus Analyst*. Retrieved from <https://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/10619-russian-diplomacy-uses-kosovo-precedent-for-tactical-advantage-on-abkhazia.html>

- Georgia v. Russia (IV) (No. 39611/18). Decision on Admissibility (European Court of Human Rights 2023).
- Group, I. C. (2024). *Georgia: How to Tread Carefully and Preserve the EU's Diplomatic Role*. <https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/caucasus/georgia/georgia-how-tread-carefully-and-preserve-eus-diplomatic-role>.
- Medvedev, D. (2008). Speech at World Policy Conference.
- Orakhelashvili, A. (2008). Statehood, Recognition and the United Nations System. *Max Planck Yearbook of United Nations Law Online*, 12(1), 1–44.
- Phillips, D. L. (2011). *the Six-Point Ceasefire Agreement between Russia and Georgia*. National Committee on American Foreign Policy.
- Separate Opinion of Judge Simma. Application of the International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination (Georgia v. Russian Federation), Preliminary Objections, Judgment., <https://www.icj-cij.org/sites/default/files/case-related/140/140-20110401-JUD-01-05-EN.pdf> (International Court of Justice 2011).
- Seskuria, N. (2023). An Impact of the Influx of Russians in Georgia. *Russian Analytical Digest (RAD)*, 2–5.
- Toal, G. (2017). *Near Abroad: Putin, the West and the Contest over Ukraine and the Caucasus*. Oxford University Press.
- Union, C. o. (2009). *Independent International Fact-Finding Mission on the Conflict in Georgia*. https://www.echr.coe.int/Documents/HUDOC_39611_18_Annex_16_ENG.pdf.
- პარლამენტი, ს. (2001). *დადგენილება №1009 რუსეთის ფედერაციის მიერ ეუთოს 1999 წლის სტამბოლის ერთობლივი განცხადების შეუსრულებლობის თაობაზე სსმ, 80 (30/07/2001)*. საქართველოს პარლამენტი.
- სასამართლო, ა. უ. (2023). *საქმე - საქართველო რუსეთის წინააღმდეგ (IV) (განაცხადი №39611/18). განჩინება დასაშვებობის შესახებ*. <https://matsne.gov.ge/ka/document/view/5881471>.

ზურაბ მურვანიძე/

თეოლოგიის მაგისტრი

ტელ: 568489090

ORCID: 0009-0000-2099-2308

Zurab Murvanidze

M.A in Theology z.murvanidze@sabauni.edu.ge

ORCID: 0009-0000-2099-2308

Tel: 568489090

THE HISTORICAL PATH OF OLD BELIEVERS: DENOMINATION OR SECT? IN THE CONTEXT OF EUROPEAN SOCIOLOGICAL PARADIGMS

Abstract

This study focuses on the historical formation of the Old Believers (Old Orthodox) Church in Georgia, examining its religious, ecclesiological, social, and cultural characteristics, as well as its contemporary status. It presents the historical origins of the Old Believer movement, which are linked to the 17th-century schism within the Russian Orthodox Church. Based on this analysis, the study demonstrates that the Old Believers do not represent a new or alternative doctrine but rather constitute one of the historical expressions of ecclesiastical tradition.

The research further analyzes the processes of persecution and forced migration of the Old Believers, particularly under the religious policies of the Russian Empire, which led to their settlement in various countries worldwide and in Europe, including Georgia. Attention is given to the stages of Old Believer settlement in Georgia, the processes of inculturation, forms of social integration, and their contributions to the country's civic and cultural life.

The study pays particular attention to the internal structure of the Old Orthodox Church, its hierarchical organization, and the continuity of apostolic heritage. Based on sociological analysis, it is shown that the Georgian Old Orthodox Church does not meet the criteria for classification as a sect but is more appropriately considered a denomination—historically established, institutionally stable, and socially integrated.

Finally, the study demonstrates that in contemporary Georgia, the Old Orthodox Church functions as a multiethnic, open, and pluralistic denomination that aligns with European sociological and legal standards regarding religious and belief freedoms.

Key words: Old Believers, Georgia, Europe, Historical Development, Social Integration, Inculturation, Denomination.

ძველმართლმადიდებლობის ისტორიული გზა, დენომინაცია თუ სექტა?

ევროპული სოციოლოგიური პარადიგმების კონტექსტში

აბსტრაქტი

ნაშრომი ეძღვნება საქართველოში ძველმოწესე (ძველმართლმადიდებლური) ეკლესიის ისტორიულ ჩამოყალიბებას, მის რელიგიურ, ეკლესიოლოგიურ, სოციალურ და კულტურულ თავისებურებებსა და თანამედროვე მდგომარეობას. წარმოდგენილია ძველმოწესე მართლმადიდებელთა მიმდინარეობის წარმოშობის ისტორია, რომელიც დაკავშირებულია XVII საუკუნეში რუსეთის მართლმადიდებელ ეკლესიაში მომხდარ საეკლესიო სქიზმასთან. ყოველივე ამის გათვალისწინებით ნაშრომში ნაჩვენებია, რომ ძველმოწესეობა არ წარმოადგენს ახალ, ან ალტერნატიულ მოძღვრებას, არამედ ეკლესიური ტრადიციის ერთ-ერთ ისტორიულ ფორმას.

ნაშრომში გაანალიზებულია ძველმართლმადიდებელთა დევნისა და იძულებითი მიგრაციის პროცესები, განსაკუთრებით რუსეთის იმპერიის რელიგიური პოლიტიკის პირობებში, რამაც მათი დასახლება განაპირობა მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყანაში, მათ შორის საქართველოშიც. ყურადღება ეთმობა საქართველოში ძველმოწესეთა დასახლების ეტაპებს, ინკულტურაციის პროცესს, სოციალური ინტეგრაციის ფორმებსა და მათ წვლილს ქვეყნის სამოქალაქო და კულტურულ ცხოვრებაში.

კვლევა განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობს ძველმართლმადიდებლური ეკლესიის შიდა სტრუქტურას, იერარქიულ მოწყობასა და სამოციქულო მემკვიდრეობის უწყვეტობას. სოციოლოგიური ანალიზის საფუძველზე ნაჩვენებია, რომ საქართველოს ძველმართლმადიდებლური ეკლესია არ აკმაყოფილებს სექტის განმსაზღვრელ კრიტერიუმებს და უფრო მართებულად განიხილება დენომინაციურ მოდელში, როგორც ისტორიულად ჩამოყალიბებული, ინსტიტუციურად სტაბილური და საზოგადოებაში ინტეგრირებული რელიგიური ორგანიზაცია.

ნაშრომი აჩვენებს, რომ თანამედროვე საქართველოში ძველმართლმადიდებლური ეკლესია წარმოადგენს მრავალეთნიკურ, ღია და პლურალისტურ გარემოში მოქმედ დენომინაციას, რომელიც შეესაბამება ევროპულ სოციოლოგიურ და სამართლებრივ სტანდარტებს რელიგიისა და რწმენის თავისუფლების სფეროში.

საკვანძო სიტყვები: ძველმორწმუნეები, საქართველო, ევროპა, ისტორიული განვითარება, სოციალური ინტეგრაცია, ინკულტურაცია, დენომინაცია.

საქართველოს რელიგიური ისტორია, როგორც ქრისტიანული კულტურული სივრცე, მნიშვნელოვან კონტექსტს ქმნის ქვეყანაში მოქმედი კონფესიური უმცირესობების შესასწავლად. საკვლევი თემა ეხება ძველმოწესე მართლმადიდებელთა ეკლესიის ისტორიულ ჩამოყალიბებას, კულტურულ და სოციალურ ინტეგრაციას თანამედროვე ეპოქაში, განსაკუთრებით, რუსეთის იმპერიიდან ემიგრაციის პირობებში, და მათი საკრებულოების საქართველოში დაარსებას.

ჩვენი ინტერესის საგანს წარმოადგენს ამ ეკლესიის მიმდევართა რელიგიური ცხოვრება-პრაქტიკა, მათი თითქმის საუკუნოვანი სოციალური და კულტურული როლი საქართველოს სამოქალაქო ცხოვრების განვითარებაში.

ნაშრომის მეცნიერული სიახლე და შერჩეული თემის აქტუალობა უკავშირდება იმას, რომ ძველმოწესეთა შესახებ საქართველოში არსებული წერილობითი და სხვა სახის მასალები არც თუ ისე ბევრია და სუბიექტური, ხშირია ტერმინოლოგიური შეცდომები და ზედპირული დეფინიციები. ზემოთქმულის გამო აღნიშნული საკითხი ღრმა შესწავლას და ფართო სპექტრში წარმოჩენას იმსახურებს.

ნაშრომის მიზანია სისტემური და ფართო კვლევის ჩატარება ძველმოწესეთა რელიგიურ, სოციალურ, ეკონომიკურ და კულტურულ როლთან დაკავშირებით, ასევე შეკრებილი ინფორმაციის საზოგადოების ფართო ასპარეზზე გატანა.

ჩვენი მოსაზრება შემდეგნაირია, რომ საქართველოს ძველმოწესეები წარმოადგენს სრულად ორგანიზებულ, იერარქიულ რელიგიურ საზოგადოებას, რომელიც სხვადასხვა ობიექტური მიზეზის გამო, მიგვაჩნია დენომინაციად და არა სექტად.

ქართულ აკადემიურ სივრცეში აღნიშნულ რელიგიურ ჯგუფს მიემდვნა რამდენიმე ნაშრომი:

- ჩახავა მ. (1989). ერი ღმერთი და კანონი, გამომცემლობა „მერანი“. თბილისი,.
- ჭელიძე, ე. (1990). „ეკლესია - სძალი უფლისა, გამომცემლობა მეცნიერება, თბილისი.
- პაპუაშვილი, ნ., (2002). მსოფლიო რელიგიები საქართველოში, თავისუფლების ინსტიტუტი, თბილისი. გვ. 71.
- პაპუაშვილი, ნ. ხორავა პ., არქიეპისკოპოსი., (2021). ძველმართლმადიდებლები, კრებულში: რელიგიური მრავალფეროვნება საქართველოში, ბექა მინდიაშვილის რედაქტორობით, გამოცემა მომზადებულია საქართველოს სახალხო დამცველთან არსებული ტოლერანტობის ცენტრის მიერ, თბილისი, გვ. 212 (სტატია).
- ხორავა, პ., არქიეპისკოპოსი., (2017). გზა - მართლად სავალი (I-II-II ნაწილები), თბილისი.

კვლევის მეთოდოლოგია შეიცავს სამიზნე ჯგუფის შესახებ არსებული ინფორმაციული წყაროების მოძიებას, შესწავლას და ობიექტური პოზიციიდან

ანალიზს, საველე კვლევას სასულიერო და საერო პირების ჩართულობით. მოპოვებული მასალის საფუძველზე მათი ცხოვრებისა და ამჟამინდელი მდგომარეობის, მსოფლმხედველობისა, მრწამსის და პრობლემების დადგენას.

კვლევის შედეგად დადგინდა, რომ საქართველოში ძველმართლმადიდებლობის ისტორია ასახავს ერთდროულად რელიგიური იდენტობის შენარჩუნებისა და სოციალური ინტეგრაციის უნიკალურ ნაზავს. ისტორიულად დევნილი ძველმოწესე მართლმადიდებელთა ჯგუფები საქართველოში XX საუკუნეში დამკვიდრდა და დროთა განმავლობაში გარდაიქმნა ეთნიკურ-კონფესიურ საზოგადოებად. ევროპულ კონტექსტში ძველმოწესეთა რელიგიური ჯგუფის გამოცდილება ხაზს უსვამს, თუ როგორ შეუძლიათ რელიგიურ უმცირესობებს შეინარჩუნონ იდენტობა და მონაწილეობა მიიღონ საზოგადოებრივ ცხოვრებაში. აღსაღნიშნავია, რომ სწორედ ამგვარი გამოცდილება სრულიად შეესაბამება ევროპულ სივრცეში არსებულ მიდგომებს.

ძველმოწესე მართლმადიდებლები (ძველმართლმადიდებლები) წარმოადგენენ ანტირეფორმატულ მიმდინარეობას რუსეთის მართლმადიდებელ ეკლესიაში. ძველმოწესე მართლმადიდებელთა გამოყოფა რუსეთის ოფიციალური ეკლესიიდან და „დარჩენა“ ძველ წესზე (როგორც თავად მიიჩნევენ) უკავშირდება XVII საუკუნის შუა წლებში რუსეთის პატრიარქ ნიკონის (1605-1681) მიერ გატარებულ რეფორმას, რასაც საერო და სასულიერო პირთა ნაწილი შეეწინააღმდეგა.

¹¹¹ მორწმუნეთა ნაწილის მიერ რეფორმათა მიუღებლობამ ოფიციალურ ეკლესიასა და ანტირეფორმატორთა შორის დაპირისპირება გამოიწვია და საეკლესიო სქიზმაში გამოიხატა. სქიზმას, იგივე „რასკოლს“, რომელიც დაიწყო 1653 წლიდან,² წინ უსწრებდა მიზეზი: პატრიარქ ნიკონის ინიციატივით რეფორმების გატარება გარკვეულ საკითხებთან დაკავშირებით. რეფორმის მიზანი იყო რუსული და ბერძნული საეკლესიო ლიტერატურის, რელიგიური წესების და პრაქტიკის³ თანხვედრაში მოყვანა ბერძნული მოდელის მიხედვით.⁴ რეფორმების მოწინააღმდეგე ჯგუფს წარმოადგენდნენ დეკანოზი აბაკუმ პეტროვი,⁵ კოლომნის ეპისკოპოსი პავლე, ბერი აბრაამი, დიაკონი ფიოდორი და სხვები.⁵ „რასკოლი“ (განხეთქილება) 1666-1667 წლების კრების შედეგად შეჩვენებულ იქნა რუსეთის

¹¹ თინიკაშვილი, დ. ჯაში, ზ. (2011). *მსოფლიო რელიგიები*, თბილისი, გვ.171.

² ხორავა, პ., არქიეპისკოპოსი., (2017). *გზა - მართლად სავალი II, გრანდიოზული დივერსია, ყაჩაღთა კრება*. თბილისი, გვ. 139.

³ პაპუაშვილი, ნ. (2002) *მსოფლიო რელიგიები საქართველოში*, თავისუფლების ინსტიტუტი, თბილისი, გვ. 71.

⁴ ბელეცკი, ი. *XVII საუკუნის რუსეთის საეკლესიო განხეთქილება* – „პროტოპრესვიტერი ლენინგრადის სასულიერო აკადემიის პროფესორი, ღვთისმეტყველების მაგისტრი, XVII საუკუნის რუსეთის საეკლესიო განხეთქილება, (საქართველოს ძველმართლმადიდებლური ეკლესიის ოფიციალური საიტი),

<https://www.oldorthodox.ge/istoria_xvii_saukunis_rusetis_saeklesio_reforma.html> (08.12. 2025) 13:09.

⁵ პაპუაშვილი, ნ. ხორავა პ., არქიეპისკოპოსი., (2021). *ძველმართლმადიდებლები*. კრებულში: *რელიგიური მრავალფეროვნება საქართველოში*. გამოცემა მომზადებულია „საქართველოს სახალხო დამცველთან არსებული ტოლერანტობის ცენტრის მიერ“ თბილისი, გვ. 212.

მართლმადიდებელი ეკლესიის მიერ. აღსანიშნავია, რომ 1666 წლის 2 ნოემბერს გახსნილ საეკლესიო კრებაზე დამსწრე სასულიერო პირთა შორის იმყოფებოდა მიტროპოლიტი ეპიფანე საქართველოდან.⁶

აღსანიშნავია, რომ XX ს-ის დადგომამდე ოფიციალური ეკლესიის მიერ გამოცემულ პოლემიკურ ნაშრომებში სქიზმამდელი საეკლესიო ტრადიციის მიმდევრები „რასკოლნიკებად“ იხსენიებოდნენ. XIX საუკუნის პირველ ნახევრამდე ნიკონის რეფორმების მოწინააღმდეგე მორწმუნეები ტერმინი „ძველმოწესეს“ ნაცვლად საეკლესიო დოკუმენტებში და პირად მიმოწერებში ტერმინ „ქრისტიანს“ და „ძველმორწმუნეს“ იყენებდნენ. ოფიციალური მართლმადიდებელი ეკლესიისა (რომელსაც ძველმოწესე მართლმადიდებლები „ახალმოწესეებს“ უწოდებენ) და ძველმოწესეთა ეკლესიის დოქტრინული მოძღვრება საერთოდ არ განსხვავდება ერთმანეთისგან. სხვაობა მხოლოდ მათი რელიგიური პრაქტიკის გარკვეულ ნაწილშია.⁷

1971 წლის რუსეთის ეკლესიის ადგილობრივი კრების გადაწყვეტილებით, ანათემები ძველმართლმადიდებელთა მიმართ მოიხსნა და ნიკონის რეფორმა „დასანან შეცდომად“ იქნა აღიარებული.¹²⁸ აღნიშნული კრების გადაწყვეტილება, მიუხედავად ამისა, არ ითვალისწინებდა ძველმართლმადიდებელთა სასულიერო იერარქიის კანონიკურობის აღიარებას, რაც მათთვის ფუნდამენტური მნიშვნელობის საკითხად რჩება დღემდე.

ზემოხსენებული, თავისი სათავეებით, გაცილებით ადრინდელ ისტორიულ პროცესებს უკავშირდება, რომელთა შორის გადამწყვეტი ადგილი უკავია ცარისტული რუსეთის რელიგიურ პოლიტიკას. რუსეთის ცარისტული რეჟიმის მესვეურთა მითითებით რუსული მართლმადიდებელი ეკლესიის მიერ ძველმოწესეები რელიგიურ ნიადაგზე იდევნებოდნენ.⁹

ძველმოწესე მართლმადიდებელთა ჯგუფები რუსეთის მართლმადიდებელ ეკლესიაში მომხდარი სქიზმის შემდეგ დევნისა და შვეიწროების გამო, ნებსით თუ უნებლიეთ, რუსეთის გარდა მსოფლიოს სხვადასხვა ადგილებში, კერძოდ: კანადაში, რუმინეთში, თურქეთში, საქართველოში და სხვა ქვეყნებში გაიფანტნენ.¹⁰ გამოიკვეთა რამდენიმე მიმართულება: დასავლეთისკენ - პოლონეთში, სამხრეთ-დასავლეთით - ბუკოვინაში (დღევანდელი უკრაინისა და რუმინეთის ტერიტორია), რუმინეთში, ავსტრიასა და თურქეთში, აღმოსავლეთით - ციმბირში და სამხრეთით - კავკასიაში. ასობით ათასი, თუ არა მილიონობით რუსი ხალხის

⁶ Зеньковский, С. А.. (2009). 28. Собор патриархов 1666–1667 годов Русское старообрядчество: В 2-х том, (Том I. Духовные движения семнадцатого века – предисловие к новому изданию), (Сост. Г.М. Прохоров. – Москва. Ин-т ДИ-ДИК, Квадрика, <https://azbyka.ru/otechnik/Sergej-Zenkovskij/russkoe-starobryadchestvo/1_36>, (09.12.2025)

⁷ თინიკაშვილი, დ. ჯაში, ზ. (2011). *მსოფლიო რელიგიები*, თბილისი, გვ. 171.

⁸ პაპუაშვილი, ნ. ხორავა პ., არქივისკოპოსი., (2021). *ძველმართლმადიდებლები. კრებულში: რელიგიური მრავალფეროვნება საქართველოში*. გამოცემა მომზადებულია „საქართველოს სახალხო დამცველთან არსებული ტოლერანტობის ცენტრის მიერ“ თბილისი, გვ. 212-216.

⁹ გეგეშიძე, დ., (1995). 3–10 მაისი. N 16. საქართველოს რელიგიური რუკა, გაზეთი *ჯორჯიან თაიმსი*. თბილისი. გვ. 3.

¹⁰ ჭანჭალაიშვილი, ლ. (2001). N13. საქართველოში მცხოვრები სტაროვერები, ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მიმოხილვა. *საისტორიო აღმანახი*. თბილისი, გვ. 172.

დევნას ყველგან თან ახლდა მანამდე დაუსახლებელი და მეურნეობისთვის თითქოსდა გამოუსადეგარი ადგილების ათვისება, რამაც გარკვეულწილად ხელი შეუწყო ამ რეგიონების ეკონომიკურ განვითარებას.¹¹

სქიზმის შემდგომ დევნის პერიოდში ძველმოწესე მართლმადიდებელთა ჯგუფი გაიყო ორ ნაწილად, ორ დასად: „ბეზპოპოვცებად“ და „პოპოვცებად“ (უმღვდლო და მღვდლიან ეკლესიებად). მათ ვერ შეინარჩუნეს კანონიკური და ორგანიზაციული ერთიანობა. შემდეგში უმღვდლოთა („ბეზპოპოვცები“) ეკლესიაში სხვადასხვა გარემოებებიდან გამომდინარე ჩამოყალიბდა ორაზროვანი დამოკიდებულება და ისინიც გაიყვნენ „ფილიპოვცებად“ და „ფედოსევცებად“. აღსანიშნავია, რომ „პოპოვცების“, ანუ მღვდლიანთა ეკლესიაშიც ჩამოყალიბდა ორი ძირითადი საეკლესიო იერარქია: „ბელოკრინიცელები“ და „ბეგლოპოპოვცები“.¹²

„ბელოკრინიცელები“ - ძველმოწესეთა ეკლესიის ეს სახელწოდება სათავეს იღებს ავსტრია-უნგრეთში შემავალი სოფლის ბელაია კრინიცას (დღევანდელი უკრაინა, ჩერნოვეცის ოლქი) სახელწოდებიდან. 1783 წელს იმპერიის მოსახლეობის რაოდენობის გაზრდის მიზნით ავსტრიის იმპერატორმა იოსებ II-მ (1764-1790) მოლდოვეთიდან მოიწვია ძველმოწესეები და აღუთქვა მათ რწმენის თავისუფლება. ძველმოწესეები ჩავიდნენ ბელაია კრინიცაში და დააარსეს მონასტერი. 1846 წელს ძველმოწესეობრივ წესზე გადავიდა კონსტანტინოპოლის ეკლესიიდან „თავისუფალი“ მიტროპოლიტი ამბროსი (1791-1863 წწ.).¹³ იგი ბელაია კრინიცაში მიიღეს როგორც მიტროპოლიტი და შესაბამისად იქ ჩამოყალიბდა სამიტროპოლიტო კათედრა.

რუსულენოვან წყაროებში ხშირად „ბელოკრინიცის იერარქია“, როგორც წესი, გაიგივებულია რუსულ მართლმადიდებლურ ძველმოწესეობრივ ეკლესიასთან, მაგრამ ისტორიულად არსებობდა სამი დამოუკიდებელი იურისდიქცია, რომელთა მიმართ შეიძლება გამოყენებულ იქნეს ცნება „ბელოკრინიცის იერარქია“. ეს ეკლესიებია: 1. რუსული მართლმადიდებლური ძველმოწესე ეკლესია (ცენტრი მოსკოვში), რომელსაც 2022 წელს გამოეყო უკრაინის ძველმოწესეთა ეკლესია, 2. მართლმადიდებლური ძველმოწესე ეკლესია რუმინეთში (ცენტრი ქ. ბრეილაში), 3. „არამრგვლივმოსავლელი იერარქია“, რომელიც წარმოიშვა განხეთქილების საფუძველზე, რომელიც წამოიწყო 1862 წელს მრგვლივმოსავლელი ეპისტოლის გამოქვეყნების შემდეგ. რუსული მართლმადიდებლური ძველმოწესეობრივი ეკლესია შედგება ორი დამოუკიდებელი სამიტროპოლიტოსგან: მოსკოვის და ბელაია კრინიცის.¹⁴

ბელაია კრინიცაში მოხდა მიტროპოლიტ ამბროსის აღიარება, თუმცა აქაც თავი

¹¹ Сенатов, Г. В. (2013). „Философия истории старообрядчества“. Тема: История и культура, журнал «Церковь». 1912 г.

<https://ruvera.ru/articles/filosofiya_istorii_staroobryadchestva>, (13.12.2025)

¹² პაპუაშვილი, ნ. (2008). *ძველმართლმადიდებლები. რელიგიები საქართველოში*, ზურაბ კიკნაძის რედაქტორობით. თბილისი, „საქართველოს სახალხო დამცველთან არსებული ტოლერანტობის ცენტრი.“ გვ. 143.

¹³ Зеньковский, С. А. (2009). *Русское старообрядчество. В двух томах.* „Институт ДИ-ДИК“. Квадрига. Москва, стр. 466-470

¹⁴ Крахмальников, А., (2009). *Белокриницкая иерархия. Православной энциклопедии.* (опубликовано: 1 мая 2009г.) <<https://www.pravenc.ru/text/77938.html>>, (14.12.2025)

იჩინა აზრთა სხვადასხვაობამ, რის გამოც ამ იერარქიაშიც მოხდა განყოფილება ორ ნაწილად: „ბელოკრინიცელებად“ და „ბეგლოპოპოვცელებად“.

„ბეგლოპოპოვცელები“ - ეს სახელწოდება ოფიციალური ეკლესიის მიერ შერქმეული სახელწოდებაა, რომელიც ეკლესიიდან „გაქცეულ მღვდლებს“ მოიაზრებს (беглый поп - გაქცეული მღვდელი). მათ დატოვეს ოფიციალური ეკლესია და შეუერთდნენ ძველმოწესეთა ეკლესიის რიგებს. ტერმინიც და სახელწოდებაც სწორედ აქედან მომდინარეობს. „ბეგლოპოპოვცელების“ ეკლესიამ იერარქიის დამოუკიდებლად წარმოების (ხელდასხმის აღსრულების) შესაძლებლობა მიიღო რუსეთის ოფიციალურ ეკლესიაში ხელდასხმული პიროვნებებისგან: არქიეპისკოპოსი ნიკოლა (პოზდნევი)¹⁵ და ეპისკოპოსი სტეფანე (რასტორგუევი),¹⁶ რომლებმაც დატოვეს ოფიციალური ეკლესია და შეუერთდნენ ძველმოწესეებს. თავდაპირველად „ბეგლოპოპოვცელებს“ არ ჰქონდათ მმართველობის ერთიანი ცენტრი, გაყოფილები იყვნენ რამდენიმე „თანხმობად“.

XIX საუკუნის შუა წლებში ამ სახელწოდებით მოიხსენიებდნენ ძველმოწესეთა იმ ნაწილს, რომელმაც კანონიერად არ აღიარა მიტროპოლიტი ამბროსის მიღება, ხოლო კვლავ აგრძელებდნენ „გამოქცეული მღვდლების“ მიღებას თავიანთ რიგებში. 1923 წლიდან „ბეგლოპოპოვცელების“ ეკლესიის სახელი არის „რუსული ძველმართლმადიდებლური ეკლესია“, ხოლო 2003 წელს დაარსდა ამავე ეკლესიის მოსკოვის საპატრიარქო.

დღეისთვის რუსულ ძველმართლმადიდებლურ ანუ „ბეგლოპოპოვცურ“ ეკლესიას მეთაურობს პატრიარქი - ალექსანდრე კალინინი. საქართველოში არსებული ძველმართლმადიდებელთა ეკლესია ევქარისტიულ თანაზიარებაშია სწორედ „ბეგლოპოპოვცურ“ რუსულ ძველმართლმადიდებლურ ეკლესიასთან. 1999 წელს რუსულ ძველმართლმადიდებლურ ეკლესიას გამოეყო ე.წ რუსეთის ძველმართლმადიდებლური ეკლესია ეპისკოპოს აპოლინარის (დუბინინი) მეთაურობით. 2017 წელს ეს განშტოება შეუერთდა ბელოკრინიცის იერარქიას.¹⁷

ელდარ ბუბულაშვილის¹⁸ ცნობით, XX საუკუნის პირველ ათეულ წლებში რუსეთის ცარისტულმა ხელისუფლებამ ასიმილაციური პოლიტიკის საფუძველზე, უზენაესი სასულიერო უწყების ხელშეწყობით რუსეთის შიდა გუბერნიებიდან საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში სექტანტები ჩამოასახლა. მათი რაოდენობა 50 000 სულს აღწევდა, მათ შორის იყვნენ: დუხოპორები,

¹⁵ Бочков, П. (2017). *Грузинская Древлеправославная Церковь – история возникновения, межюрисдикционные конфликты и современное состояние старообрядческой поповской юрисдикции*, „Сборник трудов Якутской духовной семинарии“, (опубликовано: 2017),

<<https://cyberleninka.ru/article/n/gruzinskaya-drevlepravoslavnaya-tserkov-istoriya-vozniknoveniya-mezhyurisdijsionnye-konflikty-i-sovremennoe-sostoyanie/viewer>>, (15.12.2025)

¹⁶ Стефан (Расторгуев) архиепископ Московский и всея Руси, Старообрядческий сайт «Русская вера» <https://ruvera.ru/people/arhiepiskop_stefan>, (05.05.2025)

¹⁷ პაპუაშვილი, ნ. (2008). *ძველმართლმადიდებლები. რელიგიები საქართველოში*, ზურაბ კიკნაძის რედაქტორობით. თბილისი, „საქართველოს სახალხო დამცველთან არსებული ტოლერანტობის ცენტრი“. გვ. 143.

¹⁸ ელდარ ბუბულაშვილი - ქართველი ისტორიკოსი, მეცნიერი, პედაგოგი (დ.1958 წ.), იხ. საქართველოს ეროვნული ბიბლიოთეკა, ბიოგრაფიული ლექსიკონი, ელდარ ბუბულაშვილი, <www.nplg.gov.ge/bios/ka/00000598/> (10.12.2025) 11:17

მაღაყნები, სუბოტნიკები, იელოველები,¹⁹ ბაპტისტები და მათ შორის, სტაროვერები, რომელთა რაოდენობაც იმ დროისთვის 200 სულამდე გახლდათ.²⁰ ამ ცნობის საფუძველზე შეგვიძლია ვთქვათ, რომ საქართველოს შავიზღვისპირეთში სტაროვერთა დასახლების პირველი მცდელობა XX საუკუნის დასაწყისში მოხდა. ცნობილია, რომ ამ ადგილებში დაფუძნება არაერთხელ უცდიათ ძველმოწესეთა ერთ-ერთ ჯგუფს - კაზაკ-ნეკრასოველებს, რომელთაც XX საუკუნის დასაწყისში მეფის ხელისუფლებამ მიწის ნაკვეთები უბოძა ქუთაისის გუბერნიის ოზურგეთის მაზრაში.²¹

საქართველოში ურეკ-მაღთაყვის ტერიტორიებზე დასახლებული ძველმოწესეთა ჯგუფები სწორედ ამგვარ დევნილ ჯგუფს წარმოადგენდნენ. დროთა განმავლობაში ისინი საქართველოში ეთნიკურ-რელიგიურ-კონფესიურ ჯგუფად ჩამოყალიბდნენ.²²

საქართველოში მათი ჩამოსვლა და დასახლება, ინკულტურაციის პროცესი საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენამდე (1991 წლის 9 აპრილი) შეიძლება 4 ძირითად ეტაპად დაიყოს: 1. 1930-1940 წწ. 2. 1940-1950 წწ. 3. 1960-1970-იანი და 1980-90-იანი წლები. აღმსარებლობითმა თანხვედრამ (მართლმადიდებლობა), შემწყნარებლურმა გარემომ, ბუნებამ მათი მარტივი ადაპტირება განაპირობა ადგილობრივ ცხოვრებასა და კულტურაში. საქართველოში დასახლებიდან მოყოლებული ძველმოწესე მართლმადიდებელთა (ძველმართლმადიდებელთა) ჯგუფები სხვადასხვა პოლიტიკურმა და სოციალურმა გარემოებებმა, დროთა განმავლობაში, ეთნიკურ-კონფესიურ ჯგუფად ჩამოაყალიბა. საბჭოთა კავშირის არსებობის მიწურულსა და დამოუკიდებელი საქართველოს პირველ ეტაპზე მათ კონფესიურ რიგებს არაერთი ქართველი შეუერთდა და ძველმართლმადიდებელი ეკლესია ეთნიკურ-კონფესიური ეკლესიის საზღვრებს გასცდა.

ძველმართლმადიდებელთა ეკლესიის ცხოვრების გამოცოცხლება განსაკუთრებით XX საუკუნის 80-იან და 90-იან წლებში დაიწყო. 1980-იანი წლების დასაწყისში ძველმართლმადიდებლური (სტაროვერული) იდეების ქადაგებასა და გავრცელებას აქტიურად შეუდგა ქართველი მწერალი და ფილოლოგი მურთაზ

¹⁹ ამ შემთხვევაში იგულისხმება რუსული სექტა „მემარჯვენე სამმო“, რომელიც აგრეთვე ცნობილია სახელწოდებებით „სიონის უწყება“ და „იეჰოვას მოწმეები“. სექტის დამფუძნებელი იყო არტილერიის შტაბის კაპიტანი ნიკოლაი სოზონტოვიჩ ილინი. ჩარლზ ტეიზ რასელისა (1852-1916) და ჯოზეფ ფრანკლინ რუტერფორდის (1869-1942) მიერ ჩამოყალიბებული მოძღვრებისა და ორგანიზაციის — „საგუშაგო კომისიგან“ განსხვავებით, ილინის მოძღვრების მიმდევრებს დამოუკიდებელი და განსხვავებული წარმოშობის ისტორიულ-გეოგრაფიული არეალი აქვთ. მიუხედავად ამისა, დღეს ილინის მოძღვრების მიმდევარების ნაწილი საკუთარ თავს „იეჰოვას მოწმეებს“ უწოდებს. იხ. П. Смирнов. *Лопухин, Александр Павлович, (1903), Десное Братство, Православная Богословская энциклопедия или Богословский энциклопедический словарь. Том 4;* <https://azbyka.ru/otechnik/Lopuhin/pravoslavnaja-bogoslovskaja-entsiklopedija-ili-bogoslovskij-entsiklopedicheskij-slovar-tom-4-gaaga-donatisty/420> (26.02.2026)

²⁰ ბუბულაშვილი, ე. (2022). საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესია ევზარქოსობის დროს (1811-1917 წწ.), გამომცემლობა „ახალი ივერონი.“ თბილისი, გვ. 562.

²¹ Зудин, А. Власкина, (2016) Н. *Русская связь. История и культура старообрядчества юга России и зарубежья.* Приморско-Ахтарск, стр. 69-72.

²² გეგეშიძე, დ. (1999). ქართული ეროვნული ცნობიერება და რელიგიები, ფილოსოფიური მიეზანი. კრებული მესამე, N3, თბილისი, გვ. 279.

ჩახავა (შემდგომში ეპისკოპოსი იონა),²³ იგი ითვლება ქართველ ძველმართლმადიდებელთა („სტაროვერთა“) იმ დროის მთავარ იდეოლოგად. 1989 წელს ძველმართლმადიდებლებმა მამა იონას (ჩახავა) თაოსნობით გამოსცეს გაზეთი „ღვთიური გზა“ და შეიქმნა რელიგიური ორგანიზაცია „საღვთო კავშირი“.²⁴ 1991 წელს საქართველოს სამრევლოებისთვის ხელდასხმულ იქნა ორი ეპისკოპოსი - მამა იონა (ჩახავა) და მამა თეოდორი (გონჩაროვი), 1969-1980.²⁵ მამა იონას (ჩახავა), 1939-2003, მოღვაწეობის წყალობით ათასზე მეტმა ქართველმა მიიღო ძველმოწესეობა. ძველმართლმადიდებელთა რიგები ძირითადად ქართველი და რუსი ეროვნების მორწმუნეებით შეივსო, ამიტომაც ახალ საეკლესიო იურისდიქციას „სლავურ-ქართული ძველმართლმადიდებელი ეკლესია“ ეწოდა.

დღეის გადმოსახედიდან ბოლო სამი ათეული წელია ძველმოწესე მართლმადიდებელთა რიგებს არაერთი ქართველი შეუერთდა, განსაკუთრებით საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ. ამ დროს საქართველოში ქრისტიანული სარწმუნოებრივი მდგომარეობა გამოღვიძების, აღდგენის ეტაპზე იყო. ყველა კონფესიას და რელიგიას მოუწია ამ გზის გავლა ეკლესიური ცხოვრების აღდგენისა და ხალხის რწმენაზე დაბრუნების თვალსაზრისით. გამონაკლისი ამ მხრივ საქართველოში ძველმართლმადიდებელი ეკლესიაც არ გახლდათ. 90-იანი წლების სამოქალაქო ომით გამოწვეული პოლიტიკური და სოციალური მძიმე ფონის მიუხედავად, სხვების მსგავსად, მათაც მოუწიათ შეენარჩუნებინათ კონფესიური ორგანიზაცია და სიმტკიცე. (შეხვედრა (ინტერვიუები) ფოთის ეპისკოპოს მეუფე ბასილთან (მამინინი) და სამრევლოს წევრებთან, 14.08.2024).

ძველმართლმადიდებლების გამოჩენას, ასევე, სერიოზული ხასიათის პოლემიკა მოჰყვა, რადგან დაიწყო საუბარი ნათლობის, პირჯვრის გადაწერისა და ჯვრისწერის, ეკლესიოლოგიისა და ქრისტიანული სწავლების მართლმადიდებელ ეკლესიაში მიღებული ტრადიციის მართლზომიერების შესახებ. XX საუკუნის ბოლო ოც წელიწადში დაპირისპირებულ მხარეებს შორის იყო არაერთი გამოჩენილი საერო, თუ სასულიერო პირი, როგორც ძველმართლმადიდებელთა, ასევე საქართველოს საპატრიარქოს მხრიდან. ზემოთ ხსენებულ თემებზე მხარეებს შორის არსებულმა პოლემიკამ წერილობითი სახე მიიღო, რასაც იმ პერიოდში არაერთი სტატია, თუ ნაშრომი მიეძღვნა. პოლემიკა ძველმართლმადიდებელთა და მათ მოპაექრეთა შორის მსგავს ფორმატში უკვე ნაკლებად მასშტაბურია, მაგრამ დღემდე გრძელდება.

პოსტსაბჭოთა საზოგადოებრივ და რელიგიურ დისკურსში ხშირად გვხვდება ძველმართლმადიდებლური ეკლესიის მოხსენიება „სექტის“ სახით. აღნიშნული შეფასება, როგორც წესი, ეფუძნება არა რელიგიის სოციოლოგიურ ან ისტორიულ ანალიზს, არამედ პოლემიკურ და კონიუნქტურულ მიდგომას, რასაც თან ახლავს ისტორიული ნარატივების განზოგადებული აღქმა. ძველმართლმადიდებლური

²³ მურთაზ ჩახავა (მეუფე იონა) - ძველმართლმადიდებელი ეპისკოპოსი, მოცელვავე, სპორტსმენი, მწერალი, ფილოლოგი.

²⁴ ჩახავა, მ. (1994). *ოანე-იონა, რა უნდა ვაკეთოთ*. „იბერია“, თბილისი, გვ. 309.

²⁵ საქართველოს ძველმართლმადიდებლური ეკლესიის მოკლე ისტორია, საქართველოს ძველმართლმადიდებლური ეკლესიის ოფიციალური საიტი,

<https://www.oldorthodox.ge/istoria_saqartvelos_dzvelmartlmadidebluri_eklesiis_istoria.html>, (17.12.2025)

ეკლესიის სწავლებისა და მესვეურთა რიგ საკითხებთან (რელიგიური პრაქტიკა) პრინციპული დამოკიდებულების მიუხედავად, მათი სხვა არაერთი რელიგიური თუ მოქალაქეობრივი პოზიცია, აბათილებს და ეჭვქვეშ აყენებს მათ შესახებ მოსაზრებას „სექტანტობისა“ და „კარჩაკეტილობის“ თაობაზე. საქართველოს ძველმართლმადიდებლური ეკლესია არ ატარებს სექტისთვის დამახასიათებელ ძირითად ნიშნებს და უფრო მართებულად განიხილება დენომინაციულ მოდელში, როგორც ეკლესიასა და სექტას შორის გარდამავალი, მაგრამ სრულფასოვანი რელიგიური ორგანიზაცია.

რელიგიის სოციოლოგიაში დენომინაცია განიხილება როგორც შუალედური ფორმა ეკლესიასა და სექტას შორის. ამერიკელი სოციოლოგისა და თეოლოგის, ჰ. რიჩარდ ნიბურის (1894-1962) მიხედვით, დენომინაცია ჩნდება მაშინ, როდესაც რელიგიური ჯგუფი ტოვებს ჩაკეტილი სექტის ნიშნებს, ფართოვდება მისი მრევლი, ვითარდება ორგანიზაციული სტრუქტურა და მყარდება ნორმალური ურთიერთობა საზოგადოებასთან და სახელმწიფოსთან.²⁶

საქართველოს ძველმართლმადიდებლური ეკლესიის ისტორიული განვითარების გაანალიზების შემდეგ მნიშვნელოვანი კითხვა ჩნდება: **რა ტიპის რელიგიური ორგანიზაციაა საქართველოს ძველმართლმადიდებლური ეკლესია დღეს? რის საფუძველზე შეიძლება ის განიხილებოდეს დენომინაციად რელიგიის ევროპულ სოციოლოგიურ კონტექსტში?**

რა ადგილი უკავია მას საქართველოს რელიგიურ და კულტურულ მრავალფეროვნებაში?

თანამედროვე ეტაპზე ძველმართლმადიდებლური ეკლესია საქართველოში წარმოადგენს დენომინაციას, რომელიც აერთიანებს ისტორიულ ეკლესიურ ტრადიციას, სოციალურ ჩართულობასა და ტოლერანტულ გარემოში ფუნქციონირების გამოცდილებას. იგი არ აკმაყოფილებს სექტის განმსაზღვრელ კრიტერიუმებს და მისი ასეთი მოხსენიება აკადემიურად გაუმართლებელია.

დენომინაცია როგორც ისტორიული და კულტურული სპეციფიკური ფორმა, ბრიტანელმა სოციოლოგმა დევიდ მარტინმა შემოიტანა თავისი ფუნდამენტური ნაშრომით „დენომინაციონალიზმი“ (1962). იგი ამტკიცებდა, რომ დენომინაცია აღიქმება სპეციფიკურ სოციალურ კონტექსტში ჩამოყალიბებულ ორგანიზაციად, რომელსაც აქვს: **ისტორიული ფესვები** (მაგალითად, წარმოიშვა რეფორმაციის ან მეთოდისტური მოძრაობებისგან) და **კულტურული სპეციფიკა** (მის საქმიანობას განსაზღვრავს კონკრეტული საზოგადოება, ტრადიცია, რეგულაციები). ყოველივე ამან შეიძლება განაპირობოს მისი მუდმივი დენომინაციონალიზმი, რომელსაც სულაც არ სჭირდება ოპერირებდეს სექტასა და ეკლესიას შორის.²⁷

სექტა, როგორც წესი, ჩნდება დოგმატური ან ქარიზმატული რადიკალობის შედეგად და საკუთარ თავს უპირისპირებს არსებულ ეკლესიურ ტრადიციას. ძველმართლმადიდებლობის წარმოშობა კი სრულიად განსხვავებულ ისტორიულ ლოგიკას მიჰყვება. იგი წარმოიშვა XVII საუკუნეში რუსულ ეკლესიაში მომხდარი სქიზმის შედეგად, რაც პატრიარქ ნიკონის მიერ გატარებულ საეკლესიო რეფორმას უკავშირდება. რეფორმის მოწინააღმდეგე ჯგუფების პოზიცია მიზნად ისახავდა

²⁶ Neibur, H. R. (1945). *The Social Sources of Denominationalism*. New York: Harper & Row. p. 23; 27.

²⁷ Martin, D. (1962) *The Denomination*. British Journal of Sociology 13: Vol. 13, No. 1, Mar., p. 1 -14.

რეფორმამდელი საეკლესიო ტრადიციის დაცვასა და გაგრძელებას. შესაბამისად, ძველმართლმადიდებლობა არ ქმნის ახალ მოძღვრებას, არამედ იცავს ისტორიულად ჩამოყალიბებულ ეკლესიურ წესრიგს. ამაზე მეტყველებს ის ისტორიული რეალობაც, რომელიც მდგომარეობს იმაში, რომ 1971 წლის რუსეთის ადგილობრივი საეკლესიო კრების გადაწყვეტილებით ძველმართლმადიდებელთა მიმართ ანათემები მოიხსნა. აღნიშნული ფაქტი კიდევ ერთხელ მიუთითებს, რომ საქმე არ გვაქვს სექტანტურ ჯგუფთან, არამედ ეკლესიური ტრადიციის ერთ-ერთ ისტორიულ ფორმასთან.

სექტანტური ჯგუფებისთვის დამახასიათებელია საეკლესიო იერარქიის, საიდუმლოებათა აღსრულების და სამოციქულო მემკვიდრეობის უარყოფა, ან ჩანაცვლება ალტერნატიული ავტორიტეტებით. საქართველოს ძველმართლმადიდებლურ ეკლესიაში კი დაცულია მღვდლობის, საეკლესიო იერარქიისა და საიდუმლოებათა სრულფასოვანი პრაქტიკა, რაც მას ეკლესიის, როგორც ორგანიზაციის, კლასიკურ ნიშნებს ანიჭებს. სამოციქულო მემკვიდრეობის უწყვეტობის პრინციპი, როგორც თეოლოგიური და ეკლესიოლოგიური საფუძველი, ძველმართლმადიდებლობის თვითგაგების უმნიშვნელოვანესი კომპონენტია და იგი არსებითად გამორიცხავს სექტის კატეგორიაში მის მოქცევას. ძველმართლმადიდებლური ეკლესიის სექტად მიჩნევა პირველ რიგში ეწინააღმდეგება მის ეკლესიოლოგიურ საფუძვლებს.

საქართველოში ჩამოსახლებულ ძველმოწესეთა უმრავლესობა ეკუთვნოდა „პოპოვცებს“, ანუ სამღვდელოების მიმღებ ჯგუფს, რაც უკვე თავისთავად გამორიცხავს სექტანტურ მოდელს. ჰყავდათ და ჰყავთ კანონიკური მღვდლები, ხელდასხმული ეპისკოპოსთა მიერ, რაც ეკლესიის იერარქიული უწყვეტობის აუცილებელ პირობას წარმოადგენს. დადასტურებულია, რომ პირველი ადგილობრივი მღვდელი იყო მამა ნაზარი (გოლუბიციკი),²⁸ რომლის მსახურებაც არა სპონტანური, არამედ კანონიკური წესით იყო განპირობებული.

განსაკუთრებით საყურადღებოა ის ფაქტი, რომ 1937 წლიდან საქართველოში უკვე ფუნქციონირებდა ეპისკოპოსის ინსტიტუტი.

საქართველოს ძველმართლმადიდებლურ ეკლესიასა და რუსულ ძველმართლმადიდებლურ ეკლესიას შორის 1970-80-იან წლებში მომხდარი კონფლიქტის გამო 30 წელიწადს განხეთქილება არსებობდა. 2000-იან წლებში ორივე ეკლესიის მესვეურებს შორის განახლდა მიმოწერა, რომელიც ხუთ წელს გაგრძელდა და მოლაპარაკების შედეგად შერიგებით დასრულდა. აღდგა მათი ექვარისტიული ერთობა. რუსულმა ძველმართლმადიდებელმა ეკლესიამ აღიარა საქართველოს ძველმართლმადიდებლური ეკლესიის ავტოკეფალია და მისი ოფიციალური სახელწოდება „ქართული ძველმართლმადიდებლური ეკლესია“.()²⁹ არქიეპისკოპოს პავლესთან (ხორავა) ჩაწერილ ინტერვიუში (06.08.2024) მეუფე პავლე აღნიშნავს, რომ ძველმართლმადიდებელი ეკლესიების დიპტიქში

²⁸ Зудин, А. Власкина, (2016) Н. *Русская связь. История и культура старообрядчества юга России и зарубежья*. Приморско-Ахтарск, стр. 69-72.

²⁹ საქართველოსა და რუსეთის ძველმართლმადიდებელ ეკლესიათა შერიგების სიგელი, *საეკლესიო შერიგების სიგელი*, 3/16 მაისი 2009 წ. ღირ. თეოდოსი კიევი-პეჩორელის ხსენების დღე. (საქართველოს ძველმართლმადიდებლური ეკლესიის ოფიციალური საიტი),

<https://www.oldorthodox.ge/istoria_saeklesio_sherigebis_sigeli.html>, (16.12.2025) 14:28

საქართველოს ძველმართლმადიდებლური ეკლესია მეორე ადგილზეა, რადგან მესამე ძველმართლმადიდებლური ადგილობრივი ეკლესია არ არსებობს.

სექტის ერთ-ერთი განმსაზღვრელი ნიშანი სოციალური ჩაკეტილობა და საზოგადოებისგან იზოლაციაა. მაქს ვებერის (1864-1920) აზრით, სოციოლოგიური გაგებით, „სექტა“ წარმოადგენს „რელიგიური ვირტუოზების“ - განსაკუთრებულად მომზადებული, მაღალი რელიგიური კვალიფიკაციის მქონე პირების — დახურულ გაერთიანებას, რომელშიც მიღება ხდება ინდივიდუალური შერჩევითა და სათანადო „შემოწმების“ საფუძველზე. ამის საპირისპიროდ, „ეკლესია“, როგორც მასების ხსნის უნივერსალისტური დაწესებულება, „სახელმწიფოს“ მსგავსად ანიჭებს წევრობის მსურველს „მოქალაქეობას“, აცხადებს, რომ ყველა წევრი, როგორც შვილი, დაბადებიდანვე მას უნდა ეკუთვნოდეს.³⁰

საქართველოში მოქმედი ძველმართლმადიდებლური თემები ფორმირების საწყის ეტაპზე მცირე და ეთნიკურად შედარებით ერთგვაროვან ჯგუფებს წარმოადგენდნენ. დროთა განმავლობაში სექტისგან განსხვავებით (რომელიც უარყოფს ადგილობრივ კულტურაში ჩართულობას) ძველმართლმადიდებლობამ ადგილობრივ სოციალურ და კულტურულ გარემოში ინტეგრაცია განიცადა.

ძველმართლმადიდებლები მონაწილეობენ სამოქალაქო ცხოვრებაში, ინარჩუნებენ ჯანსაღ ურთიერთობას სახელმწიფოსთან და სხვა რელიგიურ თემებთან, არ ავლენენ საზოგადოებრივი წესრიგის უარყოფის ნიშნებს. ისინი საკუთარ იდენტობას ღიად, კონკურენტულ და პლურალისტურ გარემოში ავითარებენ, აგრეთვე გამოირჩევიან მშვიდობისმყოფელობით და სხვებისთვის მისაბამი ქრისტიანული ცხოვრების წესით, დასაქმებულები არიან როგორც სოციალურ, ეკონომიკურ, ასევე საზოგადოებრივ სფეროებში. მათი ეკლესიის წევრობა არ ეფუძნება ეთნიკურ ან სოციალურ შეზღუდვებს. სწორედ ეს სოციალური გახსნილობა და მრავალფეროვან გარემოსთან ადაპტირება მათ დენომინაციულ მოდელთან აახლოვებს, რაც ევროპულ კონტექსტშიც რელიგიური ტოლერანტობის მნიშვნელოვან ინდიკატორად განიხილება.

როგორც ჰ. რიჩარდ ნიზურისა და მაქს ვებერის მოდელები მიუთითებენ, დენომინაცია წარმოადგენს ღია, პლურალისტური სივრცისთვის ადაპტირებულ რელიგიურ ორგანიზაციას, რომელიც ინარჩუნებს დოგმატურ სტაბილურობას, მაგრამ არ ავითარებს სექტანტურ იზოლაციას.³¹

საზოგადოებაში ინტეგრირება, ეთნიკური გახსნილობა, თვითრეგულირება და მისიონერული საქმიანობა — სწორედ ასეთი ნიშნები გვაძლევს საშუალებას ძველმართლმადიდებლური ეკლესია განვიხილოთ დენომინაციურ ფორმაციად, რაც ეხმიანება ევროპულ ნორმატიულ ჩარჩოს, კერძოდ ევროპის საბჭოს „რელიგიისა და რწმენის თავისუფლების“ სტანდარტებს (CoE: Freedom of Religion or Belief Standards)³² და ევროპული სასამართლოს (ECHR) პრაქტიკას რელიგიური

³⁰ Weber, M. (1958). *Economy and Society (Wirtschaft und Gesellschaft)*, Chapter: *The Sociology of Religion, The Religion of India: The Sociology of Hinduism and Buddhism*. The Free Press. p. 6.

³¹ Weber, M. (1958). *Economy and Society (Wirtschaft und Gesellschaft)*, Chapter: *The Sociology of Religion, The Religion of India: The Sociology of Hinduism and Buddhism*. The Free Press. p. 6.

³² Compilation of Council of Europe standards relating to the principles of freedom of thought, conscience and religion and links to other human rights (2016). <<https://book.coe.int/en/human-rights-and->

მრავალფეროვნების აღიარებაზე, სადაც რელიგიური ჯგუფების კლასიფიკაციის მთავარი კრიტერიუმებია მათი ღიაობა, საზოგადოებრივ ცხოვრებაში მონაწილეობა და არასექტანტური თვითწარმოდგენა: „*მნიშვნელოვანია აღინიშნოს, რომ რელიგიური ან რწმენით გაერთიანებული საზოგადოებების ავტონომიური არსებობა აუცილებელია დემოკრატიულ საზოგადოებაში პლურალიზმის უზრუნველყოფისთვის და წარმოადგენს საკითხს, რომელიც იმყოფება რელიგიისა ან რწმენის თავისუფლების დაცვის ცენტრში. ეს პირდაპირ ეხება არა მხოლოდ აღნიშნული საზოგადოებების ორგანიზებას, არამედ მათი ყველა აქტიური წევრის რელიგიის თავისუფლების ეფექტურ განხორციელებას.*”³³

ამ კონტექსტში ძველმართლმადიდებლური ეკლესიის თანამედროვე სახე სწორედ დენომინაციური მოდელის მოთხოვნებს შეესაბამება.

დღეს საქართველოში ასეთი სურათი გვაქვს: თანამედროვე ძველმოწესე მართლმადიდებელთა თემები ძირითადად თავს იყრიან შავიზღვისპირეთის რამდენიმე სოფელში, კერძოდ, გრიგოლეთში (ლანჩხუთის მუნიციპალიტეტი), შეგვეთილში (ოზურგეთის მუნიციპალიტეტი) და მალთაყვის დასახლებაში (ქ. ფოთი), ასევე საქართველოს დედაქალაქ თბილისში. ძველმოწესე მართლმადიდებელი ეკლესიის სამწყსოს ცალკეული წევრები და მათი ოჯახები ცხოვრობენ საქართველოს სხვადასხვა რეგიონშიც (სამეგრელო, იმერეთი).

გამოყენებული ლიტერატურა/Bibliography

1. ბელეცცევი, ი. *XVII საუკუნის რუსეთის საეკლესიო განხეთქილება* – „პროტოპრესვიტერი ლენინგრადის სასულიერო აკადემიის პროფესორი, ღვთისმეტყველების მაგისტრი, XVII საუკუნის რუსეთის საეკლესიო განხეთქილება, (საქართველოს ძველმართლმადიდებლური ეკლესიის ოფიციალური საიტი).

<https://www.oldorthodox.ge/istoria_xvii_saukunis_rusetis_saeklesio_reforma.html> (08.12. 2025) 13:09.

2. ბუბულაშვილი, ე. (2022). საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესია ეგზარქოსობის დროს (1811-1917 წწ.), გამომცემლობა „ახალი ივერონი.“ თბილისი.

3. გეგეშიძე, დ. (1999). ქართული ეროვნული ცნობიერება და რელიგიები, ფილოსოფიური ძიებანი. კრებული მესამე, N3, თბილისი.

4. გეგეშიძე, დ., (1995). 3–10 მაისი. N 16. საქართველოს რელიგიური რუკა, გაზეთი *ჯორჯიან თაიმსი*. თბილისი.

5. თინიკაშვილი, დ. ჯაში, ზ. (2011). *მსოფლიო რელიგიები*, თბილისი.

6. პაპუაშვილი, ნ. (2002). *მსოფლიო რელიგიები საქართველოში*, თავისუფლების ინსტიტუტი, თბილისი.

[democracy/6876-pdf-compilation-of-council-of-europe-standards-relating-to-the-principles-of-freedom-of-thought-conscience-and-religion-and-links-to-other-human-rights.html](https://rm.coe.int/1680666749?utm)>, (14.12.2025)

³³ Research Division, (2013). Overview of the Court's case-law on freedom of religion, Council of Europe/European Court of Human Rights, 19 January 2011 and updated on 31 October 2013.

<<https://rm.coe.int/1680666749?utm>>, (17.12.2025)

7. პაპუაშვილი, ნ. ხორავა პ., არქივისკოპოსი., (2021). *ძველმართლმადიდებლები კრებულში: რელიგიური მრავალფეროვნება საქართველოში*. გამოცემა მომზადებულია „საქართველოს სახალხო დამცველთან არსებული ტოლერანტობის ცენტრის მიერ“ თბილისი.
8. პაპუაშვილი, ნ. (2008). *ძველმართლმადიდებლები. რელიგიები საქართველოში*, ზურაბ კიკნაძის რედაქტორობით. თბილისი, „საქართველოს სახალხო დამცველთან არსებული ტოლერანტობის ცენტრი.“
9. საქართველოს ეროვნული ბიბლიოთეკა, ბიოგრაფიული ლექსიკონი, ელდარ ბუბულაშვილი - ქართველი ისტორიკოსი, მეცნიერი, პედაგოგი (დ.1958 წ.), ელდარ ბუბულაშვილი, <www.nplg.gov.ge/bios/ka/00000598/>, (30.04.2025)
10. საქართველოს ძველმართლმადიდებლური ეკლესიის მოკლე ისტორია, (საქართველოს ძველმართლმადიდებლური ეკლესიის ოფიციალური საიტი). <https://www.oldorthodox.ge/istoria_saqartvelos_dzvelmartlmadidebluri_eklesiis_istoria.html>, (17.12.2025)
11. საქართველოსა და რუსეთის ძველმართლმადიდებელ ეკლესიათა შერიგების სიგელი, *საეკლესიო შერიგების სიგელი, 3/16 მაისი 2009 წ. ღირ. თეოდოსი კიევი-პეჩორელის ხსენების დღე*. (საქართველოს ძველმართლმადიდებლური ეკლესიის ოფიციალური საიტი). <https://www.oldorthodox.ge/istoria_saeklesio_sherigebis_sigeli.html>, (16.12.2025)
12. ჩახავა, მ. (1994). *ოანე-იონა, რა უნდა ვაკეთოთ*. „იბერია“, თბილისი.
13. ჭანჭალაიშვილი, ლ. (2001). N13. საქართველოში მცხოვრები სტაროვერები, ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მიმოხილვა. *საისტორიო აღმანახი*. თბილისი.
14. ხორავა, პ., არქივისკოპოსი., (2017). *გზა - მართლად სავალი II, გრანდიოზული დივერსია, ყაჩაღთა კრება*. თბილისი.
15. Бочков, П. (20217). *Грузинская Древлеправославная Церковь – история возникновения, межъюрисдикционные конфликты и современное состояние старообрядческой поповской юрисдикции*, „Сборник трудов Якутской духовной семинарии“, (опубликовано: 2017), <<https://cyberleninka.ru/article/n/gruzinskaya-drevlepravoslavnaya-tserkov-istoriya-vozniknoveniya-mezhyurisdiktsionnye-konflikty-i-sovremennoe-sostoyanie/viewer>>, (15.12.2025)
16. Зеньковский, С. А.. (2009). *28. Собор патриархов 1666–1667 годов Русское старообрядчество: В 2-х том, (Том I. Духовные движения семнадцатого века – предисловие к новому изданию), (Сост. Г.М. Прохоров. – Москва. Ин-т ДИ-ДИК, Квадрика*, <https://azbyka.ru/otechnik/Sergej-Zenkovskij/russkoe-starobradchestvo/1_36>, (09.12.2025)
17. Зеньковский, С. А. (2009). *Русское старообрядчество. В двух томах*. „Институт ДИ-ДИК“. Квадрига. Москва.
18. Зудин, А. Власкина, (2016) Н. *Русская связь. История и культура старообрядчества юга России и зарубежья*. Приморско-Ахтарск.
19. Крахмальников, А., (2009). *Белокриницкая иерархия. Православной энциклопедии*. (опубликовано: 1 мая 2009г.) <<https://www.pravenc.ru/text/77938.html>>, (14.12.2025)

20. Сенатов, Г. В. (2013). “Философия истории старообрядчества”. Тема: История и культура, журнал «Церковь» . 1912 г.
<https://ruvera.ru/articles/filosofiya_istorii_staroobryadchestva>, (13.12.2025)
21. Стефан (Расторгуев) архиепископ Московский и всея Руси, Старообрядческий сайт «Русская вера» <https://ruvera.ru/people/arhiepiskop_stefan>, (05.05.2025)
22. П. Смирнов. *Лопухин, Александр Павлович, (1903), Десное Братство, Православная Богословская энциклопедия или Богословский энциклопедический словарь. Том 4;* <https://azbyka.ru/otechnik/Lopuhin/pravoslavnaja-bogoslovskaja-entsiklopedija-ili-bogoslovskij-entsiklopedicheskij-slovar-tom-4-gaaga-donatisty/420> (26.02.2026)
Compilation of Council of Europe standards relating to the principles of freedom of thought, conscience and religion and links to other human rights (2016).
<<https://book.coe.int/en/human-rights-and-democracy/6876-pdf-compilation-of-council-of-europe-standards-relating-to-the-principles-of-freedom-of-thought-conscience-and-religion-and-links-to-other-human-rights.html> >, (14.12.2025)
23. Martin, D. (1962) *The Denomination*. British Journal of Sociology 13: Vol. 13, No. 1, Mar.
24. Neibur, H. R. (1945). *The Social Sources of Denominationalism*. New York:.. Harper & Row.
25. Research Division, (2013). Overview of the Court’s case-law on freedom of religion, Council of Europe/European Court of Human Rights, 19 January 2011 and updated on 31 October 2013. <<https://rm.coe.int/1680666749?utm>>, (17.12.2025)
26. Weber, M. (1958). *Economy and Society (Wirtschaft und Gesellschaft) Chapter: The Sociology of Religion, The Religion of India: The Sociology of Hinduism and Buddhism*. The Free Press.

ედიშერ ჯაფარიძე

ასოცირებული პროფესორი

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი

Email: jafaridzeedo@yahoo.com

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-9239-4785>

Edisher Japharidze

GTU- Associate Professor

Email: jafaridzeedo@yahoo.com

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-9239-4785>

იდევბი გაერთიანებული ევროპის შესახებ

ევროპული გაერთიანების იდეა ისეთივე ძველია და სიღრმისეულია, როგორც ევროპული იდეა სუვერენული სახელმწიფოებისა. მეოცე საუკუნის ორმა დამანგრეველმა მსოფლიო ომმა ევროპული საზოგადოება დააფიქრა მჭიდრო სახელმწიფოთაშორისო ურთიერთობებისა და მშვიდობის უზრუნველყოფისთვის ქმედითი პოლიტიკური და სამართლებრივი ინსტრუმენტების შექმნის აუცილებლობაზე. ევროპის კონტინენტზე შექმნილმა რეალობამ და საერთაშორისო სამართლის ურთიერთობების სახეცვლილებამ განაპირობა საერთაშორისო სამართლის თეორიაში ცვლილებების შეტანა 1. ევროპული თანამშრომლობის იდეა მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ გადადის თანაცხოვრების რეჟიმიდან ეკონომიკური და პოლიტიკური ურთიერთობების ინსტიტუციურ დონეზე 2.

პირველი მსოფლიო ომის დასრულებამ ევროპული იდეის განვითარებას ახალი ბიძგი მისცა. ევროპული ინტეგრაციის გზით ევროპის ფედერაციის ჩამოყალიბების იდეა დასაბამს 1920-იანი წლებიდან იღებს, რომლის თეორიულ-იდეოლოგიური საფუძვლები ეკუთვნის ავსტრიელ-უნგრელ ფილოსოფოსსა და დიპლომატს რიჩარდ კუდენჰუვე კალერგის, რომელმაც უნიფიცირებული ევროპული სახელმწიფოს შესახებ თავისი მოსაზრებები ასახა ნაშრომში „პან-ევროპა“. 1923 წელს გამოაქვეყნა მანიფესტი „პან-ევროპა“, მისი აზრით, ევროპის სახელმწიფოები უნდა გაერთიანებულიყო, რომ ევროპა არსებული მძიმე ეკონომიკური კრიზისიდან მალე გამოსულიყო. პოლიტიკური თვალსაზრისით იგი საერთო სამხედრო კავშირის შექმნის ინიციატივით გამოდიოდა, რომელიც დაიცავდა ევროპის აღმოსავლეთ ტერიტორიებს რუსეთის აგრესიისაგან. მან ამ მოძრაობას არაერთი ნაშრომი მიუძღვნა, მათ შორის პან ევროპა Pan-Europa, 1923),

Kampf um Europa (1949), Ein Leben für Europa (1966) და სხვა. 1938 წლებში იგი იძულებული გახდა შეეწყვიტა აქტივობები და ამერიკაში წასულიყო. თუმცა იგი არ ეგუებოდა მის წინააღმდეგ წარმოებულ კამპანიას და მოგვიანებით მან ევროპის საბჭოს გაერთიანებული ევროპის დროშის პროექტი შესთავაზა. მაგრამ ქრისტიანული ჯვრის არსებობის გამო იგი დაიწუნეს. 1955 წელს კი გაერთიანებულ ევროპას ახალი ჰიმნი წარუდგინა ბეთჰოვენის მეცხრე სიმფონიის უკანასკნელი ნაწილი „სიხარულის ოდა“ და დღესაც ევროკავშირის ოფიციალურად აღიარებული ჰიმნია. თუმცა ევროკავშირის ენებს შორის დისკრიმინაციის თავიდან ასაცილებლად, ევროკავშირის ჰიმნს ოფიციალური ტექსტი არა აქვს და მაშასადამე არ იმღერება.

პან-ევროპული მოძრაობის დამფუძნებლად მიიჩნევა ჰაფსბურგების დინასტიის უკანასკნელი პრინცი **ოტო ფონ ჰაფსბურგი**, რომელიც იყო ევროპული გაერთიანების მტკიცე მხარდამჭერი და საერთაშორისო პან-ევროპული კავშირის (მოძრაობის) თავმჯდომარე 1973-2004 წლებში.

ძალზედ მნიშვნელოვანია **არისტიდ ბრიანდის** მიერ 1930 წლებში ერთა ლიგაში დარეგისტრირებული მემორანდუმი ევროპული ფედერალური კავშირის ორგანიზების შესახებ. სამწუხაროდ შემდგომი განვითარება მას აღარ მოყვლია. კალერგისა და ბრიანდტის აქტიური მხარდამჭერი იყო **ედუარდ მარი ერიო**, რომელმაც 1924 წელს ოფიციალურად დაუჭირა მხარი საერთაშორისო პან-ევროპულ მოძრაობას.

ევროპის გაერთიანების იდეას თანამედროვეობაში (XX საუკუნის 40-50 წლებში) სხვადასხვა ეტაპზე სხვადასხვა მოქმედი გმირები ჰყავდა. ამიტომ ჩვენ კვლევის საგანი ევროპული თანამეგობრობის ჩამოყალიბების პოლიტიკური ინიციატორების შესწავლა და ანალიზი გახლავთ. მისი შესწავლისას ჩვენ გვერდს ვერ აუვლით ევროპული კავშირის დამფუძნებელ მამებს: **კორნად ადენაუერს** - ევროპული თანამეგობრობის ჩამოყალიბების ერთ-ერთ აქტიურ ინიციატორს, რომელმაც პრეზიდენტ შარლ დე გოლთან მოლაპარაკებით 1963 წელს ერთ დროს ორმა მტრულმა სახელმწიფომ ხელი მოაწერა „მეგობრობის ხელშეკრულებას, რომელიც ევროპული ინტეგრაციის ერთ-ერთი წინაპირობა გახდა. მნიშვნელოვანი იყო ასევე **იოსეფ ბეკის** წვლილი ქვანახშირისა და ფოლადის საზოგადოების ჩამოყალიბებაში. **ჯოან ვილიამ ბეინი** - რომელიც გამოდიოდა თანამეგობრობაში ერთიანი ბაზრის ჩამოყალიბების იდეით ე.წ. „ბეინის გეგმით“. ბეინის გეგმამ გაამართლა და 1957 წელს ხელი მოეწერა ევროპის ეკონომიკურ თანამეგობრობას და ევროპის ატომური ენერგიის გაერთიანების ჩამოყალიბებას. **უინსტონ ჩერჩილი** - ერთ-ერთი პირველთაგანი, რომელიც გამოვიდა ერთიანი ევროპული სივრცის შექმნის იდეით. ევროპის სტაბილურობისა და ეკონომიკური აღმშენებლობის საფუძვლად გაერთიანებული ევროპის სახელმწიფოსი კონცეფციას მიიჩნევდა. ამაზე მეტყველებს 1964 წელს ციურიხის უნივერსიტეტში წარმოთქმული მისი სიტყვები; კარგი იქნება თუ შეიქმნება რაღაც მსგავსი ევროპის შეერთებული შტატებისა, როგორც თავისუფლებისა და უსაფრთხოების სივრცე და შეიქმნას ერთიანი ევროპული არმია ევროპულ დიპლომატიასთან ერთად, რათა ძლიერი და ერთიანი არმია იყოს ევროპაში მშვიდობის გარანტია. **ალბიერო სპინელის** მოღვაწეობამ მნიშვნელოვნად გააძლიერა ევროპარლამენტის როლი, როგორც

ევროკავშირის ერთ-ერთი მთავარი ინსტიტუტი, მის სახელ უკავშირდება 1984 წლის ე.წ. „სპინელის გეგმა“ და ევროპული კავშირის დაარსების ხელშეკრულების პროექტი. **პაულ ჰენრი სპააკმა** აქტიური მონაწილეობა მიიღო ქვანახშირისა და ფოლადის გაერთიანების ჩამოყალიბებაში და მხარს უჭერდა ევროპული ინტეგრაციის იდეას. **ჟან მონე**, რომელმაც საფუძველი ჩაუყარა ევროპის ფოლადისა და ქვანახშირის გაერთიანებას, რომელიც აღმასრულებელი ორგანოს პრეზიდენტად აირჩიეს და ხელმძღვანელობდა გაერთიანებას 1952-1955 წლებში. **რობერტ შუმანი** - ევროპული კავშირის თანადამფუძნებელი, ჟან მონესთან ერთად ჩამოაყალიბა შუმანის გეგმა, რომელიც გამოქვეყნდა 1950 წლის 9 მაისს და სწორედ ეს დღე მიიჩნევა ევროპული კავშირის დაარსების თარიღად. 1951 წლის აპრილში პარიზში ექვსმა სახელმწიფომ ხელი მოწერა ევროპის ქვანახშირისა და ფოლადის გაერთიანებას, ამ პერიოდიდან დაიწყო ევროპის, როგორც სამშვიდობო ინიციატივის ამოქმედება.

ახალი ევროპის ხედვით არსებობდა ევროპის სამომავლო ინტეგრაციის ორი ძირითადი მიდგომა: ფედერალური და ფუნქციონალური. ფედერალური მიდგომის მთავარი იდეა იმაში მდგომარეობს, რომ ადგილობრივმა, რეგიონულმა, ეროვნულმა და ევროპის ხელისუფლებამ შეთანხმებით ითანამშრომლონ ერთმანეთთან. ფუნქციონალური მიდგომა კი ითვალისწინებს ეროვნული სუვერენიტეტის ეტაპობრივ გადასვლას თანამეგობრობის დონეზე. ეს ორივე მიდგომა გაერთიანდა იმ მოსაზრების გარშემო, რომ ეროვნული და რეგიონული ხელისუფლება უნდა მართავდეს დამოუკიდებლად, თუმცა ამავდროულად უნდა ექვემდებარებოდეს დემოკრატიული ევროპის ინსტიტუტებს. შესაბამისად ფედერაციის სუბიექტები ნებაყოფლობით ერთიანდებიან და ფედერაციის სუბიექტები და ფედერაცია თანხმდებიან სუვერენული კომპეტენციების გამიჯვნის გზით სასურველი ბალანსის დამყარებაზე. მათემატიკურ ენაზე, რომ ვთქვათ სწორედ ეს გახდა მიშელ მუსხელის ფორმულა (ე.წ რეცეპტი), (კონცეფცია, რომელსაც კლასიკური ფედერალიზმი შეგვიძლია ვუწოდოთ და განავრცოს მეოცე საუკუნის განზომილებაშიც, ალექსანდრ მარკი.) „ევროპული ფედერალიზმი, როგორც ევროკავშირის მართვის სუპრანაციონალური მოდელის საფუძველი“. ანუ ევროპის უნიფიკაცია ფედერალიზაციის მოდელით, რაც გულისხმობს „კავშირში“ და არა „ერთობაში“. „ფედერალიზმი საზღვრების გარეშე“, იგივე „არადოგმატური“, ფედერალიზმის იდეის შემოტანას და მის დამკვიდრებას, რაც მოგვიანებით საფუძვლად დაედო ევროკავშირის სამართლებრივ სუპრანაციონალიზმის მექანიზმს. ევროპული ფედერალიზმის კორელაცია ევროკავშირის მართვის სუპრანაციონალურ პოლიტიკაში მოგვიანებით განხორციელდა საფრანგეთის ყოფილ პრემიერ-მინისტრ რობერტ შუმანის მიერ მიღებული 1950 წლის 9 მაისის ისტორიული დეკლარაციით, რომელიც ზუსტად იმეორებს მიშელ მუსხელის მიერ 1948 წელს გამოქვეყნებულ ევროპის ფედერალური კონსტიტუციის ტექსტს არა მხოლოდ სულისკვეთებას, არამედ ევროპის უნიფიკაციის საკითხის მიმართ ზოგად მიდგომებსა და მიზნებს.

ევროპული ფედერალისტური მოძრაობის, ხალხთა მუდმივი კონგრესის ხელმძღვანელი მ.მუსხელი, რომელიც ფედერალისტური ინიციატივების სათავეში იყო დიდი ავტორიტეტით სარგებლობდა და მეგობრობდა ევროპის საპარლამენტო ასამბლეის პირველ პრეზიდენტ რობერტ შუმანთან, რომელიც ხშირად

საუბრობდნენ ფედერალური სტრუქტურების ჩამოყალიბების აუცილებლობაზე, რაც შემდგომ მიშელ მუსხელმა საგანგებოდ (შუამანით თხოვნით) 1964 წელს დაწერა ნაშრომი „ფედერალური სტრუქტურები“ (ალექსანდრ მარკის წინასიტყვაობით, რომელიც რევოლუციურ ნაშრომს უწოდებს), სადაც გაცხადებულია თუ როგორ მუშაობს ევროკავშირის სუპრანაციონალური მოდელი, რომელიც სუვერენული კომპეტენციები სრულიად უნიკალური მეთოდით იქნა გადანაწილებული ევროკავშირის წევრ ქვეყნებსა და ევროკავშირის ინსტიტუტებს შორის.

შესაბამისად ევროკავშირის ახალი არქიტექტურის ჩამოყალიბება უმნიშვნელოვანეს ნაწილს წარმოადგენდა, რომელიც 1993 წელს ევროპის გაერთიანებების წევრ სახელმწიფოთა შორის დადებული ხელშეკრულების გზით შეიქმნა. ევროპის კავშირი სამ საყრდენზე დგას: ევროპის გაერთიანებები (პირველი საყრდენი), ერთიანი საგარეო და უსაფრთხოების პოლიტიკა (მეორე საყრდენი) და მართლმსაჯულებასა და შინაგან საქმეებში თანამშრომლობა (მესამე საყრდენი). მეორე და მესამე საყრდენის კომპეტენციაში შემავალი საკითხები მთავრობათშორისი თანამშრომლობის პროცედურებით წყდება, განსხვავებით პირველი საყრდენისაგან (ევროპის გაერთიანება), სადაც გადაწყვეტილებათა მიღებისათვის გაერთიანების მეთოდი გამოიყენება. ამრიგად, ევროპის არქიტექტურა გულისხმობს სხვადასხვა ორგანიზაციის, ინსტიტუციის, ხელშეკრულებისა და ტრადიციულ ურთიერთობათა ერთობლიობას, რომლებიც ქმნიან ევროპულ სივრცეს, სადაც სახელმწიფოები ერთობლივად მუშაობენ საერთო ინტერესის საკითხებსა თუ პრობლემებზე, რამაც უკეთესობისაკენ მნიშვნელოვნად შეცვალა ევროპის პოლიტიკური ცხოვრება.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Visscher, C.d. (1968). Theory of reality in public International law, Princeton, New Jersey, University press.
2. W.G. Friedman. (1964). The changing Structure of international Law. Columbia University press.
3. ევროპული კავშირი დამფუძნებელი მამები, ევროპული კომისიის გამომცემლობა 2012.
4. შუბითიძე ვ, ჯაფარიძე ე. (2025) ევროპეიზაციისა და ევროინტეგრაციის ქართველი მამები, საჩინო.
5. სუპრანაციონალური პოლიტიკა ევროკავშირში, (2024) იურისტების სამყარო.

ანი ბუკია

საერთაშორისო ურთიერთობების დოქტორი, ასისტენტ-პროფესორი
საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი
0171, თბილისი, მ. კოსტავას ქ. 77
ტელ: +995 595122043
ელ. ფოსტა: bukiaana07@gtu.ge
<https://Orcid.org/0009-0000-3619-2946>

Ani Bukia

PhD International Relations, Assistant-professor
Georgian Technical University
77 M. Kostava St., Tbilisi 0171
Tel: +995 595122043
Email: bukiaana07@gtu.ge
<https://Orcid.org/0009-0000-3619-2946>

THE LIMITATIONS OF THE EU'S FOREIGN AND SECURITY POLICY (EUFSP) IN THE ISRAELI-PALESTINIAN CONFLICT AND GEOPOLITICAL PARALLELS WITH GEORGIA

Abstract

The article examines the role and institutional limitations of the European Union's Common Foreign and Security Policy (CFSP) in the context of the Israeli–Palestinian conflict, with particular emphasis on the EU's diplomatic engagement and its support for the so-called Two-State Solution paradigm. The study analyzes the key stages in the historical development of the Israeli–Palestinian conflict, the principal factors driving its escalation, and the political and diplomatic approaches proposed at various stages by the international community, especially by EU member states and European policymakers.

The article argues that the Two-State Solution model promoted by the European Union has come to represent a largely optimistic political narrative within contemporary international discourse, rather than a realistic and practically viable pathway capable of ensuring a sustainable resolution of the conflict and lasting peace in the region.

The concluding section identifies geopolitical parallels with the Georgia–Russia conflict and discusses the implications for the expansion of Georgia's foreign policy strategy in a context where EU mediation plays a secondary role and demonstrates limited capacity to effectively influence conflict resolution.

Keywords: Israeli-Palestinian conflict; Two-State Solution; European Union foreign and security policy, illegal settlements, Georgia-Russia war; Mediation

ევროკავშირის საგარეო და უსაფრთხოების პოლიტიკის შეზღუდვები ისრაელ-პალესტინის კონფლიქტში და გეოპოლიტიკური პარალელები საქართველოსთან

აბსტრაქტი

სტატია მიმოიხილავს ევროკავშირის საგარეო და უსაფრთხოების პოლიტიკის (CFSP) როლსა და ინსტიტუციურ შეზღუდვებს ისრაელ-პალესტინის კონფლიქტის კონტექსტში, განსაკუთრებული აქცენტით ევროკავშირის დიპლომატიურ ჩართულობაზე და ე.წ. ორი სახელმწიფოს მოდელით კონფლიქტის გადაწყვეტის მხარდაჭერაზე. ნაშრომში გაანალიზებულია ისრაელ-პალესტინის კონფლიქტის ისტორიული განვითარების ძირითადი ეტაპები, მისი ესკალაციის განმაპირობებელი ფაქტორები და საერთაშორისო თანამეგობრობის, განსაკუთრებით ევროკავშირის წევრი სახელმწიფოებისა და ევროპელი პოლიტიკოსების, მიერ სხვადასხვა პერიოდში მიღებული პოლიტიკური და დიპლომატიური ზომები.

ნაშრომი ამტკიცებს, რომ ევროკავშირის მიერ მხარდაჭერილი ორი სახელმწიფოს თანაარსებობის მოდელი ("Two-State Solution") თანამედროვე საერთაშორისო დისკურსში უფრო ოპტიმისტურ პოლიტიკურ ნარატივს წარმოადგენს, ვიდრე რეალისტურ და პრაქტიკულად განხორციელებად გზას, რომელსაც შეუძლია კონფლიქტის მდგრადი გადაწყვეტა და რეგიონში მშვიდობის დამყარება.

კვლევის დასკვნით ნაწილში ასახულია გეოპოლიტიკური პარალელები საქართველო-რუსეთის კონფლიქტთან მიმართებით და რეკომენდაციები საქართველოს საგარეო სტრატეგიის გაფართოებასთან მიმართებით იმ რეალობაში, როდესაც ევროკავშირის მედიაცია მეორეხარისხოვან როლს თამაშობს და კონფლიქტის გადაწყვეტის უნარს მოკლებულია.

საკვანძო სიტყვები: ისრაელ-პალესტინის კონფლიქტი; ორი სახელმწიფოს მოდელი (Two-State Solution); ევროკავშირის საგარეო და უსაფრთხოების პოლიტიკა, არალეგალური დასახლებები, საქართველო-რუსეთის ომი; მედიაცია

შესავალი

ისრაელ-პალესტინის კონფლიქტი თანამედროვე ეპოქის ერთ-ერთ ყველაზე ხანგრძლივ და რთულ გეოპოლიტიკურ დაპირისპირებად რჩება, რომელიც მე-20 საუკუნის დასაწყისიდან იღებს სათავეს. კონფლიქტი ეფუძნება ტერიტორიულ უთანხმოებებს, კერძოდ ორივე მხარის სურვილს, განავრცოს სახელმწიფოებრიობა საადავო ტერიტორიებზე, რომელიც 1922 წლამდე ბრიტანეთის იმპერიის მანდატის ქვეშ იმართებოდა. ევროკავშირი წარმოადგენს პალესტინის ეროვნული ადმინისტრაციის (PA) ყველაზე მნიშვნელოვან ფინანსური მხარდამჭერს და მისი ოფიციალური პოზიცია კონფლიქტთან მიმართებით მოიაზრებს პალესტინის ერისათვის სახელმწიფოს შექმნის უპირობო მხარდაჭერას (ე.წ. ორი სახელმწიფოს მოდელი - ორი სახელმწიფო, ორი ერისათვის, "Two-State Solution").

ნაშრომის მიზანია შეფასდეს ევროპელ პოლიტიკოსთა მიერ ფართოდ მხარდაჭერილი ე.წ. ორი სახელმწიფოს მოდელის განხორციელებადობა, და მისი ეფექტურობა კონფლიქტის გადაწყვეტის თვალსაზრისით. კერძოდ, კვლევა მიზნად ისახავს: (i) ისრაელ-პალესტინის კონფლიქტის ისტორიული და თანამედროვე ფაქტორების გაანალიზებას, (ii) ევროკავშირის საგარეო და უსაფრთხოების პოლიტიკის ფარგლებში მედიაციისა და მისი ეფექტურობის შესწავლას, (iii) ორი სახელმწიფოს მოდელის პოლიტიკური და სტრუქტურული შეზღუდვების გამოვლენას, და (iv) შეაფასოს ევროკავშირის, როგორც მედიატორის მიღწევები ისრაელ-პალესტინის კონფლიქტში და იმსჯელოს, თუ რა კონკრეტული ფუნქციებისა და ინსტრუმენტების გამოყენება შეიძლება იყოს რეალისტურად მოსალოდნელი ევროკავშირისგან საქართველოს ეროვნული უსაფრთხოების არქიტექტურისა და კონფლიქტების მართვის კონტექსტში.

კვლევის ჰიპოთეზა მდგომარეობს იმაში, რომ ორი სახელმწიფოს მოდელი საერთაშორისო დისკურსში უფრო ოპტიმისტური, ვიდრე რეალისტური ან პრაქტიკულად განხორციელებადი გზაა კონფლიქტის დასაძლევად, რადგან რეგიონში არსებული პოლიტიკური, სამხედრო და გეოპოლიტიკური ფაქტორები და კონკრეტული ქმედებები, რომლებიც არ ხდება სანქციების საგანი საერთაშორისო სამართლის მიხედვით, მათ შორის ისრაელის მიერ არალეგალური დასახლებების მხარდაჭერა პალესტინის ტერიტორიაზე, კონფლიქტის გაღვივების სერიოზულ საფრთხეს ქმნის, ამასთანავე, მნიშვნელოვნად ზღუდავს პალესტინის უნარს, დააკმაყოფილოს მონტევიდეოს კონვენციით განსაზღვრული სახელმწიფოებრიობის კრიტერიუმები.

კვლევის შედეგები აჩვენებს, რომ „ორი სახელმწიფოს მოდელზე“ მსჯელობა ნაადრევია პალესტინის პოლიტიკური მოუმწიფებლობის და სხვა მთელი რიგი შიდაპოლიტიკური ფაქტორების გამო, რომელსაც ემატება ევროკავშირის ინტერესის კლება რეგიონის მიმართ. კვლევაში ყურადღება გამახვილებულია ევროკავშირის აღნიშნული პოზიციონირების მნიშვნელობაზე რეგიონში და მის მიმდებარედ სხვა კონფლიქტებისთვის, უპირატესად კი საქართველოსთვის. ისტორიულად, ჰუმანიტარული დახმარების გამცემი ორგანიზაცია ვლინდება „გადამხდელის“, თუმცა არა „მოთამაშის“ როლში. ასეთ ვითარებაში რაციონალური მიდგომა მოიაზრებს ისეთი საგარეო კუროსის დანერგვას, რომელიც უსაფრთხოების გარანტიას დამატებით სხვა ალიანსთან თანამშრომლობით მოიპოვებს და ამ მხრივ გააფართოვებს უსაფრთხოების არქიტექტურას.

კვლევის მეთოდები

ნაშრომი ეფუძნება კომბინირებულ მეთოდოლოგიურ მიდგომას, რომელიც აერთიანებს ისტორიულ, პოლიტიკურ-ანალიტიკურ, შემთხვევის ანალიზის და შედარებითი კვლევის მეთოდებს, რაც საშუალებას იძლევა სიღრმისეულად გაანალიზდეს ისრაელ-პალესტინის კონფლიქტში ევროკავშირის ჩართულობა, და მისი შედეგები შეფასდეს უფრო ფართო მასშტაბში საქართველოს უსაფრთხოების პოლიტიკასთან მიმართებით.

ისტორიული მეთოდი - გამოყენებულია კონფლიქტის ჩამოყალიბებისა და განვითარების ძირითადი ეტაპების შესასწავლად, რაც აუცილებელია მისი თანამედროვე დინამიკისა და სტრუქტურული მიზეზების გასააზრებლად

პოლიტიკურ-ანალიტიკური მეთოდი ემსახურება ევროკავშირის საგარეო და უსაფრთხოების პოლიტიკის ინსტიტუციური ჩარჩოების, დიპლომატიური ინსტრუმენტებისა და პოლიტიკური პოზიციების შეფასებას

შემთხვევის ანალიზი - მეთოდი გამოყენებულია ისრაელ-პალესტინის კონფლიქტის როგორც კონკრეტული ემპირიული შემთხვევის სიღრმისეული ანალიზისთვის, რათა გამოიკვეთოს ევროკავშირის მედიაციის შესაძლებლობები და შეზღუდვები კონფლიქტში, რომელიც განსაკუთრებული არაპროგნოზულობითა და ჰუმანიტარული დანაკარგის ფართომასშტაბიანობით გამოირჩევა.

შედარებითი მეთოდი გამოიყენება გეოპოლიტიკური პარალელების გამოსავლენად ისრაელ-პალესტინის კონფლიქტსა და საქართველოს კონფლიქტურ გარემოს შორის, რაც იძლევა შესაძლებლობას შეფასდეს ევროკავშირის საგარეო პოლიტიკის ეფექტურობა მსგავს კონტექსტებში, რომლებიც ტერიტორიულ კონფლიქტებს ეფუძნება.

შედეგები

კვლევის შედეგები აჩვენებს, რომ ევროკავშირის საგარეო და უსაფრთხოების პოლიტიკის ინსტიტუციური არქიტექტურა მნიშვნელოვნად ზღუდავს მისი მედიაციის ეფექტურობას მაღალი ინტენსივობის კონფლიქტებში. წევრ სახელმწიფოებს შორის კონსენსუსზე დაფუძნებული გადაწყვეტილების მიღების მექანიზმი აფერხებს სწრაფ და ერთიან პოლიტიკურ რეაგირებას. შედეგად, ევროკავშირის დიპლომატიური ჩართულობა შემოიფარგლება დეკლარაციული მხარდაჭერით, რეალური ზემოქმედების შეზღუდული შესაძლებლობებით.

კვლევამ დაადასტურა, რომ ევროკავშირი გაღებულ მასშტაბურ ფინანსურ და ჰუმანიტარულ დახმარებას ვერ იყენებს როგორც პოლიტიკური ბერკეტი, რის შედეგადაც არ აქვს მნიშვნელოვანი პოლიტიკური გავლენა კონფლიქტის დინამიკაზე.

კვლევის შედეგები აჩვენებს, რომ ევროკავშირის მიერ მხარდაჭერილი ე.წ. „ორი სახელმწიფოს მოდელი“ თანამედროვე გეოპოლიტიკურ რეალობაში სულ უფრო კარგავს პრაქტიკულ სიცოცხლისუნარიანობას. კონფლიქტის ტერიტორიული ფრაგმენტაცია, ძალთა დისბალანსი ისრაელსა და პალესტინას შორის, შიდაპოლიტიკური გამოწვევები პალესტინაში ზღუდავს ამ მოდელის განხორციელების შესაძლებლობას.

შედეგები აჩვენებს, რომ ევროკავშირის მედიაციის შეზღუდვები ისრაელ-პალესტინის კონფლიქტში რელევანტურია საქართველოს კონფლიქტური გარემოს ანალიზისთვის. დიდი ძალების დომინანტური როლი (ამ შემთხვევაში რუსეთი), საერთაშორისო სამართლის სელექციური გამოყენება და ევროკავშირის მეორეხარისხოვანი ჩართულობა მიუთითებს, რომ ევროკავშირის მედიაცია პარტნიორი ქვეყნების უსაფრთხოებისათვის არ წარმოადგენს გადამწყვეტ ინსტრუმენტს. ეს პარალელი არ გულისხმობს პირდაპირ შედარებას, არამედ ავლენს საერთაშორისო მედიაციის საერთო სტრუქტურულ შეზღუდვებს.

შედეგების ანალიზი ადასტურებს კვლევის ძირითად ჰიპოთეზას, რომ ევროკავშირის საგარეო და უსაფრთხოების პოლიტიკა მაღალი გეოპოლიტიკური

სირთულის კონფლიქტებში სტრუქტურულად შეზღუდულია და მისი მედიაში დაფიქსირებული პოლიტიკური მხარდაჭერა არ ანაცვლებს იმ ძალისხმევას. რაც აუცილებელია ეფექტური მედიაციის განსახორციელებლად.

მსჯელობა

ისრაელ-პალესტინის კონფლიქტის სათავეს იღებს მე-19 საუკუნის ბოლოდან ევროპაში სიონისტური მოძრაობის აღმავლობიდან, რომელიც მიზნად ისახავდა ებრაული სახელმწიფოს ჩამოყალიბებას პალესტინის ტერიტორიაზე. ამ პერიოდშიც ებრაული მოსახლეობის მცირე ჯგუფები პირველად დასახლდნენ ოსმალეთში შემავალი პალესტინის ტერიტორიაზე. სიონისტურმა მოძრაობამ დიდი ბრიტანეთის იმპერიის მხარდაჭერა მოიპოვა, რის შედეგადაც ბალფურის დეკლარაციით ებრაელ ხალხს ოფიციალური პირობა მიეცა, რომ მხარს დაუჭერდნენ პალესტინის ტერიტორიაზე მათთვის დამოუკიდებელი სახელმწიფოს არსებობას, რომელიც ებრაელ ხალხს გააერთიანებდა. აღნიშნულის ფონზე, ებრაელთა მიგრაცია ახლა უკვე ბრიტანეთის იმპერიის მანდატის ქვეშ მართულ პალესტინის ტერიტორიაზე სულ უფრო და უფრო მასშტაბურ ხასიათს იძენდა, რამაც იქ მოსახლე არაბ ხალხებთან ტომთაშორისი დაპირისპირების ხასიათი მიიღო. კონფლიქტის სტაბილიზაციის პირველი საერთაშორისო მცდელობა უკავშირდება გაეროს 1947 წლის ე.წ. (პალესტინის) გაყოფის გეგმას (Partition Plan), რომელიც მოიაზრებდა ტერიტორიის დამოუკიდებელ ებრაულ და არაბულ სახელმწიფოებად დაყოფას, ხოლო იერუსალიმის საერთაშორისო ადმინისტრირების ქვეშ მოქცევას. გეგმის განხორციელებას მოჰყვა ბრიტანეთის მანდატის დასრულება და ამავე დღეს ისრაელის სახელმწიფოს დაარსება, თუმცა ამის პარალელურად ვერ მოხდა პალესტინური სახელმწიფოს ჩამოყალიბება. ისრაელის მიერ რეპრესიული ზომების გატარების შედეგად დაახლოებით 700,000 არაბი-პალესტინელი იძულებული გახდა დაეტოვებინა საცხოვრებელი (ცნობილი როგორც „ნაკბა“), რაც კონფლიქტის საფუძვლისა და პალესტინური იდენტობის ფორმირების მნიშვნელოვან ფაქტორად იქცა. საერთაშორისო თანამეგობრობის მიერ ისრაელის მიერ პალესტინის ტერიტორიების ოკუპაციის შემდეგ გაეროს უშიშროების საბჭოს #242-ე რეზოლუციის ფარგლებში მიღწეულ იქნა ერთგვარი საერთაშორისო კონსენსუსი იმის თაობაზე, რომ აუცილებელი იყო ახლო აღმოსავლეთში მშვიდობიანობის შენარჩუნება და ჩამოყალიბდა პრინციპი „მიწა მშვიდობის სანაცვლოდ“ (Land for Peace). აღნიშნული პრინციპი გულისხმობდა რეგიონში არსებული თითოეული (უკვე არსებული) სახელმწიფოს მის საერთაშორისო დონეზე აღიარებულ საზღვრებში მშვიდობიანი თანაარსებობის უფლების განმტკიცებას. რეზოლუციაში, თუმცა, არ იყო ნახსენები პალესტინელი ერი და არც თვითგამორკვევის უფლება, რომლიც გაეროს მიერ საგანგებოდ აღინიშნა #181-ე და #194-ე რეზოლუციებში - პალესტინელი მოსახლეობა უბრალოდ მოიხსენიებოდა, როგორც ლტოლვილები, რომლებსაც ჰუმანიტარული დახმარება სჭირდებათ და არა როგორც ეროვნული ჯგუფი, რომელმაც გააჩნია თვითგამორკვევის უფლება.

ევროპული სახელმწიფოების ჩართულობა ისრაელ-პალესტინის კონფლიქტში სათავეს იღებს 1970-იანი წლების დასაწყისიდან, კერძოდ 1973 წელს, ისრაელსა და

არაბულ ქვეყნებს შორის მიმდინარე იომ კიპურის ომის დასასრულს არაბულმა ქვეყნებმა შეწყვიტეს და შეზღუდეს ნავთობის მიწოდება ისრაელის მხარდამჭერი სახელმწიფოებისთვის, რამაც ევროკავშირის წინამორბედი ევროპის ეკონომიკური თანამეგობრობა ურთულეს ეკონომიკურ მდგომარეობაში ჩააყენა. თუკი აქამდე ევროპული სახელმწიფოები იზიარებდნენ აშშ-ს პოლიტიკას კონფლიქტთან მიმართებით, და არც კი ჰქონდათ შემუშავებული საგარეო პოლიტიკა კონფლიქტთან მიმართებით, ნავთობის კრიზისმა ცხადყო, რომ ევროპის ეკონომიკურ თანამეგობრობას მეტად სჭირდებოდა არაბულ ქვეყნებთან სავაჭრო ურთიერთობების ნორმალიზაცია, მის ენერგორესურსზე დამოკიდებულიდან გამომდინარე. 1975 წლიდან ჩამოყალიბდა დიალოგი ევროპულ ეკონომიკურ თანამეგობრობასა და არაბულ ლიგას შორის. აღნიშნული დიალოგი გაჯერებული იყო პოლიტიკური მოტივით და მიზნად ისახავდა მჭიდრო თანამშრომლობის ჩამოყალიბებით წინ აღდგომოდა აშშ-ს ინტერესებს რეგიონში, რაც ასევე მოიცავდა ისრაელის შეკავების იდეას. 1980 წლისათვის ვენეციის დეკლარაციით კოდიფიცირდა ევროპის ეკონომიკური თანამეგობრობის მხარდაჭერა პალესტინელი ხალხის თვითგამორკვევის უფლებაზე, მოხდა პალესტინის გათავისუფლების ორგანიზაციის (პგო) პალესტინელი ხალხის წარმომადგენლად აღიარება ოფიციალურ მოლაპარაკებებში (მაშინ როდესაც აშშ-ის მიერ პგო მიიჩნეოდა ტერორისტულ ორგანიზაციად, ვიდრე ის არ ცნობდა ისრაელის სუვერენიტეტს). ამავე დეკლარაციით ევროპის ეკონომიკურმა თანამეგობრობამ დაგმო ისრაელის მიერ პალესტინური ტერიტორიების, მათ შორის ღაზას სექტორის, დასავლეთ სანაპიროს, გოლანის მაღლობების ოკუპაცია.

ევროპული დიპლომატიის მორიგი თვალსაჩინო მაგალითია ნორვეგიის თაოსნობით მედიაცია ისრაელსა და პალესტინის გათავისუფლების ორგანიზაციას შორის, რომელსაც თავდაპირველად არაოფიციალური, საიდუმლო ხასიათი ჰქონდა, საბოლოოდ, კი მისი შედეგებიც ოფიციალურად გაფორმდა აშშ-ს თანამონაწილეობით. ე.წ. ოსლოს შეთანხმების (Oslo Accords) შედეგად საფუძველი ჩაეყარა პალესტინის დროებითი ადმინისტრაციული ორგანოს ჩამოყალიბებას, რომელსაც დასავლეთ სანაპიროსა და ღაზას სექტორის ნაწილებზე შეზღუდული თვითმმართველობა უნდა განეხორციელებინა. ამასთან, საერთაშორისო აღიარება მოიპოვა პალესტინის გათავისუფლების ორგანიზაციამ (PLO) ისრაელთან მისი სტატუსის შესახებ მოლაპარაკებებში იმის სანაცვლოდ, რომ ამ უკანასკნელმა ოფიციალურად ცნო ისრაელის სუვერენიტეტი (აღნიშნული პალესტინის 1988 წლის დამოუკიდებლობის დეკლარაციაშიც დაფიქსირდა). ამ პერიოდიდან ევროკავშირი და მისი წევრი სახელმწიფოები პალესტინის უმსხვილეს ფინანსურ დონორებს წარმოადგენენ¹³, რაც მოიცავს ჰუმანიტარულ დახმარებას და სახელმწიფო მშენებლობის პროცესების მხარდაჭერას.

2002 წლიდან ევროკავშირი საერთაშორისო სამშვიდობო მედიაციის პროცესის, ე.წ. კვარტეტის წევრია აშშ-ს, რუსეთსა და გაეროსთან ერთად. სწორედ ამ პერიოდიდან ევროკავშირის/მის წევრ სახელმწიფოთა მედიაცია კარგავს აქტუალობას და კონფლიქტის დინამიკა კვლავ დიდ სახელმწიფოთა ინტერესების

¹³ დასავლეთ სანაპიროსა და ღაზას სექტორის მხარდასაჭერად (2017–2024) ევროკავშირისა და წევრი სახელმწიფოების დონაციების ჯამური რაოდენობა 12.6 მილიარდ ევროს შეადგენს

მიხედვით ვითარდება. აღსანიშნავია, რომ კვარტეტის საქმიანობა კრიტიკის საგნად იქცა მისი დაარსებისთანავე, რასაც მოწმობს ის ფაქტი, რომ სამშვიდობო პროცესის ფარგლებში არათუ არ გაუმჯობესდა ურთიერთობები მხარეებს შორის, კიდევ უფრო დაიძაბა და კონფლიქტმა შეიარაღებული სახე მიიღო მეტად რადიკალური ფორმით, ვიდრე აქამდე. 2010-იანი წლებიდან მოყოლებული ევროკავშირის ჩართულობას კონფლიქტის მართვაში ასახავს შემდეგი შეფასება „Paying but not Playing“, ანუ ევროკავშირი ინარჩუნებს უმსხვილესი დონორის როლს პალესტინისთვის, თუმცა მოკლებულია უნარს, გაატაროს კონკრეტული პოლიტიკური ინტერესები (Pfleging, 2025).

მედიაციის პროცესი 2023 წლის 7 ოქტომბრის შემდგომ

საერთაშორისო მედიაციის არაეფექტურმა მუშაობამ წაახალისა ისრაელის მოსახლეობის ზრდა დასავლეთ ნაპირზე, რამაც პალესტინის ტერიტორიები კიდევ უფრო „დაანაწევრა“. 2020 წლისთვის გაეროს უშიშროების საბჭოს სხდომაზე დისკუსიის საგანი გახდა ტრამპის მიერ შეთავაზებული „საუკუნის გარიგების“ სახელით ცნობილი ისრაელ-პალესტინის კონფლიქტის გადაწყვეტის მოდელი, რასაც პალესტინის ეროვნული ადმინისტრაციის (Palestinian Authority - PA) პრეზიდენტი მაჰმუდ აბასი კატეგორიული წინააღმდეგობით შეხვდა. ტრამპის გეგმის ქვეშ მოაზრებული იყო იერუსალიმის სრულად ისრაელისთვის დათმობა, და ისრაელის მიერ უკანონო დასახლებების ანექსირება, რაც პალესტინის ტერიტორიულ უწყვეტობას მნიშვნელოვნად დაარღვევდა („აშშ-ს მიერ შემოთავაზებული რუკა შვეიცარიულ ყველს გავს - სავსე ხვრელებით. რომელი თქვენგანი დათანხმდებოდა ასეთ სახელმწიფოსა და ასეთ პირობებს“ - მაჰმუდ აბასი) (Khalel, 2020).

ამას თან ახლდა პალესტინის მარგინალიზაცია ახლო აღმოსავლეთის რეგიონში, რაც შეიმჩნეოდა რიგი ფაქტორებით, კერძოდ ისრაელი-საუდის არაბეთის ურთიერთობების ნორმალიზაციით, რასაც თავდაპირველად არაოფიციალური ხასიათი ჰქონდა, 2022 წლისთვის კი აშშ-ის შუამავლობით მიმდინარე დიპლომატიური პროცესი დე ფაქტო პარტნიორობის ელემენტებიც მოიცვა, კერძოდ საუდის არაბეთმა საჰაერო სივრცე გახსნა ისრაელური ავიაციისთვის. ამასთან, ისრაელსა და საუდის არაბეთის შორის ურთიერთობა გაუმჯობესდა ირანის წინააღმდეგ მათი საერთო სტრატეგიული ინტერესებიდან გამომდინარე. ისრაელის და საუდის არაბეთის მაღალი რანგის პოლიტიკოსების განცხადებები ცხადყოფდა ისრაელის მნიშვნელობის ზრდას არაბულ სამყაროში, რაც ამ უკანასკნელის მიერ პალესტინის მიმართ სოლიდარულ განწყობას შეამცირებდა. 2023 წლის ოქტომბერში ჰამასი მოულოდნელი შეტევით თავს დაესხა ისრაელს, რაც, რიგ ანალიტიკოსთა შეფასებით, იყო ერთგვარი მცდელობა პალესტინის საკითხის ხელახლა აქტუალიზებისა რეგიონულ და საერთაშორისო პოლიტიკურ დღის წესრიგში. ევროკავშირის წევრ სახელმწიფოთა პოზიცია თავდასხმასთან და მის თანმდევ ისრაელ-ჰამასის ომთან დაკავშირებით არაერთგვაროვნობით გამოირჩეოდა, კერძოდ მათი ნაწილი (გერმანია, ავსტრია, ჩეხეთი) მხარს უჭერდა ისრაელის უსაფრთხოებისა და თავდაცვის უფლებას, ნაწილი კი (ირლანდია, ესპანეთი, ბელგია) გმობდა ისრაელის სამხედრო რეაგირებას არაპროპორციულად მიიჩნევდა, რაც კატასტროფულ ჰუმანიტარულ შედეგებს იწვევდა სამხედრო

ტყვეთა და პალესტინელი მშვიდობიანი მოსახლეობისთვის. აღნიშნულმა იმთავითვე შეასუსტა ევროკავშირის, როგორც ერთი აქტორის აღქმა, რომელიც შეძლებდა გავლენა მოეხდინა კონფლიქტის დინამიკაზე. ჯერ კიდევ ომის მიმდინარეობისას, ევროკავშირმა სცადა ისრაელზე პოლიტიკური ზეწოლის გამოყენება მასთან პოლიტიკური დიალოგის შეჩერების ინიცირებით, რომელიც ისრაელსა და ევროკავშირს შორის 2000 წელს გაფორმებულ ასოცირების ხელშეკრულებას ეფუძნება. თუმცა ამ მექანიზმის გამოყენება მოითხოვს 27-ვე წევრი სახელმწიფოს მხარდაჭერას, რაც ზემოაღნიშნული აზრთა სხვადასხვაობის გამო იმთავითვე ცხადი იყო, ვერ განხორციელდებოდა. აღსანიშნავია ჯოზეფ ბორელის 10-პუნქტიანი გეგმა, რომელიც ისრაელი-პალესტინის სამშვიდობო პროცესში ევროკავშირის როლის გაძლიერებას ისახავდა მიზნად, სადაც ხაზგასმული იყო, რომ ევროკავშირი არ ღალატობს „ორი სახელმწიფოს მოდელს“ და ორივე მხარეს მოუწოდებს იმოქმედონ საერთაშორისო სამართლის პრინციპების შესაბამისად. თუმცა აღნიშნულმა გეგმამაც დეკლარატორული ხასიათი შეინარჩუნა - მას არ მოჰყოლია რაიმე პრაქტიკული ძალისხმევა. ევროკავშირის წევრ სახელმწიფოებთან მიმართებით, აღსანიშნავია საფრანგეთისა და საუდის არაბეთის მიერ 2025 წლის ივნისში საერთაშორისო კონფერენციის გამართვა გაეროში, რასაც შედეგად მოჰყვა მორიგი დეკლარაციის მიღება (ნიუ იორკის დეკლარაცია პალესტინის საკითხის მშვიდობიან გადაწყვეტასა და ორი სახელმწიფოს მოდელის დანერგვაზე). აღნიშნულმა დეკლარაციამ ფართო მხარდაჭერა მოიპოვა გენერალურ ასამბლეაზე (მიღებულ იქნა 142 სახელმწიფოს მიერ), რამაც თითქოს წარმოაჩინა კოორდინირებული საერთაშორისო დიპლომატიური ძალისხმევა და პალესტინის სახელმწიფოებრიობის უპირობო მხარდაჭერა („ორი სახელმწიფო ორი ერისთვის - ეს არის ერთადერთი საშუალება ძალადობის დასრულების ... და რეგიონში მშვიდობიანობის აღდგენის“ - ურსულა ფონ დერ ლეიენი, „პალესტინის სახელმწიფოს გაეროში სრული მიღება კონფლიქტის დასრულების პოლიტიკური გადაწყვეტის აუცილებელი ელემენტია“ - ემმანუელ მაკრონი). დეკლარაცია მხარეებს მოუწოდებს დაუყოვნებლივი ცეცხლის შეწყვეტისკენ, სამხედრო ტყვეთა დაბრუნებისკენ. აქვე ხაზგასმულია მხარდაჭერა ფუნქციონირებადი პალესტინის სახელმწიფოს ჩამოყალიბებისთვის. როგორც მომდევნო პერიოდმა ცხადყო, არც აღნიშნული დეკლარაციის მიღებას მოჰყოლია რაიმე პრაქტიკული ნაბიჯი, შემოიფარგლა რა პოლიტიკური ზეწოლით¹⁴. მეტიც, ევროკავშირის წევრ სახელმწიფოთა ნაწილი, მათ შორის გერმანია, იტალია, უნგრეთი აქტიურად ხელს უშლიდა ევროკომისიის მიერ შეთავაზებული სანქციების პაკეტის მიღებას ისრაელის წინააღმდეგ, რაც ასევე მოიცავდა სავაჭრო შეზღუდვებს ისრაელთან, უკანონო მოსახლეთა და ექსტრემისტთა მინისტრებისთვის სანქციების დაწესებას. საბოლოოდ, ევროკომისიის აღნიშნული წინადადება „გაიყინა“ ტრამპის შუამავლობის შედეგად ცეცხლის შეწყვეტის შეთანხმების მიღებით. კონფლიქტის ამგვარი შეჩერების

¹⁴ ამავე პერიოდში პალესტინის სახელმწიფოებრიობას ოფიციალური მხარი დაუჭირა 8 ევროკავშირის წევრმა სახელმწიფომ (მათ შორის საფრანგეთი, ბელგია, ირლანდია, პორტუგალია, ესპანეთი), ეს პათოსი მსოფლის სხვა ქვეყნებმაც გაიზიარეს (კანადა, ავსტრალია, გაერთიანებული სამეფო).

შემდგომ ევროკავშირის პრიორიტეტად იქცა ადგილის მიღება მშვიდობის საბჭოში (Board of Peace), რომელიც უზრუნველყოფს სამშვიდობო პროცესის წარმართვას ტრამპის 20-პუნქტიანი სამშვიდობო გეგმის მიხედვით. ევროკავშირმა ამით დაადასტურა მისი კონფლიქტში ჩართულობის მარგინალური როლი (Maddock, 2025).

ისრაელ-პალესტინის კონფლიქტში ევროკავშირს, როგორც „საშუალო ძალას“ (middle power) და მედიაციის ჯგუფის, ე.წ. კვარტეტის ერთ-ერთ წევრს ჰქონდა არაერთი მცდელობა, პოლიტიკური ზეწოლა მოეხდინა კონფლიქტის მონაწილე მხარეებზე, მათ შორის ეკონომიკური სანქციების მეშვეობით. თუმცა გამომდინარე წევრ-სახელმწიფოთა განსხვავებული ინტერესებისა ევროკავშირმა ვერ შეძლო კოორდინირებული ზომების მიღება (როგორც ეს შეძლო რუსეთის წინააღმდეგ უკრაინის ომის საპასუხოდ). ყოველივე ზემოაღნიშნულის შედეგად აშკარაა, რომ:

- ევროკავშირმა ვერ მოახდინა ეფექტური ზეწოლა ისრაელზე, რათა შეჩერებულიყო უკანონო დასახლებების გაფართოება და ექსტრემისტული პოლიტიკოსების მოქმედებები;
- აშშ-ის შუამავლობით მიღწეული ცეცხლის შეწყვეტის შემდეგ ევროკავშირის წინადადებები პოლიტიკურად უმოქმედოდ დარჩა, რაც აჩვენებს ევროკავშირის შეზღუდულ გავლენას რეგიონში.

შესაბამისად, მართებულად მიიჩნევა, რომ ევროკავშირმა ვერ შეძლო კონფლიქტის გადაწყვეტა, თუმცა მონაწილეობა მიიღო კონფლიქტის მართვის პროცესში, რაც გამოიხატა ისრაელ-ჰამასის ომის პირდაპირი შედეგების ელიმინაციაში, მათ შორის ღაზას მოსახლეობისთვის ჰუმანიტარული დახმარებით, ინსფრასტრუქტურის აღდგენით, ტყვეთა გაცვლით, პალესტინელი მოსახლეობის მასობრივი გადინების შეკავებით.

დღევანდელი მდგომარეობა - რა შეთანხმება აკავებს ისრაელ-პალესტინის კონფლიქტს?

ისრაელ-ჰამასის ომი დასრულდა ტრამპისთვის დამახასიათებელი ე.წ. „იძულებითი დიპლომატიის“ გამოყენებით, რომლის არგუმენტირებულ წინაპირობადაც ისრაელის მიერ კატარის საჰაერო ზონაში ჰამასის პოლიტიკური ლიდერობის შტაბბინაზე სარაკეტო თავდასხმა იქცა (რომელსაც მოჰყვა კატარის მოქალაქის სიკვდილი). წინა დარტყმებისგან განსხვავებით, რომლებიც ღაზას სექტორსა და მის მეზობელ კონფლიქტურ ზონებს არ გასცდენია, ჰამასის წინააღმდეგ მიმართული თავდასხმა ახლა კატარის ტერიტორიაზე განხორციელდა, რომელიც აშშ-ის მთავარი მოკავშირე და ისრაელ-პალესტინის კონფლიქტის შუამავალია. ასეთი ნაბიჯის რეაგირების გარეშე დატოვება მნიშვნელოვან საფრთხეს უქმნიდა უკვე აშშ-ს სტრატეგიულ ინტერესებს ახლო აღმოსავლეთში, ასევე ზრდიდა კონფლიქტში დამატებით აქტორების ჩართვის რისკს, რის გამოც აშშ პოლიტიკა ისრაელის სამხედრო კამპანიის პირობითი მხარდაჭერიდან დეესკალაციისკენ აქტიური ზეწოლით შეიცვალა. ისრაელის პრეზიდენტი იძულებული გახდა ხელი მოეწერა სამშვიდობო შეთანხმებისთვის, ანალოგიურად, არაერთი პირდაპირი მუქარის შედეგად ჰამასის მიმართ, შეთანხმებას ხელი მოაწერა ჰამასმა. აშშ-ს დაპირებით, თუკი გაგრძელდება

ადამიანების მკვლელობა ღაზაში, აშშ-ს არ დარჩება სხვა გამოსავალი, გარდა იმისა, რომ აღკვეთოს ძალადობა ღაზაში შესვლით და მოახდინოს ჰამასის ლიკვიდაცია (“...we will have no choice but to go in and kill them (Hamas)” - ტრამპი). აღსანიშნავია, რომ ტრამპის მიერ შეთავაზებული 20-პუნქტიანი სამშვიდობო გეგმა მიჩნეულ იქნა კონფლიქტის ნორმალიზაციის უპირობო სტრატეგიად, და დამტკიცებულ იქნა გაეროს უშიშროების საბჭოს #2803 რეზოლუციით. ხაზი უნდა გაესვას იმ გარემოებასაც, რომ ტრამპის სამშვიდობო გეგმაში პალესტინის მომავალ დამოუკიდებლობაზე, ან მისი მოპოვების სტრატეგიის საერთაშორისო მხარდაჭერაზე საუბარი არ არის.

უკანასკნელ პერიოდში განვითარებული მოვლენების ზემოაღნიშნული ანალიზით ცხადი ხდება, რომ ევროკავშირმა წამყვანი მედიატორობის როლის აღება ვერ შეძლო კონფლიქტში, და თანხმობას აცხადებს მოეექცეს უკვე ჩამოყალიბებული ამერიკული ჩარჩო-სტრატეგიის ქვეშ, რომელიც არ შეიძლება იყოს ნეიტრალური მისი კონფლიქტის მთავარ მხარესთან, ისრაელთან, სტრატეგიული პარტნიორობიდან გამომდინარე. ამის ფონზე, „ორი სახელმწიფოს მოდელის“ მხარდის მხარდაჭერა ევროპული სახელმწიფოების მხრიდან არ შეიძლება ატარებდეს რაიმე შინაარსს. ამას ადასტურებს პალესტინის შიდაპოლიტიკური განხეთქილება, კერძოდ პალესტინის ეროვნულ ადმინისტრაციასა და ჰამასს შორის, რაც ერთიანი მთავრობის ჩამოყალიბებას მნიშვნელოვნად აფერხებს.

რაც შეეხება, ევროკავშირის სამომავლო ჩართულობას აშშ-ს მიერ შეთავაზებულ სამშვიდობო პროცესში, ევროკავშირი გამოხატავს სურვილს, მოიპოვოს ადგილი სამშვიდობო ბორდში, რომლის სათავეშიც იქნება ტრამპი. თუმცა უცნობია, როგორც ბორდის დაკომპლექტების მექანიზმი, ისე მისი კონკრეტული სამუშაო სტრატეგიის შესახებ (Zurcher & Bateman, 2025).

პარალელები საქართველოსთან - შეუძლია თუ არა ევროკავშირს წამყვანი მედიატორის როლის შესრულება?

ისრაელ-პალესტინის კონფლიქტში ევროკავშირის ჩართულობის ანალიზი ცხადყოფს, რომ მიუხედავად მისი მასშტაბური ფინანსური, ჰუმანიტარული და ინსტიტუციური წვლილისა, ევროკავშირმა ვერ შეძლო ეფექტური პოლიტიკური მედიატორის როლის შესრულება.

კონფლიქტის დარეგულირების პროცესში ევროკავშირის როლი უმეტესად შემოიფარგლება დამხმარე ფუნქციებით: ჰუმანიტარული დახმარება, პალესტინური ინსტიტუტების ფინანსური მხარდაჭერა და პოლიტიკური განცხადებები საერთაშორისო სამართლის დაცვის აუცილებლობაზე. ამავდროულად, მას აკლია რეალური (პოლიტიკური და სამხედრო) ბერკეტები მხარეებზე ზემოქმედებისთვის, ხოლო წევრ სახელმწიფოებს შორის პოლიტიკური პოზიციების ფუნდამენტური განსხვავება ხელს უშლის ერთიანი და თანმიმდევრული მედიაციის კურსის ჩამოყალიბებას.

ეს გამოცდილება მნიშვნელოვანია საქართველოს ეროვნული უსაფრთხოების არქიტექტურისა და კონფლიქტების მართვის კონტექსტში რეალისტური მოლოდინების განსასაზღვრად. რუსეთის მიერ საქართველოს რეგიონების,

აფხაზეთისა და ცხინვალის რეგიონის ოკუპაცია წარმოადგენს საქართველოს სუვერენიტეტისა და ტერიტორიული მთლიანობის უხეშ დარღვევას, რაც ეწინააღმდეგება გაეროს წესდებას, ჰელსინკის საბოლოო აქტს და ძალის გამოუყენებლობის ფუნდამენტურ პრინციპს. 2008 წლის ომის შემდგომ, რუსეთის მიერ აღნიშნული რეგიონების დამოუკიდებლობის „დე იურე“ აღიარებამ კიდევ უფრო გაამწვავა საერთაშორისო სამართლებრივი კრიზისი.

ევროკავშირის რეაგირება ამ კონტექსტში მეტწილად ემსგავსება იმ მოდელს, რომელიც მან ისრაელ–პალესტინის კონფლიქტში გამოავლინა - კერძოდ იგი წინ ვერ აღუდგა რეგიონულ კონფლიქტში ჩართულ ძლიერ სახელმწიფოს (საქართველოს შემთხვევაში რუსეთს). ერთი შეხედვით, ევროკავშირის წევრი სახელმწიფოს (საგრანგეთის) შუამავლობით მოეწერა ხელი ცეცხლის შეწყვეტის შეთანხმებას რუსეთსა და საქართველოს შორის. თუმცა, ყურადღებიდან არ უნდა გამოგვრჩეს ის ფაქტი, რომ ამ ექვსპუნქტიან ცეცხლის შეწყვეტის შეთანხმებაში უსაფრთხოების უზრუნველყოფის ფუნქცია ფაქტობრივად დაეკისრა კონფლიქტის ერთ-ერთ მხარეს — რუსეთის ფედერაციას, რომელიც თავად წარმოადგენდა სამხედრო აგრესორს. აღნიშნული მიდგომა ეწინააღმდეგებოდა ნეიტრალური მედიაციის პრინციპებს და შექმნა სამართლებრივი და პრაქტიკული საფუძველი რუსეთის მიერ ოკუპირებულ ტერიტორიებზე სამხედრო ძალების შენარჩუნების ლეგიტიმაციისთვის. მედიაციის სისუსტედ უნდა მივიჩნიოთ ისიც, რომ ევროკავშირის სადამკვირვებლო მისია (EUMM), რომელიც დღემდე წარმოადგენს ერთადერთ საერთაშორისო მექანიზმს ადგილზე უსაფრთხოების მონიტორინგისთვის, დღემდე არ არის დაშვებული ოკუპირებულ ტერიტორიებზე. მართალია, ევროკავშირი აქტიურად არის ჩართული ჟენევის საერთაშორისო დისკუსიებში, როგორც თანათავმჯდომარე, თუმცა აღნიშნული ინსტიტუციური-დიპლომატიური ფორმატი ვერ გადაიზარდა კონფლიქტის პოლიტიკური გადაწყვეტის მექანიზმად, და კიდევ უფრო ნაკლებად შეძლო რაიმე გავლენის მოხდენა რეგიონში რუსეთის საგარეო პოლიტიკის ცვლილებაზე.

შესაბამისად, საქართველოს ეროვნული უსაფრთხოების სტრატეგიაში მოლოდინი ევროკავშირის მიმართ უნდა ეფუძნებოდეს არა კონფლიქტის გადაწყვეტის, არამედ კონფლიქტის მართვისა და ზიანის მინიმიზაციის ლოგიკას. ამ კონტექსტში, ევროკავშირისგან მოსალოდნელია: სადამკვირვებლო და მონიტორინგის მისიების გაგრძელება, ოკუპირებული ტერიტორიების დამოუკიდებლობის არაღიარების პოლიტიკის შენარჩუნება, ეკონომიკური და ინსტიტუციური მხარდაჭერის გაგრძელება, ასევე საქართველოს ინტეგრაცია ევროკავშირის უსაფრთხოების და კრიზისების მართვის მექანიზმებში. თუმცა, როგორც ისრაელ–პალესტინის კონფლიქტმა ცხადყო, ევროკავშირი ვერც მომავალში შეძლებს იძულებითი დიპლომატიის მეშვეობით კონფლიქტის გადაწყვეტას სადაც კონფლიქტის ერთ-ერთ მხარეს (ამ შემთხვევაში რუსეთს) არ გააჩნია კომპრომისის ინტერესი.

აღნიშნულის გათვალისწინებით, საქართველოს ეროვნული უსაფრთხოების პოლიტიკა უნდა მოიაზრებდეს ევროკავშირის მხარდაჭერის ინტეგრირებას უფრო ფართო უსაფრთხოების არქიტექტურაში, რომელიც ეფუძნება რეგიონში ძალთა ბალანსის გათვალისწინებას და ორიენტირის აღებას მრავალმხრივი ალიანსების განვითარებასა და ეკონომიკური პოტენციალის გაზრდაზე (როგორც

ისტორიულად აღნიშნულს ადგილი ჰქონდა გეოპოლიტიკური ფუნქციის შეთავსებით).

დასკვნები

ევროკავშირის მიერ პალესტინის სახელმწიფოებრიობისა და ორი სახელმწიფოს მოდელის მხარდაჭერა, განსაკუთრებით ისრაელ–პამასის ომის შემდგომ პერიოდში, ატარებს ძირითადად დეკლარატორულ ხასიათს - ევროკავშირს არ გააჩნია პოლიტიკური ბერკეტები ამ ინიციატივის სისრულეში მოსაყვანად.

ტრამპის სამშვიდობო გეგმის გაეროს უშიშროების საბჭოს მიერ ლეგიტიმაციის ფონზე, ევროკავშირი კიდევ უფრო ჩამოშორდა ისრაელ–პალესტინის პოსტკონფლიქტური სიტუაციის მართვის პროცესს, მიუხედავად იმისა, რომ იგი ეკონომიკური თვალსაზრისით კვლავ რჩება პალესტინის უმსხვილეს დონორად და ჰუმანიტარული დახმარების ძირითად მიმწოდებლად. ეს კი აჩვენებს, რომ ევროკავშირი წინ ვერ აღუდგა ძლიერ სახელმწიფოს, რომელსაც საკუთარი სტრატეგიული ინტერესები აქვს რეგიონში.

ევროკავშირის, როგორც გეოპოლიტიკური აქტორის შეზღუდული როლი ნათლად იკვეთება არა მხოლოდ ახლო აღმოსავლეთში, არამედ ამიერკავკასიაში*: საქართველოს შემთხვევაში, ევროკავშირი ვერ ახერხებს რუსეთის მიერ ოკუპირებულ ტერიტორიებზე არსებულ, არ აქვს ადგილი რაიმე დიალოგს, ან სადამსჯელო ზომას კონფლიქტის შედეგებიდან გამომდინარე. *(ევროკავშირის მიდგომაზე ყარაბაღის კონფლიქტთან მიმართებით იხ. ავტორის სტატია ყარაბაღის კონფლიქტი და გეოპოლიტიკური გამოწვევები სამხრეთ კავკასიაში, SociopolitoLOGOS, Vol. 1, N2, თბ., 2025).

ყოველივე ზემოაღნიშნული ცხადყოფს, რომ ევროკავშირის მედიაციურ პროცესებში ჩართულობა ორივე რეგიონში რჩება ინსტიტუციურად შეზღუდული და ვერ გარდაიქმნება პოლიტიკურ რეალობაზე ზემოქმედების ეფექტურ ინსტრუმენტად, რაც ადასტურებს ევროკავშირის ნორმატიულ დისკურსსა და ფაქტობრივ პოლიტიკურ შესაძლებლობებს შორის არსებულ აშკარა შეუსაბამობას.

გამოყენებული ლიტერატურა

Akgül-Açıkmeşe, S., & Özel, S. (2024). EU Policy towards the Israel-Palestine Conflict: The Limitations of Mitigation Strategies. *The International Spectator*, 59(1), 59–78. <https://doi.org/10.1080/03932729.2024.2309664>

Goldstein, W. S. (2025). Israel/Palestine: Towards a one-state solution. *Critical Research on Religion*, 13(1), 3-16. <https://doi.org/10.1177/20503032251328699> (Original work published 2025)

Kyris, G. (2025). The Recognition of a Right to Statehood and Palestine. *Ethnopolitics*, 24(5), 511–521. <https://doi.org/10.1080/17449057.2024.2362510>

Lawrence, O. C., & Okoye, C. A. C, სხვ. (2025). *Post-conflict viability of a two-state solution: A geospatial analysis of reconstruction challenges in Gaza*. *IOSR Journal of Humanities and Social Science*, 30(4), 25–31. <https://doi.org/10.9790/0837-3004022531>

Pfleging, J. (2025). *Paying without playing? Assessing the European Union's actorness in the Middle East peace process* (EU Diplomacy Paper 1/2025). College of Europe, Department of EU International Relations and Diplomacy Studies.

https://www.coleurope.eu/sites/default/files/research-paper/EDP_1_2025%20Pfleging.pdf

Tsuladze, L., & Abzianidze, N. (2025). Polarisation through deviation discourse: strategic usage of Europeanisation by political and media actors in Georgia. *East European Politics*, 41(2), 294–315. <https://doi.org/10.1080/21599165.2025.2491139>

United Nations. (2025). *New York Declaration on the peaceful settlement of the question of Palestine and the implementation of the two-state solution*. High-level International Conference for the Peaceful Settlement of the Question of Palestine and the Implementation of the Two-State Solution.

Win, H. (2025). The Arc of Consensus: A Historical Tracing of the Two-State Solution in Israeli-Palestinian Diplomacy. *International Relations*.

მედია-წყაროები

Fassihi, F. (2025, November 17). *In major breakthrough, U.N. Security Council adopts U.S. peace plan for Gaza*. *The New York Times*.

<https://www.nytimes.com/2025/11/17/world/middleeast/un-security-council-gaza-peace-plan.html>

Foundation for European Progressive Studies. (2024, April). *Redefining European engagement in the Israeli–Palestinian conflict: From financial aid to institution building* (Policy Brief). <https://feps-europe.eu/wp-content/uploads/2024/05/Redefining-European-engagement-in-the-Israeli-Palestinian-conflict.pdf>

Khalel, S. (2020, February 11). *Deal of the century makes 'Swiss cheese' of Palestinian territory: Abbas*. Middle East Eye. <https://www.middleeasteye.net/news/palestine-met-support-un-security-council-meeting-trump-deal>

Maddock, T. (2025, December 17). *Fixing the EU's broken Israel-Palestine policy*. Centre for European Reform. <https://www.cer.eu/insights/fixing-eus-broken-israel-palestine-policy>

McDowall, A., & Lewis, A. (2025, December 17). *What's next for the Gaza ceasefire and will the truce last?* Reuters. <https://www.reuters.com/world/middle-east/whats-next-gaza-ceasefire-will-truce-last-2025-12-17/>

Starcevic, S., Grier, M., & Fortuna, G. (2025, November 20). “Yet another symbolic meeting”: Critics pan EU's latest Palestine push. *Politico*. <https://www.politico.eu/article/eu-palestine-push-gaza-peace-diplomacy-hamas-israel/>

Zurcher, A., & Bateman, T. (2025, October 10). *How Trump secured a Gaza breakthrough which eluded Biden*. BBC News. <https://www.bbc.com/news/articles/cj3yke64vp6o>

ია მელქაძე

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის
თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის
(ისტორია) დოქტორანტი

ელ-ფოსტის მისამართი: ia.melkadze@tsu.ge
<https://orcid.org/0009-0002-5559-8890>

Ia Melkadze

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Faculty of Humanities, PhD student in History

Email: ia.melkadze@tsu.ge<https://orcid.org/0009-0002-5559-8890>

იტალია–საქართველოს ეკონომიკური ურთიერთობები XX საუკუნის დასაწყისში

ECONOMIC RELATIONS BETWEEN ITALY AND GEORGIA IN THE EARLY TWENTIETH CENTURY

Abstract

This article examines economic relations between Italy and Georgia during the first two decades of the twentieth century and the initial period of Soviet occupation. It aims to identify Italy's economic interests in Georgia and the Caucasus region amid intensifying political and geopolitical change. The research employs the principle of historicism, content analysis, contextual analysis, and the case study method. The study's source base comprises archival documents preserved in the Historical–Diplomatic Archive of the Italian Ministry of Foreign Affairs, as well as scholarly literature in both Georgian and Italian.

The findings demonstrate that Italy's economic interests in Georgia developed primarily along three main lines: transit trade via the Black Sea ports, small-scale entrepreneurship, and the economic activities of Italian migrant labour within Georgian territory. Italy's involvement in Georgia's commercial and economic life intensified significantly, whilst facilitated by a favourable political environment and institutional support. In this regard, discussions concerning a potential Italian mission in the Transcaucasia played a particularly important role, as they stimulated the mobilisation of commercial and financial sectors and encouraged coordinated economic engagement. Conversely, the weakening of political support and changes in government in Italy, together with Georgia's Soviet occupation and its consequences, had a direct and adverse impact on Italy–Georgia economic relations, affecting both the feasibility and security of economic activity.

In the early twentieth century, Italy–Georgia economic relations had considerable potential for development, yet this potential largely remained unrealized due to political instability and shifting geopolitical conditions. This historical case clearly demonstrates the strong interdependence between economic cooperation and its political prerequisites.

Keywords: Italy–Georgia relations; economic history; Transcaucasia; Black Sea region; Georgian Democratic Republic

აბსტრაქტი

ნაშრომში გამოკვლეულია იტალია–საქართველოს ეკონომიკური ურთიერთობები XX საუკუნის პირველ ორ ათწლეულსა და საბჭოთა ოკუპაციის საწყის პერიოდში. კვლევის მიზანია გამოავლინოს იტალიის ეკონომიკური ინტერესები საქართველოსა და კავკასიის რეგიონში მზარდი პოლიტიკური და გეოპოლიტიკური ცვლილებების პირობებში. ნაშრომში გამოყენებულია ისტორიზმის პრინციპი, შინაარსის ანალიზი, კონტექსტის ანალიზი და შემთხვევის შესწავლის მეთოდები. გაანალიზებული წყაროთმცოდნეობითი ბაზა მოიცავს იტალიის საგარეო საქმეთა სამინისტროს ისტორიულ-დიპლომატიურ არქივში დაცულ დოკუმენტებს, აგრეთვე ქართულენოვან და იტალიურენოვან სამეცნიერო ლიტერატურას.

კვლევის შედეგები ცხადყოფს, რომ იტალიის ეკონომიკური ინტერესები საკვლევ პერიოდში საქართველოში ძირითადად სამი მიმართულებით ვითარდებოდა: სატრანზიტო ვაჭრობა შავი ზღვისპირა პორტების გავლით, მცირე მეწარმეობა და საქართველოს ტერიტორიაზე მიგრირებული იტალიელი მუშახელის ეკონომიკური საქმიანობა. იტალიის ჩართულობა საქართველოს სავაჭრო-ეკონომიკურ ცხოვრებაში მნიშვნელოვნად აქტიურდებოდა იმ პირობებში, როდესაც არსებობდა ხელსაყრელი პოლიტიკური გარემო და ინსტიტუციური მხარდაჭერა. ამ მხრივ განსაკუთრებული მნიშვნელობა ჰქონდა ამიერკავკასიაში იტალიის შესაძლო მისიის განხორციელების საკითხებს, რამაც სავაჭრო და ფინანსური სექტორების მობილიზაცია და ეკონომიკური აქტორების კოორდინირებული გააქტიურება გამოიწვია. ამავდროულად, პოლიტიკური მხარდაჭერის შესუსტებამ იტალიაში მთავრობის ცვლილებასთან ერთად და საქართველოს საბჭოთა ოკუპაციამ უარყოფითი გავლენა მოახდინა იტალია–საქართველოს ეკონომიკურ ურთიერთობებზე; შეაფერხა ეკონომიკური საქმიანობის განხორციელების შესაძლებლობა, ასევე მისი უსაფრთხოება.

XX საუკუნის დასაწყისში იტალია–საქართველოს ეკონომიკურ ურთიერთობებს მნიშვნელოვანი განვითარების პოტენციალი ჰქონდა, თუმცა მათი რეალიზება ვერ მოხერხდა პოლიტიკური არასტაბილურობისა და გეოპოლიტიკური ცვლილებების გამო. აღნიშნული ისტორიული მაგალითი ნათლად გვიჩვენებს, რომ ეკონომიკური თანამშრომლობა მჭიდროდ არის დაკავშირებული პოლიტიკურ წინაპირობებთან.

საკვანძო სიტყვები: იტალია–საქართველოს ურთიერთობები; ეკონომიკური ისტორია; ამიერკავკასია; შავი ზღვის რეგიონი; საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკა

შესავალი

იტალია–საქართველოს ურთიერთობებს მრავალსაუკუნოვანი ისტორია აქვს. საქართველოს გეოგრაფიული მდებარეობიდან გამომდინარე, ქართველურ სახელმწიფოებსა და დღევანდელი იტალიის ტერიტორიაზე მდებარე პოლიტიკურ

ერთეულებს შორის მუდმივი სავაჭრო, დიპლომატიური და კულტურული კავშირები არსებობდა.

იტალიის გაერთიანების შემდეგ, XIX საუკუნის მეორე ნახევარში, იტალიის სამეფოს სავაჭრო-ეკონომიკური ინტერესები კავკასიაში და საქართველოში ჯერ კიდევ რუსეთის იმპერიის პერიოდში იყო წარმოდგენილი. XX საუკუნის დასაწყისში იტალიის სამეფოს საკონსულოები ფუნქციონირებდა თბილისსა და ბათუმში.

ქართველი მკვლევარების ნაშრომებში XX საუკუნის დასაწყისში იტალია-საქართველოს ურთიერთობები მიმოხილულია პირველი მსოფლიო ომის დასასრულისა და საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მიერ საერთაშორისო მოკავშირეების ძიების კონტექსტში. ამ მხრივ, საყურადღებოა: ზურაბ ავალიშვილის „საქართველოს დამოუკიდებლობა 1918–1921 წლების საერთაშორისო პოლიტიკაში“, 1924; დაზმირ ჯოჯუას „საქართველო-იტალიის ურთიერთობა 1919–1921 წლებში“, 1997; ილია ტაბაღუას „საქართველოს საგარეო ურთიერთობების ისტორიიდან“, 1994. რაც შეეხება უცხოენოვან ლიტერატურას, იგივე პერიოდის საქართველო-იტალიის ურთიერთობებზე მნიშვნელოვანია მარტა პეტრიჩოლის სტატია – „კავკასიის იტალიური ოკუპაცია: „უმაღური სამსახური“, რომელიც ლონდონისთვის უნდა გაწეულიყო, 1972 (Marta Petricoli, L'occupazione Italiana del Caucaso: «un ingrato servizio» da rendere a Londra); ლუიჯი დე მატეოს ნაშრომი – „შავი ზღვისაკენ პირველი მსოფლიო ომის შემდგომი კრიზისის პერიოდში: სამთავრობო პროგრამები, იტალიური კომპანიები და ინვესტიციები ამიერკავკასიაში, 2009 (Luigi De Matteo, Verso il Mar Nero nella crisi del primo dopoguerra. Programmi governativi, imprese e investimenti italiani in Transcaucasia); ენრიკო სერას 2009 წელს გამოქვეყნებული სტატია – „ნიტი და რუსეთი (Enrico Serra, NITTI E LA RUSSIA)“. ამიერკავკასიაში იტალიის მისიის განთავსების შესახებ იტალიურენოვან ნაშრომებში აღნიშნულია, რომ იტალიის მმართველ წრეებსა და სამეწარმეო სექტორში არსებობდა რეგიონისადმი განსაკუთრებული ეკონომიკური დაინტერესება. გარდა ამისა, იტალიის საგარეო საქმეთა სამინისტროს ისტორიულ-დიპლომატიურ არქივში მოგვეპოვება მასალა, სადაც არის მოცემული ინფორმაცია იტალიის მოქალაქეებისა და იტალიური კაპიტალის მდგომარეობაზე საქართველოში მეოცე საუკუნის დასაწყისში, მათ შორის, საქართველოს საბჭოთა ოკუპაციის პირველ წლებში (Archivio, 1921).

ჩვენი საკვლევი კითხვა შემდეგია: რას გვიჩვენებს იტალია-საქართველოს ეკონომიკური ურთიერთობების განვითარების გზა მეოცე საუკუნის პირველ ორ ათწლეულში?

მეთოდები

იმდინარე ნაშრომში გამოყენებულია ისტორიზმის პრინციპი, რომლის მიხედვით მოვლენები შეფასებულია ეპოქის ისტორიული რეალობის გათვალისწინებით. კვლევაში გამოყენებულია შემთხვევის შესწავლის მეთოდი, თუმცა კონტექსტის ანალიზით ზუსტდება დამატებითი საკითხები. ასევე მოძიებულია იმ საზოგადოებების, კომპანიების და პიროვნებების შესახებ დამატებითი ინფორმაცია, რომლებიც საკვლევ ლიტერატურაში შეგვხვდა.

საკვლევი პერიოდია XX საუკუნის პირველი ორი ათწლეული, საბჭოთა ოკუპაციის საწყისი წლების ჩათვლით. კვლევის შეზღუდვებია საარქივო მასალის ფრაგმენტულობა და მეორეული მასალის სიმწირე მოცემული საკითხის გარშემო.

შედეგები

კვლევის შედეგად გამოიკვეთა, რომ იტალიის ეკონომიკური ინტერესი ამიერკავკასიაში, მათ შორის საქართველოში, რამდენიმე ძირითადი მიმართულებით ვითარდებოდა. პირველ რიგში, ეს იყო სატრანზიტო ვაჭრობა შავი ზღვის პორტების – ბათუმისა და ფოთის – მეშვეობით. საქართველოს პორტები მნიშვნელოვან როლს ასრულებდა დასავლეთის ქვეყნებსა და კავკასიას შორის სავაჭრო ურთიერთობებში, რაც იტალიისთვის სტრატეგიული მნიშვნელობის იყო. მეორე მიმართულებას წარმოადგენდა იტალიელი მეწარმეების და მუშახელის საქმიანობა რეგიონში. საარქივო დოკუმენტები იტალიელების სხვადასხვა ეკონომიკურ სექტორში ჩართულობაზე მიუთითებს, როგორცაა მეღვინეობა, ხე-ტყის დამუშავება, მცირე მეწარმეობა, ინფრასტრუქტურულ პროექტები და მშენებლობები. განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობოდა წიაღისეული რესურსების მოპოვების შესაძლებლობებს, რომლებიც იტალიის ინდუსტრიისთვის სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანი იყო.

იტალიური ეკონომიკური სტრატეგია კავკასიაში ხშირად ეფუძნებოდა არა პირდაპირი კონცესიების მიღებას, არამედ მონაწილეობას და თანამშრომლობას სხვა ძალებთან, რუსეთის იმპერიისა და შემდგომ, ამიერკავკასიის დამოუკიდებელი სახელმწიფოების ჩამოყალიბების შემდეგ. საქართველოს დამოუკიდებლობის გამოცხადების შემდეგ იტალიამ ახალი რესპუბლიკის მიმართ პოლიტიკური მხარდაჭერა გამოხატა, რასაც ეკონომიკური ინტერესების გააქტიურება მოჰყვა. თუმცა, ეს პროცესი ხანმოკლე აღმოჩნდა. საბჭოთა ოკუპაციის შემდეგ იტალიური კომპანიების საქმიანობა მკვეთრად შეიზღუდა: მოხდა იტალიის მოქალაქეთა ქონებების რეკვიზიცია, დაიხურა საწარმოები და იძულებით შეწყდა მათი სამეწარმო-ეკონომიკური აქტივობები.

მსჯელობა

XX საუკუნის დასაწყისში, ჯერ კიდევ რუსეთის იმპერიის შემადგენლობაში, ქართული პორტების გავლით ვაჭრობა მიმდინარეობდა ევროპის რიგ ქვეყნებთან, მათ შორის, იტალიასთან. ბრიტანეთის სამეფოს ფლოტის ანგარიშის მიხედვით (De Matteo, 2009), 1919 წლის თებერვალში, კავკასიაში არსებული მცირე ბიზნესების ნაწილი იტალიელების მფლობელობაში იყო. მათ შორის აღსანიშნავია: ჭურჭლით ვაჭრობა თბილისში, ვაზის მეურნეობა და ხე-ტყის მასალების ექსპლუატაცია მდინარე რიონთან. გარდა ამისა, XIX საუკუნის მეორე ნახევარში რკინიგზის მშენებლობის საჭიროებებიდან გამომდინარე კავკასიაში ბევრი იტალიელი შრომითი მიგრანტი ჩამოვიდა. იმავე პერიოდში ქვის დამუშავების ოსტატების, გზების მშენებლებისა და მოქანდაკეების სეზონური მიგრაცია აღინიშნებოდა, რომელიც მზარდი იყო ახალი სახელმწიფო პროექტების დაწყების დროს. (De Matteo, 2009, გვ. 293).

პირველი მსოფლიო ომის მომდევნოდ, იტალია ამიერკავკასიის მანდატის (კონკრეტულად, საქართველოსა და აზერბაიჯანზე) აღებასაც კი განიხილავდა. თავდაპირველად საუბარი იყო სამხედრო მისიაზე, თუმცა, რეგიონში არსებული ბოლშევიკური და ოსმალური საფრთხის გათვალისწინებით და საქართველოს მიერ დამოუკიდებლობის მოპოვების პირობებში, შემოთავაზებულ იქნა ეკონომიკური ტიპის მისია.

პარიზის სამშვიდობო კონფერენციაზე იტალიის დიპლომატიური ძალისხმევის მთავარი ეკონომიკური ამოცანა სასარგებლო წიაღისეულის მოპოვება და მისი მიწოდების საიმედო არხების უზრუნველყოფა იყო. იტალიის მთავრობასთან კოორდინაციით, ქვეყნის ეკონომიკური და ფინანსური წრეების ავტორიტეტული წარმომადგენლები აწარმოებდნენ მოლაპარაკებებს და გეგმავდნენ სტრატეგიულ ღონისძიებებს მსოფლიოს სხვადასხვა რეგიონში იტალიური ეკონომიკური ექსპანსიის საკითხებზე. საქართველოთი იტალიის დაინტერესება, ძირითადად, ეკონომიკური მოტივებით იყო განპირობებული (ჯოჯუა, 1997, გვ. 57). ამიერკავკასიაში იტალიის ეკონომიკური გავლენის გავრცელების მიზანშეწონილობაზე 1919 წლის მაისში პარიზში მომზადებულ მემორანდუმში დეტალურად მსჯელობდა სამთო ინჟინერი, ბერნარდინო ნოგარა, რომელიც მაშინ „Società Commerciale d'Oriente“ (აღმოსავლეთის კომერციული კომპანიის, იტალიური კომერციული ბანკის შვილობილი კომპანია) გენერალური დირექტორის თანამდებობას იკავებდა. იგი აქტიურად იყო ჩართული სამშვიდობო კონფერენციის ეკონომიკურ და ფინანსურ კომისიებში. მას ასევე დაევალა ოსმალეთის იმპერიის ვალის რესტრუქტურირება, რაც რეგიონის შესახებ დამატებით ინფორმაციას აწვდიდა. მოგვიანებით, 1929 წელს, ნოგარა ვატიკანის სპეციალური ადმინისტრაციის მმართველად დაინიშნა (ადმინისტრაცია წმინდა საყდრის ხაზინას განაგებდა), რასაც მან თავი დიდი წარმატებით გაართვა (Pollard, 1999).

საბოლოოდ, ფრანკესკო ნიტის მთავრობის მიერ ამიერკავკასიაში სამხედრო ჩარევისაგან თავშეკავებამ მნიშვნელოვნად შეასუსტა იტალიური ეკონომიკური ინიციატივების პოლიტიკური საყრდენი. მიუხედავად იმისა, რომ იტალიელი მეწარმეები კვლავ აგრძელებდნენ ამ რეგიონში თავიანთ ეკონომიკურ საქმიანობას, თავდაპირველად დაგეგმილი საინვესტიციო პროექტები სრული მასშტაბით ვერ განხორციელდებოდა.

წინამდებარედ, მიმოვიხილავთ იტალიური კომპანიების ტიპებს და მათ საქმიანობას საქართველოში XX საუკუნის დასაწყისში: „კავკასიის იტალიური კომპანია (Compagnia Italiana per il Caucaso)“ 1920 წლის 16 მარტს, ჯგუფი „Ilva“-ს პატრონაჟით, კავკასიაში კომერციული საქმიანობისა და საწარმოების შესწავლისა და მართვის მიზნით დაფუძნდა. ჯგუფი „Ilva“ იმ პერიოდის იტალიის ერთ-ერთი უმსხვილესი ფოლადისა და რკინის მწარმოებელი კონგლომერატი იყო. კომპანიამ დაუყოვნებლივ დაიწყო ექსპორტი კავკასიიდან, მათ შორის, მისთვის განკუთვნილი მანგანუმის გატანა. ამავდროულად, იგი ამბიციურ გეგმებსაც ამუშავებდა, რასაც ზურგს უმაგრებდა მოლაპარაკებები ტყვარჩელის შახტის კონცესიის შესახებ. იგეგმებოდა კაპიტალის 10 მილიონ ლირამდე გაზრდა და თბილისში კომპანიის წარმომადგენლობისათვის შენობის შეძენა (De Matteo, 2009).

პირველი მსოფლიო ომის დასრულების შემდეგ ანსალდო, იტალიის ერთ-ერთი უმსხვილესი სამრეწველო-საინჟინრო კომპანია, მიზნად ისახავდა მისი საქმიანობის გაფართოებას აპენინის ნახევარკუნძულის მიღმა. პერონეს ოჯახის ხელმძღვანელობით, რომელმაც კომპანიის კონტროლი XX საუკუნის დასაწყისში მოიპოვა, „ანსალდო“ ომისდროინდელი მრავალპროფილური წარმოების მოდელიდან ვერტიკალურად ინტეგრირებულ ინდუსტრიულ კომპანიად გარდაქმნას ისახავდა მიზნად, რომლის ფარგლებშიც წარმოების ყველა ძირითადი ეტაპი თავად კომპანიის კონტროლის ქვეშ უნდა მოქცეულიყო. ანსალდოს ეკონომიკური ექსპანსიის სტრატეგია, რომელიც აღმოსავლეთ ევროპის და შავი ზღვის სივრცისკენ იყო მიმართული, მოიცავდა კავკასიასაც, მათ შორის, საქართველოს. თუმცა, პოლიტიკური არასტაბილურობა მნიშვნელოვნად ზღუდავდა რეგიონში მსგავსი პროექტების პრაქტიკული განხორციელების შესაძლებლობას (Ridolfi & Benegiamo, 2015). ამის მიუხედავად, აღსანიშნავია, რომ სწორედ ანსალდოსგან შეიძინა საქართველოს დამოუკიდებელმა რესპუბლიკამ პირველად „Ansaldo S.V.A.10“ ტიპის ათი თვითფრინავი (Janelidze, 2022, გვ. 6), რომელიც 1921 წელს ბოლშევიკურ რუსეთთან ბრძოლის დროს იქნა გამოყენებული.

იტალიელმა მეწარმემ, ადოლფო გელამ, რუსეთის იმპერიისგან მიიღო რკინიგზის ორი მონაკვეთის მშენებლობის უფლება: ყარსი-ყარაურგანის (თურქეთის საზღვრისკენ) და ბაქო-ჯულფის ხაზებზე. 1916 წელს ომისა და პოლიტიკური ქაოსის გამო სამუშაოები შეჩერდა, რის გამოც რუსეთის ადმინისტრაციას გელას მიმართ დიდი დავალიანება დარჩა. 1919 წელს გელას კომპანიას იტალიაში გაჰქონდა დიდი რაოდენობით მერინოსის მატყლი და თუშური მატყლი, რომელიც საუკეთესო ხარისხით იყო ცნობილი. ადოლფო გელას საქმიანობა საქართველოში ეფუძნებოდა ბარტერულ (საქონელგაცვლით) მოდელს, თუმცა მას არ ჰქონდა მოპოვებული მონოპოლიური ან ცალმხრივი მოქმედების უფლება. იტალიური სამრეწველო საქონლის (სამხედრო და სამოქალაქო ეკიპირების) მიწოდების სანაცვლოდ, მას ენიჭებოდა ქართული ნედლეულის (მანგანუმი, მატყლი, თამბაქო) გატანის ნებართვა. ეს იყო ურთიერთდამოკიდებული ვაჭრობა, სადაც იტალიური მხარე ვერ იმოქმედებდა დამოუკიდებლად და იძულებული იყო, ანგარიში გაეწია საქართველოს მთავრობის პირობებისა და რეგიონული პოლიტიკური შეზღუდვებისთვის (De Matteo, 2009, გვ. 323-324).

რაც შეეხება მსხვილი ინდუსტრიის წარმომადგენლებს, საარქივო მასალით ირკვევა, რომ იტალიის ბამბის ეროვნული ასოციაცია (Associazione Nazionale Cotoniera) და მატყლის ეროვნული ასოციაცია (Associazione Laniera Italiana) აქტიურად იყო ჩართული ნედლეულის მოძიებაში ბათუმის, თბილისის, ბაქოსა და ფოთის ბაზრებზე. ამავე პერიოდში საქართველოში ფუნქციონირებდა იტალიის სამეფოში დაფუძნებული ბამბის მრეწველობის კომპანია „სამხრეთ იტალიის ბამბის საწარმოები“ (Manifatture Cotoniere Meridionali). ქვეყანაში წარმოდგენილი იყო აგრეთვე იტალიური საბანკო სექტორი: მოქმედებდა იტალიურ-კავკასიური ბანკი (Banca Italo-Caucasica) და რომში დაფუძნებული ფინანსური ორგანიზაცია „საგო“. ჩამოთვლილი სტრუქტურების გარდა, საქართველოში ეკონომიკურ საქმიანობაში მონაწილეობდნენ იტალიელი ოსტატები და სხვადასხვა

პროფესიული სფეროს წარმომადგენლები. აღსანიშნავია, რომ ქაშვეთის ეკლესიის მოპირკეთება განხორციელდა ანჟელო კარლოს-მე ანდრეოლეტის მარმარილოს საოსტატოს მიერ. „ლეოპოლდ ბილფელდმა ტადრის აღმშენებლად მოიწვია [...] იტალიელი ინჟინერი ანჟელო ანდრეოლეტი, რომელმაც, თავის მხრივ, მშენებლობა ჩააბარა თავის ნათესავს – ე.ლ. ანდრეოლეტის“ (სალაღია, 2010). აღსანიშნავია, რომ ედუარდ ლუდვიგის მე ანდრეოლეტი 1938 წელს, თბილისში იტალიის საკონსულოს სახლის მმართველის თანამდებობაზე ყოფნის პერიოდში, დააკავეს იტალიისა და გერმანიის სასარგებლოდ ჯაშუშობის ბრალდებით. მის მიმართ გამამტყუნებელი განაჩენი საქართველოს სსრ-ის შინაგან საქმეთა სახალხო კომისარიატის სამეულის მიერ 1938 წლის 21 ივნისს იქნა გამოტანილი, რის საფუძველზეც მიესაჯა თავისუფლების აღკვეთა 10 წლის ვადით, პირადი ქონების კონფისკაციით. (შინსახკომი, 1938).

XX საუკუნის დასაწყისში თბილისში ასევე მოღვაწეობდა არაერთი იტალიელი არქიტექტორი, ხელოვნების სფეროს წარმომადგენელი და სხვადასხვა პროფესიის ადამიანი, მათ შორის, ექიმი და მისიონერი. იტალიელთა ეკონომიკურ საქმიანობას საფრთხე დაემუქრა საქართველოს საბჭოთა ოკუპაციის შემდეგ. იტალიის საგარეო საქმეთა სამინისტროს ისტორიულ-დიპლომატიურ არქივში ეს საქმეები მოქცეულია რუსეთში იტალიის წარმომადგენლობების მასალებში — „Rappresentanze D'Italia in Russia (diplomatica, economica e consolare), busta 40 (1921), fascicolo 1) Rappresentanza Italiana a Tifiis, sf 3) Illegalità commesse contro cittadini ed enti italiani“ და ასახავს უკანონოებს, რომლებიც ჩადენილ იქნა იტალიის მოქალაქეებისა და იტალიური საწარმოების წინააღმდეგ საქართველოს საბჭოთა ოკუპაციის შემდეგ. საარქივო მასალაში ვხვდებით კომპანიების რეკვიზიციის, ქონების ჩამორთმევის, საქმიანობის შეზღუდვის, ისევე, როგორც იტალიის მოქალაქეებზე თავდასხმის მაგალითებს 1921-1922 წლებში (Archivio, 1921). 1921 წლის საქმეთა შედეგები თბილისიდან ადასტურებს, რომ იტალიური ბიზნესის მცდელობები კავკასიაში დიდწილად მარცხით დასრულდა. უკვე 1921 წლის 26 დეკემბერს იტალიამ საბჭოთა რუსეთთან დაამყარა წინასწარი ეკონომიკური ურთიერთობები. შემდგომ, 1924 წლის 7 თებერვალს, იტალიასა და საბჭოთა კავშირს შორის ოფიციალურად დამყარდა დიპლომატიური ურთიერთობები, რასაც საბჭოთა სახელმწიფოს სრული სამართლებრივი აღიარება მოჰყვა (Serra, 1985).

კვლევის შედეგები ცხადყოფს, რომ იტალია-საქართველოს ეკონომიკური ურთიერთობები მჭიდროდ იყო გადაჯაჭვული პოლიტიკურ კონტექსტთან. იტალიის ეკონომიკური ინტერესი კავკასიაში არ წარმოადგენდა იზოლირებულ მოვლენას, არამედ იყო ფართო გეოპოლიტიკური და ეკონომიკური სტრატეგიის შემადგენელი ნაწილი, რომლის მიზანს რესურსებზე ხელმისაწვდომობის უზრუნველყოფა და ახალი ბაზრების ათვისება წარმოადგენდა. იტალიური კომპანიების წარუმატებლობის ერთ-ერთი მთავარი მიზეზი იყო რეგიონში არსებული პოლიტიკური არასტაბილურობა, სახელმწიფო საზღვრების გაურკვევლობა და საერთაშორისო შეთანხმებების მიღწევის მოლოდინი. ამ პირობებში, ბიზნესის გრძელვადიანი დაგეგმვა პრაქტიკულად შეუძლებელი იყო. მეორე მხრივ, მიუხედავად ეკონომიკური დანაკარგებისა, იტალიისთვის ამ გამოცდილებას მნიშვნელოვანი სარგებელიც ჰქონდა. დიპლომატიური,

ეკონომიკური და კვლევითი ინიციატივებით ქვეყანამ დააგროვა ცოდნა და გამოცდილება, რომელიც უკვე ახალ პოლიტიკურ რეალიებში გახდა შედეგიანი რეგიონთან ურთიერთობისათვის.

ამრიგად, იტალია–საქართველოს ეკონომიკური ურთიერთობები პირდაპირ რეაგირებდა ცვალებად გეოპოლიტიკურ გარემოზე, ხოლო მისი წარმატება ან წარუმატებლობა მჭიდროდ იყო დაკავშირებული პოლიტიკური მხარდაჭერის არსებობასთან.

დასკვნა

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, XX საუკუნის დასაწყისში იტალია–საქართველოს ეკონომიკურ ურთიერთობებს მნიშვნელოვანი განვითარების პოტენციალი ჰქონდა, თუმცა მათი რეალიზება შეზღუდული იყო პოლიტიკური არასტაბილურობისა და გეოპოლიტიკური ცვლილებების გამო. იტალიის მაგალითი ნათლად გვიჩვენებს, რომ ეკონომიკური თანამშრომლობა მჭიდროდ არის დაკავშირებული პოლიტიკურ კონტექსტთან: პოლიტიკური მხარდაჭერის პირობებში აქტიურდება საბანკო და ბიზნეს სექტორი, ხოლო მისი ცვლილების შემთხვევაში ეკონომიკური საქმიანობა მკვეთრად იზღუდება. მიმდინარე კვლევამ ასევე წარმოაჩინა საკითხის შემდგომი შესწავლის აუცილებლობა, დამატებითი საარქივო მასალების მოძიებით. იტალია–საქართველოს ეკონომიკური ურთიერთობების შესწავლა გვისახავს ახალ ხედვას ქართულ და საერთაშორისო ისტორიოგრაფიაში და უკეთ აფასებს დიდი და მცირე სახელმწიფოების ეკონომიკურ სტრატეგიებს გლობალური ცვლილებების პირობებში.

გამოყენებული ლიტერატურა

- Archivio, S. D. (1921). RAPPRESENTANZE D'ITALIA IN RUSSIA (diplomatica, economica e consolare) Fasc. I) Rappresentanza Italiana a Tifiis sf 3) Illegalità commesse contro cittadini ed enti italiani. (*Busta N. 40*). Ministero Degli Affari Esteri.
- De Matteo, L. (2009). Verso il Mar Nero nella crisi del primo dopoguerra. Programmi governativi, imprese e investimenti italiani in Transcaucasia. *Storia economica*(3), 279–334.
მოპოვებული <https://www.storiaeconomica.it/pdf/2009.3.279.pdf>-დან
- Janelidze, O. (2022). *The Democratic Republic*. Tbilisi: THE GEORGIAN FOUNDATION FOR STRATEGIC AND INTERNATIONAL STUDIES. მოპოვებული <https://gfsis.org/wp-content/uploads/2022/12/The-Democratic-Republic-of-Georgia-and-Italy.pdf>-დან
- Pollard, J. F. (1999). THE VATICAN AND THE WALL STREET CRASH: BERNARDINO NOGARA AND PAPAL FINANCES IN THE EARLY 1930s. *The Historical Journal*, 42(4), 1077-1091. doi:10.1017/S0018246X99008614
- Ridolfi, N., & Benegiamo, M. (2015 წლის GENNAIO-MARZO). L'ANSALDO DEI PERRONE NELL'EUROPA ORIENTALE NEL PRIMO DOPOGUERRA: IL CASO. *Studi Storici*, Anno 56(No. 1), 157-182.
- Serra, E. (1985 წლის Marzo). NITTI E LA RUSSIA. *Il Politico*, 50(1), 7-21.
doi:<https://www.jstor.org/stable/43099565>

სალაღია, ე. (2010 წლის 17 10). რა აღმოაჩინეს ქვაშვეთის ტაძრის საძირკველში გათხრისას და რატომ არის ამჟამად ის ორსართულიანი. მოპოვებული 2025 წლის 15 12, <https://old.tbiliselebi.ge/index.php?newsid=7222>-დან

შინსახკომი, საქართველოს სსრ. NKVD Gruzinskaya SSR (1938). ANDRIOLETTI Èduard Ljudvigovič Spisok ot 10.VI.38g. [Gruzinskaja SSR] - 1-ja kategorija - RGASPI, f.17, op.171, delo 417, list 153. IX, გვ. 160. მოპოვებული 2025 წლის 15/12, <https://stalin.memo.ru/persons/p35366/>-დან

ჯოჯუა, დ. (1997). *საქართველო-იტალიის ურთიერთობა 1919-1921 წლებში*. თბილისი: საქართველოს ევროპისა და ამერიკის სამეცნიერო-კვლევითი ინსტიტუტი.

აბდულქადირ აბდულრაჰიმი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის (ისტორია) დოქტორანტი
ელ-ფოსტის მისამართი: abdulkadirabdurrahim@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-7750-2023

Abdulkadir Abdurrahim

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

Faculty of Humanities (History)

PhD Student

Email: abdulkadirabdurrahim@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-7750-2023

IBN RUSHD'S (AVERROES'S) POLITICAL AND RELIGIOUS VISION

Abstract

This study analyzes the political and religious vision of Ibn Rushd (Averroes). Ibn Rushd repeatedly addresses issues that remain relevant today. He holds that the legitimacy of political authority must be grounded in both religious principles and rational reasoning. According to Ibn Rushd, despotism arises when either of these is neglected. The study also examines Ibn Rushd's personal experience as an intellectual who was closely connected to power but became a victim of political persecution under the rule of Caliph al-Mansur. The influence of Ibn Rushd's works extended beyond al-Andalus, laying the foundation for Latin Averroism in Europe, impacting Renaissance thinkers, and remaining highly significant in contemporary Islamic intellectual discourse. The article also analyzes the importance of Ibn Rushd's thought for contemporary discussions on political reform, rationalism, and the relationship between religion and governance.

Keywords: Ibn Rushd, Averroes, philosophy, Islamic law, political thought, reason and religion, virtuous city, Latin Averroism, free thought, ethical governance

იბნ რუშდის პოლიტიკური და რელიგიური ხედვა

აბსტრაქტი

წინამდებარე ნაშრომში გაანალიზებულია იბნ რუშდი (ავეროესის) პოლიტიკური და რელიგიური ხედვა. იბნ რუშდი არაერთხელ ეხება ისეთ საკითხებს, რომლებიც დღესდღეობითაც აქტუალურობას არ კარგავენ. იგი მიიჩნევს, რომ პოლიტიკური ხელისუფლების ლეგიტიმაციის საშუალება უნდა იყოს როგორც რელიგიური პრინციპები, ასევე გონებითი განსჯა. იბნ რუშდის აზრით, დესპოტიზმი წარმოიშობა მაშინ, როცა რომელიმე მათგანი უგულველყოფილია. კვლევაში ასევე განხილულია იბნ რუშდის, როგორც ინტელექტუალის პირადი გამოცდილება, რომელიც ახლო კავშირში იყო ხელისუფლებასთან, მაგრამ პოლიტიკური დევნის მსხვერპლი გახდა ხალიფა ალ-მანსურის ხელისუფლების პერიოდში. იბნ რუშდის შემოქმედების გავლენა სცდებოდა ალ-ანდალუსს და საფუძველი ჩაუყარა ევროპულ ლათინურ ავეროსიზმს, გავლენა იქონია რენესანსის მოაზროვნეებზე და უაღრესად მნიშვნელოვანია თანამედროვე ისლამური ინტელექტუალური

დისკურსში. სტატიაში ასევე გაანალიზებულია იბნ რუშდის მნიშვნელობა თანამედროვე პოლიტიკური რეფორმების, რაციონალიზმისა და რელიგიისა და მმართველობის ურთიერთმიმართების განხილვისთვის.

საკვანძო სიტყვები: იბნ რუშდი, ავეროესი, ფილოსოფია, ისლამური სამართალი, პოლიტიკური აზროვნება, გონება და რელიგია, დიადი ქალაქი, ლათინური ავეროესიზმი, თავისუფალი აზრი, ეთიკური მმართველობა

შესავალი

ისლამურ შუა საუკუნეებში, განსაკუთრებით მე-6 ჰიჯრის (XII საუკუნეში) არაბულ-ისლამურ ინტელექტუალურ სივრცეში მნიშვნელოვანი ეტაპი დაიწყო, რაც განპირობებული იყო ინტელექტუალური და პოლიტიკური ძალების კონფლიქტით, რელიგიური ტრადიციების და დამოუკიდებელი გონებრივი ხედვების დაპირისპირებით. ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი პიროვნება, რომელმაც ეს რთული ურთიერთქმედება გაახორციელა იყო ფილოსოფოსი, ექიმი და იურისტი იბნ რუშდი (1126-1198), რომელიც ავეროესის სახელით არის ცნობილი. მოგვიანებით ის გახდა გამორჩეული ფიგურა არა მარტო ისლამური, არამედ მსოფლიო პოლიტიკური ფილოსოფიის ისტორიაში. იბნ რუშდი დაიბადა ალ-ანდალუსში, კერძოდ, კორდობაში იმ პერიოდში, რომელიც ერთი მხრივ, გამოირჩეოდა ინტელექტუალური და სამეცნიერო წინსვლით, მეორე მხრივ კი თან ახლდა მწვავე დაპირისპირება ტრადიციული ფიქსის სწავლულებსა და ფილოსოფოსებს შორის, რომლებიც ჭეშმარიტებისა და რეალობის გაგებას ცდილობდნენ არა რწმენით, არამედ გონებით. მაშინ, როდესაც რელიგიური გადმოცემა (შარიათი და ფიქჰი) წარმოადგენდა სოციალური და პოლიტიკური ცხოვრების საფუძველს, გონება და ფილოსოფია იყო ანალიზისა და კრიტიკის ინსტრუმენტი ჭეშმარიტების ლოგიკური და სისტემური გაგებისათვის. ეს სხვაობა წარმოშობდა ხანგრძლივ დებატს, რათა ინტერპრეტაციის საზღვრებში გონებრივად აეხსნა რელიგიური ტექსტები და პოლიტიკური მმართველობისა და რელიგიური ღირებულებების ურთიერთობები. შესაბამისად, იბნ რუშდის მოძღვრების შესწავლა მნიშვნელოვანია არა მხოლოდ მისი, როგორც ფილოსოფოსისა ან მეცნიერის კონტექსტში, არამედ როგორც მოაზროვნის, რომელიც ცდილობდა შეექმნა ყოვლისმომცველი ხედვა, რომელიც გააერთიანებდა რელიგიურ სიბრძნესა და ფილოსოფიურ გონებას, რელიგიური ვალდებულებისა და ინტელექტუალური მოქნილობის შორის იმპლიციტური ბალანსის ძიებით. მიმდინარე კვლევა მნიშვნელოვანია იბნ რუშდის ინტელექტუალური, პოლიტიკური და რელიგიური ხედვების გასაგებად, ასევე იმის გასაცნობად, თუ როგორ ცდილობდა ის გონებისა და გადმოცემის კომბინაციას ჰუმანური, სოციალური და პოლიტიკური საკითხების განხილვისას. იბნ რუშდი, თავის მნიშვნელოვან ნაშრომებში, როგორიცაა „ფასლ ალ-მაკალ“, „ტაჰაფუტ ათ-ტაჰაფუტი“ და „ადარისი ფი სიასთან“, მიზნად არ ისახავდა რელიგიის წინააღმდეგ ბრძოლას ან შარიათის უარყოფას, არამედ გონებისა და ფილოსოფიის ჩარჩოების განმარტებას რელიგიურ ტექსტებთან მიმართებაში და ამტკიცებდა, რომ სიბრძნესა და გონებას რელიგიური ჭეშმარიტება ვერ ეწინააღმდეგება. ნაშრომი ამასთანავე მიზნად ისახავს იბნ რუშდის პოლიტიკური და რელიგიური ხედვების სისტემურ ანალიზს, ყურადღების გამახვილებით მის ინტელექტუალურ საფუძვლებზე

რელიგიურ და პოლიტიკურ სფეროში, რაც გვიჩვენებს, რომ იბნ რუშდი არ იყო მხოლოდ ანტიკური აზროვნების ფილოსოფოსი. იგი ამავე დროს იყო რეფორმატორული მოაზროვნე, რომელიც ცდილობდა შეექმნა კომპლექსური ხედვა ინტელექტუალური და პოლიტიკური ცხოვრების შესახებ, რომელიც დაფუძნებული იქნებოდა სამართლიანობაზე, სიბრძნეზე და რელიგიური ტექსტების გონებრივ ინტერპრეტაციაზე. იბნ რუშდის სწავლების ანალიზი იძლევა შესაძლებლობას, რათა გავარკვეოთ ინტელექტუალური კონფლიქტების ბუნება ალ-ანდალუსში, იბნ რუშდის ფილოსოფიური მიდგომები რელიგიის მოთხოვნებსა და მმართველობის აუცილებლობას შორის, რაც მნიშვნელობას ანიჭებს მის ხედვას თანამედროვე არაბულ და ისლამურ ინტელექტუალურ კონტექსტში, განსაკუთრებით იმის გათვალისწინებით, რომ დღემდე გრძელდება დიალექტიკა გონებასა და რელიგიას, შარიათსა და პოლიტიკას შორის.

მეთოდები

სტატია მიზნად ისახავს იბნ რუშდის იდეებისა და იმ ეპოქალური კონტექსტის კვლევას, რომელშიც იგი მოღვაწეობდა (ანდალუსიური გარემო). შედარებითი მეთოდის მეშვეობით, კვლევაში გამოიყენებულია ფილოსოფოსის შეხედულებები მათი რელიგიური და პოლიტიკური ინტერპრეტაციებისგან. კვლევა ეყრდნობა იბნ რუშდის ნაშრომების ეგზოთერულ და ეზოთერულ კრიტიკას, რაც საშუალებას გვაძლევს ჩავწვდეთ ფილოსოფიისა და ისლამური სამართლის ურთიერთმიმართების არსს. მეთოდოლოგიის მიზანია დედუქციის გზით მოახდინოს იბნ რუშდის აზროვნების პოლიტიკური განზომილებების ანალიზი და დააკავშიროს მისი ფილოსოფიური მემკვიდრეობა თანამედროვე კონტექსტებთან.

შედეგები

კვლევის შედეგად ვადგენთ, რომ იბნ რუშდის (ავეროესის) რელიგიურ-პოლიტიკურ მემკვიდრეობას მნიშვნელოვანი გავლენა ჰქონდა მისი ეპოქის ფილოსოფიურ აზროვნებაზე. იბნ რუშდი იყო არა მხოლოდ ანტიკური ფილოსოფოსების დიდი სწავლული და კომენტატორი, არამედ რეფორმატორი, რომელმაც ჩამოაყალიბა გონებისა და გამოცხადების მეთოდოლოგიური ჰარმონიზაციის უნიკალური მოდელი. მისი დებულება, რომ „ჭეშმარიტება არ ეწინააღმდეგება ჭეშმარიტებას“, საფუძვლად დაედო რაციონალური თეოლოგიის განვითარებას. კვლევის ფარგლებში გამოკვეთილია იბნ რუშდის „გონიერი ქალაქის“ კონცეფცია, სადაც პოლიტიკა ეთიკურ-მორალური წესრიგის განხორციელების ინსტრუმენტია, ხოლო მმართველი — ფილოსოფიური ცოდნისა და რელიგიური პასუხისმგებლობის მატარებელი ფიგურა. კვლევაში განხილულია მოაზროვნის პროგრესული ხედვა ქალთა და მამაკაცთა ინტელექტუალური თანასწორობის შესახებ, რასაც იგი სახელმწიფოს სიძლიერის აუცილებელ პირობად მიიჩნევდა. იბნ რუშდის იდეებმა, მიუხედავად მისი დროებითი დევნისა ალ-ანდალუსიაში, „ლათინური ავეროიზმის“ სახით გადამწყვეტი როლი ითამაშა ევროპული რენესანსისა და კლასიკური ლიბერალიზმის ჩამოყალიბებაში, რაც მის ფიგურას თანამედროვე ეპოქაშიც თავისუფალი აზრისა და რაციონალიზმის სიმბოლოდ აქცევს.

მსჯელობა

მე-6 ჰიჯრის (XII საუკუნეში), ინტელექტუალური და პოლიტიკური გარდაქმნებით აღსავსე ეპოქაში, ალ-ანდალუსში, კერძოდ კორდობასა და სხვა მთავარ ქალაქებში, გამოჩნდა იბნ რუშდი, როგორც თავისი დროის ერთ-ერთი ყველაზე გამორჩეული მოაზროვნე, არა მხოლოდ ფილოსოფიასა და მეცნიერებაში, არამედ ფიქსს, სამართალწარმოებასა და პოლიტიკაში. ის წარმოშობით შეძლებული მალიკური ოჯახიდან იყო. მისი ბაბუები და მამა თანამდებობის პირები იყვნენ კორდობას სასამართლოში. მამა მთავარი მოსამართლე და მუფტი იყო, რაც აძლევდა იბნ რუშდს განსაკუთრებულ სოციალურ და ინტელექტუალურ სტატუსს, რომელიც ერთი მხრივ, აერთიანებდა ტრადიციულ ფიქსს და სასამართლო პრაქტიკას და მეორე მხრივ, ფილოსოფიასა და ლოგიკაზე ორიენტირებას. იბნ რუშდის გარემო ალ-ანდალუსში გამოირჩეოდა ძირეული გარდაქმნებით: მუაჰიდების მმართველობიდან (რომელიც მართავდა ალ-ანდალუსსა და ჩრდილოეთ აფრიკას), ფილოსოფიური და სამეცნიერო აქტივობის განვითარებამდე, რაც, ერთი მხრივ, განპირობებული იყო საბერძნეთის მემკვიდრეობის, განსაკუთრებით არისტოტელეს, ალ-ფარაბისა და იბნ სინას თარგმანით და აღორძინებით, მეორე მხრივ კი, ინტელექტუალური და სოციალური წნეხის ზრდით რადიკალური ფიქსის სწავლულებისგან, რომლებიც ფილოსოფიას რელიგიური გადმოცემისა და ფიქსის ძალაუფლებისთვის საფრთხედ მიიჩნევდნენ (Ahmed, 2021, გვ. 14-18). გარდა ამისა, იბნ რუშდის მოღვაწეობის პერიოდის პოლიტიკური და ინტელექტუალური კონტექსტი ხასიათდებოდა გონებისა და გადმოცემის დაპირისპირებით. გონება აღიქმებოდა, როგორც მეცნიერული და ფილოსოფიური დაკვირვების ინსტრუმენტი და გადმოცემა, როგორც ტრადიციული რელიგიური და ფიქსური წყარო. ამ პირობებში, იბნ რუშდმა დასვა ცენტრალური კითხვა: როგორ შეიძლება ფილოსოფია, რომელიც დაფუძნებულია ლოგიკასა და ანალიზზე, შეესაბამებოდეს ისლამურ შარიათს ისე, რომ არც ერთი მხარე არ დარჩეს გამორიცხული? მკვლევრები აღნიშნავენ, რომ იბნ რუშდი არ იყო რელიგიისა ან შარიათის მოწინააღმდეგე, არამედ ცდილობდა დაემტკიცებინა, რომ „ნამდვილი ისლამი არ ეწინააღმდეგება ჭეშმარიტ ფილოსოფიას“. მისი ცნობილი ფრაზის თანახმად, გონებითი ინტერპრეტაცია აუცილებლობას წარმოადგენს რელიგიურ ტექსტებში (Ibn Rushd (Averroes), 2005, გვ. 5-11). გარდა ამისა, ალ-ანდალუსის გარემო მარბართების მმართველობის შემდეგ და მუაჰიდების ეპოქაში ხასიათდებოდა პოლიტიკური და სტრუქტურული რეფორმით. მუაჰიდებმა თავიანთი დამფუძნებლის, იბნ ტუმართის გავლენით, განახორციელეს ერთიანობის და რელიგიური განახლების იდეები, რამაც გამოიწვია გარკვეული „ინტელექტუალური გახსნილობა“, რომელიც ადრე შესაძლებელი არ იყო. ამ კონტექსტში, იბნ რუშდის, როგორც ფილოსოფოსის, მოსამართლის, ექიმისა და მრავალდისციპლინური მეცნიერის სტატუსი, მართალია, მყარი იყო, მაგრამ წინააღმდეგობას რელიგიური და ინტელექტუალური ხელისუფლების მხრიდან მაინც განიცდიდა. ეს განსაკუთრებით ეხებოდა ფილოსოფიის შეზღუდვას ან მის ფიქსთან მორგებას (Zahir, 2021). ინტელექტუალური თვალსაზრისით, იბნ რუშდი განაგრძობდა ფარაბი-იბნ სინას მემკვიდრეობას და ავითარებდა ახალ შეხედულებებს, განსაკუთრებით, არისტოტელეს ლოგიკაზე დაყრდნობით, მაგრამ ითვალისწინებდა ისტორიულ კონტექსტს: მისი ფილოსოფია არ არის მხოლოდ

ბერძნული მემკვიდრეობის გამეორება, არამედ მისი „ისლამიზაცია“, რაც ნიშნავს, რომ ფილოსოფია უნდა ემსახურებოდეს რელიგიას და არა იყოს მისი მოწინააღმდეგე. ამიტომ, თავის ცნობილ ნაშრომში ის აღნიშნავს, რომ რელიგიური ტექსტების ინტერპრეტაცია არ ეწინააღმდეგება რელიგიას იმის შესახებ, რომ არსებობს დამალული ჭეშმარიტება ან უფრო ღრმა გაგების დონეები. ალ-ანდალუსში, სადაც იბნ რუშდს მოუხდა ცხოვრება, აკადემიური და ინტელექტუალური სტაბილურობა არ იყო განუყოფელი პოლიტიკური კონტექსტისგან: მარბართების დასუსტება და მუაჰიდების აღმავლობა წარმოშობდა გარდამავალ პერიოდს მმართველობაში და მეცნიერებისა და სახელმწიფოს ურთიერთობაში, რაც აისახა იბნ რუშდის მსოფლმხედველობაზე. ის მოსამართლის თანამდებობაზე დაინიშნა ისბილიაში (სევილიაში) და კორდობაში, ამასთანავე მუაჰიდების სულთანის ექიმი და მრჩეველიც იყო, რაც მას შესაძლებლობას აძლევდა აქტიური მონაწილეობა მიეღო სახელმწიფოს მმართველობაში და არ ყოფილიყო მხოლოდ განმარტოვებული მოაზროვნე. შესაბამისად, ალ-ანდალუსის ინტელექტუალური გავლენა და კონტაქტები დასავლეთ ქრისტიანულ კულტურასთან და ჩრდილოეთ ესპანეთის ისეთ სამეფოსთან, როგორიც იყო კასტილია, განასხვავებდა ალ-ანდალუსს, როგორც უნიკალურ ადგილს ისლამისა და დასავლეთის ინტელექტუალური ურთიერთქმედებისთვის, ფილოსოფიური მემკვიდრეობისა და შარიათის, ასევე ტრადიციული ისლამური მმართველობისა და პოლიტიკური გარდაქმნების სინთეზისთვის. მრავალმხრივი ცოდნის სინთეზი (ფიქსის, ფილოსოფიის, პოლიტიკის) იბნ რუშდის პოლიტიკური და რელიგიური ხედვების საფუძველს წარმოადგენდა, როგორც ეპოქის საპასუხო რეაქციას და არა მხოლოდ ფილოსოფიურ აბსტრაქციას. მოკლედ რომ ვთქვათ, ისტორიულ-ინტელექტუალური კონტექსტი, რომელშიც იბნ რუშდი გაიზარდა, მოიცავდა:

1. ალ-ანდალუსურ საზოგადოებას, რომელიც პატივს სცემდა მეცნიერებასა და ფილოსოფიას;
2. ტრადიციულ ფიქსურ ხაზს, რომელიც უპირისპირდებოდა ფილოსოფიას;
3. ცენტრალურ პოლიტიკურ ხელისუფლებას (მუაჰიდები) რეფორმატორული მიზნებით, თუმცა, რომელიც მკაცრად იერარქიული იყო;
4. ბერძნული ფილოსოფიის ღრმა გავლენას თარგმანისა და კომენტარების მეშვეობით;
5. პიროვნულ გამოცდილებას, რომელიც აერთიანებდა სასამართლოს, მედიცინას და ფილოსოფიას.

ამ ელემენტების სინთეზმა განაპირობა იბნ რუშდის უნიკალური ინტელექტუალური შეხედულებები, არა მხოლოდ როგორც ფილოსოფოსის, ფიქსის სწავლულის ან ექიმისა, არამედ როგორც პოლიტიკურ-რელიგიური მოაზროვნისა, რომელიც ცდილობდა გონებრივი ინტერპრეტაციის გამოყენებას რელიგიურ ტექსტებთან მიმართებაში სოციალურ-პოლიტიკურ საკითხების შესახებ (Sagadeev, 1986). იბნ რუშდის რელიგიურ ხედვას ნათლად ასახავს მისი ცნობილი ფრაზა: „ნამდვილი შარიათი წინააღმდეგობაში არ მოდის ჭეშმარიტ სიბრძნესთან“. ამ ფორმულირებით იგი აცხადებს, რომ მეცნიერება და ფილოსოფია, ისლამური ხედვით, არ არიან რელიგიისგან უცხო, პირიქით, წარმოადგენენ მის

გაგრძელებას (Ibn Rushd (Averroës), 1972). იბნ რუშდი ნაშრომებში მნიშვნელოვანი ადგილია უჭირავს ფილოსოფიურ ლოგიკასა და მეთოდოლოგიას. მისი აზრით, ფილოსოფია უნდა ემსახუროდეს ჭეშმარიტებას, რომელიც ბუნებით მოცემულია ადამიანისთვის, ხოლო რელიგია უნდა ითვალისწინებდეს ადამიანთა სულიერ და მორალურ განვითარებას. ამ ორი სფეროს სინთეზი, იბნ რუშდის მიხედვით, უზრუნველყოფს არა მხოლოდ ინტელექტუალური ბალანსის შენარჩუნებას, არამედ საზოგადოების სტაბილურობასა და სამართლებრივ ორგანიზაციას (Ahmed, 2021). იბნ რუშდის ფილოსოფიური მიდგომა ეფუძნება რამდენიმე ძირითად პრინციპს:

1. ჭეშმარიტების ყოვლისმომცველობა – ჭეშმარიტება ერთია, მისი სხვადასხვა ფორმა შეიძლება იყოს ფილოსოფიური ან რელიგიური, მაგრამ ორივე მიზნად ისახავს ადამიანის ცოდნის გაფართოებას (Ibn Rushd, 2008 (1180), pp. 5-12)
2. რელიგიის ინტერპრეტაციის მრავალმხრივობა – იბნ რუშდის მიხედვით, რელიგიური ტექსტებს შეიძლება ჰქონდეთ ბალანსირებული ანალიტიკური ინტერპრეტაცია, რაც არის საზოგადოებისათვის დოქტრინალური, მორალური და სოციალურ-პოლიტიკური გზავნილების ადეკვატურად მიწოდების საშუალება.
3. ლოგიკისა და მიზეზობრივობის პრინციპი – ფილოსოფია ეფუძნება ლოგიკას, მიზეზობრივ დამოკიდებულებას და შეფასების სქემას, რაც ადამიანებს აძლევს შესაძლებლობას გააკეთონ გადაწყვეტილებები არა ემოციებზე, არამედ დასაბუთებულ მტკიცებულებებზე დაფუძნებით (Zahir, 2021).
4. იბნ რუშდის ნაშრომებში კარგად ჩანს, როგორ ახერხებს ის ფიქსის, ფილოსოფიის და პოლიტიკის ერთიანობას. მაგალითად, Faṣl al-Maqāl (1196)–ში ის დეტალურად ასაბუთებს, რომ ჭეშმარიტი ფიქსი და ფილოსოფია ურთიერთკავშირშია: ჭეშმარიტი ნამდვილი რელიგია ასწავლის ადამიანებს სამართალსა და წესრიგს, ხოლო ფილოსოფია აძლიერებს გონებრივ საფუძველს ამ სწავლებების აღსაქმელად.

საინტერესოა იბნ რუშდის პოლიტიკური ხედვა, მისი „გონიერი ქალაქი“ კონცეფცია და მასზე პლატონის „რესპუბლიკის“ გავლენა. იბნ რუშდიზე დიდი გავლენა მოახდინა ბერძნულმა ფილოსოფიურმა მემკვიდრეობამ, განსაკუთრებით კი პლატონისა და არისტოტელეს ხედვებმა. მისი აზრით, საუკეთესო პოლიტიკური სისტემა უნდა შექმნილიყო სამართალის, სათნოებისა და პრაქტიკულ გონებრივ გააზრებას შორის ბალანსით. ნაშრომში „ალ-დარური ფი-სიასა“ იბნ რუშდი აღწერს იმას, რასაც შეიძლება ვუწოდოთ „გონიერი ქალაქი“ – ქალაქი, რომელსაც მართავს სათნოება და არა პირადი ინტერესები. ასეთ ქალაქში მმართველი და ფილოსოფოსი არიან პასუხისმგებელი ქალაქის კეთილდღეობის უზრუნველყოფაზე და ქალაქს მართავენ გონებით და შარიათის კანონებით ერთდროულად. იბნ რუშდი ცდილობდა დაეკავშირებინა ეს არისტოტელურ-პლატონური ხედვა ისლამური რელიგიური პრინციპების თანხვედრასთან, ისე, რომ „გონიერი ქალაქი“ წარმოადგენდეს მოდელს, რომელიც აერთიანებს ბუნებრივ კანონებს, გონებრივ მართვას და რელიგიურ წყაროებს. ამ პერსპექტივიდან, იბნ რუშდი არ იყო მხოლოდ დასავლური მემკვიდრეობის მიმდევარი, არამედ

განმანათლებელ-შემსრულებელი, რომელიც ცდილობდა პოლიტიკური ფილოსოფიის პრაქტიკულ გამოყენებას ისლამური ცივილიზაციის კონტექსტში (Hourani, 1961, გვ. 115). იბნ რუშდის პოლიტიკური ხედვის ერთ-ერთი ძირითადი პრინციპი არის ფილოსოფოსის, როგორც გონებისა და შარიათის მცოდნის როლი სახელმწიფოს მართვაში. იგი მიიჩნევს, რომ მმართველი უნდა იყოს ადამიანი, რომელიც ფლობს როგორც გონებრივ ცოდნას, ისე რელიგიურ გაგებას. ფილოსოფოს-მმართველს შეუძლია შეაერთოს გონებრივი ცოდნა შარიათის გაგებასთან, რის შედეგადაც მიიღება სამართლებრივი და ეთიკური სამართლიანობა და ქალაქში იქნება საყოველთაო კეთილდღეობა. იბნ რუშდი ხაზს უსვამს, რომ ხელისუფლება არ გულისხმობს ძალაუფლების ან პირადი სურვილების უპირატესობას, არამედ წარმოადგენს ცოდნისა და გაგების ვალდებულებით გამოყენებას: ფილოსოფოსი იცნობს მოვლენების მიზეზებს და მიზნებს, შესაბამისად, შეუძლია შარიათის გამოყენება გონივრულად, რათა უზრუნველყოფილ იქნეს სამართლიანობა ყველა საზოგადოებრივი ჯგუფისთვის და არა მხოლოდ ერთი ფენისთვის. იბნ რუშდის მმართველობისადმი ასეთი მიდგომა განაპირობებს მის ხედვას ფილოსოფოსის შუამავლობის შესახებ დასავლურ პოლიტიკურ იდეალსა და ისლამურ შარიათის შორის, როგორც ხიდს გონებასა და რელიგიურ ხელისუფლებას შორის. სწორედ ეს განასხვავებს მას მისი ეპოქის ტრადიციული ძალაუფლების აღქმისგან, სადაც ფიქშის სწავლულები ხშირად ახორციელებდნენ პოლიტიკურ ძალაუფლებას გონებრივი მეთოდოლოგიური ხედვის გარეშე (Ibn Rushd in Najjar, 2014). იბნ რუშდი აყენებს ცენტრალურ კითხვას: პოლიტიკური ხელისუფლება უნდა ემსახურობდეს რელიგიას, თუ რელიგია უნდა ემსახურობდეს პოლიტიკას? იგი პასუხობს მკაფიოდ: ორივე ურთიერთდაკავშირებულია, თუმცა გონივრული პოლიტიკა უნდა იმართებოდეს რელიგიით, რათა მიღწეულ იქნას სამართლიანობა და ეთიკა და არა ფორმალური სულიერება ან სრული ძალაუფლება. ამ კონტექსტში იბნ რუშდი აღნიშნავს, რომ მმართველი, რომელიც არ იყენებს გონებას ან სიბრძნეს, მაშინაც კი, თუ რელიგიურად ერთგულია, შესაძლოა ქალაქი მიიყვანოს უსამართლობამდე ან დესპოტიზმამდე. ხოლო გონიერი მმართველს, რომელიც ფლობს ცოდნასა და რელიგიურ ცოდნას, შეუძლია დაბალანსება ძალაუფლებასა და სამართალს შორის. აქიდან გამომდინარეობს ფილოსოფიური და რელიგიური განათლების მნიშვნელობა მმართველისთვის. იბნ რუშდი ხაზს უსვამს, რომ გონება არის ინსტრუმენტი შარიათის განხორციელებისათვის მმართველობაში და არა მხოლოდ დისკუსიის ან რიტორიკის საშუალება. იბნ რუშდი მკაფიოდ აკრიტიკებს პოლიტიკურ დესპოტიზმს და ხაზგასმით აცხადებს, რომ სრული ძალაუფლება მიუღებელია, თუ მასში არ არის რეალიზებული სათნოება და სიბრძნე. იგი ეწინააღმდეგება მემკვიდრეობის ან ძალის გამოყენებას როგორც მმართველობის კრიტერიუმს, ცხადყოფს, რომ მართებული მმართველობის ნიშანი არის საყოველთაო კეთილდღეობისა და სამართლიანობის განხორციელება. ის შთაგონებულია არისტოტელეს დემოკრატიული იდეებით და მიიჩნევს, რომ სათნო ადამიანთა მონაწილეობა მმართველობის სწორ სისტემაში, ხელს უწყობს მმართველის დესპოტიზმის შეზღუდვას და უზრუნველყოფს სამართლის განხორციელებას გონებისა და შარიათის პრინციპების შესაბამისად. თუმცა, ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ იბნ რუშდი არ გულისხმობდა დემოკრატიას თანამედროვე

გაგებით, არამედ შეზღუდულ გონებრივ სისტემას, რომელიც მოიცავს მხოლოდ გააზრებულ და სათნო ადამიანებს, რათა უზრუნველყოს ქალაქის ბალანსი და სამართლიანობის რეალიზაცია (Hourani, 1961, გვ. 55). პოლიტიკური სისტემის საფუძვლად იბნ რუმდს სამართლიანობა და სათნოება მიაჩნია. მის ფილოსოფიაში, სამართალიანობა არ არის მხოლოდ იურიდიული ფორმა, არამედ ეთიკურ-პოლიტიკური პრინციპი, რომლითაც ხელმძღვანელობს ნებისმიერი მმართველი ძალა. სათნოება არ ეხება მხოლოდ მმართველს, არამედ მოიცავს ყველას, მოქალაქესაც და საზოგადოებასაც მთლიანად, ხოლო კანონი უნდა შეესაბამებოდეს გონებისა და შარიათის პრინციპებს, რათა დაიცვას უფლებები, ვალდებულებები და უზრუნველყოს ქალაქის საერთო ინტერესები. ამგვარად, იბნ რუმდის მიხედვით, „გონიერი ქალაქი“ დაფუძნებულია სამართლის სისტემატურ განხორციელებაზე და გონების გამოყენებაზე კანონების გაგებისა და განვითარებისთვის, ისე, რომ ისინი შეესაბამებოდეს საერთო ეთიკურ პრინციპებს. ეს მიდგომა პოლიტიკურ ფილოსოფიაში იბნ რუმდის ხედვას უნიკალურს ხდის, რადგან აერთიანებს ფილოსოფიურ იდეალს და ისლამური სისტემის პრაქტიკულ გამოყენებას.

ალ-ანდალუსის სოციალური კონტექსტი აისახა იბნ რუმდის ეთიკურ ხედვებზეც. მისი აზრით, საზოგადოება უნდა იყოს განათლებული, ინტელექტუალურად აქტიური და მოქალაქეობრივი პასუხისმგებლობით აღჭურვილი, რაც განაპირობებს როგორც პიროვნული, ასევე საზოგადოებრივი კეთილდღეობის ზრდას (Sagadeev, 1986). პოლიტიკური გამოცდილება მუაჰიდების ხელისუფლების ქვეშ, სადაც ის იყო სასულთნო მრჩეველი და კორდობის სასამართლოს ხელმძღვანელი, აისახა მისი ნაშრომების პრაქტიკულ მხარეზე: იბნ რუმდი იცავდა იურიდიულ სისტემაში ლოგიკის და ფილოსოფიური მეთოდების გამოყენებას, რათა სამართალი ყოფილიყო ეფექტური და თანაბარი ყველა მოქალაქისთვის. იბნ რუმდის ნაშრომებმა დიდი გავლენა იქონია როგორც ისლამურ სამყაროზე, ისე ევროპულზე. გამოსარჩევია მისი ლათინურად თარგმნილი ნაშრომები 12–13 საუკუნეებში, რომლებიც გამოყენებულ იქნა მედიცინის, ფილოსოფიის, ლოგიკის და კანონმდებლობის სფეროებში. ლათინურ სამყაროში იბნ რუმდი ცნობილი გახდა როგორც ავეროესი (Averroës) და მისმა შრომებმა განსაკუთრებული გავლენა იქონიეს სქოლასტიკური ფილოსოფიის განვითარებაზე. იბნ რუმდის (ავეროესი) ინტელექტუალური მემკვიდრეობა დასავლეთ ევროპაში განსაკუთრებულად გამოვლინდა არისტოტელეს ფილოსოფიის ინტერპრეტაციის პროცესში. მისი დეტალური კომენტარები არისტოტელეს ნაშრომებზე XII–XIII საუკუნეებში ლათინურად ითარგმნა და ევროპულ უნივერსიტეტებში სასწავლო პროგრამების მნიშვნელოვან ნაწილად იქცა, რაც საფუძვლად დაედო არისტოტელეს სისტემატურ სწავლებას დასავლეთში. ამ გზით იბნ რუმდმა მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა არისტოტელეს ფილოსოფიის ხელახალ წარმოჩენაში დასავლურ ინტელექტუალურ სივრცეში (Fakhry, 2001). მისი ინტერპრეტაციები განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი იყო სქოლასტიკური აზროვნების ფორმირებისთვის და ინტელექტუალურ დებატებში აქტიურად განიხილებოდა ისეთი მოაზროვნეების მიერ, როგორებიც იყვნენ თომას აკვინელი და მისი თანამედროვენი. იბნ რუმდის ფილოსოფიური ხედვა ეფუძნებოდა გონებისა და გამოცხადების თანხვედრის იდეას, რომლის მიხედვითაც ფილოსოფიური კვლევა

და რელიგიური ჭეშმარიტება საბოლოოდ ურთიერთსაწინააღმდეგო არ არის. ეს პრინციპი მნიშვნელოვანი თეორიული საფუძველი გახდა შუა საუკუნეების ევროპულ დებატებში რწმენისა და გონების ურთიერთმიმართების შესახებ და იქცა სქოლასტიკური ფილოსოფიის ერთ-ერთ საკვანძო ელემენტად (Fakhry, 2001).

დასავლეთმა გადაიაზრა წარსული შეცდომები, დააფასა აზროვნება და გამოვიდა ბნელი ეპოქიდან. დანტე ალიგიერიმ თავის უკვდავ პოემაში "ღვთაებრივი კომედია" ავეროესი დააყენა ისეთ სათნო წარმართებთან ერთად, როგორიცაა პლატონი, სოკრატე, ცეზარი და იმპერატორი ტრაიანე. ხოლო ჩოსერის „კენტერბერიულ მოთხრობებში“ ის მოხსენიებულია, როგორც დიადი ფილოსოფოსი. რაფაელი საყოველთაოდ ცნობილ „ათენის სკოლაში“ იბნ რუშდის წარმოგვიდგენს, როგორც მსოფლიო ინტელექტუალური ტრადიციის ერთ-ერთ დამაარსებელ მამას. თუმცა ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ ზოგიერთი მკვლევარის აზრით, ისტორიის შემთხვევითობა უნდა იყოს ის, რომ ავეროესს, იგივე იბნ რუშდს, რომელმაც ასეთი გავლენა მოახდინა ევროპაზე, ნაკლები გავლენა ჰქონდა მუსლიმურ სამყაროზე, რაც ხელახლა გადახედვას საჭიროებს. ავეროესი იყო პოლიმათე და მოღვაწეობდა რენესანსამდე 300 წლით ადრე, უფრო მეტიც, განმანათლებლობამდე მას უკვე ჰქონდა იდეები, რომელმაც კლასიკური ლიბერალიზმის ბირთვი ჩამოაყალიბა. ჩარლზ ბატერვორტის, პოლიტიკური ფილოსოფიის პროფესორის აზრით, XVIII საუკუნის ცნობილი ევროპული განმანათლებლობის ადრეული ვერსია გვხვდება ისლამურ ფილოსოფიაში, განსაკუთრებით ავეროესის ნაწერებში (Butterworth, 1996). კიდევ ერთი ასპექტი იბნ რუშდის აზროვნებაში, რამაც დიდი გავლენა მოახდინა ევროპაში, იყო მისი რწმენა თავისუფალი მსჯელობის, სიტყვის და აზრის თავისუფლების მიმართ, რაც იმ დროს არც თუ ისე გავრცელებული იყო. ერთ-ერთ ნაშრომში ის ამბობს: „საკუთარი არგუმენტის წარმოდგენისას ყოველთვის უნდა მოისმინო მოწინააღმდეგის შეხედულებები, რამდენად ამაზრზენიც არ უნდა იყოს ის. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ის ამბობს: „მიუხედავად იმისა, რომ თქვენ არგუმენტი გაქვთ, უბრალოდ მიეცით მეორე მხარესაც ნება თქვას ის, რაც სურს“ (Ibn Rushd ციტირებული Akyol-ის მიერ, n.d.), რაც იმ დროს პოპულარული იდეა არ იყო. ავეროესის შრომებმა დაამკვიდრეს განსაკუთრებული მიდგომა ცოდნისა და თავისუფალი სიტყვის მიმართ და მისმა შემოქმედებამ გავლენა იქონია ევროპულ მოაზროვნეებზე დანტედან ჯონ სტიუარტ მილამდე. ამ თვალსაზრისით, ის იყო ჰუმანიტი და მას სწამდა რაციონალური დისკუსიის ყველა ადამიანთან. შესაბამისად, იბნ რუშდის გავლენა არ შემოიფარგლება მხოლოდ არისტოტელეს შრომებზე კომენტარებით, არამედ მოიცავს უფრო ფართო ინტელექტუალურ ჩარჩოს, რომელმაც განსაზღვრა დასავლური ფილოსოფიის განვითარება გვიან შუა საუკუნეებში.

დასკვნა

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ წინამდებარე კვლევამ გამოავლინა ის უნიკალური ხედვა, რომელიც იბნ რუშდმა ჩამოაყალიბა რელიგიასა და პოლიტიკას, გონებასა და გადმოცემას შორის კავშირის გააზრებაში. კვლევა ცხადყოფს, რომ იგი არ ყოფილა თავისი საზოგადოებისგან მოწყვეტილი ნეიტრალური ფილოსოფოსი, არამედ იყო რეფორმატორი მოაზროვნე, რომელიც ღრმად აცნობიერებდა ხელისუფლებისა და საზოგადოების ბუნებას. მისი

ძირითადი ნაშრომების: „ფასლ ალ-მაქალის“, „თაჰაფუთ ალ-თაჰაფუთის“ და „ალ-დარური ფი ალ-სიიასას“ ანალიზი გვიჩვენებს, რომ იბნ რუშდი გონებას განიხილავდა, როგორც შარიათის ტექსტების გაგებისა და ინტერპრეტაციის არსებით ინსტრუმენტს, რომელიც უნდა შეესაბამებოდეს სიბრძნეს. იგი ამტკიცებდა შარიათისა და ფილოსოფიის ჰარმონიული თანაარსებობის შესაძლებლობას და განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებდა ადამიანთა გაგების სხვადასხვა დონეთა გამიჯვნას, იქნება ეს ფართო საზოგადოება, დიალექტიკური თუ დემონსტრაციული (ბურჰანული) ინტელექტუალური წრეები. პოლიტიკურ დონეზე იბნ რუშდმა ჩამოაყალიბა სათნო, გონიერი ქალაქის კონცეფცია პლატონური მოდელის მიხედვით და ხაზგასმით აღნიშნა, რომ რაციონალური და სამართლიანი მმართველობა ვერ დაეფუძნება ფორმალურ ღვთისმოსაობას ან ფუკაჰებისადმი ბრმა მორჩილებას. ამის ნაცვლად, იგი მოითხოვდა ფილოსოფოს-მუდრიკის, ანუ იმ მეცნიერი ფიგურის არსებობას, რომელიც ერთდროულად ფლობს ფილოსოფიასა და შარიათს და ასრულებს მმართველობის ეთიკურ რეგულატორის როლს. კვლევა ცხადყოფს, რომ იბნ რუშდი რელიგიას არ აღიქვამდა მხოლოდ პოლიტიკური კონტროლის იარაღად, არამედ ხედავდა მას, როგორც ეთიკურ ჩარჩოს, რომელსაც ძალუმს სამართლიანობისა და სათნოებების რეალიზება და ბალანსის დამყარება ძალაუფლებასა და აზრს, პოლიტიკურ რეალობასა და იდეალურ მიზანს შორის.

კვლევა ასევე ეხება იბნ რუშდის დევნას ხალიფა ალ-მანსურის მმართველობის პერიოდში და განმარტავს, რომ ინტელექტუალისა და ხელისუფლების დაპირისპირება ხშირად განპირობებულია პოლიტიკური ცვლილებებითა და ავტორიტარული სტრატეგიებით და არა მხოლოდ რელიგიური მიზეზებით. იბნ რუშდის საქმე ნათლად ასახავს რაციონალურ აზროვნებასა და მმართველ ინტერესებს შორის დამბულობას, სადაც რელიგია ზოგჯერ გამოიყენებოდა პოლიტიკური და ინტელექტუალური ანგარიშსწორების საფარად.

ამასთან, მისი ფილოსოფიური და პოლიტიკური პოზიცია მუდმივად თანმიმდევრული რჩებოდა რეფორმისა და საზოგადოებრივი სიკეთის მისეულ ხედვასთან. იბნ რუშდის გავლენა გაცდა ალ-ანდალუსიასა და ისლამურ სამყაროს. მისმა ნაშრომებმა მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა ბერძნული ფილოსოფიური მემკვიდრეობის ევროპაში გადაცემაში და გავლენა მოახდინეს ადრეული რენესანსის მოაზროვნეებსა და დასავლელ ფილოსოფოსებზე, მათ შორის თომა აკვინელსა და სიგერ ბრაზანტელზე. ამავე დროს, თანამედროვე მუსლიმი ინტელექტუალები კვლავაც აანალიზებენ მის შეხედულებებს, როგორც საკვანძო წყაროს რელიგიას, გონებასა და პოლიტიკას შორის ურთიერთობის გასააზრებლად. ეს ფაქტი მიუთითებს მისი კითხვების მდგრად აქტუალობაზე, განსაკუთრებით ძალაუფლებასა და ინტელექტუალს შორის ურთიერთობისა და რაციონალიზმის მნიშვნელობის შესახებ დესპოტიზმის წინააღმდეგ ბრძოლაში, რაც იბნ რუშდის აზროვნებას თანამედროვედ და შთამაგონებლად აქცევს.

ზემოაღნიშნულის გათვალისწინებით, შეიძლება დავასკვნათ, რომ იბნ რუშდი არ ყოფილა რელიგიის მოწინააღმდეგე, არამედ მისი რაციონალური განმმარტებელი იყო. იგი ისწრაფოდა სამართლიანობასა და გონებაზე დაფუძნებული პოლიტიკური წესრიგის ჩამოსაყალიბებლად, ფორმალისტური ფიქვის ჰეგემონიის გადალახვით. კვლევა ასევე აჩვენებს, რომ მისი ხედვა გონიერ ქალაქზე და

შარიათსა და ფილოსოფიას შორის ბალანსის დამყარებაზე შუა საუკუნეების რეფორმისტული აზროვნების იშვიათ ნიმუშს წარმოადგენს. მისი კითხვები გონების, რელიგიისა და პოლიტიკის ურთიერთობის შესახებ კვლავაც მნიშვნელოვან ადგილს იკავებს თანამედროვე ინტელექტუალურ და პოლიტიკურ დებატებში. შესაბამისად, ეს კვლევა ხსნის ახალ პერსპექტივებს მომავალი გამოკვლევებისთვის მისი ინტერპრეტაციების განახლებისა და მისი იდეების გამოყენების შესაძლებლობების შესასწავლად თანამედროვე არაბულ აზროვნებაში, განსაკუთრებით პოლიტიკური და რელიგიური რეფორმისა და ავტორიტარიზმის წინააღმდეგ ბრძოლის კონტექსტში.

იბნ რუშდი არ იყო პატრიარქალური მოაზროვნე. მართალია, ის არისტოტელეს მიმდევარია, მაგრამ სრულ თანხმობაშია კიდევ ერთ ბერძენ ფილოსოფოსთან - პლატონთან – ქალებთან დამოკიდებულების საკითხში.

პლატონის აზრით, ქალები ინტელექტუალური შესაძლებლობებით არ განსხვავდებიან მამაკაცებისგან. იბნ რუშდი, თავის კომენტარში პლატონის რესპუბლიკის შესახებ, ეთანხმება ამ იდეას და ამბობს: „დიახ, ქალები შეიძლება იყვნენ ფილოსოფოსები და მმართველები, თუნდაც სასულიერო პირები“. ასე რომ, ის დარწმუნებულია იმ აზრში, რომ ქალებს აქვთ იგივე ინტელექტუალური შესაძლებლობები როგორც მამაკაცებს. შემდეგ ის ეხება თავისი დროის ისლამურ საზოგადოებას და წერს იმ სახალიფოებზე, რაც მისი დროის მუსლიმური სახელმწიფოებია, რომ: „ქალების შესაძლებლობები ცნობილი არ არის, რადგან ქალებს მხოლოდ გასამრავლებლად იყენებენ. ისინი მხოლოდ თავიანთი ქმრების სამსახურში არიან და მოვალეობად მხოლოდ გამრავლება და ბავშვის ძუძუთი კვება აქვთ. ეს არის ამ სახელმწიფოების სისუსტის მიზეზი. ეს ნიშნავს იმას, რომ როდესაც თქვენ საზოგადოების ნახევარს ართმევთ უფლებას, თავად გადაწყვიტონ რით დაეხმარონ საზოგადოებას, თავად საზოგადოება სუსტდება და ხდება ნაკლებად პროდუქტიული.“ სამწუხაროა, რომ დღესაც XII საუკუნის დიდი მოაზროვნის კრიტიკა კვლავ აქტუალურია მუსლიმურ სამყაროში. აღსანიშნავია, რომ 1976 წელს საერთაშორისო ასტრონომიულმა კავშირმა მთვარის სამხრეთ-აღმოსავლეთში მდებარე ხილულ კრატერს უწოდა ანდალუზიელი არაბი ფილოსოფოსისა და ექიმის, იბნ რუშდის სახელი.

გამოყენებული ლიტერატურა და წყაროები

- Ahmed, A. (2021). *Philosophy in Al-Andalus*. Cairo: Dar Al-Maaref.
- Butterworth, C. (1996). Averroës, Precursor of the Enlightenment? *Journal of Comparative Poetics*, 16, 6-18. doi:10.2307/521828
- Fakhry, M. (2001). *Averroes (Ibn Rushd): His Life, Works and Influence*. Oneworld Publications.
- Hourani, G. F. (1961). *Averroes: On the Harmony of Religion and Philosophy*. London: Louzac & Co.
- Ibn Rushd (Averroës). (1972). *Fasl al-Maqāl fīmā bayna al-Hikma wa al-Sharī'a min al-Ittisāl*. Cairo: Dār al-Ma'ārif.
- Ibn Rushd (Averroës). (2005). *On the Harmony between Philosophy and Sharia*. London: Internet Encyclopedia of Philosophy. მოპოვებული <https://iep.utm.edu/ibn-rushd-averroes/>-დან

- Ibn Rushd. (2008 (1180)). *Tahafut al-Tahafut*. Cordoba: UNESCO Collection of Great Works.
- Ibn Rushd in Najjar, I. (2014). *Faith and Reason in Islam*. London: Oneworld Publications.
- Ibn Rushd ციტირებული Akyol-ის მიერ. (n.d.). *Faith in Liberalism*. New Direction the Foundation for European Conservatism. მოპოვებული https://newdirection.online/the-european-journal/article/faith_in_liberalism?utm_source-დან
- Sagadeev, A. (1986 წლის September). Ibn Rushd and the Islamic philosophical tradition. *The Courier*, 25-28. მოპოვებული <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000070484-დან>
- Zahir, I. I. (2021 წლის December). Philosophical Education during the Almohad Rule/Ibn Rushd. *International Journal of Philosophy and Theology*, 9(2), 14-25. doi:10.15640/ijpt.v9n2a3

ნუკრი ცისკაძე

ასისტენტი

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი

ტელ: +995 599073545

ელ.ფოსტა: nukriciskadze@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0002-7270-8027>**Nukri Tsiskadze**

Assistant

Georgian Technical University

Tel: +995 599073545

E-mail: nukriciskadze@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0002-7270-8027>

SECURITY CHALLENGES OF THE STRAIT OF HORMUZ AND THEIR IMPACT ON THE TRANSIT ARCHITECTURE OF THE SOUTH CAUCASUS

Abstract

This article examines the impact of the 2026 Strait of Hormuz crisis on the transit architecture of the South Caucasus. The starting point of the study is that Hormuz can no longer be treated merely as a hypothetical risk. Against the background of the U.S.-Iran confrontation, Iranian control measures, the U.S. naval blockade and the seizure of vessels, the strait has become an active constraint on global energy and trade flows. The purpose of the article is to assess how this crisis changes the function of South Caucasian corridors, including BTC, SCP/BTE, TANAP/TAP, the Baku-Tbilisi-Kars railway and the wider Middle Corridor. Methodologically, the paper relies on qualitative geopolitical analysis, process tracing, comparative corridor assessment and scenario analysis. The findings show that South Caucasian routes cannot replace the Strait of Hormuz in terms of volume. However, their strategic value is increasing as a form of geopolitical insurance, a tool of risk diversification and a comparatively safer alternative for Eurasian connectivity. At the same time, the crisis also increases regional vulnerability: Iran becomes more sensitive toward bypass projects, the predictability of the North-South route weakens, and transit infrastructure faces greater political and security pressure. The article concludes that the Hormuz crisis creates not only economic opportunities for the South Caucasus, but also a new security test.

Keywords: Strait of Hormuz; 2026 crisis; Iran; South Caucasus; Middle Corridor; energy security; transit architecture

ჰორმუზის სრუტის უსაფრთხოების გამოწვევები და მათი გავლენა სამხრეთ კავკასიის სატრანზიტო არქიტექტურაზე

აბსტრაქტი

სტატია იკვლევს 2026 წლის ჰორმუზის კრიზისის გავლენას სამხრეთ კავკასიის სატრანზიტო არქიტექტურაზე. კვლევის ამოსავალი წერტილია ის გარემოება, რომ ჰორმუზის სრუტე აღარ განიხილება მხოლოდ შესაძლო რისკად: აშშ-ირანის დაპირისპირების, ირანული კონტროლის მექანიზმების, ამერიკული საზღვაო

ბლოკადისა და გემების დაკავების ფონზე გადაიქცა გლობალური ენერგეტიკული და სავაჭრო ნაკადების რეალურ შეზღუდვად. სტატიის მიზანია გაარკვიოს, როგორ ცვლის ეს კრიზისი სამხრეთ კავკასიის დერეფნების - BTC, SCP/BTE, TANAP/TAP, ბაქო-თბილისი-ყარსისა და შუა დერეფნის - ფუნქციას. მეთოდოლოგიურად ნაშრომი ეფუძნება თვისებრივ გეოპოლიტიკურ ანალიზს, პროცესის მიდევნებას, დერეფნების შედარებით შეფასებასა და სცენარულ მიდგომას. კვლევა აჩვენებს, რომ სამხრეთ კავკასიური მარშრუტები ვერ ჩაანაცვლებს ჰორმუზს მოცულობით, მაგრამ მათი მნიშვნელობა იზრდება როგორც სტრატეგიული დაზღვევა, რისკების დივერსიფიკაციის ინსტრუმენტი და ევრაზიული კავშირის შედარებით უსაფრთხო ალტერნატივა. ამავე დროს, კრიზისი ზრდის რეგიონულ მოწყვლადობასაც: მატულობს ირანის მგრძნობელობა მის გვერდის ავლით დაგეგმილი პროექტების მიმართ, სუსტდება ჩრდილოეთ-სამხრეთის მარშრუტის პროგნოზირებადობა, იზრდება სატრანზიტო ინფრასტრუქტურაზე პოლიტიკური და უსაფრთხოების ზეწოლა. დასკვნის სახით ნაშრომი ამტკიცებს, რომ ჰორმუზის კრიზისი სამხრეთ კავკასიას არა მხოლოდ ეკონომიკურ შესაძლებლობას, არამედ უსაფრთხოების ახალ გამოცდასაც უქმნის.

საკვანძო სიტყვები: ჰორმუზის სრუტე; 2026 წლის კრიზისი; ირანი; სამხრეთ კავკასია; შუა დერეფანი; ენერგეტიკული უსაფრთხოება; სატრანზიტო არქიტექტურა

შესავალი

2026 წლის ჰორმუზის კრიზისმა შეცვალა ის ლოგიკა, რომლითაც რეგიონული დერეფნების მნიშვნელობა აქამდე ხშირად განიმარტებოდა. ჰორმუზის სრუტე წლების განმავლობაში განიხილებოდა როგორც გლობალური ენერგეტიკული ბაზრის ყველაზე სარისკო, მაგრამ მაინც ფუნქციური საკონტროლო პუნქტი. მიმდინარე ვითარებამ ეს დაშვება დაარღვია: სრუტის ნაწილობრივმა დახურვამ, გემების იძულებითმა შემობრუნებამ, ირანის მიერ „მეგობრული“ და „არამეგობრული“ გემების განსხვავებულმა რეჟიმმა, ამერიკული ბლოკადის ამოქმედებამ და ტანკერების დაკავებამ რისკი ჰიპოთეზიდან რეალურ გეოეკონომიკურ ფაქტორად აქცია (Al Jazeera, 2026; Associated Press, 2026; Reuters, 2026).

ამ ცვლილებას პირდაპირი კავშირი აქვს სამხრეთ კავკასიასთან, მიუხედავად იმისა, რომ BTC, სამხრეთ კავკასიის გაზსადენი, TANAP/TAP, ბაქო-თბილისი-ყარსი და შუა დერეფანი გეოგრაფიულად ჰორმუზზე არ გადიან. საერთაშორისო ვაჭრობისა და ენერგეტიკის ლოგიკაში დერეფნების ღირებულება მხოლოდ მათ მიერ გადატანილი ტვირთის მოცულობით აღარ იზომება. კრიზისის პირობებში მნიშვნელოვანი ხდება ისიც, თუ რამდენად შეუძლია კონკრეტულ მარშრუტს სისტემური შოკის შერბილება, ალტერნატიული მიმართულების შეთავაზება და პოლიტიკური დამოკიდებულებების შემცირება. ამ თვალსაზრისით სამხრეთ კავკასიის დერეფნები უფრო მეტად ემსგავსება „სტრატეგიულ დაზღვევას“, ვიდრე ჰორმუზის პირდაპირ შემცვლელს.

UNCTAD-ის 2026 წლის სწრაფი შეფასება ხაზს უსვამს, რომ ჰორმუზის შეფერხება გავლენას ახდენს არა მხოლოდ ნავთობსა და LNG-ზე, არამედ საზღვაო დაზღვევაზე, საწვავის ფასებზე, სასუქებზე, სურსათის ღირებულებასა და

განვითარებადი ეკონომიკების ვალზე (UNCTAD, 2026). მსოფლიო ბანკის აპრილის შეფასებით, ახლო აღმოსავლეთის ომი ენერგო რესურსების ფასების 24%-იან ზრდას იწვევს, ხოლო ჰორმუზში შეფერხებები ისტორიულად ერთ-ერთ ყველაზე მასშტაბურ მიწოდების შოკად არის შეფასებული (World Bank, 2026). ეს უკვე აღარ არის მხოლოდ სპარსეთის ყურის საკითხი; ეს არის მთლიანად ევრაზიული კავშირის, დერეფნების კონკურენციისა და უსაფრთხოების მმართველობის პრობლემა.

კვლევის პრობლემა შემდეგნაირად ყალიბდება: როგორ ცვლის 2026 წლის ჰორმუზის კრიზისი სამხრეთ კავკასიის სატრანზიტო არქიტექტურის მნიშვნელობას, შესაძლებლობებსა და მოწყვლადობას? კვლევის მთავარი კითხვა ასეთია: არის თუ არა ჰორმუზის კრიზისი სამხრეთ კავკასიური დერეფნებისთვის მხოლოდ რისკი, თუ იგი პარალელურად აძლიერებს მათ როგორც ალტერნატიულ გეოეკონომიკურ სივრცეს? ნაშრომის ჰიპოთეზაა, რომ კრიზისი ერთდროულად წარმოშობს ორივე ეფექტს: ზრდის სამხრეთ კავკასიის დერეფნების სტრატეგიულ ღირებულებას, მაგრამ ამავე დროს აძლიერებს რეგიონზე ზეწოლას, რადგან დერეფნები ხდება დიდი ძალების, ირანის, თურქეთის, რუსეთის, ევროკავშირის, ჩინეთისა და აშშ-ის ინტერესების გადაკვეთის ადგილი.

სტატიის სიახლე მდგომარეობს იმაში, რომ იგი ჰორმუზის პრობლემას აღარ განიხილავს მხოლოდ როგორც ენერგეტიკული უსაფრთხოების ზოგად საფრთხეს. აქ ჰორმუზი დაკავშირებულია სამხრეთ კავკასიის კონკრეტულ ტრანზიტულ არქიტექტურასთან და 2026 წლის მიმდინარე კრიზისთან, რომელმაც ძველი თეორიული ვარაუდები პრაქტიკულ გამოწვევად აქცია.

მეთოდები

კვლევისთვის ძირითადად გამოყენებულია თვისებრივი, ანალიტიკური ოთხი ძირითადი მეთოდი. პირველი არის გეოპოლიტიკური ანალიზი, რომელიც დერეფნებს განიხილავს არა როგორც უბრალო ინფრასტრუქტურას, არამედ როგორც ძალაუფლების, სივრცისა და დამოკიდებულებების ორგანიზების ინსტრუმენტს. ამ მიდგომით ჰორმუზის სრუტე და სამხრეთ კავკასიური დერეფნები ერთ სივრცობრივ-სტრატეგიულ სისტემაში ერთიანდება: პირველი წარმოადგენს მაღალი რისკის საზღვაო არტერიას, მეორე კი - ალტერნატიული კონტინენტური და კასპიური კავშირის ქსელს.

მეორე მეთოდია პროცესის მიდევნება. სტატია 2026 წლის კრიზისს ეტაპობრივად აკვირდება: სამხედრო ესკალაციის დაწყება თებერვლის ბოლოს, ირანის მიერ სრუტეზე კონტროლის გამკაცრება მარტში, ამერიკული ბლოკადის ამოქმედება აპრილში, ტანკერების დაკავება და დაბომბვის საფრთხის გარშემო სამხედრო რიტორიკის გამწვავება. ამ ქრონოლოგიის მიზანია აჩვენოს, რატომ გახდა მიმდინარე კრიზისი განსხვავებული 1980-იანი წლების „ტანკერების ომისგან“ და რატომ ქმნის იგი უფრო ფართო ლოგისტიკურ ეფექტებს (Al Jazeera, 2026).

მესამე მეთოდი არის დერეფნების შედარებითი შეფასება. ერთმანეთს უდარდება ჰორმუზის საზღვაო არტერია, სამხრეთ გაზის დერეფანი, BTC/BTE, ბაქო-თბილისი-ყარსის რკინიგზა, შუა დერეფანი და ჩრდილოეთ-სამხრეთის საერთაშორისო სატრანსპორტო დერეფანი. შედარება ეყრდნობა სამ კრიტერიუმს: მოცულობით შესაძლებლობას, პოლიტიკურ უსაფრთხოებას და კრიზისის დროს ადაპტაციის უნარს.

მეოთხე მეთოდი არის სცენარული ანალიზი. ნაშრომი განიხილავს სამ შესაძლო ტრაექტორიას: ნაწილობრივი დეესკალაცია, ხანგრძლივი ჰიბრიდული ბლოკადა და სრული რეგიონული ესკალაცია. თითოეულ სცენარში შეფასებულია სამხრეთ კავკასიის შესაძლო ფუნქცია და რისკი.

წყაროების შერჩევისას უპირატესობა მიენიჭა ღია, სანდო და ანალიტიკურ მასალებს: UNCTAD-ის, IEA-ის, მსოფლიო ბანკის, Oxford Institute for Energy Studies-ის, OECD-ის, FES-ისა და ICDS-ის კვლევებსა და შეფასებებს. მიმდინარე ფაქტობრივი ქრონოლოგიისთვის გამოყენებულია Reuters-ის, Associated Press-ის, Al Jazeera-ისა და RFE/RL-ის მასალები.

შედეგები

პირველი შედეგი ის არის, რომ ჰორმუზის სრუტე 2026 წელს აღარ არის მხოლოდ პოტენციური საფრთხე. იგი იქცა მოქმედ კრიზისულ მექანიზმად. IEA-ის შეფასებით, 2025 წელს ჰორმუზზე გადიოდა დღეში დაახლოებით 20 მილიონი ბარელი ნავთობი და ნავთობპროდუქტი, რაც მსოფლიო საზღვაო ნავთობის ვაჭრობის დაახლოებით მეოთხედს შეადგენდა; ამავე დროს სრუტეზე დამოკიდებულია კატარისა და არაბთა გაერთიანებული საამიროების LNG-ის მნიშვნელოვანი ნაწილი (IEA, 2026). ამიტომაც მცირე სამხედრო ინციდენტიც კი სწრაფად გადაიქცევა გლობალურ ფასობრივ და ფინანსურ ეფექტად.

მეორე შედეგი უკავშირდება კრიზისის სისტემურ ხასიათს. ჰორმუზის შეფერხება მხოლოდ ენერგიის მიწოდებას არ ამცირებს. იგი ზრდის სადაზღვევო ხარჯებს, ახანგრძლივებს გადაზიდვის დროს, აძვირებს საწვავს, სასუქებსა და საკვებს, და განსაკუთრებით მძიმედ აწევა იმ ქვეყნებს, რომლებსაც მაღალი ვალი და მცირე ფისკალური სივრცე აქვთ (UNCTAD, 2026; World Bank, 2026). ამგვარი ჯაჭვური ეფექტი სამხრეთ კავკასიასაც ეხება, რადგან რეგიონის ეკონომიკები დამოკიდებულია საწვავის ფასებზე, სატრანსპორტო ხარჯებზე, პორტების გამტარობაზე და საერთაშორისო ვაჭრობის საერთო რიტმზე.

მესამე შედეგი არის სამხრეთ კავკასიის დერეფნების სტრატეგიული ხილვადობის ზრდა. შუა დერეფანი - ჩინეთი/ცენტრალური აზია - კასპიის ზღვა - აზერბაიჯანი - საქართველო - თურქეთი/შავი ზღვა - ევროპა - უკვე 2022 წლის შემდეგ იყო რუსეთის მარშრუტის ალტერნატივად განხილული. ჰორმუზის კრიზისმა ამ არგუმენტს ახალი ფენა შემატა: ალტერნატივა საჭიროა არა მხოლოდ რუსეთისა და სანქციების გამო, არამედ საზღვაო სამხედრო მოწყვლადობის გამოც (Sharashenidze, 2025; Claessen, 2026; RFE/RL, 2026).

მეოთხე შედეგი აჩვენებს, რომ სამხრეთ კავკასია ჰორმუზის შემცვლელი ვერ იქნება. Oxford Institute for Energy Studies-ის 2026 წლის ანალიზი მიმდინარე შოკს მასშტაბით განსაკუთრებულად აფასებს და მიუთითებს, რომ ჰორმუზის გავლით გასული ენერგეტიკული ნაკადების მოცულობა იმდენად დიდია, რომ მისი სრულად გადატანა კონტინენტურ მარშრუტებზე პრაქტიკულად შეუძლებელია (OIES, 2026). აქედან გამომდინარე, სამხრეთ კავკასიის ფუნქცია არის არა ჩანაცვლება, არამედ რისკის განაწილება, ენერგეტიკული და ლოგისტიკური დამოკიდებულების შემცირება, და გეოპოლიტიკური მანევრის სივრცის გაფართოება.

მეხუთე შედეგი ეხება ირანის პოზიციას. ირანი ერთდროულად არის ჰორმუზის კრიზისის მონაწილე, ჩრდილოეთ-სამხრეთის დერეფნის საკვანძო სახელმწიფო და

სამხრეთ კავკასიური პროექტებისადმი მგრძნობიარე აქტორი. მისი ხედვით, რეგიონული დერეფნები, რომლებიც თეირანს გვერდს უვლის, შეიძლება აღქმული იყოს როგორც სტრატეგიული შემოსაზღვრა. ამავე დროს, ირანის ეკონომიკური იზოლაციის პირობებში კავკასიის მიმართულება მისთვის რჩება ერთ-ერთ აუცილებელ ფანჯარად ჩრდილოეთისა და შავი ზღვისკენ. ეს ორმაგობა ქმნის როგორც თანამშრომლობის, ისე კონფლიქტის საფუძველს (Coşkun, 2009; Özdağ, 2016).

მეექვსე შედეგი არის ის, რომ სამხრეთ კავკასიური უსაფრთხოება უკვე უფრო ფართო რუკაზე უნდა განიხილებოდეს. ირანის კრიზისი ზრდის ავიაციის გადამისამართებას, სატვირთო ნაკადების კავკასიისკენ გადანაცვლების ინტერესს, მაგრამ ამავე დროს ზრდის სამხედრო და პოლიტიკური ესკალაციის საფრთხეს. რეგიონი ხდება არა პერიფერია, არამედ ვიწრო ხიდი ორ კრიზისულ სივრცეს შორის: რუსეთ-უკრაინის ომსა და ახლო აღმოსავლეთის ესკალაციას შორის (Caucasus Edition, 2026; UGSPN, 2026).

ცხრილი 1. 2026 წლის ჰორმუზის კრიზისის გავლენის მექანიზმები

კრიზისის მექანიზმი	გლობალური ეფექტი	სამხრეთ კავკასიური ეფექტი
სრუტის ნაწილობრივი დახურვა ან შერჩევითი ნავიგაცია	ნავთობისა და LNG-ის მიწოდების შეფერხება; ფასების ზრდა	BTC/SCP/TANAP-ისა და კასპიური დერეფნების სტრატეგიული ხილვადობის ზრდა
ამერიკული ბლოკადა და ირანული საპასუხო მოქმედებები	ტანკერების დაკავება; საზღვაო რისკების ზრდა	შუა დერეფნის მიმართ ინტერესის ზრდა, მაგრამ რეგიონული უსაფრთხოების რისკების მატება
სასუქებისა და საწვავის გაძვირება	სურსათის ფასებისა და ინფლაციური ზეწოლის მატება	იმპორტირებულ საწვავზე და ლოგისტიკურ ფასებზე დამოკიდებულების გამწვავება
ირანის იზოლაციის გაღრმავება	ჩრდილოეთ-სამხრეთის დერეფნის პროგნოზირებადობის შემცირება	სომხეთისა და ირანზე მიბმული სამხრეთული კავშირების მოწყვლადობა
ალტერნატიული მარშრუტების ძიება	ევრაზიული ვაჭრობის დივერსიფიკაცია	საქართველო-აზერბაიჯანის სატრანზიტო ფუნქციის გაძლიერება

მსჯელობა

ჰორმუზის კრიზისი სამხრეთ კავკასიისთვის ყველაზე სწორად უნდა გავიგოთ როგორც „ირიბი პირდაპირობა“. კრიზისი ფიზიკურად არ აზიანებს BTC-ს, TANAP-ს ან ბაქო-თბილისი-ყარსს, მაგრამ ცვლის იმ გარემოს, რომელშიც ეს დერეფნები ფასდება. როდესაც ჰორმუზის გავლით მოძრაობა მკვეთრად მცირდება და ფასები სწრაფად იცვლება, გადაწყვეტილების მიმღებები ალტერნატიულ დერეფნებს არა მხოლოდ ეკონომიკური ეფექტიანობით, არამედ პოლიტიკური გადარჩენადობით აფასებენ.

სწორედ აქ ჩნდება სამხრეთ კავკასიის მთავარი ბენეფიტი. რეგიონი გლობალურ ბაზარს არ სთავაზობს სპარსეთის ყურის ენერგიის შემცვლელ მიმართულებებს, მაგრამ სთავაზობს კასპიის რესურსების, ცენტრალური აზიის ტვირთების, შავი ზღვის პორტებისა და თურქეთის მარშრუტების ერთმანეთთან დაკავშირებულ სივრცეს. თუ 2022 წლის შემდეგ შუა დერეფნის მნიშვნელობა ჩრდილოეთის მარშრუტის სანქციურ-პოლიტიკური პრობლემებით გაიზარდა, 2026 წლის კრიზისმა მას დაემატა სამხრეთული საზღვაო რისკის არგუმენტი. ეს არის ხარისხობრივი ცვლილება: დერეფანი აღარ არის მხოლოდ რუსეთის გვერდის ავლით მოძრაობის საშუალება; იგი ხდება მრავალკრიზისულ ევრაზიაში მოქნილობის ინსტრუმენტი.

თუმცა სწორედ ამიტომ იზრდება საფრთხეც. რაც უფრო მნიშვნელოვანი ხდება სამხრეთ კავკასია, მით უფრო მეტად ექცევა იგი გარე ძალების კონკურენციის ქვეშ. ევროკავშირი მას ხედავს როგორც ენერგეტიკული და სავაჭრო დივერსიფიკაციის სივრცეს; თურქეთი - როგორც საკუთარ შუამავლურ და სატრანზიტო გავლენას; ჩინეთი - როგორც „სარტყელი და დერეფნის“ ევროპული გაგრძელების ერთ-ერთ ვარიანტს; რუსეთი - როგორც სივრცეს, სადაც მისი ტრადიციული გავლენა შეიძლება შემცირდეს; ირანი კი - როგორც რეგიონს, სადაც მის გვერდის ავლით შექმნილი მარშრუტები შესაძლოა მისი უსაფრთხოების აღქმას დაუპირისპირდეს. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია საქართველოს ფაქტორი. საქართველო არის სამხრეთ კავკასიის ის ქვეყანა, რომლის გარეშე შუა დერეფნის დასავლური გამოსავალი შავი ზღვისა და თურქეთის მიმართულებით სრულად ვერ ფუნქციონირებს. FES-ის 2025 წლის კვლევა ხაზს უსვამს, რომ საქართველოს გეოგრაფიული მდებარეობა აძლევს მას საკვანძო ფუნქციას, თუმცა ოკუპირებული ტერიტორიები და შიდა პოლიტიკური პოლარიზაცია მას დერეფნის სუსტ რგოლად აქცევს (Sharashenidze, 2025). ეს ნიშნავს, რომ ჰორმუზის კრიზისით გამოწვეული შესაძლებლობა საქართველოსთვის ავტომატური მოგება არ არის; საჭიროა პორტების, რკინიგზის, საბაჟო რეჟიმებისა და უსაფრთხოების პოლიტიკის კოორდინირებული გაძლიერება.

აზერბაიჯანისთვის კრიზისი აძლიერებს ენერგეტიკული მომწოდებლისა და ლოგისტიკური კვანძის როლს. კასპიის ნავთობისა და გაზის დასავლეთისკენ გატანა, ბაქო-ალათის პორტის ფუნქცია და ბაქო-თბილისი-ყარსის რკინიგზა მას უფრო ხილულ აქტორად აქცევს. მაგრამ იგივე პროცესი ზრდის პასუხისმგებლობასაც: ნებისმიერი დამაბულობა აზერბაიჯან-ირანის საზღვარზე, ზანგეზურის/სიუნიქის მარშრუტის გარშემო, ან კასპიის უსაფრთხოებაზე, გლობალურ დერეფნულ ლოგიკაში უფრო მწვავედ აისახება.

სომხეთისთვის ჰორმუზის კრიზისი განსხვავებული გამოწვევაა. ერთი მხრივ,

ირანთან სახმელეთო კავშირი სომხეთისთვის სტრატეგიული ღირებულების მატარებელია. მეორე მხრივ, თუ ირანი ხანგრძლივად იქნება სამხედრო-პოლიტიკური კრიზისის ცენტრში, სომხეთის სამხრეთული კავშირის უსაფრთხოება და ეკონომიკური პროგნოზირებადობა შეიზღუდება. ამავე დროს, აზერბაიჯან-სომხეთის სამშვიდობო და სატრანზიტო შეთანხმებების ნებისმიერი მოდელი ირანის უსაფრთხოების აღქმასთან გადაკვეთს ერთმანეთს.

ამიტომ ნაშრომი ჰორმუზის კრიზისს სამი სცენარით აფასებს. პირველ სცენარში, სრუტე ნაწილობრივ იხსნება და კრიზისი ფასების მაღალ, მაგრამ კონტროლირებად დონეზე გადადის. ამ შემთხვევაში სამხრეთ კავკასიის დერეფნები ინარჩუნებს გაზრდილ ინტერესს, მაგრამ ცვლილება ნელა მიმდინარეობს. მეორე სცენარში, ბლოკადა და შერჩევითი ნავიგაცია გრძელდება თვეების განმავლობაში. ამ დროს შუა დერეფნის, BTC/SCP/TANAP-ისა და კასპიური ლოგისტიკის მნიშვნელობა მკვეთრად იზრდება, თუმცა ინფრასტრუქტურულ შესაძლებლობებს დიდი დატვირთვა აწევს. მესამე სცენარში, კრიზისი ფართო რეგიონულ ომში გადადის. ასეთ ვითარებაში სამხრეთ კავკასია შეიძლება ერთდროულად გახდეს ალტერნატიული არტერია და მაღალი რისკის ზონა.

ჰორმუზის სრუტის კრიზისი სამხრეთ კავკასიისთვის მხოლოდ ეკონომიკური შანსი არ არის. იგი არის შესაძლებლობა, რომელიც უსაფრთხოების ფასს მოითხოვს. თუ რეგიონმა არ გააძლიერა ინფრასტრუქტურული გამტარობა, პოლიტიკური შეთანხმება და უსაფრთხოების კოორდინაცია, გაზრდილი ყურადღება შეიძლება გადაიქცეს ზეწოლად და არა სარგებლად.

ცხრილი 2. სცენარული შეფასება

სცენარი	ჰორმუზის მდგომარეობა	სამხრეთ კავკასიის შესაძლო როლი	ძირითადი რისკი
ნაწილობრივი დეესკალაცია	სრუტე ეტაპობრივად იხსნება, თუმცა რისკ-პრემია რჩება	დერეფნების მიმართ ინტერესი იზრდება, მაგრამ ინვესტიციები ფრთხილია	კრიზისის „დავიწყება“ და სტრუქტურული რეფორმების გადადება
ხანგრძლივი ჰიბრიდული ბლოკადა	გემები შერჩევითად მოძრაობენ; სადაზღვევო და უსაფრთხოების ხარჯი მაღალია	შუა დერეფანი და სამხრეთ გაზის დერეფანი იღებს მეტ სტრატეგიულ დატვირთვას	გამტარობის, პორტებისა და კოორდინაციის არასაკმარისი დონე
ფართო რეგიონული ესკალაცია	სრუტე თითქმის ჩაკეტილია ან სამხედრო ზონად იქცევა	სამხრეთ კავკასია ხდება ალტერნატიული არტერია და კრიზისული ხიდი	spillover, სანქციების გვერდის ავლა, ირანისა და რუსეთის ზეწოლა

დასკვნა

2026 წლის ჰორმუზის კრიზისმა სამხრეთ კავკასიის დერეფნების მნიშვნელობა ახალ დონეზე აიყვანა. პირველი დასკვნაა, რომ ჰორმუზის სრუტე მსოფლიო ენერგეტიკული სისტემის ყველაზე მტკივნეულ საკონტროლო პუნქტად რჩება, მაგრამ მიმდინარე კრიზისმა აჩვენა, რომ მისი გავლენა ენერგეტიკის ფარგლებს სცდება და მოიცავს ვაჭრობას, სადაზღვევო ბაზარს, სასუქებს, სურსათის ფასებსა და სახელმწიფოების ფისკალურ მდგრადობას.

მეორე დასკვნაა, რომ სამხრეთ კავკასიური დერეფნები ჰორმუზის პირდაპირი შემცვლელი არ არის. მათი მოცულობა, რესურსული ბაზა და ინფრასტრუქტურული შესაძლებლობა ვერ გაუტოლდება სპარსეთის ყურის საზღვაო ნაკადებს. მაგრამ მათი მნიშვნელობა იზრდება როგორც რისკის დივერსიფიკაციის, სტრატეგიული დაზღვევისა და ევრაზიული კავშირის ალტერნატიული კონფიგურაციის ნაწილი.

მესამე დასკვნა ეხება ირანს. ჰორმუზის კრიზისმა თეირანის ბერკეტი უფრო თვალსაჩინო გახადა, მაგრამ ასევე გაზარდა მისთვის იზოლაციის საფრთხე. რაც უფრო მეტად ეძებენ სახელმწიფოები ალტერნატიულ მარშრუტებს, მით უფრო მძაფრდება ირანის შიში, რომ რეგიონული არქიტექტურა მის გვერდის ავლით ჩამოყალიბდება. ამან შეიძლება გაზარდოს მისი წინააღმდეგობა სამხრეთ კავკასიის ზოგიერთი პროექტის მიმართ, თუმცა ამავე დროს შეიძლება აიძულოს იგი უფრო პრაგმატული ეკონომიკური თანამშრომლობისკენ.

მეოთხე დასკვნაა, რომ სამხრეთ კავკასიისთვის მთავარი ამოცანა მხოლოდ დერეფნის არსებობა არ არის. აუცილებელია მისი მდგრადობა: პორტების გამტარობა, რკინიგზის მოდერნიზაცია, ციფრული საბაჟო პროცედურები, საზღვრის მართვა, უსაფრთხოების გარანტიები და რეგიონული პოლიტიკური შეთანხმება. დერეფანი, რომელსაც კრიზისის დროს ვერ გამოიყენებ, სტრატეგიული აქტივი კი არა, მხოლოდ რუკაზე მონიშნული ხაზი რჩება.

საბოლოო დასკვნა ასეთია: ჰორმუზის სრუტის უსაფრთხოების გამოწვევები სამხრეთ კავკასიურ სატრანზიტო არქიტექტურას ერთდროულად აძლევს ბენეფიტსა და საფრთხეს. ბენეფიტი არის გაზრდილი გეოეკონომიკური მნიშვნელობა; საფრთხე კი - დიდი ძალების კონკურენციის, ირანის უსაფრთხოების მგრძნობელობისა და ინფრასტრუქტურული დატვირთვის ზრდა. სწორედ ამ ორმაგობის გააზრება უნდა გახდეს სტატიის ცენტრალური არგუმენტი და სამხრეთ კავკასიის პოლიტიკის შემდგომი ანალიზის საფუძველი.

ბიბლიოგრაფია

Al Jazeera. (2026, April 24). Iran-Iraq Tanker War redux? Why the Strait of Hormuz crisis is different.

<https://www.aljazeera.com/news/2026/4/24/iran-iraq-tanker-war-redux-why-the-strait-of-hormuz-crisis-is-different>

Associated Press. (2026, April 23). Trump orders US military to 'shoot and kill' Iranian small boats

choking Strait of Hormuz. <https://apnews.com/article/us-iran-war-hormuz-israel-pakistan-ceasefire-april-23-2026-368b922ae2f4c874df8a133491eeffe8>

- Atlantic Council. (2026, April 14). 15 charts that explain why the Strait of Hormuz shutdown matters for the global economy. <https://www.atlanticcouncil.org/dispatches/15-charts-that-explain-why-the-strait-of-hormuz-shutdown-matters-for-the-global-economy/>
- Caucasus Edition. (2026, April 22). Connectivity under pressure: How Iran's crisis is reshaping the South Caucasus. <https://caucasusedition.net/connectivity-under-pressure-how-irans-crisis-is-reshaping-the-south-caucasus/>
- Claessen, K. (2026). Connectivity and competition in the South Caucasus. International Centre for Defence and Security. https://icds.ee/static/icds_analysis_connectivity_and_competition_in_the_south_caucasus_koen_claessen_january_2026.pdf
- Coşkun, B. B. (2009). Global energy geopolitics and Iran. *Uluslararası İlişkiler*, 5(20), 179-201.
- International Crisis Group. (2026). Strait of Hormuz. The Iran-U.S./Israel Trigger List. <https://www.crisisgroup.org/trigger-list/iran-usisrael-trigger-list/flashpoints/strait-hormuz>
- International Energy Agency. (2026). Strait of Hormuz. IEA. <https://www.iea.org/about/oil-security-and-emergency-response/strait-of-hormuz>
- Oxford Institute for Energy Studies. (2026). The anatomy of the Strait of Hormuz oil shock. OIES Insight 181. <https://www.oxfordenergy.org/wpcms/wp-content/uploads/2026/04/Insight-181-The-Anatomy-of-the-Strait-of-Hormuz-Oil-Shock.pdf>
- Özdağ, H. H. O. (2016). Energy geopolitics as “war of position”: Iran case. In T. Arı & B. Özdağ (Eds.), VII. Uludağ Uluslararası İlişkiler Konferansı: Uluslararası Sistemde Yeni Düzen Arayışları (pp. 66-82). Dora.
- Reuters. (2026, April 28). Oil pares gains but stays firm as Middle East risks outweigh UAE move. <https://www.reuters.com/business/energy/oil-prices-rise-no-end-iran-war-stand-off-seems-sight-2026-04-28/>
- RFE/RL. (2026, April 20). Hormuz crisis has supercharged the Middle Corridor trade route. <https://www.rferl.org/a/central-asia-caucasus-hormuz-middle-corridor/33736371.html>
- Sharashenidze, T. (2025). The perspectives of the Middle Corridor in an age of global confrontation and uncertainty. Friedrich-Ebert-Stiftung South Caucasus. https://southcaucasus.fes.de/fileadmin/Publications/2025/Middle_Corridor_ENG_2025.pdf
- UNCTAD. (2026, March 10). Strait of Hormuz disruptions: Implications for global trade and development. <https://unctad.org/publication/strait-hormuz-disruptions-implications-global-trade-and-development>
- UGSPN. (2026, April 2). The war in Iran and its implications for the South Caucasus. <https://ugspn.org/en/the-war-in-iran-and-its-implications-for-the-south-caucasus/>

World Bank. (2026, April 28). Middle East war to spark biggest energy price surge in four years. <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2026/04/28/commodity-markets-outlook-april-2026-press-release>

გამოყენებული ლიტერატურა

Al Jazeera. (2026, April 24). Iran-Iraq Tanker War redux? Why the Strait of Hormuz crisis is different. <https://www.aljazeera.com/news/2026/4/24/iran-iraq-tanker-war-redux-why-the-strait-of-hormuz-crisis-is-different>

Associated Press. (2026, April 23). Trump orders US military to 'shoot and kill' Iranian small boats choking Strait of Hormuz. <https://apnews.com/article/us-iran-war-hormuz-israel-pakistan-ceasefire-april-23-2026-368b922ae2f4c874df8a133491eeffe8>

Atlantic Council. (2026, April 14). 15 charts that explain why the Strait of Hormuz shutdown matters for the global economy. <https://www.atlanticcouncil.org/dispatches/15-charts-that-explain-why-the-strait-of-hormuz-shutdown-matters-for-the-global-economy/>

Caucasus Edition. (2026, April 22). Connectivity under pressure: How Iran's crisis is reshaping the South Caucasus. <https://caucasusedition.net/connectivity-under-pressure-how-irans-crisis-is-reshaping-the-south-caucasus/>

Claessen, K. (2026). Connectivity and competition in the South Caucasus. International Centre for Defence and Security. https://icds.ee/static/icds_analysis_connectivity_and_competition_in_the_south_caucasus_koen_claessen_january_2026.pdf

Coşkun, B. B. (2009). Global energy geopolitics and Iran. *Uluslararası İlişkiler*, 5(20), 179-201.

International Crisis Group. (2026). Strait of Hormuz. The Iran-U.S./Israel Trigger List. <https://www.crisisgroup.org/trigger-list/iran-usisrael-trigger-list/flashpoints/strait-hormuz>

International Energy Agency. (2026). Strait of Hormuz. IEA. <https://www.iea.org/about/oil-security-and-emergency-response/strait-of-hormuz>

Oxford Institute for Energy Studies. (2026). The anatomy of the Strait of Hormuz oil shock. OIES Insight 181. <https://www.oxfordenergy.org/wpcms/wp-content/uploads/2026/04/Insight-181-The-Anatomy-of-the-Strait-of-Hormuz-Oil-Shock.pdf>

Özdağ, H. H. O. (2016). Energy geopolitics as "war of position": Iran case. In T. Arı & B. Özdağ (Eds.), VII. Uludağ Uluslararası İlişkiler Konferansı: Uluslararası Sistemde Yeni Düzen Arayışları (pp. 66-82). Dora.

Reuters. (2026, April 28). Oil pares gains but stays firm as Middle East risks outweigh UAE move. <https://www.reuters.com/business/energy/oil-prices-rise-no-end-iran-war-stand-off-seems-sight-2026-04-28/>

RFE/RL. (2026, April 20). Hormuz crisis has supercharged the Middle Corridor trade route. <https://www.rferl.org/a/central-asia-caucasus-hormuz-middle-corridor/33736371.html>

- Sharashenidze, T. (2025). The perspectives of the Middle Corridor in an age of global confrontation and uncertainty. Friedrich-Ebert-Stiftung South Caucasus.
https://southcaucasus.fes.de/fileadmin/Publications/2025/Middle_Corridor_ENG_2025.pdf
- UNCTAD. (2026, March 10). Strait of Hormuz disruptions: Implications for global trade and development. <https://unctad.org/publication/strait-hormuz-disruptions-implications-global-trade-and-development>
- UGSPN. (2026, April 2). The war in Iran and its implications for the South Caucasus.
<https://ugspn.org/en/the-war-in-iran-and-its-implications-for-the-south-caucasus/>
- World Bank. (2026, April 28). Middle East war to spark biggest energy price surge in four years.
<https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2026/04/28/commodity-markets-outlook-april-2026-press-release>